SERGÜZEŞTNÂME-İ HİNDÎ MAHMÛD

İNEBAHTI GÂZÎSİ HİNDÎ MAHMÛD
VE ESÂRET HÂTIRÂLARI

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 12

Edebiyat ve Sanat Serisi : 3

Kitabın Adı : SERGÜZEŞTNÂME-İ HİNDÎ MAHMÛD
İnebahtı Gâzîsi Hindî Mahmûd ve Esâret Hâtırâları

Müellifi : HİNDÎ MAHMÛD (1513-1579'dan sonra)

İnceleme ve Çeviri Yazı : Ahmet Karataş
M.Ü. İlahiyat Fakültesi,
Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

Editör : Hatice Coşkun

Arşiv Kayıt : Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, No. 2162

Kitap Tasarım : Abdusselam Ferşatoğlu

Yapım : Fotografika Ltd. Şti.

Baskı : Elma Basım Yayın ve İletişim Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No:162/7 Küçükçekmece İstanbul 34295
Sertifika No : 12058

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2013

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Hindî Mahmûd

Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd
İnebahtı Gâzîsi Hindî Mahmûd ve Esâret Hâtırâları

1. Edebiyat, 2. Tarih, 3. Hâtırât, 4. Lepanto, 5. Hindî Mahmûd, 6. Papalık,

7. Vatikan, 8. Ahmet Karataş

ISBN: 978-975-17-3658-1

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T. C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

SERGÜZEŞTNÂME-İ HİNDÎ MAHMÛD

İNEBAHTI GÂZÎSİ
HİNDÎ MAHMÛD VE ESÂRET HÂTIRÂLARI

BEYÂN OLA CİHÂNDA SERGÜZEŞTÜM

(İNCELEME – TIPKIBASIM)

İnceleme - Çeviri Yazı

Ahmet Karataş

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve işbirliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı önplanda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde

üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
T. C.
Başbakan

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
ÖNSÖZ 13
Sergüzeşt'in Sergüzeşti 13
Kısaltmalar 17
GİRİŞ 19
I. BÖLÜM 25
Hindî Mahmûd'un Hayâtı 25
1) Âilesi 27
2) Doğum Yeri ve Yılı 29
3) Adı ve Mahlasları 30
4) Resmî Vazifeleri 34
a) Ahkâm-ı Şerʿiyye Kâtipliği 34
b) Dîvân Kâtipliği 37
c) Müteferrikalık 39
d) Hacla İlgili Vazifeleri 45
e) Kapıcıbaşılık 47
f) Defterdârlık 48
g) Dergâh-ı Âlî Müteferrikalığı 53
5) İnebahtı Deniz Savaşı'nda Hindî Mahmûd 56
6) Hindî Mahmûd'un Esâret Yılları 64
a) Esâret Hâtıraları ve Yaşadığı Bazı Sıkıntılar 68
b) Messina'dan Roma'ya Götürülüşü 81
c) Roma'da Geçirdiği Günler 88
d) Zindanda İbâdet 99
e) Papa V. Pius'un Ölümü ve XIII. Gregory'nin Papa Seçilmesi 102

f) Hindî Mahmûd'un Esâret Dönemindeki Diğer Gözlemleri 117
g) Roma, San Pietro Bazilikası ve Kızıl Elma 124
h) Esâret Arkadaşları ve Haklarında Bilgi Verdiği Şahsiyetler 131
i) Hindî ve Paşazâde Ahmed-Mahmûd Beyler 134
7) Esâretten Kurtulması 147
8) Esâretten Sonraki Yılları 152
9) Kronolojik Hayâtı 153

II. BÖLÜM

Hindî Mahmûd'un Şahsiyeti ve Eserleri 155
A. Şahsiyeti 155
1. İlmî Şahsiyeti 155
2. Edebî Şahsiyeti 158
3. Dinî Şahsiyeti ve Bunu Oluşturan Temel Unsurlar 167
a) Allah ve Peygamber Sevgisi 167
b) Kadere Îmân ve Teslimiyet 175
c) Âhiret İnancı 179
d) Namaz ve Oruç 180
e) Zekât / Sadaka ve Hac 183
f) Cihâd 185
g) Duâ 186
h) Tasavvufa Bakışı 190
B. Eserleri 195
1. Kısas-ı Enbiyâ 195
2. Sergüzeştnâme (Hediyye) 198
a) Genel Özellikleri ve Yazılış Gâyesi 198
b) Eserin Adı 200
c) Muhtevâsı 202
d) Şekil ve Tür Özellikleri 208

III. BÖLÜM

SERGÜZEŞTNÂME METNİ 215

1. Nüsha Tavsifi 215

2. Metnin İmlâ Özellikleri 217

3. Metnin Tesisinde Takip Edilen Usûl 218

4. Transkripsiyon Sistemi 220

TRANSKRİPSİYON METNİ 223

Sergüẕeşt-nâme-i Hindî Maḥmûd 225

Na‘t-i Mevlûd-i Resûl ‘Aleyhi’s-selâm 227

Medḥ-i Nûr-ı Nebî ‘Aleyhi’s-selâm 229

Vaṣf-ı Ḥażret-i Ebû Bekir Raḍıyallâhu ‘anh 231

Vaṣf-ı Ḥażret-i ‘Ömer Raḍıyallâhu ‘anh 232

Vaṣf-ı Ḥażret-i ‘Oṯmân Raḍıyallâhu [‘anh] 234

Vaṣf-ı Ḥażret-i ‘Alî Raḍıyallâhu ‘anh 235

Der Şân-ı Aṣḥâb 236

Vaṣf-ı Ḥażret-i Dürreyn 236

Iẕhâr-ı Eẕân 237

Vaṣf-ı Cülûs-ı Salṭanat-ı Âl-i ‘Oṯmân 240

Medḥ-i Pâdişâh-ı Ẓıllullâh 241

Vaṣf-ı Bâ‘iṯ-i Naẓm 245

Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ‘Âlem-penâh Medde Ẓılluh 248

Vaṣf-ı Donanma-ı Hümâyûn 252

Vaṣf-ı Âlât-ı Ḥarb 256

Vaṣf-ı Cenk 257

Vaṣf-ı Maḥbûsân 260

Recâ-yı Şefâ‘at bâ Muḥammed ‘Aleyhi’s-selâm 262

Taẓarru‘-kerden be-Cânib-i Ḥażret-i Sübḥân 265

Naṣîḥat-i Zenân-ı Ṣâliḥân 266

Vaṣf-ı Temâşâ-yı Hindî 266
Der Leyle-i Berât Tażarru‘ Ṣoden 268
Ġazel-i Meded-kerden-i Ḫıżr 271
Vaṣf-ı Tenbîh 271
Vaṣf-ı Mekâtib-i Rûm 272
Beyân-ı Ḥurûf 274
Vaṣf-ı Maḥmûd Beg 278
Vaṣf-ı Şehr-i Rebî‘ü’l-evvel 279
Vaṣf-ı Mevlûd-ı Nebî ‘Aleyhi’s-selâm 282
Na‘t-i Resûlullâh Ṣallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem 283
Vaṣf-ı Da‘vet-i Papa 284
Vaṣf-ı Vefât-ı Merḥûm Aḥmed Beg 288
Mersiyye-i Merḥûm Nevverallâhu Merḳadehu 289
Vaṣf-ı Terbiye-i Papa 291
Vaṣf-ı Şeref-i İslâm 293
Vaṣf-ı Kefere-i Bed-nâm 294
Vaṣf-ı Pend-i Hindî 296
Laṭîfe-i Sükker 299
Vaṣf-ı Edâ-i Ḥacc-ı Şerîf 300
Ṣıfat-ı Ṣalât 304
Du‘â-yı Tażarru‘-ı Rûz-ı ‘Arefe 304
Du‘â vü Niyâz be-Dergâh-ı Ḥaḳ 306
Baḥr-i Âḫer 307
Vaṣf-ı ‘Asâkir-i İslâm 309
Ḳaṣîde 310
Vaṣf-ı Fevt-i Papa 312
Vaṣf-ı Müfâraḳat-i Yârân 317
Ġazel bâ Münâsebet 318

Vaṣf-ı Târîḫ-i Şehr-i Muḥarremü'l-Ḥarâm 319
Vaṣf-ı Papa-yı Cedîd 321
Vaṣf-ı Papa vü Seyr-i Kilîsâ-yı nâ-Tamâm 323
Vaṣf-ı Şöhret-i Papa 326
Vaṣf-ı Ḫazîrân 328
Ḥażret-i Ḥaḳ bâ-Düşmenân Rızḳ Muḳadder Kerd 331
Vaṣf-ı Esb-i Pîşkeş ü Seyr-i Ḫûbân 332
Ġazel-i Ḫûbân-ı Efrenc 336
Ġazel-i Dîger Ṣanem-i Tersâ-yı Pür Şîve 338
Vaṣf-ı Muḥammed Beg 339
Der Vaṣf-ı Tesellî 340
Vaṣf-ı Tażarru‘ ile'r-Raḥmân 344
Vaṣf-ı Ṣalʿât-ı Merdümân 345
Vaṣf-ı Uluc 346
Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ‘Âlem-penâh bâ Münâsebet 347
Vedâ‘-ı Ramażân-ı Mübârek 347
Der Ḥaḳḳ-ı Leyle-i Ḳadr 349
Vaṣf-ı Mektûb-ı Papa 349
Vaṣf-ı Sefer-i Roma 351
Vaṣf-ı Pâşâzâdegân 353
Vaṣf-ı Ḫil‘at-ı Don Civan 357
Vaṣf-ı Roma 360
Ġazel bâ Münâsebet 362
BİBLİYOGRAFYA 365
LUGATÇE 383
DİZİN 395

ÖNSÖZ

Sergüzeşt'in Sergüzeşti

Victor Hugo "Öldükten sonra yaşamak istiyorsan, ya okunmaya değer şeyler yaz, yahut yazılmaya değer bir hayât yaşa!" der. Hindî Mahmûd Türk edebiyâtının hem bilinen ilk ve en hacimli manzum kısas-ı enbiyâsını ve Osmanlı tarihinin ilk manzum esâretnâmesini yazmış, hem de yazılmaya değer bir hayât yaşayarak ismini ölümsüzleştirmiştir. Ne var ki bu isim 1580'li yıllardan itibaren tarihin sararmış yaprakları arasında gizlenmiş, yazdığı eserler kütüphânelerin güneş görmeyen raflarında kaybolmuştu. Doktora tezi için konu ararken İÜ Nadir Eserler Kütüphânesi'nde onun yaklaşık sekiz bin beyitten oluşan *Kısas-ı Enbiyâ*'sına rastladım.

G. M. Meredith-Owens bir makalesinde (Londra 1960) *Kısas-ı Enbiyâ*'yı tanıtmış, bu eserdeki bilgilerden hareket ederek Hindî'nin esâretten kurtuluşunu sağladığı için III. Murâd'a takdim ettiği *Hediyye* isimli bir eserinin daha bulunduğunu ancak bu kitabın kayıp olduğunu bildirmiş, bir yerlerde gün ışığına çıktığında yaşayacağı heyecanı belirtmişti. Bu makalenin yayımlanmasından yaklaşık 50 yıl sonra Cemal Kafadar da *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken* adlı eserinde (İstanbul 2009) konuyu Hindî Mahmûd'un bu eserine getirmiş ve eserin "kayıp" olduğunu ifade etmişti. Batı'da neşredilen bir yığın çalışmada da bu tespit tekrarlanmaktaydı. *Kısas-ı Enbiyâ*'yı doktora konusu olarak seçip söz konusu mâlumâtı da edindikten sonra kendimi büyük bir heyecan sarmalı içinde, kütüphâne kataloglarının arasında buldum. Türkiye ve dünyadaki yazma eser kütüphânelerinin kataloglarını elimden geldiğince taramama rağmen esere rastlayamadım. *Kısas-ı Enbiyâ*'yı çalıştıkça Hindî Mahmûd'un hayâtı hakkında da bilgi sahibi olmaya başladım. Onun II. Selîm'le olan yakın irtibatını öğrenince Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphânesi'nin katalogları üzerinde yoğunlaştım. Nihayet *Edirne Bâdî Ahmed Efendi Kütüphânesi Yazma Eserler Fihristi*'nde (haz.trh. 28.03.1927) eserin "noksan yazma"sının izini buldum. Eser hangi evlere misâfir olmuş, hangi gözlere değmiş, kaç göç görmüş, kaç rahleden geçmiş, ne bâdireler atlatmış, hangi yangından artakalmıştı da bugünlere gelmişti, kim bilir? Noksan da olsa sevincimi tarife ne hâcet! Bilâhere aynı yazmadan merhum Âmil Çelebioğlu'nun da bahsettiğini gördüm. Bâdî Efendi

kitaplarını Edirne Selimiye Kütüphânesi'ne bağışlamıştı. Yetkililerle görüşerek bu yegâne nüshaya ulaştım. Elinizdeki kitap Hindî Mahmûd'un hayâtı ve 1115 beyitlik söz konusu nüshanın transkripsiyonundan oluşmaktadır.

Hindî Mahmûd, *Hediyye* veya serlevhadaki adıyla *Sergüzeştnâme*'de çok kıymetli ve ilgi uyandıracak bilgiler vermektedir. Onun II. Selîm'in tahta geçiş süreci, Kıbrıs'ın Fethi (1571), İnebahtı Deniz Savaşı (1571), savaş sonrası Haçlı Ordusu'na esir düşüp İtalya'da Papa nezâretinde yaşadığı hapis hayâtı, esâret hâtırâları, zindan arkadaşları, Papalar (V. Pius ve XIII. Gregory), Napoli, Messina ve Roma sokakları, çarşı-pazarları, bu şehirlerde yaşayanların âdetleri ve yaşayış tarzları hakkındaki beyitleri edebî kıymetinden ziyâde tarihî açıdan müstesnâ kabul edilmelidir.

Bir İslâm mücâhidi olan Hindî Mahmûd'un ızdıraplarla dolu esâret hayâtının izlerine eserinin hemen her beytinde rastlamak mümkündür. O,

Yârâ bu sergüẕeştümüzi istimâʿ iden

Engüşt-i ḥayreti dehene aldı didi vâh

derken mübâlağa etmemiştir. Eserinin dağılmış varakları arasında onu ayakları zincirlenmiş vaziyette sürüklenirken, dövülürken, hakaretlere maruz kalıp aç, sefil, çıplak bırakılırken, eski günleri yâd edip göz yaşı dökerken,

Luʿb-ıla devr-i felek bizi düşürdi dâma

Şâh-ı tersâ elüne düşübeni olduḳ esîr

gibi beyitlerle perişan hâlini tasvîr edip acılarını dindirmesi için Allah'a yakarırken görürüz. Bazan

İlâhî sen bilürsin ḥâlimüzi

Ya ḳurtar bizi ya al cânımuzı

diyecek kadar bunalmış, ümitsizliğe kapılmış olsa da karşımızda çoğu zaman sarsılmaz bir îmân ve itikādla hürriyetine kavuşacağı günü gözleyen bir Hindî Mahmûd vardır:

Aġlama **Hindî** ṣaḳın sen o geçen çaġlar-içün

Aḳduġı yire yine aḳar ṣaḥîḥ âb-ı revân

Sergüzeştnâme, hiç şüphesiz asıl önemini Hindî'nin şahsî tecrübelerinin yanında etrafıyla ilgili anlattığı hususlar bakımından kazanmaktadır. Bizzat şâhit olduğu Papa V. Pius'un cenâze törenine ve XIII. Gregory'nin papalık merasimine dâir aktardığı canlı tasvîrler Papalık tarihi açısından; İnebahtı Savaşı'nın öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeleri teferruatlı bir şekilde nazmettiği kısımlar Osmanlı tarihi bakımından fevkalâde mühimdir. Binâenaleyh, şimdilik tam bir nüshası henüz bulunamamış olsa bile *Sergüzeştnâme*'nin bu hâliyle de tarih, edebiyât ve kültür dünyası için değerli bir vesika vasfı taşıdığı kanaatindeyiz.

Uzun ve meşakkatli bir çabanın neticesi olan bu çalışmamız giriş, şâirin hayâtı ve şahsiyeti, eser tetkiki, neşir, bibliyografya, lugatçe ve indeksten oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Türk edebiyâtında sergüzeştnâme türü hakkında genel bilgiler verilmiş, Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'sinin tür içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Birinci ve ikinci bölümde Hindî Mahmûd'un hayâtı, şahsiyeti ve eserleri etraflıca incelenmiştir. Birinci bölümde Hindî'nin resmî vazifeleri, İnebahtı Deniz Savaşı'na katılması, bu savaşta Haçlı Ordusu'na esir düşmesi, Roma'daki esâret hayâtı ve orada yazdığı *Sergüzeştnâme*'si mümkün olduğunca geniş ve derin bir tarihî bakış açısıyla ele alınmış, eldeki bilgiler ışığında hayâtının kronolojisi oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise onun ilmî, edebî, dinî şahsiyetini oluşturan temel unsurlar ve belli başlı özellikler şiirlerinden seçilen örneklerle ortaya konmuş ve eserleri ana hatlarıyla tetkik edilmiştir.

Üçüncü bölümde, muhtevâsıyla XVI. asrın tarih ve kültürüne, devrin Türkiye Türkçesi'nin yapısına ve kelime hazinesine tanıklık eden *Sergüzeştnâme*'nin tam transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir. Çalışmanın sonuna metinden istifadeyi kolaylaştırmak ve metnin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için lugatçe ilâve edilmiştir.

Bu çalışmanın elinize ulaşmasında en büyük katkı değerli bilim adamı, muhterem hocam Prof. Dr. İsmail E. Erünsal'a âittir. Kendilerine danıştığım her hususta kıymetli fikirleriyle beni yönlendiren; telkin, teşvik ve destekle-

riyle çalışmanın tamamlanmasına vesile olan hocama teşekkürü borç bilirim. Yapıcı tenkid ve teklifleriyle bu çalışmaya önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Hasan Aksoy ve Prof. Dr. Mustafa İsmet Uzun Hocalarıma, çalışmayı baştan sona okuyarak gözden kaçan hatâlara işaret eden Yrd. Doç. Dr. Hatice Coşkun Hanımefendi'ye, eserin iç düzenini gerçekleştiren Abdüsselam Ferşatoğlu Bey'e şükranlarımı arz ederim. Eserin neşrine vesile olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit Hocam'a, kurumlarına müracaat ettiğim andan eserin okuyucuyla buluşmasına kadar gösterdikleri samimi alâkayı eksik etmeyen, neşir aşamasında ortaya çıkan problemleri büyük bir sabır ve özveriyle çözen Çeviri ve Yayım Dairesi Başkanı Yrd. Doç. Dr. Ferruh Özpilavcı Hocam'a teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, eşim Esra Okudan Karataş'a da mânevî desteği, sabır ve anlayışı için çok teşekkür ederim.

Metnin zengin söz varlığının yanında, burada kullanılan kelimelerin yapısı, sık sık aksayan vezinler ve üzerinde çalıştığımız nüshanın hattının hayli özensiz oluşu bütün dikkatimize rağmen bizi bazı okuma hatâlarına sevk etmiş olabilir. Bu bakımdan okuyucularımızın engin hoşgörüsüne sığınır, mazur görülmemizi istirham ederiz.

Son söz vesîle-i rahmet ümit ve arzusu ile Hindî Mahmûd'un olsun:

Dîn-i İslâm ehlinüñ **Hindî** ġazâsın ḳıl beyân

Vaṣfına açġıl zebân meydâna girsün gel berî

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARATAŞ

Ataşehir 2013

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.mlf.	Adı geçen müellif
aş. bk.	Aşağıya bakınız
b.	Bin, binti
bk.	Bakınız
BL	British Library
Blm.	Bölümü
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DİA	*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*
EI	*Encylclopedia of Islam*
Ef.	Efendi
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
İA	*Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*
İÜ	İstanbul Üniversitesi
Ktp.	Kütüphâne, Kütüphânesi
MD	Mühimme Defteri
MÜ	Marmara Üniversitesi
nr.	Numara
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	Sayı
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme, tercüme eden
TY	Türkçe Yazmalar
ty.	Tarih yok
v.	Vefâtı
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
ve dğr.	Ve diğerleri
vr.	Varak
vs.	Vesâire
yk.bk.	Yukarıya bakınız
yy.	Yer yok

GİRİŞ

Sergüzeştnâmeler kişilerin başlarından geçen yahut şâhit oldukları hâdiseleri duygu ve düşünceleriyle zenginleştirip yorumlayarak anlattıkları çoğunlukla manzum eserlere verilen genel isimdir. Türk edebiyâtında edebî bir tür olarak ele alınan ve bir nevî hâtırât sayılan sergüzeştnâmelerin ilk örnekleri bugünkü bilgilere göre XV. asra kadar götürülebilmektedir.[1] Kurmaca olanları bir tarafa bırakırsak, otobiyografik eser mâhiyeti taşıyanları müelliflerin şahsî mâcerâları ve hayâtlarının gurbet, savaş, sefer, sürgün, aşk, hastalık, tayin, terfi, azil, hapis gibi önemli devreleri ve bunlar hakkındaki sevinç, keder, şikâyet gibi duyguları hakkında bilgiler ihtivâ eder. Bu tür sergüzeştnâmeler de ayrıca yazıldıkları devrin sosyal, siyâsî ve kültürel hayâtına dâir kıymetli bilgiler bulunması da dikkat çekmektedir.[2]

Yazılışlarının ana amacı umumiyetle ayrılık olduğu için firâknâme, firkatnâme, gurbetnâme, hecrnâme, hicretnâme, hasbihâl gibi isimlerle anılan eserler de aslında sergüzeştnâme ana başlığı altında toplanabilir.[3] Bununla birlikte sergüzeştnâmelerle hasbihâlleri farklı kategorilerde ele alıp her birini kendi içinde sınıflayan çalışmalar da söz konusudur.[4]

Sergüzeştnâme, hasbihâl, hâtırat türü eserler konuları ve yapıları itibariyle subjektif olsalar da yazıldıkları döneme "resmî" bakış dışında ışık tuttukları için sadece kullandıkları kelimeler, atasözleri, deyimler, ifade kalıpları gibi yönler-

---

1 Örnekler ve bunlar hakkında yapılan çalışmalar için bk. Orhan Kemal Tavukçu, "Sergüzeştnâme", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 2009, XXXVI, 559.

2 Sergüzeştnâme türü hakkında en kapsamlı araştırma Haluk Gökalp tarafından yapılmıştır. Gökalp, konuyla alâkalı *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler* başlıklı bir doktora tezi hazırlamış (2006, Çukurova Üniversitesi SBE), bu çalışmasını aynı isimle neşretmiştir (İstanbul 2009).

3 bk. Âgah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1998, s. 141; Orhan Kemal Tavukçu, "Ayrılığın Terennümü: Türk Edebiyatında Firâknâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* V/10 (İstanbul 2007), s. 197.

4 bk. Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler,* s. 5-16; Zehra Toska, "19. Yüzyılda Yaşamış Bir Paşazade'nin Sergüzeşti: Mehmet Rifat ve Efsane-i İbret", *Edebiyat ve Dil Yazıları: Mustafa İsen'e Armağan,* Ankara 2007, s. 512-514.

le değil, tarihî ve kültürel birer kaynak olarak da dikkatle incelenmelidir. Çalışmamızın ana konusu olan Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme*si özelde esâret hâtırası olması ama yer yer esâretten önceki birtakım hâdiselerden de bahsetmesi bakımından o dönemi aktaran mevcut tarihî bilgilere önemli katkılar sağlayacak bir eser olarak görünmektedir.

İnebahtı Savaşı'na müttefik hıristiyan kuvvetlerinin safında iştirâk edip burada yaralanan, 1575'te Akdeniz'de Osmanlı filosuna esir düşerek beş yıl Cezâyir'de esâret altında tutulan *Don Quijote* (*Don Kişot*) müellifi İspanyol Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) başta olmak üzere Osmanlı'ya esir düşen Batılılar'ın hâtıralarını ve gözlemlerini kaleme almaları yaygın bir âdet iken[5] Osmanlı'nın özellikle XVI. asra kadarki döneminde bu tür eserlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Savaş ve esâret hâtıraları bir yana, Osmanlı edebiyâtında XVIII. asra kadar genel olarak hâtırat türünün yeterince geliştiği bile söylenemez. Bu durumu klasik edebiyâtımızda nesrin türlü sebeplerle şiir kadar inkişâf etmemesine bağlayabileceğimiz gibi eli kalem tutan zevâtın kendi hayâtlarından öte ya vekāyi, tarih, şehrengiz, gazavâtnâme, sefernâme ve fetihnâmeler gibi kısmen de olsa umumu ilgilendiren hâdiseleri veya Selîmnâme, Süleymânnâme, şehnâme, surnâme, menâkıbnâme, tezkireler, tabakatlar, terceme-i hâller gibi başkalarının hayât ve hâtıratını yazmayı tercih etmelerine de bağlayabiliriz. Bu türün gelişememesinin sebepleri arasında sayısız hayât, hâdisât ve hâtırâtın kaydının dinî, siyâsî, kültürel vesâir endişelerle uygun bulunmaması da sayılabilir. Sebebi ne olursa olsun Osmanlı insanının bizzat başından geçenleri aktarmayı tercih etmeyişi, sonraki nesilleri çoğu zaman olan biteni "görünen" hâliyle öğrenmekle yetinmek zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla, Osmanlı tarihinin -şim-

---

5 Hattâ İrvin Cemil Schick, Batı kaynaklarına atfen Amerika ve Avrupa edebiyâtlarında esâret hâtıralarının roman türünün öncüsü kabul edildiğini belirterek *Don Quijote*'dan *Robinson Crusoe*'ya erken dönem romanlarının bir çoğunda "yabancı bir ülkede tutsaklık" motifine rastlandığını vurgular (a.mlf., *Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri: Türk İllerinde Esaret Anlatıları*, İstanbul 2005, s. 9, arka kapak yazısı.) Bazı önemli örnekler için ayrıca bk. Michael Heberer von Bretten, *Osmanlı'da Bir Köle: Brettenli Michael Heberer'in Anıları 1585-1588* (trc. Türkis Noyan), İstanbul 2003; Friedrich Seidel, *Sultanın Zindanında* (trc. Türkis Noyan), İstanbul 2010; *Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati: 16. Yüzyılda Kanuni Döneminde Türkler'e Esir Düşen Bir İspanyol'un Anıları* (trc. Fuad Carim), İstanbul 2002.

dilik- ilk manzum esâretnâme örneği olarak kabul edebileceğimiz Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'si birçok açıdan büyük önem arz etmektedir.

Şirvanlı Sevâdî'nin *Hâlnâme-i Sevâdî*'si, Baf Kadısı Mâcuncuzâde Mustafâ'nın *Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta*'sı, Karaçelebizâde Abdülaziz'in *Gülşen-i Niyâz*'ı, Temeşvarlı Osman Ağa'nın hâtıraları, Keçecizâde İzzet Molla'nın *Mihnet-keşân*'ı gibi bazı eserler bütünüyle yahut kısmen sürgün ve hapis hâtıraları ihtivâ ediyorsa da Osmanlı edebiyâtında Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'si kadar tarihî, edebî ve siyâsî bakımdan üzerinde ehemmiyetle durulması gereken müstakil bir başka esâretnâme şimdilik bulunmamaktadır.

Sebep ve sonuçlarıyla İnebahtı Deniz Savaşı'nı (979/1571) konu edinmesi, müellifinin bu savaşta esir düşerek Sicilya/İtalya bölgesindeki Messina, Napoli ve Roma hapishanelerinde görüp yaşadıklarından bahsetmesi, "kâfir"lerin yaşayış tarzına dâir müşâhedeleri, Papalar ve Papalık müessesesine bakışı, onların cenâze ve Papalık merâsimleri, savaş esirlerinin dinî hayâtı, hapishane şartları ve benzeri konular hakkında kıymetli bilgiler vermesi bakımından tarih araştırmacılarına ışık tutacağına inandığımız *Sergüzeştnâme*'ye ilk defa G. M. Meredith-Owens dikkat çekmiştir.[6] *Kısas-ı Enbiyâ*'nın British Library'deki nüshasını tanıtmak için kaleme aldığı yazısına *Sergüzeştnâme*'yi kastederek "II. Selîm'in Maiyyetinden Birinin Kayıp Otobiyografik Çalışmasının İzleri" başlığını koyan G. M. Meredith-Owens, burada Hindî'nin *Kısas-ı Enbiyâ*'sında *Sergüzeştnâme*'den bahsettiği bölümü öne çıkarmış, bu "kayıp" eserin günışığına çıkması hâlinde ilginç bilgilere ulaşılacağını büyük bir heyecanla söylemiştir.[7]

Âmil Çelebioğlu *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı* adlı çalışmasının "Mesnevî Edebiyatı" bölümünde Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'sini bu türe örnek olarak zikretmiş ve eserin Edirne Ahmed Bâdî Efendi Koleksiyonu'nda (nr. 2162) bulunduğunu belirtmiştir.[8]

---

6 G. M. Meredith-Owens, "Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selim II", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXIII/3 (London 1960), s. 463.

7 a.g.m., s. 463.

8 Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994, s. 104.

Ancak, *Sergüzeştnâme*'nin "kayıp olduğu" bilgisi Cemal Kafadar'ın çalışmalarında da G. M. Meredith-Owens'in makalesine atıfla tekrar edilmiştir.[9]

Doğrudan sergüzeştnâme türünü veya seyahatnâme, sefernâme, gazavâtnâme, firaknâme/firkatnâme, esâretnâme, gurbetnâme, hecrnâme, zindannâme, hâlnâme, habsiyye, şekvâiyye, hasbihâl gibi sergüzeştnâme ile bağlantılı türleri inceleyen kitaplar,[10] doktora ve yüksek lisans tezleri[11] ile konuya dâir makale ve

---

Elimizdeki nüshanın varak 18[b]'deki vakıf mührü, bu yazmanın Âmil Çelebioğlu merhumun işâret ettiği eser olduğunu göstermektedir.

Sergüzeştnâme, Ahmed Bâdî Efendi Kütüphânesi'ndeki kitapların Edirne Türk Ocağı Kütüphânesi'ne nakli sırasında hazırlanmış 28.03.1927 tarihli tespit kataloğunda da "noksan bir yazma" olarak kaydedilmiştir. Katalogda esere dâir başka bir bilgi yoktur (bk. *Edirne Bâdî Ahmed Efendi Kütüphânesi Yazma Eserler Fihristi* [fotokopi nüsha], İSAM Ktp.,Yazmalar, nr. 11954, s. 84).

9 Cemal Kafadar, "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature", *Studia Islamica,* sy. LXIX (Paris 1989), s. 131. Müellif "Ben ve Başkaları: On Yedinci Yüzyıl İstanbulu'nda Bir Derviş'in Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar" başlığıyla Türkçe'ye aktardığı bu makalesinde *Sergüzeştnâme*'yi "bildiğimiz en eski tarihli esâret anı"sı olarak belirtmekteyse de (s. 50) bundan yaklaşık altmış yıl önce -muhtemelen Haydar Çelebi tarafından- yazılmış olan *Vâkıât-ı Cem Sultân*'ın şimdiki bilgilerimize göre ilk esâretnâme örneği olduğu unutulmamalıdır (Eser hakkında genel bilgi için bk. H. Mustafa Eravcı, "Kitâb-ı Cem Sultan ve Güneybatı Avrupa [Frengistan]", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/1 [Afyonkarahisar 2007], s. 2-3). Ancak, Cem Sultân'ın vefâtından (900/1495) yaklaşık yirmi yıl sonra 919 (1513-1514)'da yazılan, onun on üç yıllık sürgün hayâtının anlatıldığı bu eserin mensur ve başka biri tarafından yazılmış olması Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'sini "**Osmanlı döneminde şahsî tecrübelerin birinci elden aktarıldığı ilk manzum esâretnâme**" olarak tanımlamamıza imkân sağlamaktadır.

10 Meselâ bk. Richard F. Kreutel, *Die Autobiographie des Dolmetschers Osman Ağa aus Temeschwar,* Cambridge 1980, s. 1-98; Cemil Çiftçi, *Macuncuzâde Mustafa Efendi: Malta Esirleri,* s. 14 (Cemil Çiftçi Hindî'nin eserinden herhalde habersiz olduğu için Baf Kadısı Macuncuzâde Mustafâ'nın 1597-1599 yılları arasındaki esâret hâtıralarını anlattığı eserini "Osmanlılar döneminde yazılan ilk esâret anısı" olarak tanıtmaktadır.); Harun Tolasa, *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa: Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları,* Ankara 1986; Mehmet Kiremit, *Seydi Ali Reis: Mir'atü'l-memâlik,* Ankara 1999; Necati Sungur, *Tâcizâde Câfer Çelebi, Hevesnâme,* Ankara 2006; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Bir Sürgün Şaheseri Mihnet-keşân,* İstanbul 2007; Mehmet Kırbıyık, *Filibeli Avnî: Tuhfetü'l-Hükkâm,* Konya 2008.

11 İbrahim Şirin, *Osmanlı Seyahatnâmelerinde Avrupa* (doktora tezi, 2004), Ankara Üniver-

maddelerde[12] ise ne Hindî Mahmûd'dan ne de *Sergüzeştnâme*'sinden bahsedilmektedir.

Hindî Mahmûd'un bilinen ilk eseri olan *Sergüzeştnâme,* elimizde bulunan tek nüshasında *Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd* adıyla kaydedilmiştir. İnebahtı Deniz Savaşı'nı takip eden yıllarda, Sicilya/İtalya zindanlarında yazılan eserin 42 varaklık bu yegâne nüshası eksik olup kasîdeler, gazeller, tarih beyitleri, müfredlerle birlikte 1115 beyit tutmaktadır. Eserle ilgili geniş bilgi, çalışmamızın ileriki sayfalarında yer almaktadır.

---

sitesi SBE; Haluk Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler* (doktora tezi, 2006), Çukurova Üniversitesi SBE; Betül Demirayak Özsoy, *Sergüzeştnâme-i Zihni* (yüksek lisans tezi, 1997), Pamukkale Üniversitesi SBE; Mehmet Ali Üzümcü, *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî* (yüksek lisans tezi, 2008), Kocaeli Üniversitesi SBE.

12 bk. İsmet Parmaksızoğlu, "Bir Türk Kadısının Esâret Hatıraları", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* V/8 (İstanbul 1953), s. 77-84; Fahir İz, "Macuncuzâde Mustafa'nın Malta Anıları: Sergüzeşt-i Esiri-i Malta", *TDAY Belleten* (1970)*,* s. 69-122; a.mlf., "Makale-i Zindancı Mahmûd Kapudan", *Türkiyat Mecmuası,* XIV (İstanbul 1965), s. 111-150; Günay Kut, "Esirî ve Sergüzeştnâmesi", *Hürriyet Gösteri,* sy. 24 (İstanbul 1982), s. 79; a.mlf., "Esîrî, his 'Sergüzeşt' and Other Works", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları,* sy. 10 (Cambridge 1986), s. 235-244; Ali Emre Özyıldırım, "Sergüzeşt-nâmeler Üzerine Hasbihâl veya Hasbihâlin Sergüzeşti", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebî Türler,* İstanbul 2009, s. 135-165; Selim S. Kuru, "Mesnevi Biçiminde Aşk Hali: Birinci Tekil Şahıs Anlatılar Olarak Fürkat-nâme, Heves-nâme Üzerinden Bir Değerlendirme", *a.g.e.,* s. 169-183; Hanife Dilek Batislam, "Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Haller", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR),* sy. 22 (Niğde 2007), s. 29-42; Orhan Kemal Tavukçu, "Ayrılığın Terennümü: Türk Edebiyatında Firâknâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* V/10 (İstanbul 2007), s. 197-220; a.mlf., "Sergüzeştnâme", *DİA,* XXXVI, 559-560.

I. BÖLÜM

Hindî Mahmûd'un Hayâtı

XVI. asrın unutulmuş simalarından olan Hindî Mahmûd, 1512'den 1595'e kadar en az dört pâdişâh (Yavuz Sultân Selîm, Kanûnî Sultân Süleymân, II. Selîm, III. Murâd) dönemini idrâk etmiş, Kanûnî devrinden itibaren Osmanlı'nın merkez ve taşra teşkilâtında çeşitli vazifeler üstlenmiş bir devlet görevlisi ve kaleme aldığı binlerce beyitlik manzumeleriyle bugün adından söz ettiren bir şâirdir.

Hayâtı hakkında devrin tarihlerinde, tezkirelerde ve taradığımız arşiv belgelerinde yeterli bilgi bulunmasa da Hindî Mahmûd, elimize ulaşan eserlerinde söz konusu kaynakların kendisi hakkında verecekleri bilgilerden daha fazla malumat vermiştir. Buna göre o, 919 (1513-1514)'da Afyonkarahisar'da doğmuş, yirmili yaşlarından itibaren Şehzâde Selîm'in (II. Selîm) maiyyetine girmiş, Gürcistan'dan Yemen'e, İstanbul'dan İtalya'ya uzanan geniş bir coğrafyada meşakkatli ve çalkantılı bir hayât sürmüştür. 60 yaşındayken katıldığı İnebahtı (Sıngın/Lepanto) Deniz Savaşı'nda (979/1571) esir düşüp dört yıl boyunca önce İspanyol kuvvetlerinin elinde, sonra da Vatikan'da hapis hayâtı yaşamak zorunda kalmış, 983 (1575)'te Sultân III. Murâd'ın ilgisiyle hürriyetine kavuşmuştur.

Geride esâret devresi hakkında tarihî bakımdan önemli bilgiler barındıran *Sergüzeştnâme* ile türünün ilk ve en hacimli örneklerinden olan *Kısas-ı Enbiyâ* adında iki eser bırakan, *Sergüzeştnâme*'sinden öğrendiğimize göre mesnevîleri dışında da şiirleri bulunan Hindî Mahmûd, klasik Türk edebiyâtının hüviyeti meçhul kalmış şâirlerinden biridir.[13] *Kısas-ı Enbiyâ*'sı dolayısıyla kendisinden

---

13 Tezkire ve tarihler bir yana, Hindî Mahmûd'un çağdaşı olan, onun gibi Şehzâde Selîm'in dîvân kâtipliğini yapan, sonraki dönemde yine Hindî Mahmûd gibi defterdârlık vazifesinde bulunan, muhtemelen zaman zaman onunla aynı muhitlerde yaşamış ve ve çeşitli konularda yetmişten fazla eser vermiş Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (v. 1008/1600) bile ondan hiç bahsetmemesi; ayrıca çalışmalarımız esnasında taradığımız yaklaşık iki bin şiir mecmuasında Hindî'nin bir gazelinin bile bulunmaması gerçekten ilginçtir.

bahseden G. M. Meredith-Owens'in 1960'da neşrettiği tanıtım yazısı[14] ve bazı araştırmacıların bu yazıya yaptıkları atıflar[15] dışında Hindî Mahmûd bugüne kadar herhangi bir akademik çalışmaya da konu olmamıştı. 2011'de tamamladığımız doktora tezi ile Hindî Mahmûd'un hayâtı, şahsiyeti, dönemi ve eserleri etraflıca ele alınmış, *Kısas-ı Enbiyâ*'sının tenkidli neşri yapılmıştır.[16]

Şâirin hayâtıyla ilgili mevcut bilgiler onun eserlerinde anlattıklarıyla sınırlıdır. Ancak o, çocukluğundan, yetişme döneminden, gençlik yıllarından, tahsilinden, hocalarından bahsetmediği için hayâtının bu devreleri hakkında malumatımız bulunmamaktadır.

---

14 G. M. Meredith-Owens, "Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selim II", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXIII/3 (London 1960), s. 456-463. Meredith'in bu yazısı Hindî Mahmûd'un *Kısas-ı Enbiyâ*'da kendisinden bahsettiği bazı beyitlerin (43 beyit) Osmanlı Türkçesi imlâsı ile neşri ve bunların nesre çevrilmesinden oluşmaktadır. Yazar bazı beyitlerde geçen ifadeleri dipnotlarda kısaca izah etmiş, yazısının sonunda da söz konusu beyitlerden elde ettiği ipuçlarından hareketle Hindî'nin kronolojik hayâtı üzerine tahmin yürütmüştür.

15 Alessio Bombaci, "The Turkic Literatures. Introductory Notes on the History and Style", *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden 1965, II, LXVIII; Niccolò Capponi, *Victory of the West, The Story of the Battle of Lepanto,* Macmillan 2006, s. xxx, 210, 289; a.mlf., *Lepanto 1571: La Lega Santa Contro L'impero Ottomano*, Milano 2010, s. 242; Gülgün Üçel-Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul 2003, s. 328; B. Flemming, "Kıssa (In Older Turkish Literature)", *Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1979, V, 193; Cemal Kafadar, "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature", s. 131; adı geçen müellif bu makalesini *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken* adlı kitabında "Ben ve Başkaları: On Yedinci Yüzyıl İstanbulu'nda Bir Derviş'in Güncesi ve Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar" başlığıyla Türkçe'ye aktararak neşretmiştir (s. 39-71; İstanbul 2009) (Meredith-Owens'e atfen Hindî'den bahsettiği kısım, s. 50, 20. dipnot). Cemal Kafadar makalesinde Hindî'nin "Esîrî" mahlasını kullanmış olabileceği ihtimalinden bahsediyorsa da bu doğru değildir. Zîrâ Hindî Mahmûd hem *Kısas-ı Enbiyâ*'sında, hem de Meredith-Owens ve onu referans alan araştırmacılar tarafından "kayıp" olarak nitelendirilen *Sergüzeştnâme*'sinde mahlası hakkında bilgi vermektedir (aş. bk. "Adı ve Mahlasları").

16 Ahmet Karataş, *Hindî Mahmûd Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kısas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni* (doktora tezi, 2011), I-III, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elinizdeki bu çalışmanın I. ve II. bölümü büyük ölçüde söz konusu tezimizden hareketle hazırlanmıştır.

Sergüzeştnâme'sinde

150. Luġatte vü kitâbda nesnemüz yoḳ
Varaḳ nîst ü ḳaçan bulına dîvân **(7ᵇ)**

diyen Hindî Mahmûd'un hayâtına dâir ipuçları bu çalışmada bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

1) Âilesi

Hindî Mahmûd eserlerinde âile büyükleri, soyu sopu hakkında bilgi vermemekte, sadece memleketinden bahsederken anne babasını rahmetle yâd etmektedir.

Sergüzeştnâme'deki bazı beyitlerden onun evli ve çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır. O, bu beyitlerde yüreğine işleyen hicrânı dile getirirken eşine olan sevgisini ve hasretini de duygulu ifadelerle aktarmakta, ona duâlar etmektedir:

512. Ḫayâl-i yâri egler deli göñlüm
İder arzû cemâlin görmege cân

513. Göresim geldi cândan seni cânım
Bize ne virdi iy dost seni alan

514. Göñül murġı diler yine yataġın
Ne deñlü uçururlarsa yuvadan

515. Feraḥ birle ṭola ḫâneñ verâsın
Ola maʿmûr u rûşen u abâdân (*Sergüzeştnâme,* **23ᵃ**)

Hindî Mahmûd'un esâret devresinde çocuklarına olan özlemini anlatırken onları öpüp okşamayı, onlarla oynamayı arzu ettiği beyitler göz önünde bulundurulduğunda çocukların yaşlarının henüz küçük olduğu neticesi çıkarılabilir:

516. Ḫudâ ulaşdura evlâda bizi
Öpüp oḫşana ġabġabla zeneḫdân (*Sergüzeştnâme,* **23ᵃ**)

Feleğin Hindî'yi "ehl ü ʿıyâl"inden ayırmasıyla doğan boşluğu ayrılık derdi doldurmuştur. Bu dertten kurtulmak için Allah'a yakarmaktadır:

815. Ayırup ehl-ile ʿıyâllerden
Ḥasret-ile geçürdi bizi zamân

…

821. Her gice yalıñuz olunmaz hîç
Derd-i hicrân bizüm ile yârân (*Sergüzeştnâme,* **38[a]**)

…

1. Ulaşdur bizi İslâm'a ʿinâyet eyle yâ Allâh
Ki göster bize evlâdı hidâyet eyle yâ Allâh
("Duʿâ vü Niyâz be-Dergâh-ı Ḥaḳ", *Sergüzeştnâme,* **25[b]**)

Esâretten kurtulduktan sonra kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiyâ*'daki şu beyit o günlerin izini taşıması bakımından dikkate değerdir:

2423. Şular ki çekdi evlâdıñ firâḳın
Cihânıñ gördi ol ḳarasın aḳın [17]

Hindî Mahmûd, *Kısas-ı Enbiyâ*'yı yazdığı esnada hayâtta olmayan "Ḳaraṣî-zâde"yi akrabası olarak tanıtmakta, onu sitâyişle anmakta, eşref-i kudât olan bu zâtın "ulûm-ı enbiyâ" ile meşgul olduğunu, faziletini avâm, havâs herkesin bildiğini, ardından iyi bir nâm bıraktığını, onun hizmetinde çalışırken Şehzâde Selîm'in maiyyetine girdiğini söylemektedir:

7728. Ḳaraṣî-zâde merḥûm aḳrabâmdur
Anuñ faẕlın bilenler ḫâṣ u ʿâmdur

7729. Ḳuḍâtuñ eşrefi idi o fâẕıl
ʿUlûm-ı enbiyâyı ḳıldı ḥâṣıl

17 *Kısas-ı Enbiyâ*'nın bu çalışmada kullanılan beyitlerinde eser üzerinde yaptığımız doktora çalışması esas alınmıştır (bk. Ahmet Karataş, *Hindî Mahmûd Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kısas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni*).

7730. Dehrde eylük ile ḳaldı nâmı
Duʿâ ile añılmaḳ idi kâmı

7731. İrişdüm ḫıdmetünden Şehr-i yâr'a
Yürütdi sikkesini her diyâra (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Tabakāt kitapları, tezkireler, tarihler vb. kaynaklarda "Ḳaraşî-zâde" ismine rastlayamadık. Ancak *Şekāik-i Nu'mâniyye Tercümesi'*nde Üsküp, Bursa, Trabzon ve Gebze'deki medreselerde müderrislik yaptıktan sonra "kadılık semtine müteveccih olup pâye pâye terfi eyleyerek bu tarîkle semt-i kazâda katʿ-ı merâtib-i âliyye" eden, 944 (1537-1538)'ten itibaren uzun yıllar Bursa, Edirne ve İstanbul'da kadılık yapan, azledildikten sonra da yevmî yüz akçe ile bir medresede müderrisken 957 (1550-1551) senesinde vefât eden **Karesili** Hüsâmeddin Hasan Çelebi'den bahsedilmektedir.[18] Bu zâtın İstanbul'da kadılık yaptığı dönem ile Hindî Mahmûd'un ahkâm-ı şerʿiyye kaleminde çalıştığı dönem örtüşmekte; *Tercüme-i Şekāik*'de hakkında yazılanlarla Hindî'nin onun faziletine dâir söyledikleri tutarlılık göstermektedir. Bu yüzden Karesili Çelebi'nin Hindî'nin bahsettiği "akrabâ Karaşî-zâde" olması ihtimal dâhilinde görünmektedir.[19]

2) Doğum Yeri ve Yılı

Hindî Mahmûd "Ḳaraḥiṣâr-ı Ṣâḥib"de (Afyonkarahisar) doğmuştur. Doğum yılını açıkça belirtmese de *Kısas-ı Enbiyâ*'yı kaleme aldığı yılı ve bu esnadaki yaşını belirttiği beyitlerden doğum tarihini çıkartabilmek mümkün olmaktadır:

---

18 Mehmed Mecdî, *Tercüme-i Şekāiku'n-nu'mâniyye,* İstanbul 1269, s. 477.

19 G. M. Meredith-Owens Hindî'nin ilk olarak Karesîzâde'nin yanında göreve başladığını ifade ediyorsa da ("Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selîm II", s. 462-463) bu bilginin kaynağını vermemektedir. Biz de bunu doğrulayacak bir kayda rastlayamadık. Hindî *Kısas-ı Enbiyâ*'da Karesizâde'nin hizmetindeyken Sultân Selîm'e eriştiğini söylediğine göre, Karasîzâde'den önce Kazasker Kutbüddînzâde ve Celâlzâde Mustafâ Çelebî ile çalışmış olmalıdır (aş. bk. "Resmî Vazifeleri"; ayrıca bk. *Kısas-ı Enbiyâ* 18-23. beyitler.)

37. Yetişdi çünki altmış sekize yaş
Ecel yaṣduġına ḳonulmadın baş

7752. Ṭoḳuz yüz daḫı seksen yedi târîḫ
Bu târîḫde yazar naẓmını râsiḫ

Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*'yı kaleme aldığı 987 (1579)'de 68 yaşında olduğuna göre 919 (1513-1514)'da doğmuştur.

3) Adı ve Mahlasları

Müellif, adının Mahmûd olduğunu *Kısas-ı Enbiyâ*'daki şu beyitlerde söylemektedir:

7727. Ḳomışlardur benüm nâmımı **Maḥmûd**
Muʿînüm ola âḫir demde Maʿbûd
…
7750. Livâsında Resûl'üñ eyle ḫâdim
Ki **Maḥmûd** eyledüñ dünyâda adım

Mahmûd şiir yazmaya başladığında kendisine mahlas olarak "**Ḥamdî**"yi seçmiştir. Ancak Şehzâde Selîm "**Hindî**" mahlasını uygun bulmuş, Mahmûd da bunu memnuniyetle kabul etmiştir:

162. Dimişdi maḫlaṣın **Ḥamdî** bu **Maḥmûd**
Buyurdı **Hindî** olsun Ẓıll-ı Yezdân (*Sergüzeştnâme*, **8ª**)

7732. Odur Sulṭân Selîm-i Ṯânî bil yâr
Anı uḫrâda sulṭân ḳıla Cebbâr (*Kısas-ı Enbiyâ*)
…
7734. Benüm maḫlaṣıma **Hindî** buyurdı
Maʿârif ehline serdâr ḳıldı (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî Mahmûd, şâirler içinde kimsenin bu mahlasla anılmadığını belirterek bu mahlasın bir bakıma özgünlüğüne işâret etmiş ve bunun kendisine uğur

getirdiğine inanmıştır:

163. Taṣavvur iderem ben ehl-i naẓmı
Ki maḫlaṣda kimüñ vardur bu ʿunvân

164. Mübârek oldı baña nâm-ı **Hindî**
ʿArab ile ʿAcem olundı seyrân (*Sergüzeştnâme*, **8ª**)

Hindî Mahmûd'un da ifade ettiği gibi, tezkireler Türk edebiyâtında "Hindî" mahlasını kullanan herhangi bir şâirden bahsetmemektedir. Taradığımız mecmua-i eşʿârlarda da bu mahlaslı bir şâire rastlayamadık. Sultân II. Selîm'in Mahmûd'a niçin bu mahlası uygun gördüğünü bilmiyoruz. Lugatlerde "Hind" için "Hindistân; Ebû Süfyân'ın hanımı, Muâviye'nin anası; fetvâ metinlerinde ve şerîat işlerinde kadını temsîlen kullanılan umumî isimlerden biri; "Hindî / hindi" için "Hint'le, Hindistan'la ilgili, Hintli; gezgin; Amerika'dan dünyaya yayılmış olan parlak esmer renkli, ibikli büyük kümes hayvanı; dürbün; yuvarlak ayna; kılıç; şimdi, hemen; güzel sanatlarda kullanılan bir kâğıt cinsi; kitâbet; hattatlarca çok makbul tutulan kamış kalem; siyâh; hâkim rengin siyâh oluşundan ötürü zuhal yıldızı, bekçi, hazînedâr…" mânâları verilmektedir. "Hal, ben" için de "hindû" tabiri uygun görülmüştür. Gerek "Hind, gerekse "hindî-hindû" tabirleriyle oluşturulan terkiblerde yaygın ortak özellik rengin karalığıdır.[20]

---

20 Mustafa b. Şemseddin Karahisârî, *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul 1242, s. 375-376; Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî,* Dersaâdet 1306, II, 1450; Muallim Nâcî, *Lugat-ı Nâcî,* İstanbul 1310, s. 946; Ziyâ Şükûn, *Ferheng-i Ziyâ,* İstanbul 1996, III, 2008; F. Steingass, *Persian-English Dictionary,* London 1977, s. 1513-1514; James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon;* Beirut 1996, s. 2171-2172; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2008, II, 1293-1294; Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük,* http://www.tdkterim.gov.tr/bts/; Hasan Enverî, *Ferheng-i Füşürde-i Sühan,* Tahran 1382, II, 2626-2627; Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı: Kişiler, Kişilikler Sözlüğü,* Ankara 2006, s. 222-223. İlm-i felekiyât ve tencîmde zuhal yıldızı sultânın (Güneş) hazinedârı sayılmaktadır. Eski Türk edebiyâtı mahsullerinde bu benzetmeye sıklıkla rastlanır (Örnekler için bk. Haluk İpekten, *Fuzulî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara 1973, s. 159; Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler [Burçlar]*, İstanbul 1994, s. 134; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1996, s. 427; Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Ankara

Hindî'nin mahlas beyitleriyle yukarıdaki mânâları bir arada düşündüğümüzde aralarında bağ kurabileceğimiz hususlar şunlar olabilir:

- Hindî'nin esmer olması. İnebahtı esirleriyle ilgili bir İtalyan arşiv belgesinde Papa'ya takdim edilen "kırk kıymetli adam" arasında "savaşa İstanbul'dan katılan, **esmer**, orta boylu, beyaz sakallı" **Kara Mahmûd** isimli bir zât da vardır.[21]
- Yüzünde dikkat çekici ben veya benlerin varlığı.
- Siyâh renk, Zuhal irtibatı.
- Dîvân kâtibi olması hasebiyle yazısının güzelliğine işâret; kamış kalem ve kitâbet.
- Çeşitli seferlere katılması, gâzî ve serdâr olması ile "kılıç" arasında bağ (kalemiyye-seyfiyye irtibâtı).

Aşağıdaki beyitte şâir sekiz bin beyit tutan *Kısas-ı Enbiyâ*'sını altı ayda bitirdiğini söylerken "zuhal yıldızı"nı hatırlatırcasına "güneşten zerreler kaptığı"nı ifade eder:

7754. Bu şeş mâh içre sekiz biñdür ebyât
Güneşden ḳapdı **Hindî** bil ki ẕerrât (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Kezâ,

164. Mübârek oldı baña nâm-ı **Hindî**
ʿArab ile ʿAcem olundı seyrân (*Sergüzeştnâme*, **8ª**)

303. Seyrin idüp gezüpdürür **Hindî**
ʿArab ile ʿAcem [u] Gürcistân (*Sergüzeştnâme*, **14ª**)

2001, s. 345).

21 Söz konusu belgede "Kara Mahmûd"un 66 yaşında olduğu kayıtlıysa da 919 (1513-1514)'da dünyaya gelen Hindî Mahmûd'un esir düştüğü sırada 979 (1571) 60 yaşında olması îcâb eder. (Belge ile ilgili bk. M. Rosi'ye atfen [*Alcuni Documenti Relativi Alla Liberazione dei Principali Prigionieri Turchi: Presi a Lepanto,* yy., 1898] Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler* [trc. Betül Parlak], İstanbul 2003, s. 510.)

438. Devri seyr eylesün o Ẓıll-ı Ḫudâ
Hindî ḳulıñı pîşkeş itdi zamân (*Sergüzeştnâme*, **20[a]**)

5. **Hindî** dolaşdı şimdi ki Efrenc'i seyr ider
Eyle du'âyı görüne bu düş baña Ḫıżr
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel-i meded-kerden-i Ḫıżr", **15[a]**)

5. Bu **Hindî** muḫlişuña mâ'il olġıl
Bizüm ḫâneye aḳ âb-ı revânsın (*Sergüzeştnâme*, "Ġazel" **23[b]**)

beyitlerinde Hindî'nin mahlasıyla birlikte seyr / seyrân etmek, dolaşmak, akmak tabirlerini kullanması, astrolojide siyâhlığıyla anılan **yıldız**ı hatırlatması açısından önemlidir.

Aşağıdaki beyitte ise "kara ben" ile Hindî sanatlı bir söyleyişle bir arada kullanılmıştır:

5. Cân virdügi bu **Hindî** ḳulıñ hind ḫâlüñe
Ṭoldı efendi 'âleme ṣît ü ṣadâ-ile
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel-i Ḫûbân-ı Efrenc", **34[b]**)

Son olarak

5. Şol ḫâl-i siyâhuñ gibi hîç görmedi **Hindî**
Seyr eyledi 'âlemde Buḫârâ vü Semerḳand
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel bâ Münâsebet", **29[a]**)

beytinde Hindî Mahmûd'un bu mahlası hem hâl-i siyâh hem de seyr eylemekle birlikte kullanmış olması teninin rengi yahut yüzündeki benden dolayı kendini yıldıza (Zuhal) teşbîh ettiği ihtimâlini güçlendirmektedir.

4) Resmî Vazifeleri

Hindî Mahmûd, 979 (1571)'da İnebahtı Deniz Savaşı'nda esir düşünceye kadar çeşitli vazifelerde çalışmış, terfîler almış, diyar diyar dolaşmış, ömrünü hep pâdişâh hizmetinde geçirmiştir:

17. Neden neye irişdüm sâl u mâhda
Geçirdim ʿömrümi ḫıdmet-i şâhda (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Kendisinden bahsettiği beyitler incelendiğinde sırasıyla ahkâm-ı şerʿiyye kâtibi, dîvân kâtibi, müteferrika, elçi, kapıcıbaşı, defterdâr (tîmâr defterdârı), Dergâh-ı Âlî müteferrikası olduğu ve son vazifesindeyken savaşa katılıp esir düştüğü görülür. Hindî, esâretten kurtulduğu altmış dört yaşından sonra (983/1575) resmî bir vazife alıp almadığı hususunda ise bilgi vermemektedir.

a) Ahkâm-ı Şerʿiyye Kâtipliği

Bilindiği kadarıyla Hindî'nin ilk resmî vazifesi Kanûnî Sultân Süleymân dönemindeki (926-974/1520-1566) ahkâm-ı şerʿiyye kâtipliğidir: [22]

159. Bu bende **şerʿ-i aḥkâm kâtibiydüm**
O dem dîvâna kâtib ḳıldı aʿyân (*Sergüzeştnâme*, **8ª**)

20. O Ḳuṭbü'd-dîn-zâde ḳuṭb-ı Raḥmân
Yazardum şerʿî aḥkâmı ol ezmân (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî, Kazasker Kutbüddînzâde'nin (v. 957/1551)[23] yanısıra, Tevkîʿî

---

22 Ahkâm-ı şerʿiyye kâtipliği dîvân kâtipliğinin bir alt birimi olup ileride dîvân kâtibi olacak şâkirdler tarafından yürütülürdü. Dîvândan çıkan emir ve hükümlerin hülâsalarını ve çeşitli meseleler hakkında eyâletlere gönderilen "buyruldu"ları defterlere kaydetmekle görevli olan bu zümre ekseriya çeşitli devlet adamlarının tanıdıklarından ve kâtip evlâtlarından seçilirdi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,* Ankara 1948, s. 82-83; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugati,* İstanbul 1986, s. 88; Erhan Afyoncu-Recep Ahıskalı, "Kâtip", *DİA,* Ankara 2002, XV, 53-55).

23 Kutbüddînzâde'nin tam künyesi Muhammed b. Kutbüddin Muhammed b. Muhammed Kadızâde-i Rûmî'dir. XV. asrın ortalarında vefât eden meşhur Osmanlı âlimlerinden Kadızâde-i Rûmî Musa b. Muhammed ile astronomi ve matematik âlimi Ali Kuşçu'nun soyundan gelen

Celâlzâde (v. 975/1567)[24] döneminde de bu görevde çalışmış; bilâhere, ak-

Kutbüddînzâde, Bursa, Edirne ve İstanbul'un çeşitli medreselerinde müderrislik yaptı. Bilâhare "tağyîr-i üslup idüp meslek-i kazâya sülûk" eyledi (Mehmed Mecdî, *Tercüme-i Şekāikü'n-nu'mâniyye,* s. 448). Halep ve Edirne kadılıklarından sonra (*Sicill-i Osmânî*'de bu iki yerdeki vazife "mollalık" olarak geçmektedir. bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye,* İstanbul 1308, IV, 113) 945 (1538-1539)'te İstanbul Kadısı oldu; azledildiği 956 (1549-1550) senesine kadar da Anadolu Kazaskerliği vazifesini üstlendi. Aynı yıl sahn müderrisi sıfatıyla hacca gidip geldikten sonra vefât etti (957/1551). Amcası Mîrim Çelebi'nin yanında yetiştiği için "Mîrim Kösesi" lakabıyla da tanınan Kutbüddînzâde *Tercüme-i Şekāik*'de "bütün faziletleri şahsında toplayan, tasavvuf yolunda yüksek mertebeye nâil, keşf ve kerâmet sâhibi" bir zât olarak anlatılır. Bu tavsif Hindî'nin yukarıdaki medhini de teyid etmektedir. bk. *a.g.e.,* s. 449; Evliyâ Çelebi, *Seyahâtnâme,* Dersaâdet 1314, I, 172.

24 Koca Nişancı diye bilinen Celâlzâde Mustafa Çelebi, XVI. asırda ilmiye sınıfı tarafından model olarak kabul edilen bir devlet adamı ve müelliftir. Tahminen 896 (1490) yılında Tosya'da doğdu. 922 (1516)'de Pîrî Mehmed Paşa ve Nişancı Seydi Bey riyâsetinde dîvân kâtibi olarak vazifeye başladı. Vezir-i Aʿzam İbrâhîm Paşa'nın sır kâtibi olarak onunla Mısır'a gitti. Döndükten sonra reîsü'l-küttâblığa atandı (931/1525). On yıl bu vazifede kaldıktan sonra 941 (1534)'de nişancı oldu. 964 (1557)'e kadar aralıksız olarak nişancılık hizmetinde bulundu; 964 (1557)'de emekli edildi. Müteferrikabaşı sıfatıyla katıldığı Zigetvar Seferi'nde Nişancı Eğri Abdizâde Mehmed'in vefâtı üzerine yeniden nişancılığa getirildi (974/1566), Sultân II. Selîm döneminde de bir yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra vefât etti (975/1567). Tezkirelerin ve tarih kaynaklarının ilmi, devlet adamlığı, yazma kuvveti, eserleri, ahlâk ve fazileti bakımından kendisinden sitâyişle bahsettiği Celâlzâde Osmanlı bürokrasisine ve siyâset anlayışına önemli katkılar sağlamış, Osmanlı yönetiminde kanun ve adalete vurgu yapan icraatları ile XVII. asrın ortalarına kadar örnek alınmış bir şahsiyettir. Aynı zamanda velûd bir müellif olan Celâlzâde'nin eserleri arasında *Tabakātü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik, Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî, Mevâhibü'l-hallâk fî merâtibi'l-ahlâk* sayılabilir. Daha teferruatlı bilgi için bk. Mehmed Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri Âyine-i Zurefâ* (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2003, s. 41-42; Mehmet Şakir Yılmaz, *"Koca Nişancı" of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy and "Kanun" in the Reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566)* (doktora tezi, 2006), Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, s. 26-164; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "On Altıncı Asır Ortalarında Yaşamış İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebiler", *Belleten,* XXII/87 (1958), s. 391-441, M. Tayyib Gökbilgin, "Celal-zâde", *İA,* İstanbul 1988, III, 61-63; Celia J. Kerslake, "Celâlzâde Mustafa Çelebi", *DİA,* İstanbul 1993, VII, 260-262.

Tevkīʿî, Osmanlı'da yüksek bir rütbe olan nişancıların diğer adıdır. "Muvakki, tuğraî, tuğrakeş, pervâne" gibi adlarla da anılan bu makam sahipleri pâdişâh adına yazılacak fermân ve berâtlara, nâmelere hükümdârın imzâsı olan tuğrasını çekerdi. Bu sebeple nişancılığa "tuğra-i

rabası "eşref-i kudât Karaşîzâde"'nin hizmetinde[25] bu vazifeyi icrâ ederken Şehzâde Selîm'in maiyyetine girmiştir:

21. **Celâl-zâde** idi tevḳī'î ol dem
Du'âsundadurur dâ'im anuñ fem
…
7728. **Ḳaraşî-zâde** merḥûm aḳrabâmdur
Anuñ fażlın bilenler ḫâṣ u 'âmdur
…
7731. İrişdüm ḫıdmetünden Şehr-i yâr'a
Yürütdi sikkesini her diyâra (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî'nin "kutb-ı Rahmân" diye medhettiği Kazasker Kutbüddînzâde 945 (1538)'te İstanbul Kadısı olmuştur. Tevkī'î Celâlzâde ise nişancı olarak 940-963 (1534-1556) ve 973-974 (1566-1567)'te görev yapmıştır. Hindî'nin işâret ettiği dönem Celâlzâde'nin birinci nişancılık devresidir.

şerîf hizmeti" adı da verilmiştir. Resmî dâirelerde tevkî' denilince imza anlaşılırdı. Tuğrakeş-i ahkâm diye de anılan nişancılar, devlet arazi kayıtlarını ihtivâ eden *Tahrîr Defterleri*'ndeki düzeltme ve değişiklikleri yaparlardı. XVI. asırdan itibaren reîsü'l-küttâblara devredilinceye kadar pâdişâhların mektuplarını yazma işi de nişancılara âitti. Diplomatik ilişkiler için de görevlendirilen ve salâhiyetleri bakımından birinci derecede memur sınıfından sayılan nişancılar Kanûnî dönemine kadar ilmiye sınıfından kalemi kuvvetli olanlar arasından seçilirlerdi. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,* s. 214-217; Yusuf Halaçoğlu, "Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı", *Genel Türk Tarihi* (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), Ankara 2002, VI, 156; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1971, III, 484; Yasemin Yayla, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Yapı (1520-1566)* (yüksek lisans tezi, 2001), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, s. 111-116; Tayyib Gökbilgin, "Nişancı", *İA,* İstanbul 1994, IX, 299.

25 "Karaşîzâde"nin 944 (1537)'ten sonra müderrislikten kadılığa geçiş yapan, Bursa ve Edirne'den sonra İstanbul'da uzun yıllar bu vazifede bulunan Karesili Hüsâmeddin Hasan Çelebi olma ihtimâli için yk.bk. "Âilesi".

b) Dîvân Kâtipliği

Kâtipler Osmanlı bürokrasi sisteminin en temel unsurları oldukları için kitâbet dâireleri bürokrat zümrenin yetiştiği geleneksel bir okul vazifesi görüyordu. Meselâ, dîvân kâtipleri muhtelif yazı türlerinde, bilhassa tevkîi ve ta'lîkte uzmanlaşmak zorundaydılar. İşlerinin gerektirdiği yüksek kültür seviyesi kâtiplerin seçkin bir sınıf olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.[26]

Henüz yirmili yaşlarındayken ahkâm-ı şer'iyye kâtipliği vazifesiyle bu entelektüel zümreye dâhil olan Hindî Mahmûd, Şehzâde Selîm'in 948 (1541)'de Konya'ya vali olarak atanmasıyla birlikte otuz yaşındayken onun dîvân kâtibi[27] olmuştur:

---

26 Bilgin Aydın, *Osmanlı Bürokrasisinin Divan-ı Hümâyun Defter Formlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (XV-XVI. Yüzyıl)* (doktora tezi, 2003), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 16.

27 Dîvân kâtibi, nişâncı, reîsülküttâb ve beylikçi nezâretinde çalışan, bizzat pâdişâh başkanlığında devlet işlerini görüşmek üzere toplanan Dîvân-ı Hümâyûn'da müzâkere edilen evrâkları ilgili yerlere havâle eden, emir ve hükümlerin defterlerini (mühimme) tutan, fermân, berât, tezkire türü belgeleri yazan, her çeşit arz, arzuhal, şikâyet, arazi meseleleri ve muhtelif mevzuları çözümleriyle birlikte kayda geçiren, bu kayıtların doğru olup olmadığını kontrol eden, başka kalemlere verilecek ilmuhaberleri tutan, birtakım defterleri hazırlayan, bu defterlerin sûretlerini çıkaran görevlidir. Bütün bu işler Dîvân-ı Hümâyûn Kalemleri'nin çeşitli birimlerinde görülürdü. Dîvân Kalemleri sadâret mektûbî, beylik, sadâret kethüdâsı, tahvîl, ruûs, âmedî, teşrifatçılık, vak'anüvislik, tercümanlık, hazîne-i evrâk (arşiv) gibi bölümlerden oluşurdu. II. Selîm dönemine kadar daha çok medrese eğitimi almış kişilerden seçilen dîvân kâtipleri (kâtibân-ı ahkâm-ı dîvân) genellikle ya ulûfeli yahut tımarlı ve zeâmetli olurlardı. Osmanlı devlet geleneğinin teşekkülünde ve ikâmesinde, bürokratik işlerin yürütülmesinde çok önemli vazifeler icrâ eden, dolayısıyla Osmanlı idâre sisteminin temel unsuru olan bu zümreden birçok müteferrika, nişancı, reîsülküttâb, defterdâr, sadâret kethüdâsı yetişmiş, sadrazamlığa kadar yükselenler bile olmuştur. Dîvân kâtiplerinin yetişme şartları, seçilme aşamaları, görev süreleri, sayıları, gelirleri, kalemleri, defterleri vb. hususlar hakkında daha teferruatlı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,* s. 39-110; Bilgin Aydın, "XV-XVI. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde Divan-ı Hümayun Katipleri", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları,* sy. XXXI/I (Cambridge 2007), s. 41-49; a.mlf., *Osmanlı Brokrasisinin Divan-ı Hümâyun Defter Formlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (XV-XVI. Yüzyıl)*, s. 9-20; Mesude Çorbacıoğlu, "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Mevcut Kalemler ve Görevleri", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler,* İstanbul 1988, s. 71-84; Halil İnalcık, "Reisülküttab", *İA*, İstanbul 1964, IX, 671-683; B. Lewis, "Diwân-ı Humâyûn", *EI²,* Brill 1991, II, 337-339; Erhan Afyoncu-Recep Ahıskalı, "Kâtip", *DİA,* XV, 53-55.

21. Çıḳup Ḳonyâ'ya Şehzâde Selîm Ḫân
Ḥaḳīri itdiler **kâtib-i dîvân** (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Sergüzeştnâme'de de bu durum şu beyitlerle anlatılır:

158. Ezelde pâdişâh şehzâde iken
Çıḳup Ḳonya'ya ʿâlem oldı ḫandân

159. Bu bende **şerʿ-i aḥkâm kâtibi**ydüm
O dem **dîvâna kâtib ḳıldı** aʿyân (**8ª**)

Hindî Mahmûd bu görevde on bir yıl kalmıştır:

23. Olup **on bir yıl** ol ḫıdmetde ḳā'im
Reʿâya ber-murâd giderdi dâ'im (*Kısas-ı Enbiyâ*)
…

160. Tamâm **on yıla irdi daḫı bir sâl**
Kitâbet eyledüm aḥkâm-ı dîvân (*Sergüzeştnâme*, **8ª**)

948 (1541)'de dîvân kâtibi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bu görevi 959 (1552)'a kadar sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bunun 950 (1543)'ye kadar olan ilk dönemi Şehzâde Selîm'in Konya'daki vâliliği, geri kalanı ise Manisa'daki sancak beyliği zamanlarına denk gelmektedir.

c) Müteferrikalık

Eserlerinden anlaşıldığına göre Hindî Mahmûd, Konya ve Manisa'daki on bir yıllık dîvân kâtipliğinden sonra kırk bir yaşındayken müteferrikalığa[28] terfî etmiştir: [29]

161. **Müteferriḳa** oldım baʿd-ez-ân ben
Benüm eşʿârımı oḳurdı ʿirfân (*Sergüzeştnâme*, **8ª)**

---

28 Osmanlı devlet teşkilâtında ve sarayında çeşitli işler yapmakla görevli hizmet sınıfı olarak tanımlanan müteferrika, başlangıçta saraydaki diğer vazifelilere göre soy ve mevki bakımından "asîl ve mûtemed kimseler"den seçilip pâdişâhın emrine tahsis edilmiş bir sınıfken, sonraları bu tâbir vezirlerin ve diğer bazı görevlilerin maiyyetinde bulunan hizmet erbâbı için de kullanılmıştır. Sarayın en mümtâz ve şerefli görevlilerinden olan hünkâr müteferrikaları -Hindî'nin de kullandığı tâbirle "Dergâh-ı Âlî müteferrikaları"-nın (bk. *Sergüzeştnâme,* 200. beyit, **9ᵇ**) bir kısmı sultân ve şehzâdelerin kızlarının çocuklarından, şeyhülislâm, vezir, beylerbeyi, saray ağaları ve diğer önemli devlet erkânının oğullarından seçilmiştir. Dergâh-ı Âli müteferrikaları ulûfeli ve tîmârlı/zeâmetli olmak üzere iki sınıfa ayrılmış, *Fâtih Kanunnâmesi*'ne göre ulûfeli sınıfı daha makbul ve mütemeyyiz kabul edilmiştir. Yine *Fâtih Kanunnâme*'sine göre ulûfeli müteferrika terfî ettiğinde tîmâr defterdârlığına getirilirdi (*Kānun-nâme-i Âl-i Osmân* [haz. Abdülkadir Özcan], İstanbul 2003, s. 11). Bu durumda, *Sergüzeştnâme*'sinde müteferrikalık ve kısa süren kapıcıbaşılık görevinden sonra "tîmâr defterdârlığı"na atandığını ifade eden Hindî Mahmûd'un (bk. *a.g.e.,* 182. beyit, **9ª**) "ulûfeli müteferrika" olduğu anlaşılmaktadır. Müteferrikalık muayyen bir işle meşguliyeti değil, çeşitli hizmetlerde de vazife îfâsını mümkün kıldığı için Hindî Mahmûd bu görevdeyken hem elçilik yapmış hem de muhtelif yerlerde birtakım vazifeler üstlenebilmiştir. (Müteferrikaların vasıfları, maaşları, sayıları; bu zümrenin çeşitleri ve tarihî seyri hakkında teferruatlı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı,* Ankara 1945, s. 428-431; M. Tayyib Gökbilgin, "Müteferrika", *İA,* İstanbul 1979, VIII, 853-865; Erhan Afyoncu, "Müteferrika", *DİA,* İstanbul 2006, XXXII, 183-185.)

29 G. M. Meredith-Owens Hindî'nin dîvân kâtibiyken aynı zamanda müteferrika ve elçi olduğunu, yine bu dönemde Mekke'ye ve Yemen'e gittiğini yazmaktadır ("Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selîm II", s. 463). Ancak, XVI. asırda sayısı çok sınırlı olmakla beraber hem dîvân kâtibi hem de müteferrika olanlara rastlanmakla birlikte, Hindî Mahmûd *Sergüzeştnâme*'de söz konusu vazife ve ziyaretleri kâtiplikten sonraki dönemde, müteferrikayken gerçekleştirdiğini söylemektedir (bk. *a.g.e.*, 159-170. beyitler, **8ª-ᵇ**).

24. **Müteferriḳa** ḳıldı beni sulṭân
Görüldi ilçilikle şâh-ı şarḳān (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî bu vazifede on dört yıl kalmıştır:

170. Geçürdüm **sâl-ı on dört daḫı bunda**
Ḳapucıbaşı ḳıldı Şâh-ı devrân (*Sergüzeştnâme*, **8b**)

959-973 (1552-1566) arasına denk gelen on dört yıllık bu zaman zarfında Hindî Mahmûd evvelâ "Şâh-ı Şark" olarak bilinen Safevî hükümdârı Tahmâsb'a[30] elçi olarak gönderilmiş,[31] sonra da Mısır, Şâm ve Yemen

30 Tam künyesi Ebü'l-muzaffer Tahmâsb Bahâdır olup Safevî Devleti'nin kurucusu Şah İsmâil (892-930/1487-1524)'in büyük oğlu olarak 919 (1514)'da doğmuş, henüz on yaşındayken babasının ölümü üzerine tahta çıkmış, elli üç yılı aşan saltanat hayâtında Safevî hânedânının en kudretli hükümdârlarından biri olmayı başarmıştır. Osmanlı Devleti'yle sürekli mücadele içerisine girmiş, Kanûnî idâresindeki Osmanlı ordusunun Bağdat'ı fethetmesine, Tebriz'i ele geçirmesine engel olamamış (940/1534), buna karşılık Osmanlı sınır boylarındaki bazı şehirleri yağmalayarak intikam alma yoluna gitmiştir. Saltanatı boyunca süren bu mücadelelerde Osmanlı'ya karşı çoğunlukla kaybeden ve Kanûnî ile sürtüşmemeye özen gösteren Tahmâsb'ın yaşadığı en önemli siyâsî problemlerden birisi Şehzâde Bâyezid'in İran'a sığınmasıdır. Üç yıl süren müzâkereler ve sıkı pazarlıklar neticesinde kendisine ilticâ eden Bâyezid'i koruyacağına söz verdiği halde sözünü tutmayarak Bâyezid'i Şehzâde Selîm'in elçilerine teslim edip Kazvin'de boğdurulmasına göz yumması Safevî Devleti'nin göstermelik de olsa Osmanlı'yla bir sulh dönemine girmesi neticesini doğurmuştur. Osmanlı donanmasının İnebahtı'da uğradığı mağlubiyet (979/1571) dolayısıyla Papa V. Pius'un kendisine ilettiği müttefiklik teklifini reddetmesinde bu sulhün etkisi inkâr edilemez. 984/1576'da veliahd tâyini ile ilgili bir ihtilâf sebebiyle zehirlenerek öldürülen Tahmâsb'ın hükümdârlığı döneminde yaşadığı hâdiseleri kaleme aldığı *Tezkire*'si bulunmaktadır. (Tahmâsb ve dönemi ile ilgili daha teferruatlı bilgi için bk. Emir Mahmûd Handmîr, *Târîh-i Şâh İsmâîl ü Şâh Tahmâsb-ı Safevî: Zeyl-i Târîh-i Habîbü's-siyer,* Tahran 1375 [ş], s. 125-209; *Âlem-ârâ-yı Şâh Tahmâsb* [nşr. İrec Afşar]*,* Tahran 1370, Muhammed b. Hidâyetullah Natanzî, *Nukâvetü'l-âsâr fî zikri'l-ahyâr der Târîh-i Safeviyye,* Tahran 1373 [ş], s. 30-44; Şah Tahmasb-ı Safevî, *Tezkire* [haz. Hicabi Kırlangıç], İstanbul 2001, s. 9-15; Andrew J. Newman, *Safavid Iran: Rebirth of a Persian Empire,* London-New York 2009, s. 26-40; Remzi Kılıç, *Kanuni Devri Osmanlı - İran Münasebetleri: 1520-1566,* İstanbul 2006, s. 367-372; a.mlf., *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları,* İstanbul 2001, s. 31-84; Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı Kaynaklarında ve Modern Türk Tarihçiliğinde Osmanlı-Safevî Münâsebetleri [XVI.-XVII. Yüzyıllar], *TTK Belleten,* LXVI/246 [Ankara 2002], s. 503-516; Bekir Kütükoğlu, "Tahmasp I", *İA,* İstanbul 1979, XI, 637-647.)

31 Osmanlı'da elçilerin hangi zümrelerden seçildikleri, vazifeleri, pâyeleri, faaliyetleri, dü-

"mahmil"lerinde yıllarca hizmet etmiştir.

Onun Tahmâsb'a elçi olarak gönderildiği dönem Şehzâde Selîm'in on dört yıllık Manisa idareciliğini müteâkiben 965 (558)'te başlayan ikinci Konya valiliği sırasında kardeşi Bâyezid ile giriştiği mücâdele sonrasına rastlar.[32] Zîrâ kaynaklarda Şehzâde Selîm'in İran'a ilticâ etmiş olan kardeşini (966-969/ 1559-1562 arası) teslim etmesi için Şâh Tahmâsb'a birbiri ardına elçiler yolladığı kayıtlıdır. Öyle ki Osmanlı tarihinde pâdişâh/şehzâde ve yabancı hükümdârlar arasında bu kadar sık muhâbere görülmemiştir.[33]

Hindî kırk yedi gün elçi sıfatıyla Tahmâsb'ın misâfiri olmuştur:

165. Varup ilçilik ile Şâh-ı şarḳa
Tamâm ḳırḳ yedi gün olundı mihmân (*Sergüzeştnâme*, **8^{b}**)

25. O Ṭahmâsb şeh idi ol zamânda
Edâ-yı ḫıdmet ḳıldı emânda (*Kısas-ı Enbiyâ*) [34]

---

zenledikleri raporlar ve günlükler (sefâretnâmeler), bu müessesenin tarihî seyri hakkında bk. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal)*,* Ankara 1968, s. 14-38; Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 3-15.

32 Şehzâde Bâyezid'in Konya ovasında Şehzâde Selîm ile şavaşa tutuşması (966/1559), Selîm'in gâlibiyeti ve Bâyezid'i Erzurum/Hınıs'a kadar takibi, Bâyezid'in İran'a ilticâsı, Osmanlı ve Safevî hânedanları arasında yaşanan yoğun diplomasi, nihâyet Bâyezid'in ve oğullarının Tahmâsb ile Selîm arasında varılan anlaşma gereğince Kazvin'de öldürülmeleri, na'şlarının Sivas'ta gömülmesi ve bu hâdisenin sonrasında yaşanan kargaşalarla ilgili geniş bilgi için bk. Şerafettin Turan, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası,* Ankara 1961, s. 105-157; M. Tayyib Gökbilgin, *Kanuni Sultan Süleyman,* Ankara 1992, s. 163-173; Remzi Kılıç, *Kanuni Devri Osmanlı - İran Münasebetleri: 1520-1566,* s. 372-408; Abdi Beg Şirâzî, *Tekmiletü'l-ahbâr* [yay. haz. Abdülhüseyn Nevâî], Tahran 1369 [ş], s. 114-117.

33 Şerafettin Turan, *Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası,* s. 143.

34 Hindî'nin de belirttiği gibi Tahmâsb Kanûnî ve Şehzâde Selîm'in elçiler vâsıtasıyla gönderdiği hediyelere duyarsız kalmamış, Şehzâde Bâyezid'i idam ederek "edâ-yı hizmet" eylediği gibi Selîm'e de çeşitli hediyeler yollamıştır:

116. Ḫıẕmetüñ dâmenin şoḳup beline
Mîve cem'i içün Şeh-i Şirvân

İzmir Millî Kütüphâne'de 899 numarada kayıtlı 79 varaklık *Mecmua-i Ba'zı Münşeât* adlı eserin *Münşeât-ı Atîk* başlıklı bölümünde (2[b]-44[a]) Şâh Tahmâsb ile Kanûnî ve Şehzâde Selîm arasında teâtî olunan, büyük ekseriyeti Şehzâde Bâyezid vak'asıyla alâkalı birtakım mektuplar bulunmaktadır.[35] Bu mektuplardan biri Şehzâde Selîm'in Şâh Tahmâsb'a kız kardeşinin vefâtı sebebiyle gönderdiği taziyenâmedir (28[b]-29[b]).[36]

Mektupta ne Şâh'ın kız kardeşinin adı, ne de mektubu götüren elçi anılmaktadır. Ancak kaynaklarda ve modern araştırmalarda Şâh Tahmâsb'ın çok sevip saydığı, sözünü dinlediği, başta devletlerarası ilişkiler olmak üzere her konuda kendisine güvendiği Şâhzâde Sultânım Beyim/Begüm (Safevî) nâmıyla bilinen Mehîn Bânû (Mihîn/Mahın Bânû) isimli bir kız kardeşinin olduğu kayıtlıdır.[37] 947 (1540)'de Tahmâsb'a sığınan Bâbür Şâh'ın oğlu Hümâyun Şâh'a

---

117. Ḫorasan ḳavunı Şirâz üzümi

Mîvehâ-yı vilâyet-i Geylân (*Sergüzeştnâme,* **6[a-b])**

(Osmanlı cenâhından giden hediyeler için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "İran Şahına İltica Etmiş Olan Şehzade Bayezid'in Teslimi İçin Sultan Süleyman ve Oğlu Selim Tarafından Şah'a Gönderilen Altınlar ve Kıymetli Hediyeler", *TTK Belleten,* XXIV/93 [Ankara 1960], s. 103-110; ayrıca bk. Bekir Kütükoğlu, "Tahmasp I", *İA,* XI, 645).

35 Mecmuanın bu bölümü İsa Şevik tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır (*Şah Tahmasb [1524-1576] ile Osmanlı Sarayı Arasında Teati Edilen Mektupları İçeren "Münşeât-ı 'Atîk"in Edisyon Kritiği ve Değerlendirilmesi* [2008], Dokuz Eylül Üniversitesi SBE).

36 Bu mektubun bir sûreti *Düstûrü'l-inşâ* adlı mecmuada bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi Blm., nr. 3332, vr. 285[b]-287[a]). "Şâh'uñ Hemşîresi Fevt Olduḳda Ṣâḥib-i Saʿâdet Ṭâle Beḳāhu Ḥażretleri Cânib-i Aʿlâlarundan Şâh'a İrsâl Olınan Taʿziyye-nâme Ṣûretidür" başlığını taşıyan mektup oldukça mutantan bir üslupla kaleme alınmıştır. Mektupta Şehzâde Selîm dünyanın fâniliği, mal ve mülkün geçiciliğinden, ölümün mukadder oluşundan âyet, hadis ve darb-ı mesellerden istişhâdlarla bahsederek Şâh Tahmâsb'a başsağlığı ve sabır dilemektedir. Ayrıca Şâh'ın kızkardeşi Sultânım Hanım'ın Belkıs, Hz. Meryem, Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma gibi ehl-i iffet olduğunu belirtmekte, onun firdevs cennetlerini mesken tuttuğunu söyleyerek geride kalanlara uzun ömürler dilemek sûretiyle Şâh'ı teselli etmektedir.

37 bk. Şeref Hân el-Bidlisî, *Şerefnâme* (Arapça'ya trc. Muhammed Ali Avnî), yy, 1962, II, 191; Gülbeden, *Hümâyunnâme* (Farsça'dan trc. Abdürrab Yelgar, yay. haz. [Y.] Hikmet Bayur), Ankara 1987, s. 93, 188-189, 190, 320; *Calligraphers and Painters (A Treatise By Qādî Ahmad, Son of Mîr Munshî)* (orj. *Gülistân-ı Hüner,* notlarla trc. V. Minorsky), Washington 1959, s. 147;

yakınlığı, ikisi arasında aracılık vazifesi üstlenmesi ve Safevî iktidârındaki etkin nüfûzu münâsebetiyle kendisinden söz edilen Şâhzâde Sultânım, 14 Cemâziyelevvel 969 (20 Ocak 1562)'da 44 yaşındayken vefât etmiştir.[38]

Tahmâsb, cevâbî mektubunda "**Müteferrika Mahmûd Ağa**" ile yolladığı, onun "îrâd etmesiyle mütâlaasından müşerref olduğu" taziyenâmeden dolayı Şehzâde Selîm'e şükranlarını belirtmekte, teselliye muhtaç olduğu böyle bir zamanda verdiği desteğe duâlarla mukābele etmektedir (**38[b]**).[39]

Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme* ve *Kısas-ı Enbiyâ*'da Tahmâsb'a elçi olarak gönderildiğini söylediği beyitler, Sultânım'ın vefât tarihi ve bu sebeple Şehzâde Selîm ile Tahmâsb arasında teâti olunan mektuplar göz önünde bulun-

---

David J. Roxburgh, *Prefacing the Image: The Writing of Art History in Sixteenth-Century Iran,* Leiden 2001, s. 28 (63 numaralı dipnot); Abolala Soudavar, "A Chinese Dish from the Lost Endowment of Princess Sultanum (925-969/1519-1562)", *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of Iraj Afshar* içinde (ed. Kambiz Eslami), Zagros Press 1998, s. 128-129; Andrew J. Newman, *Safavid Iran: Rebirth of a Persian Empire,* s. 35, 36, 172; E. Eshraghi, "Persia During the Period of the Safavids, the Afshars and the Early Qajars", *History of Civilizations of Central Asia* (ed. Chahryar Adle-İrfan Habib) içinde, Paris 2003, V, 253; Kishwar Rizvi, *The Safavid Dynastic Shrine: Architecture, Religion and Power in Early Modern Iran,* London-New York 2011, s. 175; a.mlf., "Gendered Patronage: Women and Benevolence during the Early Safavid Empire", *Women, Patronage and Self-Representation in Islamic Societies* içinde (ed. D. Fairchild Ruggles), New York 2000, s. 128, 142.

38 *Şerefnâme*'de Şâhzâde Sultânım'ın Kazvin'de ölüp Meşhed'de defnedildiği, faziletli, cömert, yardımsever, bilim ve san'at erbâbına kıymet veren, hayır kurumları inşâ eden bir hanım olduğu kayıtlıdır (*a.g.e.,* s. 191). Hiç evlenmeyen, kardeşi Tahmâsb'la birlikte kendini devlet işlerine ve saltanatın temellerini güçlendirmeye adayan Sultânım'ın Safevî hânedânındaki faaliyetleri ve bilhassa uluslararası politikalarda üstlendiği diplomatik roller hususunda ayrıca bk. Kathryn Babayan, *Mystics, Monarchs and Messiahs: Cultural Landscapes of Early Modern Iran,* London 2002, s. 302; a.mlf., "The 'Aqāid al-nisâ': A Glimpse at Safavid Women in Local Isfahani Culture", *Women in the Medieval Islamic World* içinde (chapter 16) (ed. Gavin R. G. Hambly), New York 1998, pp. 349-381 (özellikle ilk bölüm).

39 Mecmuada mektubun tercümesi mevcuttur. "Şâh'uñ Hemşîresinüñ Vefât İtdükde Sulṭân Selîm Cânibinden ʿAzâsı İçün Gönderilen Nâmenüñ Fârisî Cevâbıdur ki Terceme Olunmışdur" başlığıyla kayıtlı kısa mektupta Tahmâsb Şehzâde Selîm'i "Pâdişâh-zâde-i ʿâlî-ḳadr, sipihr-i menzilet, hurşid-talʿat, keyvân-rifʿat, civân-baht, zîbende-i tâc ü taht…" gibi sanatlı ifadelerle medhetmektedir.

durulduğunda, cevâbî mektupta adı geçen Müteferrika Mahmûd "Ağa"'nın[40] Hindî Mahmûd olduğu ve 969 (1562)'da (muhtemelen Şubat-Mart aylarında, Şehzâde Bâyezid'in katlinden 4-5 ay önce) İran'a gittiği anlaşılır. Sonuç olarak, Hindî'nin Şâh'a, doğrudan Bâyezid vak'asıyla ilgili pazarlıklar münâsebetiyle değil, geçici de olsa tesis edilmiş dostluğun başsağlığı vesile kılınarak pekiştirilmesi amacıyla gönderildiği ortaya çıkmaktadır.[41]

Hindî, *Sergüzeştnâme*'de Semerkand ve Buhâra'yı gördüğünü, Gürcistan'ı gezdiğini de söylemektedir:

303. Seyrin idüp gezüpdürür **Hindî**
ʿArab ile ʿAcem [u] Gürcistân (**14ª**)

5. Şol ḫâl-i siyâhuñ gibi hîç görmedi **Hindî**
Seyr eyledi ʿâlemde Buḫârâ vü Semerḳand
("Ġazel bâ Münâsebet", **29ª**)

Buraları ziyaret sebebi ve zamanı hakkında bilgi vermese de Gürcistan'ı II. Selîm'in lalası Mustafa Paşa'nın (v. 988/1580) Erzurum Beylerbeyliği döneminde (968-969/1561-1562) onun maiyyetinde iken, Buhâra ve Semerkand'ı da Tahmâsb'a elçi olarak gönderildiğinde (969/1562) gezme imkânı bulduğunu söyleyebiliriz.

---

40 Müteferrikalık, kapıcıbaşılık, alay emîni gibi sarayın sivil rütbelerini alan kişi asilzâde ise "bey", değilse "ağa" olarak tavsif edilirdi (Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedânlar: Türkiye (1074-1990),* Ankara 2005, II, 932-933; ayrıca bk. Faruk Sümer, "Ağa", *DİA*, I, 452).

41 İsa Şevik, tezinde Müteferrika Mahmûd Ağa'yı Yemen ve Mısır valiliği yapmış Mahmûd Paşa (v. 975/1568) ile karıştırmıştır (*Şah Tahmasb [1524-1576] ile Osmanlı Sarayı Arasında Teati Edilen Mektupları İçeren "Münşeât-ı 'Atîk"in Edisyon Kritiği ve Değerlendirilmesi*, s. 38). Şevik'in referans gösterdiği *Sicill-i Osmânî*'nin ilgili kısmında Mahmûd Paşa'nın "ağa"lığından bahsedilmemekte, bir dönem Mısır müteferrikası, 968 (1561)'den itibaren Yemen, ardından da Mısır vâlisi olduğu bilgisi yer almaktadır. Şehzâde Selîm taziyenâmesini Tahmâsb'a 969 (1562)'da gönderdiğine göre elçi "Müteferrika Mahmûd Ağa" Mahmûd Paşa değildir (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî,* IV, 312-313).

d) Hacla İlgili Vazifeleri

Hindî Mahmûd, elçilik vazifesinden sonra Osmanlı hac yolunun üç önemli merkezi olan Şâm, Mısır ve Yemen'de üç yıl görev yapmıştır. Bu hizmetlerin türü ve şekli hakkında teferruatlı bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hindî'nin söz konusu merkezlerden "mahmil"[42] diye bahsedip hacı kafileleriyle Yemen'e, oradan da hacca gittiğini ifade etmesi bu hizmetlerin doğrudan hacla ilgili olduğunu göstermektedir. Müteferrikalık dolayısıyla çevresine verdiği güven göz önünde bulundurulduğunda Hindî Mahmûd'un mahmil bölgelerindeki Haremeyn yahut evkāf muhâsebelerinde görevlendirilmiş olabileceği gibi kâtiplik tecrübesi esas alınarak bu alanda bir vazifeye (birinci / ikinci kâtip,

---

42 Kelime anlamı deve üzerine konulan sepet (mahfe) olan mahmil, XIII. asırdan itibaren bazı İslâm devletlerinin hükümdârları tarafından hac kervanlarıyla birlikte Hicaz'a gönderilen, içine birtakım hediyelerin (surre) yerleştirildiği süslü tahtırevana verilen isimdir. Bu mahfeyi taşıyan deveye "mahmil devesi" denir.

Hicaz bölgesine en büyük kervanlar Irak, Suriye, Mısır ve Yemen istikāmetinden giderdi. Bu merkezlerin her biri hac mevsiminde kendi hac kervanlarının başındaki deveye mahmili yükler, bayram havasını andıran "surre merâsimleri"nden sonra surre alayı da denilen hac kafileleri yola koyulurdu. Her merkezin mahmili kendi adıyla anılırdı (Mahmil-i Şâmî, Mahmil-i Mısrî vb.). Bunlar Mekke'de de devlet erkânı ve halkın katıldığı büyük "hoş-âmedî" törenleriyle karşılanırdı. Pâdişâhlar surre alaylarını siyâsî kudretlerinin remzi ve hâmiliklerinin tezâhürü olarak gördükleri için çok önemserlerdi. Pâdişâh tarafından her merkez (mahmil) için emîrü'l-hac tâyin edilir, Haremeyn vakıflarından da sorumlu olan Dârü's-saâde ağası ve surre emîni, surre alaylarının selâmetle Mekke'ye ulaşmasından mes'ul tutulurdu. Mahmiller, buralarda görev alanlar, surre alayları ve Haremeyn'e gönderilen hediyeler hakkında teferruatlı bilgi için Eyüp Sabri Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn,* İstanbul 1301, 1/2, 670-720; İbrahim Rif'at Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn er-rıhleti'l-Hicaziyye ve'l-hac,* Kahire 1344, II, 304-308; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri,* Ankara 1972, s. 35-45, 57-61; Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları,* Ankara 1999, s. 215-221; *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz* (ed. Mustafa Güler), İstanbul 2008, II, 318-386; *Dersaâdet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun* (Yusuf Çağlar-Salih Güven), İstanbul 2008, 123-134, 142-147; *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları* (proje yön. Yusuf Sarınay), Ankara 2010, s. 352-388; Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmûd, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti,* İstanbul 1990, s. 263-275; M. Arif ibn Ahmed Müneyyir-Jacob M. Landau, *The Hejaz Railway and the Muslim Pilgrimage,* Wayne State University Press 1971, s. 77-87; Şit Tufan Buzpınar, "Surre", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVII, 567-569; Fr. Buhl, "Mahmel", *İA,* Ankara 1988, VII, 151-152; a.mlf.-J.Jomier, "Mahmal", *EI²,* Leiden 1991, VI, 44-46.

hac emirliği kâtibi vb.) gönderildiği de düşünülebilir.[43]

Hindî Mahmûd'un hacla ilgili hizmetlerde görev aldığı dönemlerde (970/1562 civarı) Şam Baylerbeyliği'nde Lala Mustafa Paşa bulunmaktadır. Erzurum Beylerbeyi olduğu dönemden itibaren onun maiyyetinde bulunan Hindî, Mustafa Paşa'nın Şam Beylerbeyliği devresinde de onunla Şam'a geçmiş olmalıdır. Mısır'la irtibât hâlinde bulunan, bilâhare Yemen serdârlığına da atanan (975/1567) Lala Mustafa Paşa kaynaklarda bu bölgeye, bilhassa Haremeyn'e yaptığı hizmetler ve buralarda tesis ettiği hayrât ile de zikredilir. Hindî Mahmûd'un buralardaki mahmil hizmetlerini "ʿAlî-sîret, ferîd-i devrân, merd-i merdân" diye medhettiği (*Sergüzeştnâme,* "Kıtʿa", 1-2. beyitler, **7ª**) Mustafa Paşa'nın maiyyetinde yerine getirdiği kanaatindeyiz.[44]

Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'de hayâtının bu devresiyle ilgili şu bilgileri verir:

166. Yemen mülkin dahı itdüm temâşâ
Ve üç kez geydüm iḥrâm cisme ʿuryân

167. Ṣafâ-yıla ki ḥacda eyledüm saʿy
O Merve ḥaḳḳı üzre nûrına cân

168. Şeref ile müşerref oldum üç sâl
Duʿâ-yı ḫayrun alup gördüm iḥsân

---

43 Mahmillerde yer alan görevliler hakkında bk. İbrahim Rif'at Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn er-rıhleti'l-Hicâziyye ve'l-hac,* II, 44-46.

44 Lala Mustafa Paşa ve hizmetleri ile ilgili teferruatlı bilgi için bk. Şerafettin Turan, "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar", *TTK Belleten*, XXII/88 [1958], s. 551-593; Bekir Kütükoğlu, "Lala Mustafa Paşa", *DİA,* Ankara 2003, XXVII, 73-74; Hulusi Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti,* İstanbul 1984, s. 83-88.

169. Mışır Şâm [u] Yemen maḥmillerine
Baña ḫizmet müyesser itdi Yezdân (*Sergüzeştnâme,* **8ᵇ**)

Kısas-ı Enbiyâ'da da benzer ifadeler mevcuttur:

26. Daḫı üç defʿa ḥac oldı müyesser
Görüpdür bu saʿâdeti daḫı ser

27. Yemen iline ḥuccâc ile vardum
O yerlerde niçe çerâġ uyardum

28. İdüp üç maḥmile ḫıdmet cihânda
Ola âṣârı umaram cinânda

Hindî Mahmûd, hacla ilgili bu vazifelerden sonra Şehzâde Selîm'in Kütahya'ya vali olmasıyla (968-973/1561-1566) Kütahya'ya dönmüştür:

29. **Kütâhiyyâ**'ya geldük Şehr-i yâr'la
Müşerref eyledi ol gül-ʿizârla (*Kısas-ı Enbiyâ*)

e) Kapıcıbaşılık

Hindî Mahmûd'un on dört yıllık müteferrikalık vazifesinden sonra 973 (1565-1566)'te **kapıcıbaşı**[45] olduğu *Sergüzeştnâme*'deki

45 Osmanlı sarayının sivil mülkiye rütbelerinden olan kapıcıbaşılık ümerâ sınıfının alt basamağını teşkil eder. Bu rütbe sarayın binbaşı, sâlise, kibâr-ı müderrisîn, alay emîni gibi rütbelerine denktir. Fâtih Kānûnnâmesi'ne göre "ağa"lardan sayılan kapıcıbaşılar kapıcıların ikinci büyük âmirleri olup (birincisi kapıcılar kethüdâsı) sarayın muteber hizmetlilerinden idiler. Dîvân-ı Hümâyûn'un umûmî toplantılarına ayakta kalmak şartıyla iştirâk edebilirler, devlet işlerinin müzâkere edildiği ve karara bağlandığı toplantılara katılamazlardı. Elçi kabul törenlerinde iki kapıcıbaşı elçinin koltuklarına girip onu huzura çıkarır ve yer öptürürlerdi. Kapıcıbaşılar diplomatik görevler için elçi olarak gönderilebildikleri gibi vergi toplamak, orduya para ve erzak götürmek, teftiş ve mübâşirlik, surre eminliği gibi hizmetlerde de bulunurlardı. Beylerbeyi

170. Geçürdüm **sâl-ı on dört daḫı bunda**
Ḳapucıbaşı ḳıldı Şâh-ı devrân (*Sergüzeştnâme,* **8ᵇ**)

beytinden anlaşılmaktadır. Kapıcıbaşı olduğu gün "şeker kellesini ezdiği"ni söylemesi bu terfiye ne kadar sevindiğini göstermektedir:

30. Ḳapucıbaşı ḳıldı bendesini
O gün ezdimdi sükker kellesini (*Kısas-ı Enbiyâ*)[46]

f) Defterdârlık

Sultân Selîm'in şehzâdeliğinin son döneminde kapıcıbaşı olan Hindî Mahmûd, Selîm pâdişâh olduktan sonra yeniden terfi alarak Kara Âmid'e (Diyarbakır) **tîmâr defterdârı**[47] olmuştur.

---

veya taşrada görevli vezirlere önemli tebliğler bunlar vâsıtasıyla yapılır; vali, vezir vesâir devlet adamlarının öldürülmelerine bunlar memur edilirdi. Dış hizmetlere sancak beyi, eyâlet valisi hattâ vezir olarak da çıkabilen kapıcıbaşıların XVI. asrın sonlarında on dokuz bin akçelik tîmârları vardı. (Bir çeşit mülkiye rütbesi olarak kapıcıbaşılık, kapıcıbaşıların tayin ve terfileri, sayıları, kıyâfetleri, maaşları vs. hakkında teferruatlı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı,* s. 404-407; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1971, II, 167-169; Abdülkadir Özcan, "Kapıcı", *DİA,* Ankara 2001, XXIV, 345-347.)

46 "Şeker ezmek" argoda halvet olmak mânâsına da gelen bir deyimdir (bk. Filiz Bingölçe, *Kadın Argosu Sözlüğü,* İstanbul 2001, s. 141). Hindî'nin *Kısas-ı Enbiyâ*'nın 29. beytinde "Müşerref eyledi ol gül-ʿizârla" deyip bir sonraki beyitte "O gün ezdimdi sükker kellesini" mısraını yazması o "gülizâr"ın Selîm tarafından bahşedilen bir hanım olduğu ihtimalini de akla getirmektedir. Necâtî Bey (914/1509)'in "Gerçi kim Pervîzüñ ezdi ağzına Şîrîn şeker" mısraı da Hüsrev'in Şirin'le vuslatını ifade ediyor gibidir (*Necati Beg Divanı* [haz. Ali Nihat Tarlan], İstanbul 1997, s. 553). Mehmet Çavuşoğlu şeker ezmeyi "tatlı sözle kandırmak" olarak izâh etmekteyse de bu anlam Hindî'nin mısraına uymamaktadır (a.mlf., *Necati Bey Divanı'nın Tahlili,* İstanbul 2001, s. 203).

47 Tîmâr defterdârı bir nevi mal memurudur. Gönderildiği vilâyetlerde tîmâr ve tîmârlıların defterlerini tutar, bunlara âit işleri yürütürdü. Tahrirlerde (nüfus ve vergi sayımlarında) da vazife alan tîmâr defterdârının seçimine özen gösterilir, dürüst, namuslu, güvenilir ve tok gözlü olmasına dikkat edilirdi. Genel teâmüle göre, dirliklere bakan tîmâr defterdârları ulûfeli müteferrikalıktan yetişirlerdi. Fâtih Kanunnâmesi'ne göre tîmâr defterdârı terfi ettiğinde defter kethüdası olabilir, sonra da eyalet defterdârlığına yükselebilirdi. Defter emînlerine tâbi olan tîmâr

O, defterdârlığa atandığı süreci *Sergüzeştnâme*'de hikâye etmektedir. Buna göre, Sultân Selîm İstanbul'a gelip 10 Rebîülevvel 974 (25 Eylül 1566)'te tahta oturmuş,[48] o gün dîvân kurulmuş, Müftü (Ebussuûd Efendi) ve diğer erkân-ı dîvân, genç-yaşlı herkes Sultân'ın cülûsunu kutlamışlardır. Sonra Sultân Selîm, Eyüp'e geçerek duâ etmiş, ecdâdının kabirlerini ziyarette bulunmuş, kurban kesmiştir. Orduyu ve babasının cenâzesini karşılamak üzere Belgrad'a

---

defterdârları tîmârlara âit özet bilgilerin bulunduğu icmâl, tîmâr sahiplerinin adları, künyeleri, tîmâr miktarları, görev ve sorumlulukları vb. bilgileri içeren mufassal adı verilen defterler ile berat ve fermanları yazdıkları ruznâmçeleri tutmakla mükelleftiler. Bu defterlerin birer kopyasını da beylerbeyine gönderirlerdi, beylerbeyi bunları esas alarak tîmârları dağıtırdı. (Daha geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* Ankara 1988, II, 582; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* I, 420; III, 507; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugati,* s. 338-339; Coşkun Üçok, "Osmanlı Devleti Teşkilâtında Tımarlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* II/1 [Ankara 1944], s. 82; Bilgin Aydın-Rıfat Günalan, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Defterdarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Osmanlı Araştırmaları,* XXX [İstanbul 2007], s. 159; Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *İA,* İstanbul 1979, XII/1, 309 vd.; Mübahat S. Kütükoğlu, "Defterdâr", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 96.)

48 Tarihçiler Sultân II. Selîm'in cülûs tarihinde mutabık değillerdir. Kaynaklarda 6, 8, 9, 15 Rebîülevvel tarihleri İstanbul'a muvâsalat ve cülûs günü olarak zikredilmekte ise de (bk. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* İstanbul 1948, II, 361-362; Feridun Emecen, "Selim II", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 416) Pâdişâh'ın maiyyetinden olan ve günlere şâhitlik eden Hindî Mahmûd onun cülûsunu 10 Rebîülevvel olarak vermiş ve şu tarihi düşmüştür:

120. Ona irdi Rebîʿü'l-evvel'de
Geçdi taḫta vü eyledi dîvân

122. Bir eksükli didi ol günde târîḫ
Selîm Şâh'da bugün mühr-i Süleymân (sene 974) (*Sergüzeştnâme,* **6ᵇ**)

Hindî iki yerde ise hicrî takvimde "üçüncü ay" olan Rebîülevvel'e işâretle II. Selîm'in cülûsunu kaydeder:

171. Üçünci ayda oldı bilüñ ol şâh
Yedi iḳlîme ol dem itdi fermân (*Sergüzeştnâme,* **8ᵇ**)

31. Üçünci ayda oldı şehr-i yârî
Müsaḫḫar ḳıldı Yezdân her diyârı (*Kısas-ı Enbiyâ*)

giden Sultân Selîm'in maiyyetinde "aʿyân-ı Şâh-ı devrân"dan Hindî Mahmûd da vardır. Bu sefer esnasında kırk gün pâdişâh hizmetinde bulunan Hindî, Lala Hüseyin Paşa ile beraber İstanbul'a dönmüştür.[49]

Yine Hindî'nin anlattığına göre Sultân II. Selîm dönüş yolunda Filibe'de konakladığında kendisine yeni atamalar arz olunmuş, Hindî de bu atama ile Kara Âmid tîmâr defterdârlığına gönderilmiştir (974/1566).

Yukarıdaki süreç *Sergüzeştnâme*'de şöyle anlatılır:

172. Gelüp İstanbul'a itdi cülûsı
Ṭurup ḳarşusına ḳuruldı dîvân

173. Mübârek bâda geldi müftî ol gün
Daḫı cümle mevâlî ehl-i dîvân

174. Uyarlar ol ṭarîḳında çün anlar
Müşerref oldılar pîr ü civânân

175. Varup Eyyûb'a Şâh [itdi] duʿâyı
Ziyâret oldı ecdâd-ı mezârân

---

49 Sultân II. Selîm Begrad'da orduyu ve babasının na'şını karşılayıp, cenâze namazını kıldıktan sonra yeniçeriler cülûs bahşişi ve terakki istemişler, pâdişâh onların isteklerini yerine getirmeyince birtakım karışıklıklar yaşanmıştır (11 Rebîülâhir 974/26 Ekim 1566). Yeniçerilerin II. Selîm'le birlikte Belgrad'a gelmiş olan "yevmlü" Anadolu askerlerine tepki gösterip saldırması üzerine II. Selîm durumun daha vahim bir hâl almaması için Lala Hüseyin Paşa'yı Anadolu askerlerini alıp İstanbul'a götürmeye memur etmiştir. Hindî Mahmûd'un ayrıntılarından bahsetmeden

180. İcâzet oldı döndük Lala ile
Sitanbul yolını dutduḳ şitâbân (*Sergüzeştnâme,* **9ª**)

beytiyle dile getirdiği dönüş meselesinin aslı budur (Daha teferruatlı bilgi için bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Târîh-i Selânikî*, İstanbul 1281, s. 62-71).

176. Kesüp ḳurbân ider iḥsân-ı bî-ḥad
O gün âzâd olurlar ḳız u oġlan

177. Teveccüh eylediler devlet-ile
Rikâbunda bile ḫıdmetde iḫvân

178. Beliġrad'a varunca oldı ḫıdmet
Orada ḫıdmete geldiler erkân

179. Cülûsdan ṣoñra ḳırḳ gün ḫıdmet i[t]dük
Ki oldıḳ a'yân-ı Şâh-ı devrân

180. İcâzet oldı döndük Lala ile
Sitanbul yolını dutduḳ şitâbân

181. Dönüp geldükde Ḫünkâr Filibe'ye
Menâṣıb ḥalli 'arż olunmış ol ân

182. Baña tîmâr defterdârlıġını
Ḳara Âmid'de itmiş ol gün iḥsân (**8^{b}-9^{a}**)

Hindî Mahmûd'un Diyarbakır'da tîmâr defterdârı olduğu dönemdeki bazı emirleri ihtivâ eden *7 Numaralı Mühimme Defteri*'nde (975-976/1567-1569) doğrudan ona gönderilen hükümler mevcuttur. Seçtiğimiz birkaç örneği şöyle sıralayabiliriz:

"Yazıldı. Defterdâr âdemisi Hacı Alî'ye virildi. Diyârbekir Beglerbegisi'ne hüküm ki: **Diyârbekir Tîmârları Defterdârı Mahmûd** mektûb gönderüp 'Siird Sancağı Begi Mehmed dâme ızzühû babası Alâeddîn Beg'ün otuz bin filorisin sirka itdügi şâyi' iken yanına ba'zı ehl-i mey cem' idüp kendünün yanın-

da olan Mahmûd nâm hıdmetkârın ayardup defe‘ât-ile tenbîh olınup ba‘dehû beş nefer âdemîsiyle âlet-i harb-ile evinden iki boġça esbâb ve bir kılıç ve bir hançeri ile alup gidüp sonra çavuşlar varup oğlan evinde bulunup murâfa‘a-i şer‘-i şerîf oldukda esbâbı âşikâr idüp birkaç günden sonra esbâbı bi’t-tamâm teslîm idüp sicil olmışdur’ diyü bildürmegin buyurdum ki: Vardukda, mîr-i müşârün-ileyhden mûmâ-ileyhün bi-hasebi’ş-şer‘ zâhir ü sâbit olan hakkın alıvirüp bir dahı bu asıl vaz‘ iderse yazup bildüresin.”[50]

“Yazıldı. Âdemisi Bâlî’ye virildi. Fî ġurre-i Cümâde’l-ûlâ. Diyârbekir Beglerbegisi’ne hüküm ki: **Diyârbekir Tîmârları Defterdârı olan kıdvetü’l-emâcid Mahmûd dâme mecdühû** Dergâh-ı [Mu‘allâm’a] mektûb gönderüp yevmî yigirmi akçe ile Âmid kullarından Ahmed nâm kimesne içün; ‘ehl-i hevâ olup bir müdebber kulını ıdlâl eyledügin’ bildürmegin merkūmun ulûfesi kat‘ olunmasın emridüp buyurdum ki: Vusûl buldukda, emrüm üzre Ahmed’ün ulûfesin kat‘ eyleyesin ki, hazînede kala; şöyle bilesin.”[51]

“Yazıldı. Diyârbekir Beglerbegisi’ne ve kādîsine hüküm ki: **Vilâyet-i Diyârbekir Tîmârları Defterdârı Mahmûd dâme mecdühû** bundan akdem Südde-i Sa‘âdetüm’e gelüp Diyârbekir gönüllülerinden Sâlih oğlı Ahmed içün; ‘Hıdmetkârum ayardup Harput Sancağı Begi İbrâhîm dâme ızzühû’nun yanına iletüp te‘addî eylemişdür, ehl-i fesâddur’ diyü bildürmegin mezkûrun ulûfesi kat‘ olunmag-içün hükm-i şerîfüm gönderilmiş idi. Hâlâ mezkûrun ahvâli görilüp teftîş olınup vukû‘ı üzre arzolunmasın emridüp buyurdum ki: Göresiz; fi’l-vâkı‘ mûmâ-ileyh arz-itdügi üzre hıdmetkârın ayardup ehl-i fesâd olduġı vâkı‘ mıdur, nicedür; görüp vukū‘ı üzre yazup arz eyleyesüz.”[52]

Diyarbakır’daki defterdârlık vazifesi iki sene süren Hindî Mahmûd, 976 (1568-1569)’da aynı vazifeyle Ẕü’l-ḳadir (Dulkadir/Maraş)’e atanmıştır:

---

50 7 Numaralı Mühimme Defteri (yay. haz. H. Osman Yıldırım ve dğr.), Ankara 1999, II, 31(2314).

51 *a.g.e.,* III, 189 (2332).

52 *a.g.e.,* III, 261-262 (2477).

183. İki yıl geçdi anda mâcerâmız
Oradan Ẕü'l-ḳadir'de içdim ayran (*Sergüzeştnâme*, **9ª**)

Hindî'nin Maraş'taki vazifesinin de defterdârlık olduğunu *Kısas-ı Enbiyâ*'da bu konudan bahsettiği tek beytinden anlıyoruz:

32. Açup **Âmid**'de vü **Marʿaş**'da defter
Çerâġum oldı ʿâlemde hezâr er

g) Dergâh-ı Âlî Müteferrikalığı

Hindî Mahmûd Maraş'taki görevine devam ederken 978 (1570)'de Dergâh-ı Âlî müteferrikalığına getirilmiştir.[53] Onun İstanbul'daki bu son vazifesi hayâtının en önemli dönüm noktasını teşkil eder. Zîrâ bu vazife ona mihnet kapılarını açacak ve onu -aşağıda anlatılacağı üzere- esâretle neticelenen çileli bir yolculuğa çıkaracaktır:

184. Müteferriḳa oldum vaḥdet itdüm
Bu ḥaller olmaḳ imiş emr-i Rabbân (*Sergüzeştnâme,* **9ª**)

33. Müteferriḳa oldum vaḥdet içün
Baña açıldı ḳapu miḥnet içün (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Sergüzeştnâme'de anlattığına göre Sultân Selîm Hindî Mahmûd'u önce saray müteferrikası yapmış, sonra da dîvân defterdârlığına getireceğini belirtmiştir. Buna göre, o sırada ser-defterdâr olan Hasan Çelebi[54] azledilecek, devlet

---

53 Hindî müteferrika olduğunu söylediği beyitten hemen sonra "Alındı Ḳıbrıs'uñ **ol dem** ḥiṣârı" mısraını yazmış ve Leftari, Girne, Lefkoşa gibi Kıbrıs'taki bazı muhkem kalelerin alınmasına tarih düşmüştür:

Hindî erḳām idüben didi bir eksik târîḫ
Sâye-i Yezdân'a müjde aldı ʿasker Ḳıbrıs'ı (sene 978) ("Târîḫ", *Sergüzeştnâme,* **9ª**).

"**Ol dem**" ifadesinden hareketle 978 (1570)'in aynı zamanda onun Dergâh-ı Âlî müteferrikalığına yeniden atandığı tarih olduğunu kabul etmek gerekir.

54 *Sicill-i Osmânî*'de belirtildiğine göre Hasan Çelebi mâliyeden yetişmiş, 974 (1566)'te Anadolu Defterdârı olmuş, Hindî'nin Maraş defterdârı ve "müteferrika defterî" olduğu dönemlerde başdefterdârlık yapmıştır. 980 (1572-1573) civarında müteferrika olarak emekli edilmiş,

erkânı Hindî Mahmûd'a yer açacak; bir silsile dâhilinde Hindî önce müteferrikalığa, ardından "Defterdâr" sıfatıyla Dîvân-ı Hümâyûn üyeliğine getirilecek, günü geldiğinde de belki ser-defterdârlığa atanacaktır. Nitekim bu terfilerin ilkinin gerçekleşmesiyle dünyalar Hindî'nin olmuştur:

188. Ḫudâvend-i cihân maḳbûl gördi
Ḳulı-çün manṣıbı ḥal itdi Sulṭân

189. Ki ser-defterde defterdâr Ḥasan'dur
O maʿzûl ola yir açalar erkân

190. İrişe silsileyle intihâya
Ola tâ **Hindî** defterdâr-ı dîvân

191. Geçürdi niʿmet-i ṣadre Ḫalîl'i
Bu bâbda **Hindî** maḥzûn oldı lerzân

192. Baña bu luṭfı itmek ile Ḫünkâr
Ṣanasın kim benüm oldı bu devrân (**9a-b**)

Ancak 191. beyitte de anlattığı gibi, işler Hindî'nin beklediği şekilde neticelenmemiş, Akdeniz'de yaşanan hareketlilik üzerine II. Selîm'in hemen her bölgeye gönderilen hüküm ve fermanlarıyla[55] bahar gelir gelmez, hattâ mutâd

---

995 (1587)'te vefât etmiştir (*a.g.e.,* II, 123).

55 Söz konusu hüküm ve fermanlar için bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defteri (BOA, **MD**), **10,** 9/12, 10/13, 12/14, 14/16, 19/22, 310/500; **12**, 98/211; **12**, 187/396; **12**, 185/394; 12, 124/269; **14**, 921/1363; **14**, 623/896; **14**, 848/1236; **14**, 858/1247. Mühimme defterlerinde bu konuyla alâkalı yer alan emir ve hükümlerin önemli bir kısmının transkripsiyonlu metni için bk. Ferşat Ballı, *İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi* (yüksek lisans tezi, 2004), İstanbul Üniversitesi SBE, s. 105-247. (YÖK'te erişim izni bulunmayan bu teze ulaşmamı sağlayan tez danışmanı Prof. Dr. İdris Bostan Hocam'a teşekkür ederim.)

vaktinden de önce, Vezir Mustafa Paşa, Müezzinzâde Ali Paşa, Dergâh-ı Âlî müteferrikaları, eyâlet ve sancaklarda görevli yüksek seviyedeki devlet erkânı, onların maiyyetinde bulunan beyler, ağalar, "elde avuçta olan herkes", Donanma-yı Hümâyûn'a iştirâkle mükellef kılınmışlardır. Hindî Mahmûd bu "sefer-ber"liğe katılma hususunda gönülsüzdür; ama emre uymak mecburiyetindedir:

200. Müteferriḳa-i Dergâh-ı ʿÂlî
Bile gitmegi maʿḳūl gördi erkân

201. Egerçi olmamışdur bu ezelde
Yanından ayıra oları sulṭân

202. Meger serde yazılan tâ ezelde
Geliserdür başa irişdi ezmân

203. Daḫı fermân olundı bildiler ḫalḳ
Ru'ûsunda yazupdur ehl-i dîvân

204. Müteferriḳa olan defterîler
Bile gidüp temâşâ ide ʿummân

205. Biri dimiş beni anda ṭut iy dost
Ḳalurlar ittifâḳla bir ḳaç aʿyân (*Sergüzeştnâme,* **9^{b}-10^{a}**)

O, yine de "lutfu ile vîrânı maʿmûr eden" pâdişâhtan ümidini kesmemiştir. Mahpusken yazdığı beyitlerde bir gün Roma'nın fethedileceğini ve kendisinin oraya defterdâr olarak atanacağını düşünmekten geri kalmayacaktır:

193. Ḫudâ dâyim anuñ göñlüni yapsun
Olur maʿmûr anuñ luṭfıyla vîrân

194. Muḳarrerdür yine fermânı Şâh'uñ
Perîşân olma dil çok geçmez ezmân

195. Ḫudâ rehber ola Roma virüle
Baña manṣıb hemân dîdâr-ı Sulṭân (*Sergüzeştnâme*, **9^{a}-^{b})**

5) İnebahtı Deniz Savaşı'nda Hindî Mahmûd

Kıbrıs'ın birtakım kalelerini fethedip Magosa'yı kuşatan Piyâle Paşa komutasındaki Donanma-yı Hümâyûn deniz mevsimi geçip kış yaklaştığı için İstanbul'a dönmüş; burada Sultân II. Selîm'in emriyle 978 (1570-1571) baharında başta Girit olmak üzere Akdeniz adalarını fethetmek için sefer hazırlıklarına başlamıştır:

196. Fütûḥât bâbı çünkim oldı meftûḥ
Adalar feṭḥine rây itdi ol Ḫân

197. Donanma ḥâżır ola gire ʻasker
Girid Adası'na girişe gürkân (*Sergüzeştnâme,* **9^{b}**)

Buna göre, kubbe vezirliğine atanan Piyâle Paşa yerine ikinci vezir Pertev Paşa donanma komutanı (serdâr-ı asker-i Rûm) yapılmış, Müezzinzâde Ali Paşa da Kaptân-ı Deryâ olarak Pertev Paşa'nın emrine verilmiştir:

210. Âṣaf-ı Pâdişâhîdür Pertev
ʻAsker-i Rûm'a oldı serdârân

211. Bile idi yanınca serdâruñ
Nâmına dinilürdi Ḳapudân

212. ʻAlî Pâşâ'durur ol ehl-i kerem
Merdlik-ile dutupdurur meydân (*Sergüzeştnâme*, **10ª**)[56]

Nihâyet bahar günleri gelmiş, güller açılmış, sefer hazırlıkları tamamlanmıştır, yiğitlerin coşma, kanların kaynama vaktidir. Kenarda oturup, olan biteni seyretmek mertliğe yakışmaz; "asker-i dîn" toplanarak Girit Adası'nı fethetmek üzere yola koyulurlar:

206. Bahâr eyyâmı irdi gül açıldı
Ve merdler cûşa geldi ḳaynadı ḳan

207. Şecâʻat gösterür ʻâlemde merdi
Odur nâ-merd kenârdan ide seyrân

208. Şâh-ı devrân buyurdı deryâdan
Ḥâżır ola yüriye keştîbân

209. ʻAsâkire emr olundı cemʻ oldı
Ḥâżır oldı sipâhi-ile mîrân
…
213. Cemʻ oluban yüridi ʻasker-i dîn
Girid üzre yine olundı revân (*Sergüzeştnâme*, **10ª**)

Bir cuma günü seher vakti (21 Muharrem 979/15 Haziran 1571) Girit'e çıkılır.[57] Buradaki kaleler, saraylar yıkılır, insanlar esir alınır; bağlar, bahçeler

---

56 Bu donanmadan bahseden bütün kaynaklar tecrübeli bir denizci olan Piyâle Paşa yerine denizcilikten yetişmeyen Pertev Paşa'nın Donanma-yı Hümâyûn serdârlığına, yine denizcilikle alâkası olmayan Yeniçeri Ağası Müezzinzâde Ali Paşa'nın da kaptân-ı deryâlığa atanmasını Osmanlı'nın Akdeniz'de uğradığı büyük felâketin en önemli sebeplerinden biri olarak saymaktadır.

57 İdris Bostan bu tarihi, çeşitli kaynakları değerlendirip Pazartesi gününe denk gelen 24 Muharrem 979 olarak kaydetmektedir ("İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA,* İstanbul 2000, XXII,

ele geçirilir, meyve ağaçları kesilir, ada yağmalanır:

215. Uruban yıḳdılar ḳılâʿ u sarây
Alı[n]uban esîr ider efġān

216. Ḳaṭʿ idüp cümle mîve eşcârun
Bâġları oldı fi'l-meṣel orman (*Sergüzeştnâme*, **10ª**)

Yaz ayları boyunca da Venedik hâkimiyetindeki diğer adalar, Hindî'nin sıralamasına göre Cuka, Manya, Zaklise, Kefalya, Sobut, Ülgün, Bar, Budva ele geçirilir ve İnebahtı'ya ulaşılır (13 Cemâziyelevvel 979/3 Ekim 1571). Yaz geçip "Kasım günleri" geldiği için altı ay süren deniz hârekâtında yorgun düşen donanmanın burada kışlaması uygun görülür. Askerlerin bir kısmı izin isteyerek donanmadan ayrılır,[58] bir kısmı hastalıktan vefât eder, kalanı da tâkatsiz bir şekilde İnebahtı'ya çekilip olan biteni gözlemeye başlar:

219. Rûz-ı ḳāsım daḫı gelüp irdi
Gitdi ʿasker daġıldı bî-pâyân

---

287). Hindî Mahmûd'a göre ise günlerden Cuma'dır:

214. İrişüp cumʿa gün seḥer vaḳti
Çıḳdı her bir kenâra ġāziyân (*Sergüzeştnâme,* **10ª**)

58 Osmanlı orudusu ve donanmasındaki sipâhîler ilkbahardan yaz sonlarına kadar hesaplanan sefer mevsiminde hizmetle yükümlü idiler. Sonbahar geldiğinde terhis olurlar, yeniçeriler de kışlalarına çekilirlerdi. İnebahtı'da da kışlamak için limana çekilen donanmada askerler serdarlarından çeşitli bahanelerle (erzak tedâriki, sıla ziyâreti vs.) izin alıp ayrılmışlardı (Selânikî, *Târîh-i Selânikî*, s. 105; İbrâhîm Peçevî, *Târîh-i Peçevî,* İstanbul 1283, I, 496). Haçlılar Osmanlı'nın sonbahar ve kış aylarında savaşmadığını bildikleri için öteden beri stratejilerini buna göre geliştirmiş, onların bu "yetersizliklerinden" faydalanarak bu mevsimlerde saldırıya geçmişlerdir (Halil İnalcık, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 62; a.mlf., "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı: Osmanlı Belgelerinde İnebahtı [Lepanto]", *Türk Denizcilik Tarihi*, s. 148; Gábor Ágoston, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815* [ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan], s. 144).

220. Ḫastelikden zebûn oldı ʿasker
Ḥasret ile niçesi virdi cân

221. Oturup İnebaḫtı'da ʿasker
Gözedürler ne luʿb ider devrân (*Sergüzeştnâme*, **10ᵇ**)

Osmanlı donanması bu durumdayken müttefik kuvvetlerin gelmekte olduğu haberi alınır. Bunun üzerine donanma komutanı Pertev Paşa, Kaptân-ı Deryâ Müezzinzâde Ali Paşa, Cezâyir-i Garb Beylerbeyi Uluç Ali Paşa, Trablusgarp Beylerbeyi Cafer Paşa, Hayreddin Paşazâde Hasan ve Mehmed Paşalar (Barbaroszâde), Sâlihpaşazâde Mehmed Bey, bahriyeden yetişme on beş sancak beyi ve tecrübeli reislerden oluşan "a'yân meclisi" toplanır. Sert tartışmaların ve itirazların yaşandığı uzun müzakerelerden sonra[59] altı ay boyunca sefer hâlinde olan donanmanın asker ve mühimmat bakımından eksik, esir ve ganimet bakımından dolu; gemilerin de ciddî tamire muhtaç olduğunu ileri sürerek savaşılmaması gerektiğini söyleyen donanma serdârı Pertev Paşa ve Uluç Ali Paşa'ya Kaptân-ı Deryâ Müezzinzâde Ali Paşa'nın bizzat Sultân II. Selîm'den aldığı emir gereği savaşılması gerektiğini söylemesi, pâdişâhın emirlerini çıkarıp göstererek "Gayret-i İslâm ve ırz-ı Pâdişâhî yok mudur? Her sefîneden beşer onar âdem nâkıs olmağla ne lâzım gelür? Elbette küffârun donanması her kanda ise üzerine varup mukābil olasız ve illâ muâteb olursuz!" şeklinde emir vermesi üzerine Don Juan komutasındaki Kutsal İttifak'la savaşa tutuşma kararı alınır.[60] Hindî Mahmûd bu durumu şu beyitlerle özetlemektedir:

---

59 Hindî tek tek isim vermemekte "Ḥüsn-i tedbîre geldiler aʿyân" demektedir (*Sergüzeştnâme,* 223. beyit, 10ᵇ). Donanma-yı Hümâyûn serdârı Pertev Paşa başkanlığında toplanan harp meclisine iştirâk edenler ve burada tartışılan hususlar hakkında teferruatlı bilgi için bk. Selânikî, *Târîh-i Selânikî*, s. 106-108; İbrâhîm Peçevî, *Târîh-i Peçevî,* I, 496-498; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr,* Matbaa-i Bahriyye [İstanbul] 1329, s. 93.

60 Kutsal İttifak (Holy League 1571/ Lega Contro il Turco: Türklere Karşı İttifak), Kıbrıs'ın fethinden (1571) sonra Papa V. Pius'un (1504-1572) öncülüğünde İspanya, Napoli ve Sicilya Krallıkları, Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri, Toskana, Savoja (Savoy), Ferrara, Parma Dükalıkları, Malta Şovalyeleri ve Akdeniz'deki diğer irili ufaklı topluluk, beylik ve şehir devletlerinin katılımıyla oluşturulmuştur. İnebahtı Savaşı için yapılan hazırlıklar, her iki donanmanın

222. İstimâʿ olundı ki ʿasker ile
Geldi donanma-i Ḫıristiyân

223. Çünki taḥḳīḳe irdi bu aḫbâr
Ḥüsn-i tedbîre geldiler aʿyân

224. Söyledi cümlesine ḳapudân
Ol ʿAlî'dür sîret-i ḳaplan

225. Didi serdârıdur ol Efrenc'üñ
Nesl-i şâhî vü ismi Ṭon Civan

226. Dutuşuram anuñla meydânda
Dîn yolunda muʿîn ola Sübḥân

227. Emrine râm olup olan ʿasker
Yürüdiler ġazâ yolına hemân (*Sergüzeştnâme,* **10ᵇ**)

İki donanma arasında 17 Cemâziyelevvel 979 (7 Ekim 1571) Pazar günü[61]

---

gemi ve mühimmât durumu, asker sayıları, savaş düzenleri, savaşın cereyan şekli, savaş öncesi ve sonrası yaşananlar hakkında geniş bilgi için bk. Ferşat Ballı, *İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi,* s. 26-55.

61 Hindî Mahmûd Kaptân-ı Deryâ Ali Paşa'nın şehâdetini haber verdiği beyitlerde aynı zamanda savaşın da tarihini belirtir. Ona göre savaş 19 Cemâziyelevvel 979 Pazar günü olmuştur. Ancak bu mevzudan bahseden ana kaynaklar 17 Cemâziyelevvel tarihinde mutabıktır (söz konusu kaynaklar ve daha teferruatlı bilgi için bk. İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA,* XXII, 287-289). Savaşın, Hindî'nin de belirttiği gibi Pazar günü cereyan etmiş olması aslında 17 Cemâziyelevvel'i kesinleştirmektedir. Zîrâ ayın 19'u Salı'ya denk gelir. Şâirin konuya dâir beyitleri ise şöyledir:

öğleye doğru başlayan şiddetli ve kanlı savaş akşam üstü başta Kaptân-ı Deryâ Müezzinzâde Ali Paşa, on bir sancak beyi, alay beyleri, tecrübeli reisler olmak üzere yirmi binden fazla Osmanlı askerinin hayâtını kaybetmesi[62] ve altın sırma işlemeli kırmızı ipekten yapılmış Osmanlı Sancağı'nın Don Juan'ın eline geçmesiyle sona erer.[63] Osmanlı Donanma Komutanı Pertev Paşa batırılan ge-

---

259. On ṭoḳuzı Cemâẕiye'l-evvel
Rûz-ı yekşenbih idi Ḳapudân

260. Dîn yolunda fedâ-yı cân itdi
Rûḥı-çün duʿâ oḳı yârân

261. Sene idi ṭoḳuz yüz ü yetmiş
Żamm-ı ṭoḳuz ile bilür ʿirfân (**11^{b}-12^{a}**)

62 Ölümlerin çoğu askerlerin denize atlayarak karaya ulaşma çabası içindeyken boğulmaları veya bu esnâda düşmana hedef olmalarından kaynaklanmıştı.

63 Don Juan'ın Müezzinzâde Ali Paşa'nın kesik başıyla birlikte gemisine astığı, savaştan sonra da günlerce Roma sokaklarında zafer nişânı olarak sergilenen bu sancak yaklaşık dört yüz yıl aradan sonra 05.03.1965 yılında Papa VI. Paul tarafından "Hıristiyan ve müslüman dünyalar arasında bu deniz savaşının sebep olduğu övünme ve taʿrizlere son vermek" gâyesiyle Türkiye Cumhuriyeti'ne iâde edilmiştir. Ankara'da Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan resmî törende sancak Papa VI. Paul'un temsilcisi Lardone tarafından Dışişleri Bakanı Hasan Işık'a verilmiştir (bk. "İade Edilen Sancak", *Milliyet,* 06. 03. 1965, 1. sayfa). *Milliyet*'in 29.01.1965 tarihli nüshasının 1. sayfasında Anadolu Ajansı'na dayandırılarak verilen "İnebahtı Savaşında Kaybettiğimiz Bayrağı Papa İade Edecek" başlıklı haberin detayında İnebahtı Deniz Savaşı'nda Prens Marcamtonio Colonna tarafından ele geçirilen sancağın Roma'daki Büyük Mary Kilisesi'nde muhafaza edildiği ve yarın [30.01.1965] özel bir törenle Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisine [Muharrem İhsan Kızıloğlu, v. 15.10.1966] verileceği yazmaktadır. Refii Cevad Ulunay (v. 1968) 19.02.1965 tarihli *Milliyet*'teki "İâde Edilen Bayrak" başlıklı yazısında [3. sayfa] Vatikan'ın sancağı "bugün direkten indirilmiş gibi" sağlam bir şekilde koruduğundan sitayişle bahsederek bizde müze ve muhafaza kültürü bulunmadığı için iâde olunan sancağı "çürütüp mahv"edeceğimizden kaygılanmaktadır.)

Papa'nın 06.08.1978'de vefâtı üzerine Burhan Felek (v. 1982) 12.08.1978'de yazdığı fıkrada Papa'nın "kâmil ve hürmete lâyık bir adam" oluşuna "meşhur deniz mağlubiyetinin ganimeti olarak Papalık Müzesi'nde bulunan Osmanlı donanması sancağını Türkiye'ye bir cemile olarak iâde etmesi" mevzuunu da örnek gösterir (a.mlf., "Papa VI. Paul Öldü!", *Milliyet,* 12.08.1978,

misinden denize atlayarak kurtulur. Uluç Ali Paşa müttefik gemilerine verdiği kısmî zarardan sonra otuz/kırk gemilik filosuyla savaş mahallinden uzaklaşır.

Hindî Mahmûd, Uluç Ali, Müezzinzâde ve Pertev Paşalar'ın savaş esnâsındaki durumunu şöyle aktarır:

250. Mîr-i mîrân Uluc ʿAlî ol şîr-merd
Girdi âlây içine ol merdân

251. Aldı aḳdırdı bir nice gemiler
Yuddı bir ḳaçını daḫi ʿummân

252. Ḳapudân anlardan aldı nicesin
Çekildi ol kenâre nice mîrân

253. Serin ḳurtarmaġa cân atdı Pertev
Yaluñuz başı ile ḳurtarur cân (*Sergüzeştnâme,* **11[b]**)

"Dünyanın yaratılışından ve Hazret-i Nûh'un gemisini yapmasından bu yana **tarihin kaydettiği en büyük felâket** olan" bu savaşta[64] Hindî Mahmûd,

---

2. sayfa). Bu sancak şimdi Beşiktaş'taki Deniz Müzesi'nde sergilenmektedir.

VI. Paul'un sancağı bir nezâket göstergesi olarak iâde ettiği yıllarda bütün Avrupa'da İnebahtı Deniz Muharebesi'nin 400. yıldönümü münasebetiyle "tesʿîd programları" için hazırlıklara başlanmış, Portekiz'in ön ayak olduğu "milletler arası tesʿîd komitesi" kurulmuş, dönemin CHP milletvekili Cihat Baban (v. 1984) TBMM'ye hükûmetin hıristiyan dünyasının bu kararı karşısında nasıl bir tavır takınacağıyla ilgili soru önergesi vermişti. (bk. "Batılılar İnebahtı Yıldönümünü Büyük Törenle Kutlayacak", *Milliyet,* 22. 11. 1968, 3. sayfa)

64 "… niçe bin müslimîn ü müsellemîn maktûl ü mecrûh ve gark-ı hûn bir hasâret-i kıyâmet-eser vâkıʿ oldu ki, **mâ lâ aynün reet ve lâ üzünün semiʿat ve lâ hatara ʿalâ kalbi beşerin** ["Gözlerin görmediği, kulakların duymadığı ve hiç kimsenin gönlünden bile geçirmediği" kıyâmet gibi bir hüsran. Tırnak içinde mânâsını verdiğimiz Arapça ibâre Hz. Peygamber'in bir hadisinden iktibastır. bk. Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 8; "Tefsîr, Secde", 1; Müslim, "Cennet", 2; Tirmizî, "Tefsîr", 3195]. Maʿlûm degildür ki dünyâ turalı ve Hazret-i Nûh Nebî sefîneyi îcâd idüp (rûy-ı) deryâda merâkib ü (sefâyin) nakl ü hareket ideli ol gûne musîbet-i uzmâ ve fetret-i

Müezzinzâde'nin Ahmed ve Mahmûd adlı iki oğlu ve ordunun önde gelen beylerinin de aralarında bulunduğu yaklaşık üç bin beş yüz kişi[65] esir düşer.[66]

---

garîbe-i kübrâ vukū bulmış degildür…" Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr* (*Gelibolulu Mustafa Ali ve Künhü'l-Ahbarı'nda II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri* [haz. Faris Çerçi], Kayseri 2000, II, 81-82); "… Bu muhârebe-i gayr-ı mübâreke Devlet-i İslâmiyye'de degil belki Hazret-i Nûh Nebî ʿaleyhi's-selâm sefîneyi ihdâs ve îcâd ideli bihâr-ı arzda olmamışdur." (İbrâhîm Peçevî, *Târîh-i Peçevî,* I, 498).

Osmanlı kaynaklarında İnebahtı Deniz Savaşı, ağır zâyiât sebebiyle "**Sıngın Donanma Harbi**" olarak anılmıştır (Meselâ bk. Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr,* s. 90 vd.). "Sıngın" kelimesi eski Türkçe'de "kırmak, bozguna uğratmak, mağlup etmek, yıkmak" mânâlarına gelen "sı-mak" fiilinden türemiş olup "kırılan, bozguna uğrayan, dağılan, vurgun yiyen" gibi anlamlar içermektedir.

65 Batı kaynaklarında yedi bin iki yüz müslüman esirin Müttefik Kuvvetler arasında resmen paylaştırıldığı, bir o kadarının da yakalayanlar tarafından resmî kayıtlardan kaçırıldığı kaydedilmektedir. ("Resmî" rakamlar ve paylaşımla ilgili teferruatlı bilgiler için bk. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 77-78.)

66 Osmanlı'nın kaybettiği en büyük deniz savaşı olan bu mağlubiyet hıristiyan dünyasının asırlarca her yılın 3-7 Ekim tarihlerinde kutlamalar yapmasına yol açacaktır. Zîrâ hıristiyan dünyası Osmanlı'nın yenilmesiyle İstanbul'un müdâfaasız kaldığını, Akdeniz'in Türk gölü hâline artık gelemeyeceğini, duraklama ve gerileme devrinin başlayacağını görmüş; o günün hâtırasını canlı tutmak gâyesiyle sanatçılarını harekete geçirerek birçok şehirde bu galibiyeti sergileyen müzeler, binâlar, âbideler, heykeller, dev tablolar yaptırmış, kilise ve saray duvarlarını bu galibiyetin remizleriyle donatmış, şükran bayramları ihdas etmiş, "Lepanto ruhunun ölmemesi" için tarihî, mimârî, edebî türlü türlü eserler meydana getirmiştir. Avrupalı yetkililer bugün bile çeşitli yerlerde gerek 3-7 Ekim tarihlerinde düzenledikleri törenler vâsıtasıyla gerekse Türkiye ile diplomatik ilişkileri vesile kılarak Batı dünyasını İslâm âlemine karşı diri tutmak için İnebahtı Deniz Muharebesi'ni gündemlerinden düşürmemektedirler. (Meselâ bk. Dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Kostis Stefanopulos'un İnebahtı'nın 433. yıldönümü (2004) dolayısıyla düzenlenen törende yaptığı konuşma: *Hürriyet,* 12.10.2004, *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/Show New.aspx?id=264204*, *http://www. zaman.com.tr/haber.do?habern o=100214&keyfield=696E65626 16874C4B1*; İtalya Reformlar Bakanı Roberto Calderoli'nin Papa XVI. Benediktus'u İnebahtı öncesi Papa V. Pius'un yaptığı gibi müslümanlara karşı yeniden Haçlı İttifakı kurmaya çağırması: *Hürriyet,* 08.02.2006, *http://hurarsiv.hurriyet. com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3906155*, İtalya Merkez Sağ Koalisyonu'nun resmî yayın organı La Padania Gazetesi'nin 29.12.2009 sayısındaki "İslâm'ı Durdurmak İçin Yeni Bir İnebahtı" başlıklı başyazısı: *http:// hurarsiv.hurriyet.com.tr /goster/ShowNew.aspx?id=13338308*; 05.03.1998'de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e resmî davetli olarak gittiği İspanya'da

Osmanlı tarihi kaynaklarında Cafer Çelebi, Sâlih Paşazâde, Gâvur Ali gibi birkaç ismin dışında esirlerin adından bahsedilmez, "müteaddid ağalar"[67] ve Müezzinzâde'nin iki oğlunun da esir alınanlar arasında olduğu vurgulanır ama onların da isimleri anılmaz. Batı kaynaklarında ise Kutsal İttifak'ın elindeki önemli rütbelere sahip Osmanlılar bir bir kaydedilmiştir. İsimleri ve künyeleri kayıtlı bu "kıymetli savaşçılar" arasında Müezzinzâde'nin çocukları "Ahmed ve 'Mehmed' Bey" ile "**Mahmûd Ağa**" da vardır.[68]

6) Hindî Mahmûd'un Esâret Yılları

Hindî Mahmûd *Sergüzeştnâme*'de "Vaṣf-ı Cenk" başlığı altında savaşın şiddetini aktarırken topların her birinin ejdere dönüşüp ateş saçtığını, ecel okunun savaşanların üzerinde uçuştuğunu, tüfeklerin fındıklarının değdiği sinelerde koca koca deliklerin açıldığını, peşpeşe atılan ok ve mızraklar sebebiyle kalkanların kirpiye döndüğünü, denizin kanla kızıla boyandığını, gâzîlerin kılıç şakırtılarının feleğin kubbesini gümlettiğini, yerin göğün titrediğini, Osmanlı donanmasında birçok askerin ya kâfirler tarafından vurularak yahut denize düşüp boğulmak sûretiyle şehîd düştüğünü, kiminin ise yaralanıp canını kurtarmaya çalıştığını söyler:

Kral Juan Carlos tarafından "İnebahtı" marka şarap ikram edilmesi: *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-8692*; yine bu ziyâret esnasında öğle yemeği için ağırlandığı tarihî salonda diğer davetlilerle birlikte duvarı boydan boya kaplayan "İnebahtı" isimli tablonun karşısına oturtulması: Hulusi Turgut, "İspanya'daki Davette İnebahtı Savaşına Ait Bir Tabloyu Görünce Demirel'in Boğazında Yemek Düğümlendi", *Sabah,* 10.08.2002, 4. sayfa; İspanya Hükümeti'nin İnebahtı "Zaferi"nin 400. yılı anısına (1971) bastırdığı pullar için bk. *http://www.prdd.org/index. php?option=com_content&view=article&id=216:sea-power-nebahti-savai&catid=45:denizcilik kulturukategorisi&Itemid=37*). (İnternet sitelerine erişim tarihimiz Eylül 2011.)

67 bk. Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* [trc. Mehmed Atâ], İstanbul 1332, VI, 271.

68 Jean Pierre Edmond Jurien de la Gravière, *La Guerre de Chypre et la Bataille de Lèpante*, Paris 1888, II, 220-221; Salvatore Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 78, 510.

234. Birbiriyle ḳavuşdılar ʻasker
Yir u gök eyle olur revân lerzân

235. İrdi tîġ-i ecel serine kimüñ
Tîr ider kimi üstüne perrân

236. Dilün uzadubanı yalmandı
Ḳanlar içüp sinân olur mestân

237. Oḳ yılanı gibi atılur-idi
İki cânibde göz göze peykân

238. Tîġ u tîr eyle doḳunur meşelâ
Kirpiye dönmüş-idi şol ḳalḳan

239. Çün ecel ṭopı atılur nâgâh
Niçesin eyledi o dem bî-cân

240. Tüfegüñ finduḳı kime ṭoḳınur
Açdı ol sînelerde çoḳ revzân

241. Kim şehîd oldı kimisi mecrûḥ
Kimün öldürürdi derd-ile hicrân

242. Ḳudret ıssı Kerîm ü Ḳādir'sün
Şefḳatüñ ḳapusında yoḳ derbân

243. Ḥâcetün dünyede revâ ḳılduñ
Kâfirüñ iy Müheymin ü Mennân

244. Emrüñe râm olup o Ḳapudân
Dîn yolunda cânın ider ḳurbân

245. İki cânibden oldı ceng-i ʿaẓîm
Ḳanla lâle-gûn oldı ʿummân

246. Dîn yolunda şehîd olanlar içün
Cennetüñ ḳapusın açar Rıḍvân

247. Baʿżı deryâya düşdi ġarḳ oldı
Baʿżısın devşirüp alur gebrân

248. Felegüñ ḳubbesini gümletdi
Çâḳ çaḳ-ı seyfiyle ġāziyân

249. Ḳırdılar ġāzîler niçe küffâr
Kimi mecrûḥ olup ider efġān (*Sergüzeştnâme,* **11^{a}-11^{b}**).

Hindî Mahmûd, kahramanca savaştıklarını ancak kendisinin de dâhil olduğu bir kısım askerin hıristiyan donanması tarafından esir alındığını anlatır. Yaralananlar arasında sadece müslümanlar yoktur:

255. Bi-ḥamdillâh ki yüz döndürmedüm hîç
ʿAdûdan iy birâder buña inan

256. Esîr oldıḳ ṭutuldıḳ emr-i Ḥaḳ'la
Ḫıristiyân kimi de ider efġān

257. Kimi baba kimi ḳardeş oġul dir
Kimi başum elüm deyüp aḳar ḳan

258. Ḫasâret irdi muḥkem ol kilâba
Bizüm cânibde de olurdı nâlân (*Sergüzeştnâme,* **11ª**)

Hindî, İnebahtı'ya bir yeniçeri yahut donanma askeri olarak savaşmak için değil geçmişte dîvân kâtibi, defterdâr gibi görevlerde bulunması hasebiyle kayıt tutmak üzere gönderilmiş olmalıdır. Ancak vazifesi ne olursa olsun onun yukarıdaki beyitte de (255) belirttiği üzere İnebahtı'da canıyla, malıyla mücâdele ettiğine şüphe yoktur. Nitekim, *Kısas-ı Enbiyâ*'da "âşıklar" kervanına kendisini de katması için Allah'a duâ ederken

3381. Ḫudâyâ eyle **Hindî**'yi olardan
Ġazâ yolında virdi mâl ile ten

diyerek İnebahtı'daki savaş sahnelerini hatırlar.

Bu savaşın neticesinde yararlılık gösterenlere birtakım terfi ve terakkiler verilirken[69] Hindî'nin payına esâret düşmüş, "küffâr elinde" dört yıl süren (979-983/1571-1575) mahkûmiyetten III. Murâd'ın bizzat ilgilenmesi sayesinde kurtulup vatanına dönebilmiştir. Pâdişâhın bu lutfuna mukabil, kendisi de uğruna "cânını, tenini erittiği" ve adını *Hediyye* koyduğu sergüzeştnâmesini ona sunmuştur:

---

69 Bunun en önemli örneği Uluç Ali Paşa'nın ünvanının "Kılıç"a çevrilip II. Selîm tarafından Kaptân-ı Deryâlığa getirilmesidir. Diğer bazı örnekler için bk. Safvet, "Sıngın Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesîkalar", *Târîh-i Osmânî Encümeni,* sy. 9 (İstanbul 1329), s. 561-562.

36. Ḳızıl elma'da Papa'nuñ elinde
Olup dört yıl o küffâruñ ilinde

37. ʿİbâdet üzre idük ḳırḳ müselmân
Bizi ḥıfẓ itdi luṭfı ile Mennân

38. Ki yazdım anda cümle sergüẕeştüm
İdüp cûş anda deryâ gibi ṭaştum

39. Sekiz biñ beyt-ile yazdım kitâbum
Naṣîḥat idi yârâna ḫiṭâbum

40. *Hediyye* didüm adına anuñ ben
Eritdüm ol kitâb-çün cân ile ten

41. Bi-ḥamdillâh getürdüm pâdişâha
Anuñ luṭfı ile bitmişdi yara

42. Bizi küffâr elinden aldı ol yâr
Virüp küffâr bedel luṭf ehli ḫünkâr

a) Esâret Hâtıraları ve Yaşadığı Bazı Sıkıntılar

Hindî Mahmûd, esâret yıllarını *Sergüzeştnâme*'de "Vaṣf-ı Maḥbûsân" başlığı altında kendi ve esir arkadaşlarının durumunu tasvîr ederek anlatmaya başlar. Kaptân-ı Deryâ Müezzinzâde Şehid Ali Paşa'nın çocukları olan "gül gibi" iki genç, Sultân'ın kendilerini ismen tanıyacak kadar yakın olduğu ayândan nice kimse, birçok sipâhi, reis ve diğer kademelerden esirler Don Juan'ın em-

rindeki gemilere doldurulurlar: [70]

---

70 Don Juan d'Autriche (1547-1578), Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Charles Quint (Şarlken)'in oğlu olup savaşa katılan Batılı ülkelerin ortak kararıyla müttefik kuvvetlerin başkomutanlığına getirilmiştir. Osmanlı tarihine âit kaynaklarda ve bunlara dayanılarak yazılan tarihî-edebî eserlerde Don Juan iki açıdan ele alınır. Birincisi onun V. Charles Quint'in "zinâdan hâsıl veledi" ve İspanya Kralı İkinci Philippe'nin "gayr-ı meşrû kardeşi" olması, ikincisi müslümanlara karşı yaptığı korkunç zulümler sebebiyle Katolik dünyasında baş tâcı edilmesidir (Bazı örnekler için bk. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr,* s. 92; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* II, 403; Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1983, IV, 311-312; Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar: 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923,* İstanbul 1934, s. 48; *Tarihçilerin Kutbu Halil İnalcık Kitabı* [söyleşi: Emine Çaykara]*,* İstanbul 2005, s. 285; Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* İstanbul 1965, VII, 255; Halikarnas Balıkçısı, *Uluç Reis,* İstanbul 1962, s. 419; Feridun Fazıl Tülbentçi, *Sultanların Aşkı: Büyük Tarihî Roman,* İstanbul 1950, s. 134; Aptullah Ziya Kozanoğlu, *Kızıl Kadırga,* İstanbul 1965, s. 262-268; Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Genel Türk Tarihi*, VI, 47; M. Cavid Baysun, "Lepanto", *İA,* İstanbul ty., VII, 39.) (İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın yukarıdaki tabirleri kullanmak yerine "II. Philip'in **baba bir kardeşi**" demesi kayda değerdir [a.mlf., "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti ile Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetine Dâir Bazı Hazine-i Evrak Kayıtları", *Türkiyat Mecmuası,* sy. 3, İstanbul 1935, s. 261.]).

Ancak *Sergüzeştnâme*'de Don Juan hep yaptığı iyilikler, esirleri kollaması, onları hoş tutması ve onlara kıymet vermesi gibi yönleriyle anılır. Hindî,

225. Didi serdârıdur ol Efrenc'üñ

Nesl-i şâhî vü ismi Ṭon Civan (**10^{b}**)

beytiyle onun hükümdar neslinden geldiğini ve İnebahtı Deniz Savaşı'nda müttefiklerin komutanı olduğunu teyid ettikten sonra, savaşta esir alınan Paşazâdelere karşı tavrını

264. ʿİzzet idüp virürler esbâbdan

Ḫoş ṭutar luṭfı ile Don Civan (**12^{a}**)

beyti ile anlatır ve çok sıkıntılı geçen İnebahtı-Messina yolculuğundan sonra Messina'da daha iyi şartlara kavuşmalarını da Don Juan'ın lutufkâr tavrına bağlar (bk. *Sergüzeştnâme*, 279-280. beyitler, **12^{b}**).

Messina hapishanesine koyduğu esirleri Papa'nın emriyle Roma'ya göndermekte tereddüd eden Don Juan Papa'nın kat'i fermanı karşısında esirleri ona hediye olarak gönderirken korku içindeki esirlere moral verip onları rahatlatmayı da ihmal etmemiştir:

832. İstimâlet idüp bize didi kim

Ḫavf idüp olmañuz ṣaḳın lerzân

833. Ben mekâtib yazup niyâz itdüm
Ḫoş ṭutar luṭfı-ile sizi ruhbân

834. Ḳuvvet-i ḳalb virüp bize merdüm
Ḳalbimüze getürdi iṭmi'nân (**38^{b}-39^{a}**)

Esirler Roma'ya götürülürken Napoli'de konakladıklarında da Don Juan, kethüdası Don Dodrigo'dan esirlere iyi cins kumaşlardan yapılmış kaftanlar, kadifeden şapkalar, atlas yenler, sarık için tülbendler almasını istemiştir:

877. Diñle imdi o merdüm-i tersâ
Nice ḫil'at ider bu dem iḥsân

878. Keṯhudâsıdurur Don Dodrigo
Anı bile ḳoşup gönderdi ol ân

879. Aña tenbîh idüp kemâli ile
Aç gözüñi oñat idün iẕ'ân (devamı için bk. *Sergüzeştnâme*, "Vaṣf-ı Ḫil'at-ı Don Civan", 880-889. beyitler, **41^{a}**).

Bütün bunların yanında Hindî Mahmûd'un hayâli Don Juan'ın Sultân Selîm'in kölesi olmasıdır. O günlerin yaklaştığına dâir inancını muhafaza eden Hindî, feleğin Don Juan'ın aleyhine neticelenecek hamlesini beklemektedir:

3. Dîn-i İslâm'a ihânet ḳaṣd iden bulur cezâ
Âsitânuñda şehâ bir bendeñ ola Don Civan

4. Vâḳı'a görmişdürür bendüñe düşiserdür ol
Ele virür görile bir lu'b-ıla anı zamân ("Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ʿÂlem-penâh bâ Münâsebet", **37^{b}**)

Hindî'nin esâret hâtıralarını hangi şartlar altında kaleme aldığını, bunları nasıl muhafaza ettiğini, bu metinlere müdahele edilip edilmediğini bilmiyoruz. Ancak Papa'ya bile hakaret-âmiz ifadeler kullanırken, Don Juan'ın emriyle gönderildikleri Messina hapishanesini ihsân ve in'âm yeri olarak anlatması, yukarıda görüldüğü gibi İnebahtı'da esir alınırken ve Messina'da mahpusken Don Juan'dan hep "lutfu ile hoş tutan", askerlerine esirlere iyi davranmalarını, onları yedirip içirip giydirmelerini, rahat odalarda yatırmalarını emreden merhametli bir komutan olarak bahsetmesi ve eserlerinde Don Juan'la ilgili olumsuz hiçbir nitelemenin yer almamış olması üzerinde durulması gereken bir husustur.

265. Dutarlar nice kimse aʿyândan
İsmi ile anı bilür Sulṭân

266. Zuʿamâdan sipâhîler merdler
Alınup oldı ḫâk-ıla yeksân

267. Rü'esâdan alındı çoḳ kimse
Dutdılar daḫı niçe keştîbân (*Sergüzeştnâme,* **12ª)**

4. Luʿb-ıla devr-i felek bizi düşürdi dâma
Şâh-ı tersâ elüne düşübeni olduḳ esîr (*Sergüzeştnâme,* "Vaṣf-ı Pâşâzâdegân", **39ᵇ)**

Hindî bu durumu *Kısas-ı Enbiyâsı*'nda da ele alır:

---

1 Ekim 1578'de henüz 31 yaşındayken Belçika sınırlarındaki Bouges'de ölen Don Juan Batılılar tarafından muhteşem bir komutan olarak görülür. Papa V. Pius, İnebahtı gâlibiyeti sonrası Don Juan'ı kendisinin "biricik sevgili oğlu" saymış, İncil'deki "Bu, Yahyâ nâmında, Allah tarafından gönderilmiş bir adam idi (Yuhanna, 6)" âyetinden ilhamla onu adaşı olan Hz. Yahya'ya benzeterek ("Juan"ın Arapça karşılığı Yahyâ'dır) "Tanrı tarafından gönderilen adam" olarak övmüş, "Hıristiyanlığı yok olmaktan kurtaran büyük kahraman" ilan etmiştir (Luis Coloma, *The Story of Don John of Austria* [trs. Lady Moreton], London 1912, s. 341, 428, William Stirling Maxwell, *Don John of Austria or Passagers from the History of the Sixteenth Century 1547-1578,* London 1883, I, 461; Hammer-Purgstall, *Devlet-i Osmaniye Tarihi,* VI, 272.)

Don Juan hakkında onlarca kitap ve makale yazılmış, hayâtı ve yaptıkları birçok edebî esere ve tarihî romana konu olmuştur. Yukarıdakiler dışında Don Juan'la ilgili bazı önemli çalışmalar şöyle sıralanabilir: Lorenzo van der Hammen Gómez de Leon, *Don Juan de Austria: Historia*, Madrid 1627; Alexis Dumesnil, *Histoire de Don Juan d'Autriche*, Bruxelles 1827; Don Cayetano Rosell, *Historia del Combate Naval de Lepanto,* Madrid 1853; D. Miguel Sanchez, Presbitero, *Felipe II La Liga de 1571: Contra el Turco,* Madrid 1868; Margeret Routledge Yeo, *Don John of Austria,* London 1934; George Slocombe, *Don John of Austria: The Victor of Lepanto (1547-1578),* Chicago 1936; Henri Cambon, *Don Juan d'Autriche: le Vainqueur de Lépante*, Paris 1952; Charles Petrie, *Don John of Austria,* London 1967; Jack Beeching, *The Galleys at Lepanto,* Scribner 1983; Gloria Goddard, *The Last Knight of Europe: The Life of Don John of Austria,* Montana 2011.

35. Ġazâ yolunda deryâda dutuldum
Çoḳ oynadımdı ol anda ütüldüm

Eski esirlerin de bulunduğu bu gemilerde bütün esirlerin elbiseleri çıkarılır, ayaklarına zincirler vurulur, aç, çıplak, sefil bırakılırlar. Saçlarını sakallarını kesip onları âdetâ yeni yetme oğlanlara çevirirler:

275. Ṣac ile ṣaḳalı tırâş idüp
Pîrleri ḳıldılardı nev-civân (*Sergüzeştnâme,* **12ᵇ**)[71]

Küffâr askerinin kimi bunları teper, kimi döver; kırk gün boyunca türlü zulümlere maruz bırakılırlar. Açlıktan gözlerinde bir parça ekmeğin bile uçuştuğu zamanlarda kıdemli esirler bunlara yemek verirler, sabır telkin eder, teselli kaynağı olurlar ve bunları gözleyip kollarlar:

268. Ṣoydılar her gemide maḥbûsı
İtdiler cemmüñ olar ʿuryân

269. Urdılar pâyimüze zincîri
İşimüz oldı zâr-ıla efġān

270. Açlıḳ ile ḳatı zebûn oldıḳ
Gözümüzde uçardı bir pâre nân
…
276. Kimi deper kimi gelüp urur
Kimi efşân iderdi fâḥişân (*Sergüzeştnâme,* **12ᵃ-12ᵇ**)

Hindî Mahmûd, Hz. Peygamber'den şefâat talep eder, Allah'a yakarır, zin-

71 Haçlı ordusu askerlerinden meşhur İspanyol yazar Cervantes İnebahtı Deniz Savaşı'nda sol kolunu kaybetmişti. Hindî Mahmûd'un da sakalları kesilmiştir. Sokullu Mehmed Paşa'nın İnebahtı yenilgisinden sonra müttefik kuvvetler adına elçi Antoina Barbaro'ya söylediği rivâyet edilen "Biz sizden Kıbrıs'ı alarak bir kolunuzu kestik. Siz donanmamızı yenmekle sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilen kol yerine gelmez. Lâkin tıraş edilen sakal eskisinden daha gür biter." cümleleri bu tesâdüfle birlikte değerlendirildiğinde ayrı bir değer kazanmaktadır.

cirlerden kurtulmayı, bu cefâdan âzâd olmayı diler:

1. Yâ şefîʿa'l-müẕnibîn yâ güzîn-i enbiyâ
Şefḳatüñ nûrın irişdür gül bize yevmü'l-cezâ

2. Bir gürûh maḥbûslaruz küffâr elünde yâ Resûl
Dîn yolunda eylemiş idük bu cümlemüz ġazâ
…
4. Luṭfıñ-ıla yâ Resûlallâh Ḫudâ'dan dilegil
Bizi bu bendden ḫalâṣ idüp ide luṭf [u] ʿa[ṭ]â
(*Sergüzeştnâme,* "Recâ-yı şefâʿat bâ Muḥammed ʿAleyhi's-selâm", **12ᵇ**)

Onun çektiklerini duyanlar hayretlerinden parmaklarını ısırırlar:

5. Yârâ bu sergüẕeştümüzi istimâʿ iden
Engüşt-i ḥayreti dehene aldı didi vâh
(*Sergüzeştnâme,* "Taẕarruʿ-kerden be-Cânib-i Ḥażret-i Sübḥân", **13ᵇ**)

Kırk yedi gün süren bir yolculuktan sonra Akdeniz'in en büyük adası olan Sicilya'nın (İtalya) kuzeydoğu kıyısında şerit hâlinde uzanan liman şehri Messina'ya[72] gelirler (Receb'in başları 979/ Kasım 1571).[73] Burada bir hapis-

72 Kaynaklarda Misina, Messina, Messine, Mesina, Misini, Misine şeklinde okunuşlarına rastlanan Messina'yı metinlerin vezin ve harekelerini esas alarak okuduk.

73 Hindî Mahmûd tarih vermemektedir. Eserine kaydettiği İnebahtı Muhârebesi tarihini esas alırsak Messina'ya 6 Recep 979 (24 Kasım 1571) Cumartesi günü vardıkları sonucu çıkar. Savaşın diğer kaynaklarda belirtilen tarihinden hareket edersek 4 Recep 979 (22 Kasım 1571) Perşembe günü oraya vardıkları anlaşılır. Hindî, İnebahtı'dan Messina'ya kadar süren bu deniz yolculuğunu kaç günde tamamladıklarını *Sergüzeştnâme*'deki iki beyitte zikreder:

277. Erbaʿîn güne dek bu hicrânı
Çekdi ol ʿasker ile ol mîrân (**12ᵇ**)

1. Emr-i Rabbânî ile oldıḳ esîr
Ḳırḳ yedi gün keştîde ḳılındı zâr ("Kıt'a", **39ᵃ**)

haneye yerleştirilen esirlere Don Juan'ın emriyle don, gömlek, kaftan dağıtılır. Etli, sebzeli, tavuklu güzel yemekler, kuruyemişler, meyvelerle beslenirler. Yakalandıkları ağır hastalıklardan vefât edenler olsa da hastalara yakın ilgi gösterilir, tedavileri yapılır. Mahpusların ayaklarındaki zincirler çözülür. Zindan onlar için âdetâ "dâr-ı niʿmet" olur:

278. Bu cefâdan ẖalâṣa dermân ḳıl
Ḥürmeti-çün Resûlüñ i Yezdân

279. Ḳalbüñe luṭfıñ eyledüñ ilhâm
Emr idüp ḳullarına Don Civan

280. Ol esîrüm olan müselmânı
Ṭon u gömlek virüñ cuḳa ḳaftân

281. Ġayrı yerde belâ çekilmiş-idi
Messine'de oldı bu iḥsân

…

283. Guşt-ı oroz (?) yanınca hem sebze
Her kişiye virile dörder nân

284. Ḫastalara tavuḳ ḳızıl üzüm
Bile tüffâḥ u fındıḳ u rümmân

285. Ḫasta tavuḳ yeyüp ṣaġı baḳup
Nefʿi olmadı anlara çendân

286. Vaʿdesi yitmek ile fevt oldı
Mesken oldı olara dâr-ı cinân

287. Ḫastalara virüp ṭabîb şerbet
Mîl belâsın çekerdi mecrûḥân

288. Bize luṭf eyleye o Rabb-ı enâm
Râh aça her kimesne bula mekân
…
295. Pâyimüzden ki gitdi bend ü belâ
Dâr-ı niʿmet olupdurur zindân (*Sergüzeştnâme,* **12^{b}-13^{a}**)

Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu durum herkes için geçerli değildir. "Uluç" diye anılan, çoğu esir alındıktan sonra müslüman olan ve Osmanlı donanmasına katılan askerler hapisteyken çok ızdırap çekmişlerdir. Onlara dinlerinden dönüp yeniden hıristiyan olmaları emredilmiş, bu emre uymayanlar türlü işkencelere maruz bırakılmışlar ve bir keşişin emriyle yakılarak şehîd edilmişlerdir:

806. Uluc deyu alurlar niçe müslim
Didiler kim bulardur nesl-i gebrân

807. İledürler oları bir keşîşe
Yaḳarum âteşe dimiş o ruhbân

808. Niçe gün bend idüp ider cefâyı
Żarûrî sögerek uymışdı uyan

809. Cefâya ṣabr ile dîn üzre ṣâdıḳ
Olurlar içleründe bir iki yârân

810. Mu'în ola olara Ḥayy [ü] Bâḳī
Elündedür anuñ her ḥâle fermân

811. Kemâl-i ḥüzn-ile maḥzûn oldıḳ
Hemân ṣabr ile olur buña dermân

812. İşitdük ṣoñra yaḳmışlar olardan
Niçeler ki ider cennetde cevlân (*Sergüzeştnâme*, **37ᵇ**)

Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'den dört yıl sonra kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiyâ*'sında esâret devresiyle ilgili teferruatlı bilgi vermemesine rağmen "uluç"ların şehâdetini unutmamış, maruz kaldıkları zulüm ve hakaretlere dikkat çekerek onlara Allah'tan rahmet niyâz etmiştir:

4713. Bilürem yandı dîn yolında mü'min
Cefâ ile yaḳup küffâr-ı bî-dîn

4714. Olar dîn yolına iḫrâḳ olundı
Misine adasında bu bilindi

4715. Olar ḳul aṣlı idi dönmediler
O küffâruñ sözine uymadılar

4716. Ḫudâ raḥmet ide ol ṣâdıḳīne
Diyânet üzre yandı şevḳ-ı dîne

4717. İdüp **Hindî** de küffâr içre tevḥîd
İrişüp ḫâtime oldı baña 'îd [74]

74 Batı kaynaklarında esir uluçlara eski dinlerine dönmeleri için yapılan baskılar, İslâm'da

Hindî *Sergüzeştnâme*'sini belli bir kronoloji içinde ve düzenli bir şekilde kaleme almamıştır. Elimizdeki nüshanın eksik, kopuk ve varakların yerlerinin karışmış olması esâret hayâtını kronolojik bir sıra ile ele almayı zorlaştırmaktadır. Doğrudan esâret hayâtını anlattığı beyitler Hindî'nin içinde bulunduğu fizikî şartlar ve ruh hâli münâsebetiyle eserin değişik varaklarına dağılmış durumdadır. Söz konusu beyitler ışığında hayâtının bu devresine dâir şunlar söylenebilir:

Hindî Mahmûd mahpusken, bazı zamanlar ümit kapısını gözetir, ferahlar, esâretten her an kurtulabileceğini düşünür, Hz. Hızır'dan, Emir Sultân'dan, Ahî Evrân'dan istimdâd diler, ricâlü'l-gaybın bir gün gelip kendisini kurtaracağını hayâl eder (324-328. beyitler ve Hızır Aleyhisselâm'la ilgili gazel, **15ª**), Osmanlı donanmasının Roma'yı da içine alacak şekilde bu toprakları fethedeceğini, hayır kapılarının açılacağını, kendisinin de Roma defterdârı olacağını (195. beyit, **9ᵇ**), halkın tebaa hâline getirilip vergi vereceğini söyler (399. beyit, **18ª**); murâdına yine ereceğini, devlet kuşunun yine başına konacağını, Allah'ın lutfedip dostları şâd, düşmânları zelîl kılacağını anlatır:

783. Ġama düşmeñ Ḫudâ'ya ḥamd idelüm
Bize luṭfın irişdüre Yezdân

784. İrişevüz yine murâdımuza
Vire ʿizzet o Ḳādir [ü] Sübḥân

785. Feṯḥ-i bâb ola ḫâneler açıla
Döşene odalar ile eyvân

karar kılanların uğradıkları zulümler ve bu insanların türlü işkencelerle öldürülmeleri ile ilgili kaydedilen bilgilerle Hindî'nin yukarıdaki beyitleri paralellik göstermektedir (bk. çeşitli klasik kaynaklara atfen Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 69-71).

786. Yine devlet ḳuşı ḳona serüñe
İde ʿizzet riʿâyetin erkân

787. Dostlaruñ şâd ola vü düşmen ḫor
Çevre yanuñ ṭola gül [ü] reyḥân

788. Gelüp atlar yedile yedekler
Yene niʿmet ü oluna dîvân

789. Umaram ʿan ḳarîb müyesser ide
Ol Kerîm ü ʿAlîm-i ʿâlemiyân (**36ᵇ**)

Bazan da daralır, ümidini yitirir, hayâllerinin gerçekleşmeyeceğini düşünür,

777. Bilmezem **Hindî** ne ṣayıḳlarsın
Düşin görürsin meger ḫâbdan uyan (**36ᵃ**)

der.

Bir "mahbûs-ı zaʿîf" olarak feleğin elinden âh eder, "ney gibi nâlân" olur. Yâr ile safâda olup onunla güzel vakitler geçirirken, kadehlerin devredildiği dostlar meclisinde gülüp eğlenirken, bir tarafta hizmetçiler, bir tarafta gulâm ve tâze civânlar onun karşısında el bağlayıp dîvân dururken, vezirlerin meclisine vardığında erkân onu ayakta karşılarken, nice yiğit erlerle birlikte kor kılıçlar kuşanıp yağız atlara binerek Pâdişâh sancağının gölgesinde seferlere çıkarken, çaşnigirler eliyle kendileri için kuzular çevrilip türlü nimetler hazırlanırken, yiyip içip şükür ve duâ ile zamânı doldururken hokkabaz felek yine oyununu oynamış, sırtını yere getirmiş, onu kâfirlere esir etmiştir:

754. Felek ʿâlemde neler işlemişdür
Ne ḥâlden ḥâle gelür diñle insân (**35ᵇ**)
…

889. Bir ḳararda ḳomaz kişiyi ṣaḥîḥ
Gösterür dürlü dürlü bu devrân (**41ª**)

439. el-Amân el-amân iy devr-i felek
Göre ḥasret gözüm ecelden amân (**20ª**)
…
56. Kimseye raḥmı yoḳ cefâdur işi
Yanında bir gedâ-yıla mîrân

757. Kâh olur bir gedâyı şâh eyler
Mîrleri ḫâk-ile eyler yeksân

758. Bir gün eyler bu ḫânede dil-şâd
İder ol ḫânede biri efġān

759. Birini getürür cihâna bu dem
Birisi ḥasret-ile virür cân (**35ᵇ**)

Köhne cihân yeni destanlar yazma sırasını kâfirlere vermiş, bir iki gün Hindî'nin yüzüne gülüp onu yârdan, yârân-ı kadîmden ayırmıştır:

779. Geldi nevbet bu sâlde küffâra
Ṭola köhne cihâna nü destân (**36ᵇ**)
…
618. Yine ḫalḳı dâyim çerḫ-i şuʿbede-bâz
Gâhi giryân ider gehi ḫandân

619. Birinüñ yirini zemîn eyler
Birinüñ üstine döner devrân (**30ª**)

…

761. Niçeler yâr ile ṣafâda iken
Ayırup cevr ider görüñ devrân

762. Kimisi yine ʿıyş u ʿişretde
Kimisi bend-ile çeker zindân **(35ᵇ)**

Hindî esâret bağlarından kurtulup İslâm iline vardığında rahata kavuşacağından emindir. O yüzden dâimâ Hakk'a niyâz eder:

1. Ulaşdur bizi İslâm'a ʿinâyet eyle yâ Allâh
Ki göster bize evlâdı hidâyet eyle yâ Allâh

2. Ki sensün fâʿil-i muḫtâr idersin luṭfı vü ḳahrı
Bugün ʿafv eyle cürmümüz ʿinâyet eyle yâ Allâh

3. Bizüm küffâr çañundan ḳulaġımuzı emîn eyle
Eẕân nûrı ile ṭoldur ki raḥmet eyle yâ Allâh

("Duʿâ vü Niyâz be-Dergâh-ı Ḥaḳ", **25ᵇ**)

Roma'da bir ramazan bayramı sabahı tazarru faslında söylenmiş aşağıdaki samimi ifâdeler Hindî'nin çektiği hasreti ve ayrılık acısını bugüne âdetâ sehl-i mümtenî tarzında yansıtmıştır:

819. Ehl-i küfr içre zâr ü ser-gerdân
Ḳalduḳ eyle meded bize dermân

820. ʿIyd güni her kişi neşâṭında
Bize sicn oldı ḫâne-i aḥzân

821. Her gice yalıñuz olunmaz hîç
Derd-i hicrân bizüm ile yârân

822. Görmedüm ben neşâṭı ʿâlemde
Baʿżılar dir gehî olur mihmân **(38[a])**

b) Messina'dan Roma'ya Götürülüşü

Hindî Mahmûd, "Kızıl Elma" diye tabir ettiği Roma'da mukim Papa'nın (V. Pius) Don Juan'a bir mektup yazarak ondan Messina hapishanesindeki "üst tabaka" esirleri kendisine göndermesini istediğini söyler. Don Juan bu talebi hoş karşılamaz ve konuyla alâkalı cevâbî mektuplar gönderir. Ancak Papa'nın fermânı kesindir. Bunun üzerine esirleri Papa'ya göndermekten başka çâresi kalmayan Don Juan -daha önce de zikredildiği üzere- onları teselli eder, gönüllerini alacak sözler sarfeder, korkmamalarını tenbihler; râhiplerin esirleri güzel karşılaması için Papa'ya mektup yazdığını söyler, mahpuslara "kuvvet-i kalp" vererek onları sakinleştirir: [75]

830. Vâṣıl oldı mekâtib-i Papa
Işırup barmaġını açdı dehân

831. Nice defʿa sözine yazdı cevâb
ʿÂḳıbet Papa'nuñ didi fermân

832. İstimâlet idüp bize didi kim
Ḫavf idüp olmañuz ṣaḳın lerzân

---

75 Salvatore Bono, M. Rosi'ye atfen (*Alcuni Documenti Relativi Alla Liberazione dei Principali Prigionieri Turchi: Presi a Lepanto*) Müttefik Kuvvetler'in bu "kırk önemli esir"i aralarında nasıl paylaşacakları hususunda mutabakata varamadıklarını, bunun üzerine Papa'nın "**gözetim ve muhafazası**"na emanet etmeyi kararlaştırdıklarını söyleyerek Hindî Mahmûd'un anlattığı hâdiseyi Vatikan belgeleriyle desteklemektedir (bk. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 78).

833. Ben mekâtib yazup niyâz itdüm
Ḫoş ṭutar luṭfı-ile sizi ruhbân

834. Ḳuvvet-i ḳalb virüp bize merdüm
Ḳalbimüze getürdi iṭmi'nân (*Sergüzeştnâme,* **38^{b}-39^{a}**).

Ancak aşağıdaki beyitler Don Juan'ın bütün çabalarına rağmen esirlerin gönlünün pek rahat olmadığını gösterir:

5. El açuñ cümle du'â eyleyelüm
İrgöre maḳṣûda bizi rûzigâr ("Kıt'a", **39^{a}**)

835. Çıḳdı maḥbûs o anda zindândan
Girdi keştîye yine pîr ü civân

836. Geçdi pâye yine o bend-i belâ
Göz yaşı yaġdı fi'l-meṣel bârân (**39^{a}**)

Hindî ve kader arkadaşları kırk yedi gün süren meşakkatli deniz yolculuğundan sonra getirildikleri Messina hapishanesinde yetmiş yedi gün kalırlar. 24 Ramazan 979 (9 Şubat 1572)'da Papa'nın emriyle Don Juan'ın riyâsetinde gemiye bindirilirler, gemi Ramazan Bayramı günü Roma'ya hareket eder:

3. Roma şehrine varılmaḳ emr olup
Ḳoşdı âdem Don-Civan-ı şîvekâr

4. Çün yigirmi dörde irdi mâh-ı ṣavm
Cum'a gün keştîye girdi cümle yâr [76] ("Kıt'a", **39^{a}**)
…

76 24 Ramazan 979 tarihi Cumartesi gününe denk gelmektedir. Hindî ya günleri karıştırmış, yahut hilal bir gün önceden görülmüş, Ramazan erken başlamış olmalıdır.

837. Rûz-ı ʿıydde hava bulup keştî
Açdı yelken o demde keştîbân (**39ᵃ**)

Messina'dan yüz elli mil (yaklaşık 240 km.) mesafede biri "yanan", diğeri "simsiyâh duman"lar çıkaran iki Yanar Ada'dan geçip[77] üçüncü gün seher vakti

77 Söz konusu beyitler şöyledir:

838. Yüridi menzili yüz elli mîl
İki ada da orada oldı ʿayân

839. Birisi dutuşup yanar par par
Birisi simsiyâh çıḳardı duḫân

840. Yanar ada dinilmiş anlara
Ḥikmet ısısı elindedür imkân (**39ᵃ**)

Hindî'nin bahsettiği Yanar Adalar Tiren Denizi'nde Sicilya'nın kuzey bölgesinde, Messina açıklarında bulunan Aeolian veya Lipari Adaları diye isimlendirilen volkanik adalar takımı içinde yer alır. Hindî Mahmûd'un Vulcano, Lipari, Salina, Filicudi, Alicudi, Basiluzzo, Panarea ve Stromboli'den oluşan bu takımadanın hangi iki adasını kastettiğini bilmiyoruz. Ancak Panarea ve Stromboli adalarının Hindî'nin bulunduğu geminin güzergâhı üzerinde bulunduğu ve bu iki adadaki yanardağların yüzyıllardır aktif olduğu, zaman zaman dikkat çekecek ölçüde lav akıttıkları, özellikle Stromboli Adası'ndaki volkanın geceleri ateş püskürttüğü, geçmişten bugüne sık sık faaliyete geçtiği göz önününde bulundurulduğunda (birkaç örnek için bk. "Stromboli İndifa Ediyor", *Milliyet*, 07.12.1954, s. 7; "Stromboli Yanardağı Yeniden Faaliyete Geçti", *Zaman,* 02.03.2007, http://www. zaman.com.tr/ haber.do.haberno=507992) onun bu iki adayı kastettiği neticesi çıkmaktadır. Kaynaklar 1514'te Hızır ve Oruç resilerin bu takımadaların en büyüğü olan Lipari açıklarında İspanyol kadırgasıyla savaşa tutuşup ganimet elde ettiğini, Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması'nın da 1543'te kuzeyde Messina, güneyde Reggio Calabria (Kalabri) kalelerini teslim alıp Lipari'yi kuşattığını, adayı yağmalayarak ada halkından 30.000 duka altın ve 400 çocuk istediğini, halkın çocuklarını vermek yerine topluca esir olmayı tercih ettiklerini böylece 6.000-10.000 kişinin esir alındığını kaydeder (bk. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* II, 237; Jérôme Maurand, *Itinéraire d'Antibes â Constantinople 1544* [ed. Leon Dorez], Paris 1901, s. 129; Roger Crowley, *Empires of the Sea: The Siega of Malta, the Battle of Lepanto and the Contest for the Center of the World*, UK 2009, s. 75-79; Christine Isom-Verhaaren, *Allies With the Infidel: The Ottoman and French Alliance in the Sixteenth Century,* New York 2011, s. 138; a.mlf., "Barbarossa and His Army Who Came to Succor All of Us: Ottoman and French Views of Their Joint Campaign of 1543-1544", *French Historical Studies,* XXX/3 [Durham 2007], s. 395-425).

"Selânik şehrinin akrânı, leb-i deryâ beldesi" Anabolu'ya gelirler.[78]

Esirlerin zincirleri çözülür, karaya çıkarlar, yemeklerin porsiyonu arttırılır, şehrin çarşısı pazarı gezilir. Gemi tâifesi bir müddet burada oyalanır.

Mart ayı olduğu için havalar henüz ısınmamıştır. Kâh güneşli, kâh bulutlu/yağmurlu geçen günler, dağların başını bürüyen duman ve bahârın müjdecisi badem çiçekleri, gonca güller, yüzünü yerlere süre süre akan sular Hindî'nin gönlünü coşturmuştur. Napoli'nin bahârını tasvîr ettiği aşağıdaki beyitler bu coşkunun tezâhürü sayılır:

---

78 Osmanlı tarihi kaynaklarında "Pulya/Poli, Anapoli, Anabolı" ismiyle anılan (meselâ bk. Hoca Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, İstanbul 1862, II, 38; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* [ed. Bülent Arı], Ankara 2002, s. 346-367) Anabolu, İtalya'nın batı yakasında, Roma'nın güneyindeki Napoli şehridir. Hindî'nin yaşadığı dönemde İspanyol Krallığı'na bağlı olan bu liman kenti savaş ve ticaret gemilerinin önemli uğrak yerlerinden biriydi. Burası Hindî Mahmûd'un da bahsettiği gibi (*Sergüzeştnâme*, 841-876. beyitler, **39^{b}-40^{b}**), genelevleri, fahişeleri, hamamları, suları, kilise, lokanta ve çarşılarıyla tarih boyunca seyyâh, tâcir ve denizcilerin ilgisini çekmiştir. Vezüv Yanardağı'nın eteklerinde kurulmuş olan, Pompei ve Herculanum gibi antik kentleri de içinde barındıran bu şehrin zayıf ticârî münâsebetler dışında 1734'te bağımsız bir devlet hâline gelinceye kadar Osmanlı tarihi bakımından esas ehemmiyeti, Fâtih Sultân Mehmed'in oğlu Cem Sultân'ın 900 (1495)'de burada vefât etmiş ve na'şının bir müddet burada kalmış olmasıdır.

Osmanlı kaynaklarında "Anabolu" olarak adından söz ettiren bir başka şehir de Mora Yarımadası'nın kuzeydoğusunda yer alan, Batılılar'ın Nauplia/Nauplion/ Romania Napoli dedikleri liman kentidir. İtalya'daki Anabolu, donanma ve ticaret gemileri için önemli bir kışlak ve mühimmât, kıyâfet vb. her türlü ihtiyâç malzemelerinin tedârik edildiği merkez olması yönüyle kendisine benzeyen Mora'daki Anabolu ile karıştırılmamalıdır. Birincisi Osmanlı hâkimiyetine hiçbir zaman girmemişken, diğeri Preveze Deniz Zaferi sonrasında yapılan anlaşma gereği 947 (1540)'de Venedikliler tarafından Osmanlılar'a bırakılmış, önemli bir idârî merkez olmasının yanında cami, medrese, mektep, tekke ve zaviyeleriyle de adından söz ettirmiştir (bk. Bakkalzade Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekāyiât* [haz. Abdülkadir Özcan], Ankara 1995, s. 206, 207, 545; Nejat Göyünç, "XVIII. Yüzyılda Türk İdaresinde Nauplia [Anabolu] ve Yapıları", *Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 461-485; a.mlf., "Anabolu", *DİA,* İstanbul 1991, III, 105-106; Mahmut H. Şakiroğlu, "Napoli", *DİA,* İstanbul 2006, XXXII, 383-385).

864. Ṣûret-i serdi var cihân yüzinüñ
Ṭaġlaruñ başını büridi duman

865. Lerze virdi tene o berd-i ʿacûz
Âteş-i ġam yaḳar o dem külḫân

866. Gösterür mart o şekl-i envâʿı
Geh ṭolı yaġdırur gehî bârân

867. Gâh havâ açılur geh ebr örter
Gâhi ḫurşîd ṭoġar ider raḫşân

868. Yilüben yügrişüp havâ yer yer
Silüben süpürürdi ferrâşân

869. Yine devrân otaġı gerdûnı
Ḳurdı hem âsmânı sâyebân

870. Naḳş-ı rengîni görmemiş gözler
Necm-i ṡâbitdürür o zer-efşân

871. Geldi irdi ʿasâkir-i ezhâr
Geçdi ṣadre oturdı nevrûz-ḫân

872. Yüzini yerlere sürdi cûlar
Ḥaḳ sözi dilleründe âb-ı revân

873. Çün döşetdi zemîne sebze bisâṭ
‘Iyş içün zeyn ola gül [ü] reyḥân

874. Ġonçeler çâk ide yaḳalarını
Keşf-i râz ide lâle vü nu‘mân

875. Çeşm-i bâdam açıldı ol demde
Sîm niṣâr eyledi zemîne zamân

876. ‘İşve idüp gülerdi ol güller
Bülbül âh eyleyüp ider efġān (**40^{b}**)

Hindî Mahmûd, Napoli limanına yanaştıklarında gemiye fâhişelerin dolduğunu, hıristiyan gemicilerin onlarla zinâ ettiklerini söyler. Buralarda fuhuş yoluyla hamile kalanların çocuklarının belli kiliselerde vaftiz edilip oraya bağışlandığını anlatır (845-851, **39^{b}-40^{a}**). Hindî’nin aktardığına göre, öteden beri bu kiliselerde süt anneler ve hizmetçiler gözetiminde büyütülen gayr-ı meşrû çocuklardan erkek olanlar okutulup râhip yapılırken, kız çocuklarını annelerinin âkıbeti beklemektedir:

852. Fâḥişeler olur iren ḳızlar
Sürer ol ḥâl-ile olar devrân

853. Tâ ezel her kişi bir işe düşer
Kime dûzaḫ naṣîb kimine cinân (**40^{a}**)

Hindî’nin çarşı pazarı hıristiyanlarla dolu olan Napoli’yle ilgili ilk tasvîrlerine göre su başları ve şadırvan kenarları sinekler tarafından istilâ edilmiştir. Napolililer birçok yapıya yüklü paralar harcayarak şehri son derece mâmur hâle getirmişlerdir. Ancak İslâm ordusu buraları bir gün ele geçirecektir:

859. Niçe maʿmûresini küffâruñ
Ehl-i İslâm idüpdürür vîrân (**40ª**)

Roma'ya hareket etmeden önce Don Juan kâhyasına esirler için çarşıdan akmişe kumaştan kaftanlar, sarık sarmalarına yarayacak tülbendler, sarı ve mor atlas kumaşlar, ak yenler, kadifeden külâhlar almasını emreder. Atlar ve katırlar eyerlenir, herkes gözcüler nezâretinde alışverişini yapar (877-886. beyitler, **41ª**):

884. Geyinüben ḳuşandılar müslim
Hep ʿamâme ṣarundılar iḫvân

885. Ḥâżır oldı eyerlü ḳātır u at
Binüben her kişi ide bûyân

İhtiyaçlar temin edildikten ve hazırlıklar tamamlandıktan sonra hava şartları da müsâit olunca gemi Roma'ya doğru hareket eder. Hindî bu durumu mecâzî bir üslupla ve yine hürriyet ümidini muhafaza ederek anlatır:

888. Bizi seyr itdürür bu çerḫ-i felek
Emr-i Ḥaḳ maʿrifeti ile revân (**41ª**)
…
2. Feṭḥ-i bâba vesîle ḳıla gibi
Bize Perverdigâr o ruhbânı

3. Fülk-i dil şol havâyı gözler kim
İrişe Roma geçe ʿummânı

4. Bu merâmuñ ḥuṣûlı mümkindür
Rehberüñ ola ʿavn-i Rabbânî ("Ve lehu", **41ᵇ**)

c) Roma'da Geçirdiği Günler

Yedi menzil yol alınır, birçok mâmur konak, bağ, turunç ve limon bahçesi görülür; dağlar, ormanlar geçilir, nihâyet 24 Şevvâl 979 (10 Mart 1572) Cumartesi günü Roma'ya vâsıl olunur.[79]

Papa'nın ikāmet mekânı olması hasebiyle Hıristiyanlığın merkezi sayılan Roma, Osmanlı için "kızıl elma"dır:

824. Roma şehri dinür **ḳızıl elma**
Anda olur müdâmî pîr-i muġān

825. Papa dirler ismine ḳamu ʿâlem
Cân virürler yolına Ḫıristiyân (**38ᵇ**)

Buraya vardıklarında esirleri halk karşılar. Avlusu süslenmiş bir saraya alınırlar. Sarayın demirden yapılmış sütunlarından birine su dolu bakraç asılmış, altına leğeni yerleştirilmiş, sütunun iki tarafına misafirlerin ellerini silmeleri için havlular konulmuştur. Hizmetçiler esirlerin etrafında dört dönerler; "gül gibi ekmek"lerin dizildiği ak çarşafların üstüne bıçakları, kaşıkları, tuzlukları yerleştirir, çini tabaklara konmuş salata, çorba, yahni, tavuk, peynir, badem, kızıl üzüm, ceviz, incirden oluşan mükellef bir sofra hazırlarlar. Sürâhiler su ve gül suyuyla doludur. Esirler büyük lezzet alarak karınlarını doyurur, susuzluklarını giderirler:

896. Ḳoydılar bizi bir sarây içine
Zînet itmişler anda bir eyvân

---

79 24 Şevvâl 979 Pazartesi gününe denk gelmektedir. Hindî ise o günün Cumartesi olduğunu söyler:

893. Yigirmi dördi idi Şevvâl'üñ
Yevm-i sebtde Roma oldı mekân

894. Yine târîḫ ṭoḳuz yüz ü yetmiş
İtdi ilḥâḳ ṭoḳuz daḫı ezmân (*Sergüzeştnâme*, **41ᵇ**)

897. Bir sütûn vaż‘ olunmış âhenden
Lülelü baḳrac aşmış aña zenân

898. Pür olur âb-ıla o baḳrac içi
Altına bir legen ḳomış merdân

899. İki cânibde aşılı kirpâs
Yur elini siler aña mihmân

900. İki pişẖû dururdı ṭolanı
Aḳ çârşaf döşerdi tâze civân

901. Çâşnigîrler getürür anda ṭa‘âm
Gül gibi düzilür şımâṭına nân

902. Ḳor birer bıçaġ [u] birer ḳaşıḳ
Pür idi nemek ile nemekdân

903. Çiniler-ile ṭa‘âm ḳorlar hep
Ṣalata şorba yaḫnî mâkiyân

904. ‘Aḳabince gelür idi her ân
Cübn [ü] bâdam ḳızıl üzüm yeksân

905. Cevz ü incir maşraba pür âb
Yir yirin ḳonuban yenür ol ẖˇân

906. Bâde-nûşa gelür mey-i gül-gûn
Câmları pür idüp emer nûşân (**42ª**)

Burada kaldıkları sürece el üstünde tutulurlar, kendilerine günde iki öğün yemek ikrâm edilir. İkişer çift "ince, aʿlâ ve nâzikî kettân"dan dikilmiş don ve gömleğin yanında her döşek sahibi için birer iskemle, def-i hâcet için kap verilir. Nezâretçiler eşliğinde açılıp kapatılan altışar kişilik gayet temiz odalarda, on günde bir yenilenen çarşaflar, temiz yorgan ve döşeklerde uyutulurlar. Hıristiyan hizmetçi onlara hoş davranır, gönüllerini alacak sözler söyler:

915. Altışar kişi ḳoydılar bir eve
Ḳufl urur ḳapuya olar her ân

916. Yine ḳuflın açup gelür ferrâş
Pâk ider ẖâneyi Ḫıristiyân

917. Didi yeyüñ içüñ idüñ vaḥdet
Uyuyuñ tâ ki vaḥdet ide o cân (**42ᵇ**)

Hindî Mahmûd ve arkadaşları Batı kaynaklarının Saint Angelo Kalesi (Castel Sant'Angelo) olduğunu söyledikleri[80] bu yerin tek ana kapıdan girilen ve birbirine bağlanan üç odalı bir bölmesinde mahpustur. Kaynaklarda elli sekiz odadan oluştuğu kaydedilen, Papa'nın ikâmet ettiği San Pietro Bazilikası'na yaklaşık bir kilometre mesafedeki bu şato, Ortaçağ'da önemli esirlerin alıkonulduğu bir hapishane olarak kullanılmıştır. Esâret hayâtının bir dönemini burada geçirenler arasında dinini değiştirmesi karşılığında Papalık tarafından kendisine pâdişâhlık va'dedilen Cem Sultân da bulunmaktadır. Hindî Mahmûd ile Müezzinzâde'nin oğlu Mahmûd Bey ve beraberindeki esirlerin önüne hürriyet dışında yukarıdaki beyitlerde sayılan bütün güzel imkânları sunup, "**çok insanî bir biçimde ama sıkı kontrol altında '*misafir*'** ederek" onun/onların din değiştirmelerini sağlamak isteyen Papa V. Pius bu "kıymetli adamlar"ı elde

80 Jean Pierre Edmond Jurien de la Gravière, *La Guerre de Chypre et la Bataille de Lèpante*, II, 221.

tutmak için Aralık 1571'de İnebahtı Savaşı esirlerini kefâret yahut mübâdele karşılığı serbest bırakmayı yasaklayan kat'î bir fermân yayımlamıştır.[81]

Bütün bunlara rağmen Hindî Mahmûd bir yandan "maksûda irgürüp kul iken sultân eyle"mesi için Allah'a yakarır, bir yandan olan biteni anlamaya çalışır ve kendini teselli eder:

1. Ḫâṭıruñ ḫoş ṭut ṣaḳın olma melûl
Ol Kerîm'üñ luṭfına irmez ʿuḳūl
…
4. Mâ mażâ mâżî ki ḥâle ḥâmid ol [82]
Devr ider eṭvârını cümle uṣûl
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel bâ Münâsebet", **41[a]-42[b]**)

O, sıradan biri olarak buralara düşse "bir acı soğana" bile muhtaç kalacakken, gördüğü bu izzet ve ikrâmı Sultân'a borçlu olduğunun farkındadır:

920. Şöyle gelsek yire kim ide nigâh
Yimege virmeye bir acı ṣoġan

921. Bendeñ olduġımuza ʿizzetdür
Bulduġımuz burada bu ʿunvân (**42[b]**)
…
409. Maʿnîde kendü niʿmetüñdür
Kâfir ilinde iy Şeh-i devrân (**19[a]**)[83]

Hindî ve arkadaşları Roma'ya getirildikten yaklaşık bir ay sonra, nevruza denk geldiğini söylediği Pazartesi günü Papa V. Pius tarafından huzura davet

---

81 Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 79.

82 Aslı "**mażâ mâ mażâ**" olan bu Arapça tabir "olan oldu, geçen geçti" mânâsına gelmektedir.

83 Beyitlerin bulunduğu varakların farklılık arz etmesi eserin kopmuş kısımlarının yanlış yere yapıştırılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

edilirler.[84] Esirler giyinip kuşanır, sarıklarını sararlar. Sokağa çıkarıldıklarında inzibatlar ve atlı askerlerin kendilerini beklediklerini görürler. Roma halkı, özellikle kadınlar bunları "ağızları açık, hayranlıkla" seyretmektedir. Papa'nın bulunduğu yere ayak bastıklarında da vaziyet değişmez. Katedral meydanı "kara kâfir"lerle doludur. Esirler basamakları çıkıp katedralin üst katlarına ulaşırlar. Tavanlarda fevkalâde san'atlı çizilmiş, insanda canlıymış hissi uyandıran resimler vardır:

418. Taḥt fevḳında yazılup eşkâl
Aña raġbet ider mi hiç insân

419. Eyle ṣûret virür ol taṣvîre
Canı var ise vire anlara cân

420. Ḥaḳḳ'a bâṭıl deyüp ol ehl-i ḍalâl
Ni'metün yir müdâm olur küfrân (**19[a]**)

Papa'nın huzura kabul edeceği kapının önü bir yığın askerle doludur. Esirler onların arasından geçip dîvâna vâsıl olurlar. Hindî'nin kendisinden "pîr-i mugân" diye bahsettiği Papa o sırada dîvânda değildir. Don Juan'ın gönderdiği kethüdâ Hindî'yi ve arkadaşlarını Papa'nın vezirlerine takdim eder:

423. Bizi pîşkeş deyu çekerler bir bir
Keṯhudâ gönderüpdi Don Civan (**19[b]**)

Esirlerin isimleri huzurda tek tek okunur, râhipler toplantı için bir odaya girerler. Kethüdâ hediye ve isimleri arz edip hâzirûna Don Juan'ın "Bu sene eksik oldu, Papa Hazretleri bana himmet ederse Türk'ü yine basıp bol miktarda esir ve ganimet alırım." mesajını aktarır:

428. 'Arż idüp pîşkeş ile nâmesini
Didi bu sâl edâ ola noḳṣân

84 21 Mart 1572 tarihi 6 Zilkade 979 Cuma gününe tesâdüf etmekteyse de Hindî'nin bahsettiği gün bu Cuma'dan sonra gelen Pazartesi olmalıdır.

429. Türk'i yine başup alam vâfir
Baña himmet iderse pîr-i muġān **(19ᵇ)**

Hindî bu sözleri "lâf ü güzâf" olarak değerlendirir, "Olmadıḳ sözi söylemez ʿirfân" der ve o sırada içinden geçenleri şöylece ifade eder:

431. ʿÂḳil olan her iş olur ṣanmaz
Kim bilür kim ne gösterür devrân

432. Her işüñ râstına sevinme ṣaḳın
Çomaġa râst gelür gehi ṭavşan

433. Naḳd-i ʿömrüñi ḫarc idüp alduñ
Vir yirine ki alasın aḳrân

434. Şol ki sermâyeyi metâʿa vire
İder aṣṣı tamâm o bâzirgân

435. Ol ki aʿmâli yoḳ ḫayâle düşer
İder âḫir taṣavvurunda ziyân

436. Umaruz ʿaksi ola murâdlarınuñ
Bize raḥm eyleye Ġanî Raḥmân **(19ᵇ)**

Hindî Mahmûd'un aklına orada da hünkârı Sultân Selîm düşer, feleğin elinden âh eder ve

438. Devri seyr eylesün o Ẓıll-ı Ḫudâ
Hindî ḳulıñı pîşkeş itdi zamân **(20ᵃ)**

diyerek hâline yanar.

Görüşme bitince râhiplerin emriyle tekrar zindana götürülürler. Burada

esirler birbirlerinin yanına gidip konuşabilmekte, ibâdetlerini cemaatle yerine getirebilmektedir. Bir gün sohbet ederlerken konuşmanın harâreti artar, "bir iki edepsiz arasında" sert tartışmalar yaşanır. Bunun üzerine gözcüler durumu Papa'ya bildirirler. Onun emriyle "hüsn-i tedbîr" amacı güdülerek bütün mahpuslar odalara kilitlenir, yedikleri nimetin kadrini bilip nankörlük yapmamaları için onlara üç gün boyunca sadece su ve bir parça kuru ekmek verilir. Bu cezâ mahpusları yola getirir, zîrâ:

462. Kişiye cûʿ gibi cefâ olmaz
Meskenet de olur aña zindân (**20ᵃ**)

Üç gün sonra kapılar açılır, tekrar birbirlerine ve güzel yemek sofralarına kavuşurlar.

Sergüzeştnâme'den öğrendiğimize göre 980 Muharrem'inde (Mayıs-Haziran 1572) Roma'da isyan çıkmış, taşradan gelen hıristiyanlar şehri birbirine katmışlardır. Savaş davullarının çaldığı, tüfekli nice adamın nümâyişler yaparak ortalıkta dolaştığı, "hınzır" hıristiyanların "köpekler gibi kudurarak birbirlerine düştüğü" bu vaziyet karşısında Papa mevzîler kurdurup, buralara toplar yerleştirerek "hisârını" koruma altına alır (593-598. beyitler, **28ᵇ**):

595. Buldı ruḫṣat kilâb ü ḫanâzîre
İt gibi ṭalaşurdı kelb-i aḳrân

596. Biri birine düşdiler ḳudurup
Ṭaşradan şehre ḫaşm olur gebrân

597. Papa ḥiṣârını iḥâṭa idüp
Iṣṭabur yapdı ṭop ḳodı ʿayân

598. Çaluban ṭablı ṭolaşur dâyim
Tüfek ile niçe Ḫıristiyân (**28ᵇ**)

Hindî bu durumdan etkilenmediğini düşünürken "feleğin çarkı kendisine yine dokunur." Papa, isyancılar hapishaneyi de basarlar korkusuyla bazı esirleri farklı bir yere yollar. Hindî'nin yakın arkadaşları Ali Müslim, Muhammed Bey ve Paşazâde Mahmûd Bey de götürülenler arasındadır. Papa'nın "canı tenden ayıran" bu uygulaması Hindî'yi çok üzmüştür. Onlar "burc-ı hısn içre pinhân olmak" için gözden uzaklaştıkça ağlaması ziyâdeleşir, elleri duâya açılır:

594. Roma şehri ḫarâb ola şallâh
Ehl-i İslâm anı ide tâlân (**28^{b}**)

…

604. Ḳıralar birbirini ol itler
Yine ḳavuşdura bizi Yezdân (**29^{a}**)

Hindî Mahmûd, Roma'da hıristiyanların hâl ve hareketlerini izler, râhiplerin vaazlarına şâhit olur. Bu "dalâlet ehli", Allah'a "nice bühtân"lar edip "muhdes kitap"larını ellerine alarak "Tanrımız çıplak bir şekilde çarmıha gerilip öldürülen Îsâ'dır" derler. Senede bir gün mâtem tutar, akşam vakti toplanır, bağışlanmak için vücutlarını kanatıncaya kadar dövünürler, günahlarını râhiplere anlatarak güya dermân bulurlar, çarmıha bir "sûret" gererek "Îsâ budur" diye gezdirirler, on binden fazla mum yakıp[85] cehennemin yolunu mumla ararlar:

483. Gererler gergüye bir ṣûret anlar
Ki dirler budurur ʿÎsî-i Yezdân

484. Nice ẓâlim ḍalâlet ehlidür gör
Ki Ḫallâḳ'a iderler bunca bühtân

---

85 Hindî Mahmûd

489. Ki her mum bir filoridür bahâsı
Olur dînâr on biñ eyle iẕʿân

diyerek harcanan paranın fazlalığına dikkat çeker (**22^{a}**).

485. Gererler elleri ile ol itler
O ṣûretden iderler Ḥaḳḳ'a ʿiṣyân

486. O fâsid zuʿmını dir bir kez oldı
İder kendüleri her sâl her ân

487. Şeb içre cemʿ olurlar ol ẖanâzîr
Ki gergi gezdürüpdür budur edyân

488. Yaḳubdur mum on biñden ziyâde
Arar dûzaẖ yolın mum-ıla gebrân

490. Biraz ḳayışlara kebkeb ḳaḳarlar
Dögünürler dutar gevdelerin ḳan

491. Ki dirler muʿterif oldıḳ günâha
Günâh ʿafvına dermân buldı ruhbân

492. Ġażab ḳılmış bulara Ḥayy [u] Ḳādir
Ḍalâletde ḳomış anları Sübḥân

493. Cehennemde mü'ebbed ola anlar
Yiyeler her zamân zaḳḳūm u ḳaṭrân (**22ª**)

Hindî Mahmûd bir sabah Roma zindanında hasret gözyaşlarıyla mahzûn ve perişânken Anadolu havasını teneffüs eder gibi olur, gönlü neşeyle dolar. Derken "bir fedâyî yiğit" elinde mektupla çıkagelir. Mektubu Hindî'ye verir vermez hıristiyan gözcüler onun üzerine atılır, elinden mektubu alırlar, haberciyi de yakalayarak giderler. Hindî'nin ve esâret arkadaşlarının neşesi kaybolur,

ağlarlar. Ancak sonra Hindî, hem kendini hem de arkadaşlarını teselli etmek maksadıyla

346. Ḳâġıda merdüm-i dîdem itdi naẓar
Oldı her ḥarf baña bir yârân

diyerek bir elifnâme kaleme alır.[86] **16ª-17ª**'da bulunan bu elifnâmede Hindî, hurûf-ı hecâyı bir "dost" gibi konuşturarak zindanın karanlık hücrelerinde yarınlarını aydınlatacak bir ışık arar:

347. **Elif** eydür *İlâhî* yâ Rabbî
Dertlü dillere eylegil dermân

348. **Be** didi ki *belâ*ya ṣabr eyleñ
Ṣabr ile yine bulasız ʿunvân

349. **Te** didi *tâ* ezel ki yazıldı
Görmek anı size ola âsân

350. **Ṣe** didi *ṣâbit* ol ṣadâḳatde
Diye ṣâdıḳ senüñ içün aḳrân

351. **Cim** didi *cidd* idüñ ʿibâdetde
Birini yüz biñe ṭuta Yezdân

---

86 Elifnâme, mısra veya beyit başındaki kelimelerin ilk harflerinin alt alta (ا)'ten (ى)'ye kadar alfabetik bir tarzda devam etmesinden meydana gelen şiirlerdir. Âmil Çelebioğlu "Dîvân ve halk edebiyâtımızın ortak mahsullerinden olan elifnâmelerin dinî, tasavvufî ve lâ-dinî hemen her türden örnekleri"nin mevcud olduğunu belirterek "harfler dolayısıyle kelimeler ekseriya rastgele olmayıp muhtevâya uygunluk gösterir. Meselâ **A**llah, **b**elâ, **T**aâlallâh, **s**âbit, **c**emâl…" demektedir. (bk. Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dâir", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* İstanbul 1998, s. 605.) Hindî Mahmûd'un elifnâmesi her beyitte ilk harfle bağlantılı bir kelime kullanılarak oluşturulan elifnâme türünün önemli bir örneği sayılmalıdır.

352. **Ḥa** didi *ḥâl* dilüyle esrâr
Cümle ʿâlem bu sırdadur ḥayrân

Görüldüğü gibi her beyitteki ilk harfle bağlantılı bir kelime kullanarak (**Elif**: ***İ**lâhî*; **Be**: ***b**elâ*, **Te**: ***t**â*, **Ṯe**: ***ṯ**âbit,* **Cim:** ***c**idd*…) elifnâmesini oluşturan Hindî Mahmûd, manzumesinin sonlarına doğru söz konusu mektubun birçok İlâhî müjdeyi barındırdığını, artık gam ve kasâvetin dağıldığını, şâd olma vaktinin geldiğini, zîrâ İslâm ordusunun küffârı helâk edip kendilerini esâretten kurtaracağını ve nihâyet Pâdişâh'ın huzurunda en iyi şekilde ağırlanacaklarını söyler:

365. **Ġayn** dir ki *ġınâ*ya bâʿiṯdür
Kim ki aza çoġa eyleye şükrân

366. **Fe** didi kim *feraḥ* oluñ dâyim
Gitdi ġam şâd ola dil-i vîrân

367. **Ḳaf** didi *ḳorḳ*mañuz necât irdi
Biz de didük şehâdet eyledi cân

368. **Kef** didi *kâfir*üñ helâkligidür
ʿAsker-i dîn tîġ eyledi ʿuryân

369. **Lâm** didi *luṭf* idüp Ḫudâ-yı Kerîm
Sizi âzâd ḳılup ḳılur şâdân

370. **Mîm** didi *mâr* [u] *mûr* ḳadar ʿasker
Ehl-i küfriñ ilün ider tâ[lân]

371. **Nûn** didi *nûr*a reh ḳırar kâfir
Siyâveş'dür ḳıran ol mîr-i mîrân

372. **Vâv** didi *var* oluñ cihân içre
Ġazâ seyfi-ile ḳırıla gebrân

373. **He** didi *her* günüñ ola biñ yıl
Size şimden-girü yüz duta devrân

374. **Lâm-elif** didi *lâ* dimez hergiz
Sizüñ maḳṣûdıñuz içün o Sulṭân

375. **Yâ** didi siz ki *yâr*-ı ṣâdıḳsız
Size envâʿ-ı ʿizzet ide erkân (*Sergüzeştnâme*, **16ª-17ª**)

d) Zindanda İbâdet

Hindî Mahmûd'un esâret hayâtında dikkat çeken diğer önemli bir husus da zindanda ibâdetlerini yerine getirebilmesidir.

395. Dâr-ı küfr içre ol Raḥîm Allâh
Virdi ruḫṣat ʿibâdete Raḥmân

diyerek Allah'a şükreden Hindî, hem Messina ve Napoli'de, hem de Roma'da hapisteyken namazlarını aksatmadığı gibi cemaatle kılmaya özen göstermiştir. Orucunu tutmuş, mukābele dinlemiş, diğer mahpuslarla birlikte terâvihlerini edâ etmiştir:

319. Ṣâyim oldı bu cümle maḥbûslar
Hep müdâvim namâzadur zindân (**14ᵇ**)
…

793. Ḳılur idük terâvîḥi her şeb
Müsebbiḥler oḳurdı tesbîḥân (**37[a]**)

320. İçimüzde var idi bir ʿâlim
Tecvîd üzere oḳurdı Kur'ân

321. Ol iderdi imâmeti her vaḳt
Nâmına dinilür anuñ ʿOs̱mân (**14[b]**).

Esirler Roma zindanlarında ezan bile okumuşlardır:

635. Ḥâliyen oḳur ez̲ânı beş vaḳt
Maḥbes içre bu cümle mü'minân (**30[b]**)
…

392. Bir ḳaç aydur müdâvimüz cümle
Cemʿ olup bir yire ḳamu yârân

393. Vaḳt iricek o dem oḳınur ez̲ân
Yir yir nitekim o şehristân

394. Cemʿ olur üç odaya müsebbiḥler
Her cemâʿatde bir imâm iy cân

12 Rebîülevvel 980 gecesi (23 Temmuz 1572) Roma hapishanesinde mevlid kandili münâsebetiyle Mevlid-i Şerîf ve tevşihler okunmuş, zikirler, tesbihler çekilmiş, bu âna şâhit olan hıristiyanlar hayran kalmışlardır:

400. Olur mevlûd oḳunmaġa iḳdâm
Ḥâżır itdük ṭaʿâm u hem bile nân

401. Yendi ol ṭaʿâm ne kim ḥâżırdur
Nân ile bal yaġ gibidür hemân

402. Ẕâkirân cemʿ olundı yârândan
Ḫûb nefesle oḳur o dem ʿOs̱mân

403. Ẕikr olunup müveşşaḥ oḳundı
Diñleyüp ʿâşıḳ oldılar gebrân

404. Ḥaḳ Resûli ḳabûle ola şefîʿ
İde iḫlâṣ-ıla ḳabûl Sübḥân (**18[a]**)

…

408. Yindi niʿmet oḳundı mevlûdı
Cân u dilden duʿâ ider yârân (**18[b]**)

Hapisten kurtulmak için gece gündüz şevkle İhlâs Sûresi'ni okuyan Hindî Mahmûd ve arkadaşları her yüz okuyuşta bir duâsını yapmışlar ve bininci okuyuştan sonra içlerinden biri herkesin "âmîn" dediği bir duâ ile hüsn-i hâtime etmiştir:

390. Niyyet idüp bu ḥâlete şeb u rûz
Oḳur İḫlâṣ'ı şevḳ-ıla yârân

391. Yüzde bir oḳunur duʿâsı anuñ
Biñ tamâmda duʿâ oḳur bir cân (**18[a-b]**)

Kısas-ı Enbiyâ'sında bulunan aşağıdaki beyitten ise onun kelime-i tevhîdi dilinden hiç düşürmediğini anlıyoruz:

14. Ḥabs-i küffârda vird idi her gâh
Lâilâhe illallâh Muḥammedün Resûlullâh ("Der Beyân-ı Kelime-i Şehâdet")

e) Papa V. Pius'un Ölümü ve XIII. Gregory'nin Papa Seçilmesi

Hindî *Sergüzeştnâme*'de yeri geldikçe Papa hakkında malumat verir. Aktardığı bilgilerden onun iki papa dönemine şâhitlik ettiğini, birinin vefât, diğerinin papalık törenlerini izlediğini anlıyoruz. Olabildiğince tafsilatlı bir şekilde aktarılan bu izlenimlerin papalık tarihi açısından çok önemli bilgiler içerdiği kanaatindeyiz.

Hindî Mahmûd'un da aralarında bulunduğu esirleri Messina'dan Roma'ya getirten Papa, Aziz Pius olarak bilinen V. Pius (Quintus)'dur. Asıl adı Antonio (Michele) Ghislieri olan V. Pius (1504-1572) IV. Pius'un 9 Aralık 1565'te ölümü üzerine 7 Ocak 1566'da Papa olmuştur. IV. Pius tarafından engizisyonun başına getirilen Dominiken tarikatı mensubu V. Pius'un papalık dönemi engizisyonun en fazla can yaktığı dönem olarak bilinir.[87]

Politikasının temeline şiddet ve yok etmeyi koyan V. Pius'un Türk tarihi bakımından ehemmiyeti Papa olduktan sonra Osmanlılar'a karşı Batılı Devletleri içine alan bir Hıristiyan ittifakı oluşturma gayreti içerisine girmiş olması ve ısrarlı çabaları neticesinde bunu başarmasıdır. Müttefik Kuvvetler'in ana hedefi Osmanlılar'ı Avrupa, Afrika ve Anadolu'dan sürüp Orta Asya'ya göndermek iken V. Pius'un 1 Mayıs 1572'de (Hindî'nin verdiği tarih: 18 Zilhicce 979) ölümü ve 1573'te Osmanlı-Venedik Anlaşması ile ittifak dağılmıştır. 6 yıl, 3 ay, 24 gün Papalık makamında oturan V. Pius, son yılına tesâdüf eden İnebahtı Savaşı sonrası, Katolik Duâ Takvimi'nde bu hâdisenin hâtırasını yaşatmak için bir gün ayırmış, sonraki Papa, XIII. Gregory Katolik kiliselerinde bugün hâlâ kutlanan o güne "Tesbih Yortusu" adını vermiştir.[88] V. Pius, birçok vasfı yanında "Saint: Aziz" ünvanı verilen son Papa olması bakımından da Papalık tarihi için kayda değerdir.[89]

---

87 Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık,* İstanbul 2009, s. 162.

88 Münir Abdurrahman, *Papaların Tarih Boyunca İslâm-Türk Düşmanlığı,* İstanbul 1967, s. 67.

89 H. H. Davis, "Pius V, Pope, St.", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, XI, 396-398.

Hindî Mahmûd eserinde, Osmanlı tarih kaynaklarının Türk düşmanı mutaassıp bir Katolik kâfir olarak andığı[90] Papa V. Pius'un ismini anmaz. Hem Pius'tan hem de Gregory'den ya "papa" yahut "pîr-i muġān" olarak bahseder; Gregory'e bazan "papa-yı cedîd" der.

Hindî Mahmûd, eserinin haccın menâsiki hakkında bilgi verdiği kısmında Arefe günü vesilesiyle, hem esâretten kurtulmak hem de Allah için savaşan Osmanlı ordusunun gâlip gelmesi için

15. Maḥbes içre ġāzîler ḳaldı ẕelîl
Ne ḳamer görür ne şems ü ne seḥer

16. Bize merdlik eyle ḳalduḳ pâymâl
Buñda mı öliceġüz irişür er

19. **Hindî** ṣabr ile cefâ buldı kemâl
Ṣabr iden ḳulların Yezdân sever (*Sergüzeştnâme*, "Ḳaṣîde", **27[a]**)

beyitleriyle içinde bulunduğu zor şartları anlatıp teselli ararken duâları hedefine çabuk ulaşır, Pâdişâh'ın gazâya gönderdiği askerlerden fetih müjdeleri gelir. Kendileri henüz kurtarılmış değillerdir ama, "bu devrân Papa'nın sırtını da yere getirmiştir." "Vaṣf-ı Fevt-i Papa" başlığı altında aktardığı bilgilere göre, Papa V. Pius'un hasta düşüp günlerce "köpekler gibi" cân çekiştiği haberleri şehirde dolaşır. Hıristiyanlar onun elini ayağını öperek ağlaşırlar, "kurtuluşumuz için kendini ateşe atmaya gidiyor" diye feryâd ederler. Nihâyet 18 Zilhicce 979 (1 Mayıs 1572) Perşembe günü o "kelb-i nâdân def' olur, canı

90 Meselâ bk. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* II, 402. Çok yakın bir tarihte (2006) Malta'da, doğum günü onuruna Papa V. Pius'un geleneksel beyaz renkli zingulum kemeri ve beyaz pileolus kıyafetli heykeli yapılmış, Türkler'e karşı kurduğu Kutsal İttifak'ın kurucusu ve harâretli savunucusu olması hasebiyle, hakaret maksadı güdülerek bu heykelin ayakları altına Türk bayrağı paspas şeklinde serilmişti (bk. 13.07.2006 tarihli *Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesi*, http://www.tercuman.com).

cehenneme gider.”

564. Bu devrân arḳasın getürdi yire
Öpüp elin ayaġın dir ki gebrân

565. Bizüm içün varup bâb-ı caḥîme
Ki yanmaġa bize eyleye dermân

566. Ve ol daḫı dimiş ḥâl diliyle
Meger ḥâżırlayam zaḳḳūm u ḳaṭrân

567. Niçe gün seg gibi ol çekişür cân
Atup cânun caḥîme bulur aḳrân

568. Olur Ẕi’l-ḥicce’nüñ on sekizi çün
O günde defʿ olur ol kelb-i nâdân (**27ᵇ**)
…
3. Anlara işâret ola maʿnîde bu târîḫ
Gör ol Papa ki cehenneme kim nice atdı cân **Sene 979**

(*Sergüzeştnâme*, “Kıt’a”, **28ᵇ**)

Bu ölümde Hindî’nin duâ kılıcının da etkisi vardır:

569. Duʿâ-yı seyf-ile çalduḳ biz anı
Kesildi başı vü aḳmadı hîç ḳan (**27ᵇ**)

Hindî’nin aktardığına göre, Papa’nın karnını deşerler, iç organlarını dökerler, cesedini tahnit ederler. “O köpeğin leşi” üç gün üç gece sergilenir, hıristiyanlar kalabalık gruplar hâlinde onu görmeğe gelirler. Her gelen hıristiyan “sıtmaya devâ olur” diye Papa’nın sakalından kıl alır; yolunmaktan yüzünde tüy kalmaz:

571. Yararlar ḳarnını içi dökilür
Ṭoñuz çaldı ṣanasın kelbi ol an

572. Leşi yatur anuñ üç gice üç gün
Gürûh-ıla gelür görmege gebrân

573. Gelür küffâr bulur tenhâ Papa'yı
Yolarlar ṣaḳalını bir bir inan

574. Ki dirler sıtmaya olur devâ bu
O ṣûretden ṣaḳal yoldurdı devrân

575. Devâya ḥaml iden ḥayvânı gör sen
Ḥayâsı ḳılına ṣayar mı insân

576. Kimisi didi bir ḳıl çekmek aṣṣı
Biri didi alur bir ḳıldan el-ân

577. Alup aṣnâmını anda gelürler
O gün cemʿ oldı anda cümle ruhbân (**27^{b}-28^{a}**)

Râhipler putlarını alıp Papa'nın cesedinin etrafında toplanırlar. Defin hazırlıklarına başlarlar. Onu önce soyarlar, sonra ona don, gömlek ve beyaz kaftan giydirirler. Parmağına altın yüzük, boynuna da altın haçtan zincir takarlar. Başına altından taç koyar, ayaklarına zincir vururlar. Râhipler ellerini göğüsleri üzerinde bağlayarak âyinlerini icrâ ederler. Sonra kurşundan tabut yapıp üstüne tahta döşer, Papa'yı onun içine koyarlar. Yanına da şarap ile biraz ekmek bırakırlar. Na'şını, ölen papaların defnedildiği, kapı ve duvarları kemerlerle donatılmış kadîm bir kilise olan meşhur San Pietro Bazilikası'nın kemerlerin-

den birine koyar, iki mermerle de na'şı gizlerler. Mermerlerin üzerine ve üstü açık bırakılmış tabutun etrafına gece gündüz yanan kandiller konulur. Râhipler de bu kandiller gibi onun etrafında yanar dururlar:

578. Getürür meyyitin ortaya anlar
Ki defn ide o dem eyledi ʿuryân

579. Geyirür arḳasına ṭon u gömlek
Beyâż ḳorlar daḫı üstine ḳaftân

580. Daḳarlar barmaġına ḫâtem-i zer
Ki dirler budurur âyîn-i edyân

581. İderler hâç-ı zerden bile zencîr
Elün gögsinde bend itmiş o ruhbân

582. Daḫı pâyini zerle bend iderler
Odur ʿâlemde pâ-bend-i ḥamâḳān

583. Daḫı ḳorlar başına tâc-ı zerrîn
İde[r]ler ehl-i dûzaḫ aña efşân

584. Aña ḳurşun ile tâbût iderler
Daḫı üstine taḫta didi Yûnân

585. O dem tâbût içine ḳorlar anı
Şarâb ile daḫı ḳorlar biraz nân

586. Ḳadîmden bir kilîsa vaż‘ olunmış
Der ü dîvâr kemerler üzre bünyân

587. Ḳaçan-kim papaları fevt olalar
Müdâm defn olur imiş anda a‘yân

588. Kemerlerüñ birine ḳorlar anı
İki mermer de ḳorlar oldı pinhân

589. Kemerden tâbût üsti ḳaldı ḫâlî
Papanuñ şekli naḳş olundı ol ân

590. Aṣarlar ḳandîl üstüne bil anı
Gece gündüz yanar anda o ruhbân (**28^{a}-28^{b}**):

Bu dünya Papa'ya da yâr olmamış, dalâlet ve zulümle harcadığı ömrü ecel okuyla nihâyete ermiştir:

591. Kemân ḳaddi ecel oḳını atdı
Nişânı âḫir itdi irdi peykân

592. Cihân yurdına virdi naḳd-i ‘ömri
Ḳarâr itmedi kimse bunda bir ân

1. Küffâr ḍalâlet-ile ẓulm üzredür müdâm
Ḳomaz yanına itdügini kimsenüñ cihân
(*Sergüzeştnâme*, "Kıt'a", **28^{b}**)

V. Pius öldükten sonra asıl adı Ugo Boncompagni olan XIII. Gregory (Gregorius) (1502-1585), 13 Mayıs 1572'de Papa olmuştur. XIII. Gregory'nin en

dikkat çekici vasıflarından biri 12 yıl, 10 ay, 28 gün süren Papalık döneminde selefi gibi şiddete başvurmamış olması, yönetimde eğitim ve diplomasiyi esas almasıdır.[91] Onun dünya tarihi açısından yaptığı en önemli reform ise Jülyen takvimini yeniden düzenleyerek bugün kullandığımız Gregoryen Takvimi'ni (Miladî Takvim) ortaya çıkarmasıdır. XIII. Gregory'nin bir diğer önemli faaliyeti Roma'yı Helenik çalışmaların merkezi hâline getirerek Osmanlı topraklarına misyonerler göndermek sûretiyle buralardaki hıristiyan damarların kurumasını engelleme ve İstanbul'daki Helen kültürü hazinelerini koruma gayretine düşmüş olmasıdır. Aşağıda da ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere Hindî Mahmûd ve esâret arkadaşları bu Papa ile yapılan müzâkereler neticesinde serbest bırakılmışlardır. XIII. Gregory 10 Nisan 1585'de 83 yaşındayken vefât etmiştir. [92]

Hindî Mahmûd, Papa V. Pius faslını tamamladıktan sonra "Vaṣf-ı Papa-yı Cedîd" başlığıyla Papa XIII. Gergory'nin papa oluşuyla ilgili bilgi vermeye başlar. Râhipler toplanıp vefât eden Papa'nın yerine "ruhbân"dan birini seçerler. Böylece XIII. Gregory 29 Zilhicce 979 (13 Mayıs 1572) Salı günü ikindi vakti Papalık makamına oturur. Hindî, aşağıdaki beyitlerle bu tarihe kayıt düşürür:

622. ʿAceb ancaḳ bu ʿâdet-i tersâ
Papa olur yolınca bir ruhbân

623. Ḳamu tersâ aña olur tâbiʿ
Mîr ü sulṭân ü efḳar ü aʿyân

---

91 Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık*, s. 163.

92 XIII. Gregory hakkında daha teferruatlı bilgi için bk. Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire: 1453-1923,* New York 2006, s. 69-70; Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683),* İstanbul 2007, s. 89-90; D. R. Campbell, "Gregory XIII, Pope", *New Catholic Encyclopedia,* Washington 1967, VI, 779-781.

624. Fevt olan Papa'nuñ yirine birin
İḫtiyâr itdiler bugün gebrân

625. Rûz-ı se-şenbih idi vaḳt-i ʿaṣr
Ṣadre geçdi o demde pîr-i muġān

626. **Hindî** aña ḫiṭâb idüp didi kim
Râhib oldur gözetmeye ʿunvân

627. Ġurresidür Muḥarremün târîḫ
Papa olduñ i ḳıdvetü'l-aḳrân **Sene 980** **(30ª)**

Dediğine bakılırsa Papa'ya nasihat etme imkânı bile bulan Hindî, onun ikindi vakti Papalık makamına oturmasını tez vakitte nâm ve nişânının yok olacağına işâret sayar:

628. Papa olması vaḳt-i ʿaṣr olmaḳ
Tîz zamânda yoġ ola nâm u nişân **(30ª)**

Papa'dan evvel buraların tasarruf hakkının esasen Osmanlı'da olduğunu, kâfirler Roma'da zulm ile meşgulken Osmanlı askerinin Roma kalelerini zaptettiğini söyleyen Hindî Mahmûd, Papa'nın bu kaleleri gasp yoluyla geri aldığını ifade ederek Sultân'ın buraları yeniden ele geçirip Roma'yı da İslâm şehri yapacağını belirtir; hapisteyken esirlerin günde beş vakit ezan okumalarını da bu fethin müjdesi sayar:

629. Ẕi'l-yed idük Papa'dan evvel biz
Andan oḳunmaġ-ıla evvel eẕân

630. Ḳalʿasına girüp bizüm begler
Żabtın itmişler idi ol mîrân

631. Roma'da ẓulm-ıla olur küffâr
Sâkin iken ʿasâkir-i ʿOs̱mân

632. Ṣoñra olup Papa alur ġaṣben
Ṣerʿ-ile ḥükm olur eyle iẕʿân

633. Ṣâh-ı devrân ile şikâyetimüz
Ḥaḳımuzı alur bizüm Sulṭân (**30ª-30ᵇ**)

Papa, makamına oturduktan sonra ikāmet ettiği saray mumlarla donatılır, akşamları saray ve çevresi büyük küçük herkesin yaktığı bu mumlarla aydınlatılır. Toplar atılır, tüfekler ateşlenir. Kâfirler ateşle oynayarak âdetâ cehenneme hazırlık yaparlar:

638. Papa olduḳda girdi ol sarâya
Yanına cemʿ olınur cümle aʿyân

639. Niçe şeb cümle eṭrâfı sarâyuñ
Ṭonanur mum ile hem ṣaḥn [u] eyvân

640. Ve cümle ḳaṣr [u] ḳulle yüce yirler
Yaḳarlar mumları pîr ü civânân

641. Ṣoḳaḳlar içre yaḳarlar fıçular
Atarlar ṭop tüfek âteş firâvân

642. Gör oynar dûza<u>h</u>îler âteş-ile
Bugünki günden eyler aña idmân (**30ᵇ**)

XIII. Gregory, Papa olarak seçilmesinin on üçüncü gününde katedralin dış

kapısında hazırlanmış bir taht-ı revâna[93] oturarak tâc giyer, zünnâr kuşanır; eliyle halka işâret eder, onlar da köpekleri andıran hâlleriyle başlarını açar, Papa'nın selâmına mukābele ederler:

654. Geyüp Papa tâcı ḳuşandı zünnâr
Oturur taḫta-bend üstünde ruhbân

655. Götürür taḫta-bendi birḳaç âdem
Ṣanasın küt götürür iki ḥayvân

656. Eli ile ider ḫalḳa işâret
Başın açup olurlar miṣl-i kelbân **(31ª)**

Papa, seçilişinin on beşinci gününde Haziran başlarında, yedeğine birkaç müzeyyen atlı ve katır yeden üç yaya, onların arkasına iki taht-ı revân, onları da takip eden yüz sekiz kırmızı elbiseli nefer alıp, kendisi de hepsinin arkasında olarak Roma'yı dolaşmaya çıkar. Papa'nın üstünde de kırmızı ipek kumaştan bir elbise ve "ak bayram" cinsi eteklik, göğsünde altından haç, başında kızıl kadifeden şapka vardır. Etrafında atlılar ve yüz yirmi yaya onunla yürümektedir. Elini halka sallayıp parmağını oynatmak sûretiyle âyinini icrâ eder. Yanıbaşına "köpek gibi" iki cellat, onların ardında hepsi kızıl kaftanlara bürünmüş kardinaller ve katıra binmiş Papa adayı kırk kişi, bunlardan sonra da çoğu papaz olan yetmiş dört kişiden müteşekkil "bayır kulları" hep birlikte bu yürüyüşe eşlik ederler. Hindî Mahmûd bu kuru kalabalığa elli kişilik "er" grubunun kâfi geleceği inancını taşımaktadır:

658. Yedek itmiş müzeyyen birḳaç atlu
Ve üç daḫı ḳatır yiderdi yayan

---

93 Papalığın dinî gücü ve dünyevî otoritesini temsil eden önemli sembollerden olan ve "Sedia Gestatoria" diye adlandırılan taht-ı revân (taht-revân/tahterevan) I. John Paul'e (papalık dönemi: 26 Ağustos 1978-28 Eylül 1978) kadar kullanılmıştır (Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık,* s. 206-207, 224).

659. İki taḥt-ı revân bile giderdi
Yedekler ʿaḳabince eyle iẕʿân

660. Yedek ardınca yüz sekiz neferdür
Ḳızıl cuḳa geyer ḫuddâm [u] aʿyân

661. Olar ardınca gelen Papa idi
Geyer ḳırmızı ṣıḳma kemḫa ḳaftân

662. Zer-ile haçı dikmiş yaḳasına
Ṣolaḳ etegligi ḳuşanmış ol ân

663. Başında şapḳası ḳızıl ḳadîfe
Eteklik aḳ bayramîden inan

664. Ata olmuş süvâr yanınca atlu
Yürürdi yüz yigirmi daḫı yayan

665. Elün ḫalḳa ṣalup barmaġı oynar
İder küfr âyinin icrâ o ruhbân

666. İki cellâd miṣâl-i kelb eñsesinde
O imiş ḫâṣṣa ḫizmetkâr-ı râzdân

667. Olaruñ ʿaḳebince ḳarnaller
Ki ḳırḳ kimsedürür bir ḥâlde aḳrân

668. Olardan olagelmişdür papalar
Ḳızıl muḥayyer idi cümle ḳaftân

669. Binerler her birisi bir ḳatura
Olardan yeg yürür idi o ḥayvân

670. Bulardan ṣoñra yetmiş dört kimesne
İyi bayır ḳuludur geyimlü esyân

671. Bu cemʿüñ ekṣerün bilgil papasdur
İyi bayır ḳulusı cümle dilîrân

672. Muḫanneṣ kimseden dünyâ içinde
Ki erlik gele dirlerse o yalan

673. Bu cemʿe girişürse elli atlu
Cemîʿisin ider alan u tâlân (**32ª**)

Her sene Haziran ayı geldiğinde kâfirler Papa'nın sarayının olduğu yerde birtakım törenler yaparlarmış. Muharrem 980 (Haziran 1572)'de de saray yolunun kapıya bakan sokağından yan tarafta bulunan kilise sokağına kadarki uzun ve geniş alana direkler dikilip üstüne tenteler atılarak sokak avlu hâline getirilmiş, direkler ayrıca çiçeklerle donatılmıştır. Şehrin ileri gelenleri duvar kısmına "zar tutmuş", o günü işiten "etrâf ü eknâf, aʿyân ü gebrân" burada toplanmışlardır. Kâfûr kokulu mumlar yakılmış, ateş tutuşturulmuş, herkes bu hizmetlere "gerdân uzatmış"tır:

675. İdermiş ehl-i küffâr tâ ḳadîmden
O mevsüm içre fitne diñle iy cân

676. Papa sarây ḳapusı yolından
Gelen ṭolanı ṣoḳaḳ bula pâyân

677. Oraya varıcaḳ döner girüye
Sarây yanındaġı kilseye dolan

678. O ṣoḳaḳlar kemâl-i vüs‘at üzre
Dikerler upuzun ṣoḳaġa çûbân

679. Çeker[ler] üstlerine tente anuñ
Ṣoḳaġuñ içi olur miṯl-i eyvân

680. Direkleri çiçekle donadurlar
Ve dîvâr semtüne zâr ṭutdı a‘yân

681. İşidür ol güni eṭrâf [u] eknâf
Gelüben cem‘ olur a‘yân u gebrân (**32ª**)

Papa, sarayından sokağa çıktığında orada hazır genç yaşlı bütün hıristiyanlar tekrar mumlar yakmışlardır. Hindî Mahmûd bu sık mum yakma mevzuuna değinirken

685. Gör anları ki nice bî-baṣardur
Güneş rûşen iken mum yaḳar ol ân (**32ᵇ**)

demektedir. Papa iki delikanlının taşıdığı tahta-bendle, ruhban ve ayân sınıfı ile diğer hıristiyanlar ellerinde mumlarla yaya olarak ve zaman zaman ağlayarak, süslenmiş sokaktan geçerler. Papa’nın önünde iki kişi “tâc-ı sülûk” ve “tâc-ı mîrân”ı taşır, onların ardında altın kadehe doldurulmuş şarap, ekmek ve çarmıha gerilmiş Hazret-i Îsâ temsili taşınır. Papa da üstüne gömlek tutan iki hıristiyanın gözetiminde bunların ardından yürür:

684. Çıḳup Papa sarâyından ṣoḳaġa
Yaḳupdur mumunı pîr ü civânân
…
686. Müzeyyen ṣoḳaġa yüridi bunlar
Papaslar yir yir olur idi nâlân

687. Bu vaż‘ üzre geçerler mumlar ile
Ḳamu bed-nâm ü a‘yân cümle yayan

688. Papa daḫı oturmış taḫta-bendde
Götürmiş taḫta-bendi bir iki ḥayvân

689. Öñünce iki kâfir götürür tâc
Biri tâc-ı sülûk birisi mîrân

690. Anuñ ardınca bir altun ḳadeḥde
Ḫamrdan ḳurṣ idüp ḳomışdı bir nân

691. O ḳurṣda Ḥażret-i ‘Îsî’yi yazmış
Ki gergide gerilmiş şekl-i insân (**32^{b}**)

Mumlu kâfirlerden oluşan bu kalabalık güruh geze dolaşa kiliseye varırlar. Papa ekmeği yiyerek halka hitâben “Îsâ bu ekmek benim etim, kadehteki şarap da canımdır, demiştir. Siz de bu ekmekten yiyin, şarabı için ki etiniz etim, canınız canım olsun. Bugün ben bu ekmeği yiyip şarabı içerek size hem veli hem de Papa oldum.” der:

694. Ṭolaşup vardılar ol bâb-ı deyre
İçine girdi deyrüñ cümle gebrân

695. Papa ol ḳurṣı yir ḫalḳ arasında
Ki ḥâşâ dir ki ol ʿÎsâ-i Yezdân

696. Dimiş ol ḳurş içün benüm etümdür
Ḳadeḥdeki şarâb cismümdeki cân

697. Yi bu nânı şarâbı iç ṣaḥîḥ bil
Benümle **laḥmüke laḥmî**sin iy cân[94]

698. Bugün nânı yidüm içdüm şarâbı
Velî oldım u hem vâli-i gebrân (**32^{b}-33^{a}**)

Sonra da San Pietro Bazilikası'na (Santo Petro Kilisesi) geçerek orada üç gün misâfir kalır, sarayına döner:

699. Oradan Papa Santo kilsesine
Varuban üç gün oldı anda mihmân

700. Velâyet ḥâṣıl oldı yaʿnî anda
Gelüp sarâyına girdi o sekrân (**33^{a}**)

Hindî Mahmûd "ehl-i küfrün kıssası"nı anlatarak şeytanın onları nasıl kandırdığını gözler önüne serdiğini ifade eder ve kullarının ayıplarına bakmayıp, dalâlet ehli de olsalar onlara rızkını veren Allah'a kendisini Hazret-i Muhammed'in ümmetinden kıldığı için şükreder:

701. Ḳalmayup ḳullaruñ ʿuyûbına
Gebr ü tersâya rızḳ viren Sübḥân

---

94 "Etin etimdir" mânâsına gelen "**Lahmüke lahmî**" tabiri hakkında teferruatlı bilgi için bk. metin kısmı, 697. beyit.

702. Cümlenüñ ḥâline senüñ fermân
Ḳamu ḥükmüñdedür senüñ Sulṭân

703. Muṣîbetde be-ḥâlet bil muḥaḳḳaḳ
Dile Ḥaḳ'dan müdâm sen dîn ü îmân

704. Bi-ḥamdillâh Muḥammed ümmetiyüz
Şefîʿü'l-müẕnibîn buyurdı Ġufrân

705. İşitdüñ ehl-i küfrüñ ḳıṣṣasını
Ne işler işledür anlara şeyṭân

706. Ṣalâḥı ḳoma elden iy ḳarındaş
Ṭarîḳ-ı Ḥaḳḳ'a vâṣıl ḳıldı Sulṭân **(33ª)**

f) Hindî Mahmûd'un Esâret Dönemindeki Diğer Gözlemleri

Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme*si'nin bilinen yegâne nüshasında onun dört yıllık esâret döneminin sadece ilk bir buçuk yılından parçalar yer almaktadır. O, eserinde yalnızca başından geçenleri anlatmakla kalmamış, İnebahtı Savaşı'nın kanlı sahnelerinden, esirken kendilerine sunulan yemeklere, uğradıkları şehirlerden o şehrin sokaklarına, papalardan mektepli çocuklara kadar yelpazesi geniş müşâhede ve tasvîrlerde bulunmuştur.

Messina zindanına atıldıkları günlerde eskiden esir düşmüş iki müslüman kadın bunların yanına gelip bir deniz seferi esnasında kâfirlere esir düştüklerini ve otuz yıldır burada tutulduklarını ama metânetlerini koruduklarını, isyân etmediklerini söylerler. Kadınlar, onlara da kadere rızâ göstermeleri, sabr ü sebâtlarına devâm etmeleri yönünde tavsiyelerde bulunarak din uğruna mücâdele edenlere elbette Allah'ın yardımcı olacağını belirtirler. Bunun üzerine Hindî Mahmûd esâretlerinin değil îmânlarının müebbed olması için Cenâb-ı Hakk'a duâ eder,

301. Bu ṣıyânet ki ola ḫâtûnda
Niçün olmaya ġayret-i merdân

der (**13ᵇ**).

Hindî Mahmûd *Sergüzeştnâme*'nin "Vaṣf-ı Temâşâ-yı Hindî" başlıklı kısmında Arap, Acem, Gürcistan'ı daha önceden gezdiğini, Frengistan'ı ise bu esâret sebebiyle gördüğünü ifade ederek Messina halkına dâir gözlemlerini aktarır. Messinalılar'ı güzel ve yakışıklı bulan Hindî, onların ellerini yüzlerini yıkadıklarını, temizliğe riâyet ettiklerini ancak edepsiz olduklarını söyler. Çünkü onlar köpek gibi ayakta işemekte, domuz gibi uluorta zinâ etmekte, şeytanın aklına gelmeyen hîleler yaparak kendilerini ateşe atmaktadırlar:

305. Cümleten ḫalḳı bî-edeplerdür
Seg gibi ṭuruban ider efşân

306. Yur elini yüzini efşândan
Yaʿni ṭâhir olupdur ol ḥayvân

307. Ḥîlede ol ḳadar ider ḫudʿa
Ḳādir olmaz o ḥîleye şeyṭân

308. Fâḥişeyle zinâ ider fâḥiş
Biri biri yanında ḫınzîrân

309. Sâde rûlar u ḫûb u raʿnâlar
Âteşe ʿışḳ-ıla atarlar cân (**14ᵃ**)

Bu gözlemlerden hareketle mevzûyu kadere getiren Hindî, dünyanın bir karar üzere olmadığını, türlü türlü sûretler gösterdiğini, o yüzden bazı insanların zengin bazılarının fakir, kiminin müslüman kiminin kâfir olduğunu, İslâm'ı tercih edenlerin âyet, hadis ve ilâhî delillerle azîz kılındığını, diğerlerinin hor ve hakir olduğunu söyler ve kendini teselli eder:

310. Nevʿ-i insân ki dutdılar millet
Muḫtelifdür bir olmadı edyân

311. Dîn-i İslâm oları refʿ itdi
Âyet ile ḥadîṯ ile burhân

312. Kimi münʿim kimi faḳīr ḫalḳuñ
Bir dem olmadı cümlesi yeksân

313. Kimisi ẕillet üzre ḫor u ḥaḳīr
Kimi bir luʿb-ile dalabıdur kân

314. Gösterür dürlü dürlü ṣûretler
Ber-ḳarâr olmadı cihân bir ân

315. Gönlüñi ṭar ṭutup belâ çekme
Yazılanı görür ṣaḥîḥ insân (**14ª**)

Hindî Mahmûd, Zilhicce ayı münâsebetiyle (Zilhicce 979/Nisan-Mayıs 1572) Haremeyn'den, Kâbe'nin tarihinden, menâsik-i hacdan bahseder. Bu vesileyle uzun uzun duâ ve niyâzda bulunur, çan sesinin kulaklarından silinmesini, bu küffâr diyârından İslâm beldesine yollarının açılmasını, pâdişâh ve ordusunun muzaffer, din düşmanlarının kahrolmasını diler ve sözü tekrar esas maksadına getirir:

1. Muẓaffer eylegil Ẓıll-ı İlâh'ı
Ki sensün pâdişâhlar pâdişâhı

2. ʿAdû-yı dîni sen ḳahr eyle yâ Rab
Cünûd-ı müslimîne it ʿinâyet

3. Bulara luṭfıñ-ıla rehber olġıl
Dil ü cânlar ḫânesine ṭolġıl
…
9. Daḫı âzâd ḳıl hep ḳullaruñı
Ki göster bize ṭoġrı yollaruñı

10. Murâdum dâr-ı İslâm'a irişmek
Daḫı maḳṣûdıma ḫayr ile irmek

11. Müyesser eyle ẕâtuñ ḥürmetine
Resûl-i Müctebâ'nuñ şefḳatine

(*Sergüzeştnâme*, "Baḥr-i Âḫer", **25ᵇ-26ᵃ**)

Hindî'nin anlattığına göre Napoli, Roma Kilisesi vakfı imiş. Fransa kralı "Frantis" ile[95] İspanya'nın bu topraklara sahip olmak için giriştikleri mücâdeleden İspanya'nın gâlip çıkmasıyla buranın Kilise'ye âidiyetinin remzi olarak her yıl San Pietro (Santo Petro) denen günde şehrin ileri gelenleri tarafından Papa'ya bir at gönderilir. Hindî atı "hammal beygiri gibi boz" olarak tanımlar ve hıristiyanların onu görmek için toplandıklarını, sevinçten sarhoş olduklarını, önünde ateşler yakıp, toplar atıp, tüfek ateşlediklerini söyler (**33ᵃ-33ᵇ**):

711. Ki her sâl gönderür İspanya bir at
Gelür Papa'ya her sâl içre el-ân

95 Hindî Mahmûd'un bahsettiği Frantis, 24 Şubat 1525'de Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Charles Quint (Şarlken/ Carlos) (d. 1500-ö. 1558) ile Kuzey İtalya'da yaptığı Pavia Savaşı'nda esir düşüp Kanûnî'den yardım isteyen, Kanûnî'nin "Ben ki sultânü's-selâtîn, bürhânü'l-havâkîn…" diye başlayan meşhur mektubunu yazıp Macaristan üzerine yaptığı Mohaç Seferi (1526) ile kurtulmasına vesile olduğu, sonraki yıllarda kendisiyle ittifak kurup ülkesine birtakım ticârî imtiyazlar (kapitülasyon) tanıdığı (1535) I. François (hükümdarlığı 1515-1547)'dir (geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* Ankara 1983, II, 503-506).

712. Geyim resminde ḳumaş örtüsi var
Papa öñünce yedek olur inan

713. Ki her sâl içre ta‘yîn üzre bir gün
O güne Santo Petro didi gebrân

714. Gelür ol günde ta‘yîn olınan at
Ki seyr eyler anı pîr ü civânân

715. Bu ‘âdet üzre yine gönderür at
İşidüp cümle gebrân oldı şâdân

716. O ḥammâl bârgîri gibi boz atdur
Sürür boz at dirisi gibi gebrân

717. Öñünce yine odlar yaḳdı itler
Atıldı ṭop tüfek ḫalḳ oldı sekrân

718. Seḥerden ḳalḳdılar ehl-i ḍalâlet
Yine âyînlerince ehl-i buṭlân

719. Olurlar cem‘ deyr içinde anlar
Alur put ellerine cümle ruhbân (**33^{b}**)

Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'de Roma'da kilisede ders gören hıristiyan çocuklara dâir gözlemlerini de aktarır. "Zinâdan hâsıl olan" bu çocuklar erken saatlerde kalkıp ellerinde putlarla kilisede toplanan râhiplerin gözetiminde sınıflara doluşurlar:

720. Kilîsâlarda oḳurlar yazarlar
Zinâdan ḥâṣıl olmış cümle ṣıbyân

721. İderler ṣınf-ıla hep bunları gör
Alay alay olurlar cümle oġlan (*Sergüzeştnâme*, **33^{b}**)

Sınıflar yaş ortalamasına göre oluşturulmuştur. On, on üç ve on altı yaşındaki çocukların oluşturduğu üç sınıftan Hindî'nin dîvân edebiyâtının mâlûm remizlerini kullanarak uzun uzadıya medh ve tavsif ettiği, son gruptur (**34^{a-b}**):

722. Onar yaşında bir ṣınfı olaruñ
On üçerlidürür bir ṣınfı iy cân

723. On altışar yaşında nev-civânlar
Ḳaşı yay anlaruñ kiprügi peykân

724. Ḥarâm-zâdedür ol şîve-kârlar
Görüñ kâküllerin itmiş perîşân

725. Göreydi 'âşıḳı Rûm'ıñ oları
Hemân yâ ḳaşına olurdı ḳurbân

Hindî'nin anlattığına göre avluları, kapı önlerini, sokakları, meydanları dolduran altın saçlı, ela gözlü Roma kızlarının güzellikleri de dillere destandır. Ellerinde eldiven, başlarında şapka ve takıştırdıkları türlü süslerle dikkatleri üzerlerinde toplayan bu güzellere Hindî övgüler düzer; onlara "Ġazel-i Ḫûbân-ı Efrenc" başlığıyla gazeller yazar, hattâ onlardan birinin kara benine, ceylân bakışına kurban olmayı bile göze alır:

1. Kûh-ı ġam içre ben gezer idüm belâ-yıla
Geldi o çeşmi âhû güzeller alây ile

2. Ṣaydına mâyil oldı bu dil dil-rubâlaruñ
Aldı birisi göñlümi bir merḥabâ ile

3. Yolına eylesem o mehüñ cânımı revân
Cânân ele girer mi ʿaceb cân fedâ ile
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel-i Ḫûbân-ı Efrenc", **34ᵇ**)

der. Ama bunun mümkün olmadığı ortadadır:

4. Arzûya düşme olmaz-ımış iy deli göñül
Mümkin midir ki cemʿ ola sulṭân gedâ-y-ile
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel-i Ḫûbân-ı Efrenc", **34ᵇ**)

"Bu deyr içindeki sanem"lerden biri "kendi dilince inciler dizerek" şapkasını çıkarıp Hindî'nin sarığını başına geçirecek kadar yakınlaşır. Bu vaziyet Hindî'nin aklını başından almaya yetmiştir:

4. Gören yüzüñi ʿâşıḳ olur kendüden geçer
Cânlar eritdi ʿişve [vü] nâzla melâḥatüñ

5. Ṣapḳasını çıḳardı güzel geydi ṣaruġım
Fehm oldı nâzükâne küfrden ferâġatüñ

6. Cânlar virene bûse virür didiler seni
Cânum efendi yoluña terk itme ʿâdetüñ

7. Tenhâ elüñe girdi ol âhû baḳışlu yâr
Ṣaydını itmedüñ ki yoḳ mı nedâmetüñ

8. Göz gördi vü dil düşdi zeneḫdân-ı çâhına
Cân ü dil ile oldı esîri ol âfetüñ

(*Sergüzeştnâme, "*Ġazel-i Dîger Şanem-i Tersâ-yı Pür Şîve", **35ª**)

Hindî, o güzeli çeşitli ifadelerle tasvîr eder, hayâller kurar ve ona ulaşamadığı için yanıp yakılır; ancak içinde bulunduğu durumun farkındadır; yazdığı mısralarla gönlünü avutur:

747. Elüñde nesne yoḳ aç u uyuzsın
Ki dâne göre dâma düşe murġān

748. Şaḳın ṣaydı içün sevdâya düşme
Gözüñ aç ḥâżır iken eyle seyrân (*Sergüzeştnâme*, **35ª**)

Hindî'nin "parasız, aç ve uyuz" olduğunu söylediği yukarıdaki beyit ilk bakışta mecâzî bir mânâ taşıyor gibi görünse de aslında o dönem Batı hapishânelerindeki Türk (müslüman) esir ve mahkûmların içler acısı hâline işâret etmesi bakımından oldukça önemlidir. Batılı kaynaklarda da XVI. asır İtalya ve İspanyası'ndaki tutsakları geceleri tahtakurularının, gündüzleri sineklerin, gece-gündüz ise bit ve pirelerin perişân ettiği; bu insanların pislik, açlık ve hastalıktan kırıldıkları, sağ kalabilenlerin de en ibtidâî şartlarda hayâta tutunmaya çalıştıkları kayıtlıdır.[96]

g) Roma, San Pietro Bazilikası ve Kızıl Elma

Hindî Mahmûd *Sergüzeştnâme*'sinde sık sık başta Roma olmak üzere "Frenk diyarları"nın fethedilip "dâr-ı İslâm" yapılması, kiliselerinin camilere çevrilmesi ve buralarda hutbelerin okunmasını hayâl ve temennî eder:

387. Şöyle kim ḳırıla bu yıl küffâr
Berr ü baḥri ṭuta o demde ḳan

388. Açıla hep ḳıla'-ıla iller
Çañları ref' ola oḳına ezân (**17ᵇ**)

---

96 bk. Salvatore Bono, "Yeniçağda İtalya'da Türk-Müslüman Tutsaklar" (trc. Mahmut H. Şakiroğlu), *Erdem,* III/9 (Ankara 1987), s. 843-844.

…

397. İde maḳbûl duʿâyı Rabb-ı enâm
Ala küffâr ilini şâh-ı cihân

398. Gele ʿasker ṭola bu illerde
Ola żabṭ eyleye bir mîr-i mîrân

399. Ẕebûn olup reʿâyâ ola cümle
Vire ḫarc ḫarâcın cümle gebrân (**18[a]**)

…

634. Dâr-ı İslâm ola Roma şehri
Feṭḥ ide luṭf-ıla Ġanî Raḥmân

…

636. Ola câmiʿ bunıñ kilîsâsı
Oḳına ḫuṭbe emr ide Sübḥân (*Sergüzeştnâme*, **30[b]**)

Bu "fetih" onun rüyalarını süslemektedir. 28 Muharrem 980 (10 Haziran 1572) Çarşamba gecesi rüyasında Papa'nın Türk (müslüman) olduğunu ve İslâm ordusunun Roma'yı fethettiğini görür. Bu rüyadan "ricâlü'l-gayb"ın işâretiyle Allah'ın kendilerine inâyet edeceği neticesini çıkarır:

329. Roma şehründe taḥḳīḳdür ki Rûm'dan
Ḳuş uçmazdı vü yügürmezdi ḳaplan

330. Muḥarremüñ yigirmi sekiziydi
O çarşanba güni temcîdde uyan

331. Ki tersâ vażʿı üzre bir kimesne
Nidâ itdi vü hep işitdi aʿyân

332. Bunı dir ki Papa Türk oldı bilüñ
Ve Türk aldı Roma'yı diñle inan

333. İşidüp bunı dem-beste ḳalurlar
Bu vaż'a oldı ḥayrân cümle gebrân

334. Ricâlü'l-ġaybdür itdi işâret
'İnâyet eyleye bize o Raḥmân (*Sergüzeştnâme*, **15ᵇ**)

O, *Sergüzeştnâme*'de V. Pius'un yerine seçilen Papa XIII. Gergory'den bahsederken "Seyr-i Kilîsâ-yı Nâ-tamâm" başlığıyla dünyanın en büyük kiliselerinden olan San Pietro Bazilikası'nın (Saint Peter / Aziz Petrus) o günkü durumu hakkında bilgi verir. İnanışa göre Hz. Îsâ'nın havârîlerinden olan San Pietro'nun mezarının bulunduğu mekâna m.s. IV. asırda kurulmuş olan Bazilika, 1506'da Papa II. Julius zamanında yeniden 23.000 m²'lik bir alana inşâ edilmeye başlanmış, inşaat dönem dönem inkıtalara uğrayarak 1626'da Papa VIII. Urban döneminde tamamlanmıştır.[97] Hindî bu durumu şu beyitlerle aktarır:

97 Katolik Hıristiyanlığı'nın merkezi olan San Pietro Bazilikası'nın iç dekorasyonu, süslemeleri, resim ve heykelleri ile onu çevreleyen büyük meydan, yeniden inşâ edildiği XVI ve XVII. asrın en önde gelen mimar, heykeltıraş ve ressamlarından Raphael (ö. 1520), Antonio da Sangallo ("Genç" lakaplı olanı, ö. 1546), Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (ö. 1564) ve Giovanni Lorenzo Bernini (ö. 1680)'ye yaptırılmıştır. Bazilika bu yüzden dünyanın önde gelen dinî mekânlarından biri olmasının yanında Michelangelo'nun Pietà tasvîri, Kutsal Kapı (ve diğer kapılar), ölen son papa II. Ioannes Paulus (Jean Paul, ö. 2005)'e kadarki papaların mezarları, şapeller, salonlar, kabartmalar, mozaikler, birçok figür, heykel ve "kutsal emânet"i barındırması ile arkeoloji ve sanat tarihi bakımından da büyük önem arz etmektedir. Tarih boyunca Papaların toplantı ve mesaj verme mekânı olan Bazilika günümüzde de Papa'nın (XVI. Benedict) Noel vb. dinî günler ile dünyayı ilgilendiren meselelerde konuşma yapmak için tercih ettiği yer olma özelliğini sürdürmektedir (daha geniş bilgi için bk. *http:// saintpetersbasilica.org/index.htm*).

644. Sarây ḳurbında vardur bir kilîsâ
Henüz irgürmemiş itmâma bünyân

645. Didi ehl-i vuḳūf altmış yıl oldı
Ki taʿmîrün Papa ḳılmışdı fermân (**30ᵇ**)

O, bazilikanın inşaatının bir türlü tamamlanamamasını dikkat çekici bir gerekçeye bağlayarak Osmanlı'nın "kızıl elma"sının ana merkezine vurgu yapar ve hedef noktasını gösterir:

650. Binâ itmâm bulmamaġa bâʿiṯ
Tevârîḫ ehli dirler daḫı ruhbân

651. Ḳaçan itmâma ire Santo Petro
Anı elbetde alur Âl-i ʿOṯmân

652. Gelüp ḳubbeye irmişdür binâsı
Ḫudâ emri ile żabṭ ide Sulṭân (**31ᵃ**)

San Pietro'nun tarihçesine de değinerek zaman içerisinde aktarılan gelirlerle kardinallerin ve papaların geçimlerini sağlayan bir vakıf hâline de geldiğini söyler:

646. Ḳadîmden nâmı imiş Santo Petro
O Petro vaḳf idüp geçmiş çoḳ ezmân

647. Dinilür Petro'yı aṣḥâb-ı ʿÎsâ
Binâ âṯâr ḳalmış ancaḳ andan

648. Olan papalara meşrûṭ o evḳāf
Daḫı ilḥâḳ ider evḳāfa aʿyân

649. Ve cümle ḳadnaruñ papalaruñ
Vaẓîfesi ol evḳāfdandur inan (**31ª**)

Hindî Mahmûd, Papa V. Pius'un cenâze törenini anlatırken Pius'un na'şının da diğer Papalar gibi San Pietro Bazilikası'na defnedildiğini söyler ve bu töreni bütün teferruatıyla anlatır: [98]

586. Ḳadîmden bir kilîsa vaż' olunmış
Der ü dîvâr kemerler üzre bünyân

587. Ḳaçan-kim papaları fevt olalar
Müdâm defn olur imiş anda a'yân (**28ª**)

San Pietro'nun bakır renkli kubbesinin veya mihrabındaki altın topun görünümleriyle "kızıl elma"ya benzemesi bir yana Hindî Mahmûd hem *Kısas-ı Enbiyâ*'da hem de *Sergüzeştnâme*'de Roma'yı ulaşılması gereken ana mefkûre ve hedef sayar, "**kızıl elma**" kabul eder:

824. Roma şehri dinür **ḳızıl elma**
Anda olur müdâmî pîr-i muġān (*Sergüzeştnâme,* **38ᵇ**)

36. **Ḳızıl elma**'da Papa'nuñ elinde
Olup dört yıl o küffâruñ ilinde (*Kısas-ı Enbiyâ*, **2ᵇ**)

Yıldırım Bâyezid'den itibaren II. Selîm'e kadar Osmanlı pâdişâhlarının, bilhassa Fâtih ve Kanûnî'nin rüyalarını Roma'nın fethi süslemiştir. Araştırmacılar her yeni sultânın yeniçerilere "Kızıl Elma'da (Roma) buluşalım" dediğini kaydederler.[99] Bu fetih idealinin temelinde Hz. Peygamber'in Roma'nın mü'minler tarafından fethedilmeden kıyâmetin kopmayacağına dâir müjdesi

98 yk. bk. "Papa V. Pius'un Ölümü ve XIII. Gregory'nin Papa Seçilmesi".

99 Meselâ bk. Hammer'den naklen Hans Pfeffermann, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği* (çev. Kemal Beydilli), İstanbul 2003, s. 228.

kadar[100] Hıristiyanlığın en önemli iki merkezinden biri olan İstanbul'un alınıp Ayasofya'nın camiye çevrilmesi neticesinde geriye kalan yegâne merkez Roma'nın ele geçirilip Santo Pietro'nun da camiye dönüştürülerek "îlâ-yı kelimetullâh"ın bütün dünyaya hâkim kılınması mefkûresinin yattığı söylenebilir.[101] Bu fetih düşüncesi "kızıl elma"yı hayâlî bir unsur olmaktan çıkarıp

---

100 Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Hâkim'in *el-Müstedrek*'i, İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'i, Dârimî'nin *Sünen*'i, İbn Ebî Âsım ve Tâberânî'nin *el-Evâil* adlı eserleri ile diğer bazı hadis ve mev'ıza kitaplarında Roma'nın fethiyle ilgili birkaç rivâyet vardır. Ebû Bekr → Yahyâ b. İshâk → Yahyâ b. Eyyûb yoluyla Ebû Kabîl (Kubeyl)'den gelen rivâyet şöyledir: "Biz ashâbdan Abdullah b. Amr'in bulunduğu bir meclisde Kostantiniyye ve Roma'nın fethi mevzuunu müzâkere ediyorduk. Bu esnada Abdullah b. Amr hadis notlarını sakladığı, kulpları da olan sandığı istetti. Sandığın kapağını açtı ve içinden bir evrak çıkararak şöyle dedi: 'Biz Resûlullâh'ın huzurunda bulunur, söylediklerini yazardık. Bir defasında içimizden biri 'Yâ Resûlallâh! Hangi şehir önce fethedilecektir? Kostantiniyye mi Roma mı?' diye sordu. Resûlullâh şöyle buyurdu: 'Önce Herakliyüs'ün şehri (Kostantiniyye) fethedilecek.' " (Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* İstanbul 1982, II, 176; Hâkim en-Nisâburî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn fi'l-hadîs,* Haydarâbâd 1342, IV, 508; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr* [thk. Kemâl Yûsuf el-Hût]*,* Beyrut 1989, V, 329-330; Taberânî, *el-Evâil* [Suyûtî'nin *el-Vesail fî müsamereti'l-evail*'i içinde]*,* Beyrut 1986, s. 152; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, *Sünen,* Beyrut 1987, I, 126; İbn Ebî Âsım, *el-Evâil* [thk. Ebû Hacer Muhammed Zaglul]*,* Beyrut 1987, s. 42).

Bir başka rivâyette "Allah, mü'min kullarına tesbih ve tekbirle Kostantiniyye-i Rûmiyye fethini nasip etmedikçe kıyâmet kopmaz." (Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehredâr b. Şîreveyh, *el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb* [thk. Muhammed Zaglul], Beyrut 1986, V, 82 (7524); Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Râmûzü'l-ehâdîs* (trc. Abdülaziz Bekkine), İstanbul 1982, II, 478/5) İstanbul'un fethini müjdeleyen meşhur hadisi göz önünde bulunduran şârihler yukarıdaki hadiste geçen Kostantiniyye-i Rûmiyye'nin Araplar'ın er-Rûmiyyetü'l-kübrâ dedikleri Roma şehri olduğunu söylerler (meselâ bk. İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîrü Rûhu'l-Beyân*, İstanbul 1389, IX, 41). Bursevî, İbn Abbas'dan naklen Hz. Peygamber'in Şam, İstanbul ve Roma şehirlerinin fethini haber verdiğini belirtir (*a.g.e.,* s. 41). (Konuyla ilgili ayrıca bk. Âşık Mehmed, *Menâzırü'l-avâlim* [haz. Mahmut Ak], Ankara 2007, III, 1076; Ali Yardım, "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi", *Kubbealtı Akademi Mecmûası,* VIII/3 [İstanbul 1979], s. 63-64; Bünyamin Temirtaş, *Evâil ile İlgili Hadislerin Tespit ve Tenkidi* [yüksek lisans tezi, 2008], Çukurova Üniversitesi SBE, s. 19-20.)

101 XVI. asrın müelliflerinden Âşık Mehmed İslâm dünyası için çok önemli olan merkezleri sayarken İstanbul'la birlikte Roma'yı zikreder ve "**Allah o şehrin fethini müslümanlara kolaylaştırsın**" diye duâ eder: "… biri memleket-i Kostantîniyye'dür -hamâhallâhu ʿani'l-âfât- ve biri memleket-i Rûmiyye'dür **-yesserallâhu fethahâ li'l-müslimîn-** …" (Âşık Mehmed,

somut hedef hâline getirmiştir.

Hindî Mahmûd'un yukarıdaki beyitte "Anı elbette alur Âl-i ʿOs̱mân" demesi ve "H̱udâ emri ile żabṭ ide Sulṭân" temennisini dile getirip

H̱udâ maḳbûle irgüre duʿâmız
Dehen açup budur Ḥaḳḳ'a s̱enâmuz ("Beyt", **31ª**)

şeklinde duâ etmesi "kızıl elma"nın uçuk bir hayâl olmadığını gösterir. Yahya Kemâl Fâtih döneminde Otranto Kalesini zapteden (Cemâziyelevvel 885/Temmuz 1480) Gedik Ahmed Paşa'ya[102] ithafen yazdığı şiirinde Roma hapishanelerinde ezan okuduklarını büyük bir gururla söyleyen ve

634. Dâr-ı İslâm ola Roma şehri
Feṭḥ ide luṭf-ıla Ġanî Raḥmân
…
636. Ola câmiʿ bunıñ kilîsâsı
Oḳına ẖuṭbe emr ide Sübḥân (**30ᵇ**)

diyen Hindî'nin temennisini duymuşcasına söz konusu kiliseyi de anıp

Çıktı Otranto'ya pür-velvele Ahmet Paşa
Tuğlar varsa gerektir **kızıl elma**'ya kadar

Ra'd-ı tekbîr kopup gitmelidir bank-i ezân
Dar-ı küffarda **meşhûr kenîsâ**ya kadar

diyerek "kızıl elma" mefkûresinin **son uc**una işâret eder.[103]

Menâzırü'l-avâlim, II, 706.)

102 Bu kuşatmadan 527 yıl sonra, 7 Temmuz 2007'de Papa XVI. Benediktus'un orada Osmanlı kuvvetlerine direniş göstererek hayâtlarını kaybeden hıristiyanları azîz ilan ettiğine dâir dünya haber ajanslarına düşen bilgi dikkatlerden kaçmamalıdır (http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/413403.asp; http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler.aspx?id=2161&tarih=2007-07-08). (İnternet sitelerine erişim tarihimiz Ekim 2011.)

103 Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla,* İstanbul 1999, s. 71.

Ne var ki Osmanlı zayıflamaya yüz tuttukça "kızıl elma" mefkûresi de unutulmuş, Hindî Mahmûd'un yaşadığı ve şâhid olduğu dönemde bu "son uc"a ezan sesleri ulaşmışken, XX. yüzyılın ediplerinin dilinde bu tarihî hakikat yeni dünyanın çizdiği sınırlara yenilerek "masal"a dönüşmüştür:

Kızıl elma yok mu? Şüphesiz vardır
Fakat onun semti başka diyardır

Zemini mefkûre, seması hayâl
Bir gün gerçek, fakat şimdilik masal…[104]

h) Esâret Arkadaşları ve Haklarında Bilgi Verdiği Şahsiyetler

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hindî Mahmûd'la birlikte esir alınanlar arasında sıradan askerlerin yanısıra beyler, reisler, komutanlar da vardır. Hindî'nin kimlerin yanına düştüğünü tam olarak bilmiyoruz. O *Kısas-ı Enbiyâ*'da kader arkadaşlarından bahsederken kırk kişi olduklarını söyler:

37. ʿİbâdet üzre idük ḳırḳ müselmân
Bizi ḥıfẓ itdi luṭfı ile Mennân

7705. Beni ḳırḳ müslümânla ḳıldı âzâd
Ḫaberimüz irişdürmiş meger bâd

Ancak her iki eserinde de tek tek isim vermez. *Sergüzeştnâme*'de bahsettiği esirler Ahmed, Mahmûd, Muhammed Beyler, Osman ve Ali Müslim adındaki zâtlardır. Ahmed ve Mahmûd Beyler'den aşağıda bahsedileceği üzere değişik varaklarda ayrı ayrı başlıklar altında sitâyişle bahseder.

İnebahtı esirleriyle ilgili, Hindî Mahmûd'un da adının geçtiği bir İtalyan arşiv belgesinde Muhammed Bey "Eğriboz valisi, kırk yaşında, orta boylu, yü-

104 Ziya Gökalp, *Kızılelma*, İstanbul 1941, s. 22. XX. yüzyılda "kızıl elma"nın Osmanlı tarihinden bağımsız olarak ele alınması ve hayâlî bir sembol olarak düşünülmesi hususunda ayrıca bk. Fatih Özdemir, "Kızıl Elma'yı Arayan Üç Yazar: Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ragıp Şevki Yeşim", *Turkish Studies,* III/5 (2008), s. 503-515.

zünde belirgin bir iz olmayan, seyrek kestane rengi sakallı, şehlâ bakışlı" biri olarak tavsîf edilmektedir.[105] Hindî, Muhammed Bey'i içinde bulunduğu zor şartlar hakkında yazdığı bir manzumesini kendisine takdim etmesi dolayısıyla anar:

749. Muḥammed Beg ki maḥbûsdır bizümle
Ayırup ḳulleye iltmişdi gebrân

750. İdüp ġurbet anuñ cânına te'ŝîr
Ciger biryân olmış çeşmi giryân

751. Ḥarâret ile yazmış vaṣf-ı ḥâlin
Aña ne vech-ile luʿb itdi devrân

752. Otuz beş beyt-ile dir bir ḳaṣîde
İşidüp diñleyenler oldı ḥayrân (*Sergüzeştnâme*, **35ᵇ**)

Hindî onun yüreğini ferahlatmak gâyesiyle "ney gibi nâlân olup" feleğin cilvelerini, dünyada olup biten işlere akıl sır erdirilemeyeceğini, kendisinin de bir zamanlar Sultân sofralarında iken bugün zindan köşelerine düştüğünü çeşitli örneklerle anlattığı "Der Vaṣf-ı Tesellî" başlıklı 37 beyitlik bir manzume kaleme alır (755-791. beyitler, **35ᵇ - 37ᵃ**).

Roma'da halkın isyanı esnasında Papa'nın emriyle arkadaşlarından koparılıp farklı bir yere götürülen mahpuslar arasında Muhammed Bey'le birlikte Paşazâde (Mahmûd) ve Ali Müslim adında bir zât vardır. Hindî bu ayrılığı -yukarıda bahsedildiği üzere- göz yaşları içinde nazma döker, hicrânını dile getirir (*Sergüzeştnâme,* 601-604. beyitler, **29ᵃ**).

Hindî'nin hayırla andığı ve medhettiği arkadaşları arasında güzel sesiyle "tecvîd üzre" Kur'an tilâvet eden, mahpuslara namaz kıldıran, mevlid, ilâhi ve

105 bk. Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, s. 78, 510.

tevşihler okuyan Osman adında bir "âlim" vardır.

321. Ol iderdi imâmeti her vaḳt
Nâmına dinilür anuñ ʿOs̱mân (**14ᵇ**)

402. Ẕâkirân cemʿ olundı yârândan
Ḫûb nefesle oḳur o dem ʿOs̱mân (**18ᵃ**)

407. Ẕâkirüñ oldı dili tesbîḥde
Yine bülbül gibi şaḳır ʿOs̱mân (**18ᵇ**)

Hindî Mahmûd, isimlerini tek tek vermese de, duâlarından arkadaşlarını eksik etmemiş, onlara da dünya ve âhiret saâdeti dilemiştir. Esâret hayâtı boyunca çektiği sıkıntıları anlatırken çoğul kalıpları tercih etmesi kendisini arkadaşlarından ayırmadığını gösterir:

15. Maḥbes içre ġāzî**ler** ḳaldı ẕelîl
Ne ḳamer görür ne şems ü ne seḥer

16. **Bize** merdlik eyle ḳalduḳ pâymâl
Buñda mı ölice**ġüz** irişür er ("Ḳaṣîde", **27ᵃ**)
…
16. Bu küffâr içre maḥbûsıñ yolın aç
Bulara raḥmetüñ bârânını ṣaç
("Duʿâ-yı Tażarruʿ-ı Rûz-ı ʿArefe", **25ᵇ**)

İlâhî sen bilürsin ḥâli**müz**i
Ya ḳurtar **bizi** ya al cânı**muz**ı ("Beyt", **33ᵃ**)
…
302. Yâ İlâhî **bu cümle** maḥbûsa
Mü'ebbed eylegil sen dîn ü îmân (*Sergüzeştnâme*, **14ᵃ**)

i) Hindî ve Paşazâde Ahmed-Mahmûd Beyler

Ahmed ve Mahmûd Beyler İnebahtı Deniz Savaşı'nda şehit düşen Kaptân-ı Deryâ Müezzinzâde Ali Paşa'nın oğullarıdır. Kaynaklarımızda haklarında birkaç cümle dışında bilgiye rastlanmayan, Selânikî'nin "şehîd olan Ali Paşa'nın küffâr elinde esîr ü giriftâr olan oğulları" diye bahsettiği,[106] muahhar Osmanlı tarihçilerinin "âkıbetlerinden haberdâr olmadıklarını" söyledikleri,[107] Batı kaynaklarında isimleri ve yaşları hususunda çelişkili ifadelerin yer aldığı[108] bu çocuklar babalarıyla birlikte savaşa iştirâk etmiş, Osmanlı Donanması'nın

106 Selânikî, *Târîh-i Selânikî*, s. 108.

107 bk. Server Rifat İskit, *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi,* İstanbul 1959, III-1248-1249; Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* VII, 265; M. Cavid Baysun, "Lepanto", *İA,* VII, 44. İskit ve Danışman, Baysun'a, Baysun da Batılı kaynaklara atfen Müezzinzâde'nin çocuklarının Ahmed (18 yaşında) ve Mehmed (13 yaşında) Beyler olduğunu söylemektedir.

108 Luis Coloma, Ahmed Bey'in on sekiz, Mehmed (Mahomet) Bey'in on üç yaşında olduğunu söylerken (*The Story of Don John of Austria*, s. 257), William Stirling Maxwell, kardeşlerin adını Mehmed (Mahomet) ve Said olduğunu iddia eder ve Mehmed'in on yedi, Said'in ise on üç yaşında olduğunu söyler (*Don John of Austria*, I, 417). "Said"in Mahmûd Bey'in ikinci ismi olması da muhtemeldir. Ancak gerek Osmanlı kaynaklarında gerekse ondan çokça bahseden "kader arkadaşı" Hindî'nin eserinde bu ismin hiç geçmemesi bu ismi ihtiyatla karşılamamızı gerektirmektedir. William Stirling eserin farklı yerlerinde Mehmed Bey'in ağabey olduğunu söylerken (*a.g.e.,* I, 428, 467), Luis Coloma ağabeyin Ahmed olduğu iddiasındadır (*The Story of Don John of Austria*, s. 257). Bu çelişki vefât eden kardeşin isminde de bulunmaktadır. Luis Coloma vefât edenin Ahmed olduğunu söylerken William Stirling Maxwell'in eserinde Mehmed ismi kayıtlıdır (*a.g.e.*, I, 467). William H. Prescott da çocukların isimlerini anmadan yaşlarını on üç ve on yedi olarak belirtir, ağabey olanın Napoli'de öldüğünü söyler (bk. *History of the Reign of Philip The Second, King of Spain* [ed. John Foster Kirk], Philadelphia 1891, s. 632). Maria Pia Pedani Fabris tarafından kaleme alınan *Inventory of the 'Lettere e Scritture Turchesche' of the Venetian State Archives* (Brill 2010) başlıklı Venedik Devlet Arşivi'ndeki Osmanlı Belgeleri'ne dayanılarak hazırlanan kitapta ise İstanbul'a gönderilen bir mektup hakkında bilgi verilirken Müezzinzâde'nin çocukları -Hindî'nin de açıkça belirttiği şekliyle- Ahmed ve Mahmûd olarak zikredilmektedir (*a.g.e.*, s. 53). Salvatore Bono da M. Rossi'ye atfen, Mahmûd Bey'i **on dört yaşında, güzel yüzlü, beyaz tenli, kızıl saçlı bir delikanlı** olarak tavsîf eder (bk. a.mlf., *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 78, 510). Hindî Mahmûd çocukların yaşlarını belirtmemiştir. Ancak, onları tanıttığı beyitlerde kullandığı "tâze civân", "ter ü nâzik", "eytâm-ı sıġār" gibi ibâreler Paşazâdelerin çocuk yaşta veya ilk gençlik dönemlerinde olduklarının işâreti sayılır.

yenilmesiyle birlikte Don Juan'a esir düşmüşlerdir. Don Juan tarafından esir alınan gâzîler arasında bulunan ve Paşazâdelerle aynı kafilede yer alan Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'sinde onlar hakkında da vesîka niteliğinde kıymetli bilgiler vermektedir. Hindî, çocukların isimlerini

376. Ḳapudân-zâde ismi Maḥmûd Beg
Ḫoş kerem-kândur o tâze civân (**17ª**)

…

862. Pâşâ-zâdedür ol Aḥmed Beg
Miṣlini hîç getürmedi devrân (**40ª**)

beyitleriyle açıklarken, Don Juan'ın onları hoş tuttuğunu, rencide etmediğini de şu beyitlerle belirtir:

262. Dutulur cengde nûr-ı dîdeleri
Ḳapudân-zâdeler ol iki civân

263. Gül gibi açılup gelirler idi
Dutdı aġızlarun o ġonçe dehân

264. ʿİzzet idüp virürler esbâbdan
Ḫoş ṭutar luṭfı ile Don Civan (**12ª**)

Hindî Mahmûd'un Messina'daki zorlu günlerden sonra Roma'da gördüğü izzet ü ikrâmda bu seçkin kafilede bulunmasının büyük payı olduğu muhakkaktır.

Don Juan ve Papa V. Pius'un bütün esirler arasında özellikle bu gruba ayrı bir değer vermeleri ve onları hoş tutmalarının temelinde burada bulunan Paşazâdelerin annelerinin Kanûnî Sultân Süleymân'ın kızı, Sultân II. Selîm'in kızkardeşi olması yatmaktadır.[109] Roma'ya sağ sâlim ulaştırılabilen Mahmûd Bey'in burada kilisenin himâyesine verilerek din değiştirmesinin hedeflenmesi

109 bk. William Stirling Maxwell, *Don John of Austria*, I, 467, II, 3-4.

esâretini rahat şartlarda sürdürmesini sağlayan diğer bir etkendir.[110] Pâdişâh torunu ve yeğeni olmak bir yandan gösterilen kıymetin artmasına vesileyken diğer taraftan pazarlık şartlarının daha da ağırlaşmasına sebep teşkil edecektir.

Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'de Ahmed ve Mahmûd Beyler'i dâimâ hayırla yâd eder. Zîrâ özellikle Mahmûd cömert ve iyilik yapmayı seven, esâret arkadaşlarını dâimâ koruyan kollayan, onlara şekerden meyveye çeşit çeşit hediyeler gönderen bir delikanlıdır. Hindî, onun iyiliklerini saymakla bitirmez:

377. Gönderür ta'yîn üzre niçe kitâb
Hem ḥamâyıl oḳuyalar yârân

378. Def'a-i s̲ânîde o merdüm-i pâk
Gelen adamı ile bî-pâyân

379. Luṭf idüp gönderür bize iḥsân
Her faḳīr oldı bây sen añа inan

380. Yine gönderdi mîve envâ'dan
Her kişi mîveye virür idi cân (*Sergüzeştnâme,* **17ª**)

Mahmûd Bey yaptıklarının karşılığında arkadaşlarından çok duâ alır:

1. İy luṭf [u] se<u>ḫ</u>â ehli mu'înüñ ola Allâh
<u>Ḫ</u>âk-i rehüñe yüz sürüle olına hem-râh

2. Geçmişleriñüñ rûḥına degsün olan iḥsân
<u>Ḫ</u>ayruñ ile iy ker[î]m şâd ola ervâḥ

110 *a.g.e.,* II, 3.

3. Devlet ḳapusı açıla üstüñe efendüm
‘İzzetler ide manṣıbla saña Şehinşâh

4. Bedr ola cemâlüñ umaram âb-ı vużûdan
Yüzüñi görüp ḥasret idüp ire gör mâh (“Ġazel”, **17^{b}**)

Hindî, “Laṭîfe-i Sükker” başlıklı manzumede Roma’dayken Papa’nın Mahmûd Bey ve arkadaşları için şeker gönderdiğini, Mahmûd Bey’in de kendisine bu şekerlerden bir avuç ikrâm ettiğini nükteli ifadelerle anlatır:

518. Şeker nuḳlleri gönderdi Papa
Ki Maḥmûd Beg yiye hem bile yârân

519. Yedügünce aña ol ṭatlu gelmiş
Dimiş yârân ırâḳdan ide seyrân

520. Hemân-dem medḥe yazdum bir ġazel ben
Bilür kim aġzın açmış ḳande ḥayrân (**23^{b}**)

Bu münâsebetle yazdığı gazelde de Mahmûd Bey’i göklere çıkarır:

1. Sen iy şîrîn-kelâm bir ‘âlî şânsın
Süḫan ehline rehber cisme cânsın

2. Bizi ṭatlu dilüñle bende itdüñ
Bu ḫalḳ içre güneş gibi ‘ayânsın

3. Şeker nuḳlinden iḥsân it kerem ḳıl
Bugün luṭf u keremle kâmrânsın

4. Bu dil ṭûṭîsi maḥbûs-ı ḳafesdür
Ġıdâsın vir muḥibb-i ṭûṭiyânsın

5. Bu **Hindî** muḫlişuña mâ'il olġıl
Bizüm ḫâneye aḳ âb-ı revânsın ("Ġazel", **23ᵇ**)

Gör ol ehl-i kerem nice seḫîdür
Bir avuç sükker itdi baña iḥsân ("Beyt", **23ᵇ**)

Hindî bazan ayrı ayrı, bazan da "Paşazâdegân" diyerek ikisini birden beyitlerine konu eder:

801. ʿAlî Pâşâ oġulları dürreyn
Ṣadef idi olara ġayrı mekân (**37ᵃ**)
…
843. Keştîden çıḳdı ol iki gevher
Pâşâzâdeler melek-miṣâl ḫandân (**39ᵇ**)

Kimi beyitlerde ise hangi paşazâdeyi medhettiği belli değildir:

3. ʿAḳlumı şehâ zülf-i siyâh ḳıldı perîşân
Bu murġ-ı dili bir ḳılıña eyledi peyvend

4. Bir şûḫ-ı laṭîf ter ü nâzikdür o ġonca
Gül gibi açıldı ider ol ʿâşıḳa diş ḫand
("Ġazel bâ Münâsebet", **29ᵃ**)

5. **Hindî**'nüñ saña duʿâsı budur iy serv-i ḫırâm
Gönliñüñ vire murâdını müdâm Rabb-ı Ḳadîr
(*Sergüzeştnâme,* "Vaṣf-ı Pâşâzâdegân", **39ᵇ**) [111]

Paşazâdeler'in maiyyetinde onlara hizmet eden birkaç kişi ile beraber bir de hocaları bulunmaktadır. Herkesin kendisine hürmet ettiği bu hocaefen-

111 Luis Coloma bu "talihsiz" çocukları anlatırken Ahmed Bey'i "yakışıklı, güçlü, mert, gururlu"; Mahmûd Bey'i ise "sıcakkkanlı, sevimli, şefkate muhtaç" biri olarak tanımlar (*The Story of Don John of Austria*, s. 276). Ancak, L. Coloma'nın isimleri karıştırdığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla yukarıdaki cümle isimlerin yeri değiştirilerek okunduğunda Hindî'nin tavsifleriyle de uyum sağlamış olur.

di, terâvihleri kıldırıp aşr-ı şerifler, tesbihler okur, Paşazâdeler'in vakitlerini ibâdetle geçirmelerini sağlar:

803. Ḫ̆âceleri var idi bir fâżıl
İḳtidâ eyler idi pîr ü civân

804. Ol terâvîḥi ḳılup oḳur tesbîḥ
ʿAḳebince ʿaşır oḳur ol ân (**37ª**)

Hindî, Arafat duâlarına bu kardeşleri de katarak onlar vesilesiyle hapisten kurtulmayı niyâz eder:

10. Şol **eytâm-ı şıġār**uñ nâlesi-çün
Rümûzıñdan o ʿârif alası-çün
("Duʿâ-yı Tażarruʿ-ı Rûz-ı ʿArefe", **25ª**)

Hapishane şartları îcâbı bazan bu delikanlılar başka hücrelere alınmışlardır. Hindî bu tür durumlarda ayrılık acısını nazma döker, dertlenir, ağlar:

602. Gözümüzden ırâġ olup anlar
Aġlaşuḳaldılar ḳamu yârân (*Sergüzeştnâme*, **29ª**)

5. Ayru düşeli Hindî ḳulıñ vech-i ḥasend[en]
Gün olmaya kim eylemeye derd-ile biñ âh (*Sergüzeştnâme*, "Ġazel", **17ᵇ**)

Aşağıdaki beyitlerden de Paşazâdeler'in Messina'da farklı hücrelerde tutulduklarını anlıyoruz:

802. Tâbiʿiyle olar da şâm u seḥer
Ṭâʿat üzre geçürürlerdi ezmân
…
805. İki cânibde bir namâz u niyâz
Olınur ḥüzn ile ile'r-Raḥmân (**37ª**)

Hindî Mahmûd'un

862. Pâşâ-zâdedür ol Aḥmed Beg
Miṣlini hîç getürmedi devrân **(40ª)**

şeklinde medhettiği Ahmed Bey, esir olarak bulundukları gemi Napoli'ye uğradığında rahatsızlanır. Hindî Mahmûd, ona nazar değdiği kanaatindedir:

860. Seyrin ider gelüp zen ü maḥbûb
Naẓara uġradı o serv-i revân **(40ª)**

"Mizacına halel eren" Ahmed Bey'i işinin ehli doktorlar tedâvi etmeye çalışırlar:

861. Ḫalel irdi mizâcına nev'an
El ḳodı nabẓına ṭabîb-i cihân

Ancak, Napoli'den ayrılma vakti geldiğinde hastalığın pençesinden kurtulamayan Ahmed Bey hayâta gözlerini yumar, gemi Roma'ya hareket eder. Batı kaynaklarına göre Ahmed Bey "kahrından" vefât etmiştir.[112]

863. Kişiyi ṣu çeker yâḫûd ṭopraḳ
Ecel irse bulunmaya dermân **(40ª)**

Sergüzeştnâme'nin elimizdeki nüshasında Ahmed Bey'in vefât yeri ve günü hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak hem Hindî Mahmûd'un beyitlerinden hem de William Stirling Maxwell'in *Don John of Austria* adlı eserindeki ifadelerden onun Napoli'de 979 Şevvâl'inin ilk günlerinde (Şubat 1572) vefât ettiği anlaşılmaktadır.

Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'nin "Vaṣf-ı Vefât-ı Merḥûm Aḥmed Beg" başlıklı kısmında bir yandan feleğin elinden feryâd edip Ahmed Bey'e ağlar, bir yandan Mahmûd Bey'in muammer ve devletli olması için duâ eder:

442. Âh elüñden senüñ felek feryâd
Bizi ney gibi eyledüñ nâlân

112 bk. M. Cavid Baysun, "Lepanto", *İA,* VII, 44.

443. Ayıruban bizi o gül-ruḫdan
Oldı bülbül gibi işüm efġān

444. Görüñ ol şemsi kim zevâle irer
Ḳoydı anı zemîn içinde zamân

445. Ḳanı ol serv-ḳāmet Aḥmed Beg
Mâre mi ḳoçulur ol ince miyân

446. Degil insân ṣaḥîḥ melek idi ol
Ḥûrîler ile seyr ider o cinân

447. Şâkir idük cihânda biz andan
Raḥmet ide aña Ġanî Ġufrân

448. Yerde yatduḳca Aḥmed-i Ġāzî
Yüz duta Maḥmûd'a bu rûy-ı cihân

449. Ola ol rifʿat-ile ber-ḫurdâr
Düşe öñine atlu vü yayan

450. İre maḳṣûd u devlete o nihâl
İde ʿizzet ḳavâʿidden erkân (**20ª**)

"Mersiyye-i Merḥûm Nevverallâhu Merḳadehu" başlıklı manzumesinde de Ahmed Bey'in yokluğuna yanan, onun hayâliyle avunan, gözleri kan çanağına dönmüş bir Hindî Mahmûd vardır. Bu ölüm, yeri göğü mâteme bürümüş, insanların aklını başından almıştır:

2. Bu ân ki aldı elümden o gevher-i pâki
Zemîn içinde zamânı gör eyledi pinhân

3. Ḳanı o nergis-i mestân ḳanı ol lebleri mül
Ḳanı ol âfet-müjgân ḳanı ol ḳaşı kemân

4. Ḳanı ol saçları sünbül ḳanı ol ruẖları gül
Ḳanı ol çâh-ı zeneẖdân ḳanı ol ġonçe-dehân

5. Ḳanı ol ẖande-ʿızâr u ḳanı ol ḥâl-i siyâḥ
Ḳanı ol kebg-i ḥırâm u ḳanı o ince miyân

6. Ḳanı ol ʿişve-ʿiẕâr u ḳanı o mihr[-i] vefâ
Ḳanı o sâʿid ü sîmîn ḳanı o mûnis-i cân

7. Ḳanı ol şems-i münîrüm ḳanı o Aḥmed Beg
Ḳanı o ferr-i celâlet zevâle irdi bu ân

8. İlâhî merḳadün anuñ sen eylegil pür-nûr
Refîḳi ḥûr-ıla ġılmân mekânun eyle cinân

9. Ḳanı bu devr-i felekde anuñ-çün aġlamaya
Mâtem itdi aġladı gök [ḳara] geydi âsmân

10. Şems u ḳamer semâʿa girüp çarẖ ile dutar
Ney zârı zârı iñledi eyledi fiġān

11. Tîġ-ı ecel ki kesdi anuñ ʿömri riştesin
Beñzi ḳızardı gör felegüñ şanki ṭutdı ḳan
(*Sergüzeştnâme,* "Mersiyye-i Merḥûm Nevverallâhu Merḳadehu", **20ᵇ**)

Hindî, mersiyesini dünyanın fâniliğine vurgu yapan, ömrün gelip geçiciliğini göz ardı etmeden akıllı ve dolu bir hayât sürmeyi tavsiye eden mısralarla bitirir.

Osmanlı kaynaklarında Paşazâdeler'in âkıbetleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca Selânikî Mustafa Efendi, Sultân II. Selîm'in bu çocukların **"kendi malları"** mukabilinde kurtarılmaları için fermân çıkarttığını söylemektedir.[113]

Batı kaynaklarında ise Paşazâdeler'in Ahmed veya Mehmed (Alhamet/ Mahomet) adında bir hocalarının olduğu, bu hocanın çocukların durumunu bildirip esâretten kurtulmaları için pazarlık yapmak gâyesiyle Don Juan tarafından serbest bırakılarak Korfu'dan İstanbul'a gönderildiği, bu zâtın Müezzinzâde'nin kızı Fâtıma Hanım ile Don Juan arasında çocukların kurtarılması için aracılık ettiği, mektup ve bir yığın hediye getirip götürdüğü kayıtlıdır.[114]

Hattâ Batılı bazı tarihçilere göre Sultân II. Selîm Osmanlı'yı hezimete uğratan ilk komutan olduğunu vurguladığı Don Juan'a "Şark'a mahsus abartılı ifadeler" içeren bir mektup yollamıştır. Mektupla birlikte çeşitli hediyeler de göndererek Don Juan'ı kendisiyle neredeyse aynı konumda gördüğünü ve muhatap olmak suretiyle onun varlığını tanıdığını ifade etmiştir. Don Juan ise cevâbî mektupta oldukça mağrur bir tavır takınmış, mektupla birlikte casusluk için kendisine gönderilen ama yakalanan bir Türk'ü, öldürmek yerine Selîm'e karşı yapılması planlanan savaş hazırlıklarını ve stratejilerini izlemesine izin verdikten sonra, İstanbul'a göndermiştir. Bu iki mektup dönemin elçilik raporlarına dayanılarak aktarılmakla birlikte Batılı tarihçilerin bir kısmı bunların

113 Selânikî, *Târîh-i Selânikî,* 108.

114 bk. William Stirling Maxwell, *Don John of Austria*, II,1-2; Luis Coloma, *The Story of Don John of Austria*, s. 280.

gerçekliği hususunda şüpheye düşmüşlerdir.[115] Ancak Müezzinzâde'nin kızı Fâtıma Hanım'ın kardeşlerini kurtarmak için yolladığı hediyeler ve mektupların varlığından kuşku duyulmamaktadır.

Bu kaynaklara göre Mart 1573'ün sonlarına doğru içinde Don Juan'a verilmek üzere yazılmış mektubu taşıyan Hoca Mehmed'in bulunduğu bir Türk gemisi Napoli'ye gelmiştir. Gemide ayrıca sekiz Türk'le birlikte Acem işi kürkler, paha biçilmez kumaşlar, kıymetli mücevherlerle işlenmiş Şam kılıçları ve hançerleri, porselenler, Osmanlı usûlü altın işlemeli ipek havlular ve mendiller, altın kaplama yaylar ve oklar, Sakız Adası'nın kaliteli toprağından yapılmış şişeler, testiler, gümüş ve yakut kakmalı hançerler, Acem halıları, Sultân Süleymân'a âit gümüş bir yay, okluk ve kemer; güzel kokular, "Şark kültür, zevk ve becerisine mahsus" diğer hediyeler bulunmaktadır. Fâtıma Hanım'ın, Batılılar'ın tarihî değer atfettikleri mektubu şöyledir:[116]

> Yüce Lord! Öncelikle fakirlerin ve zavallı yetimlerin ilticâ ettiği zât-ı âlilerinizin ayak bastığı toprağı öper; sonra da yapmış olduğunuz iyilik için size ne kadar minnettar olduğumu belirtmek isterim. Siz ki hizmetkârımız Mehmet'e özgürlüğünü bahşetmekle kalmadınız aynı zamanda babamın ölümü ve donanmamızın hezimetinden sonra benim zavallı yetim kardeşlerimin haşmetmeâb efendimizin kanatlarının gölgesi altında hayâtta olduklarını haberini getirmesi için onu bize gönderdiniz. Binâenaleyh, zât-ı devletlerinin daha uzun yıllar yaşaması için Allah'a duâ etmekteyim.
>
> Yüce Lordum! Şimdi bana ve âileme düşen Hz. Îsâ'nın ruhu, zât-ı şahânelerinizin saltanatının devamı, annenizin başı, imparator babanızın ruhu ve kardeşiniz majesteleri kralınızın ruhu için size yalvarmak ve bu zavallı yetimlerin özgürlüğünü bahşetme lutuf ve merhametini istirham etmektir. Onların anaları yok, babaları da haşmetlimizle yaptıkları savaşta öldü. Sadece zât-ı âlilerinin muhafaza ve merhametine tabidirler. Herkesin sizden bahsettiği gibi nazik bir beyefendi, dindar ve cömert bir prens ola-

115 Konuyla ilgili tartışmalar için bk. William Stirling Maxwell, *a.g.e.*, II, 2, 1. dipnot.

116 Mektuplar birebir çeviriyle değil, Türkçe'ye uygun ifade ve anlatım metoduyla aktarılmaya çalışılmıştır. Mektuplarda Ahmed Bey "Mehmet", Mahmûd Bey "Said" olarak kayıtlıdır. Bu isim karışıklığı *Sergüzeştnâme*'deki bilgiler esas alınarak köşeli parantez içinde "Ahmed" ve "Mahmûd"la değiştirilmiştir.

> rak kardeşlerimin eleminden ötürü döktüğüm gözyaşlarıma acıyınız ve bana bu lutfu bahşediniz. Ülkemin nimetlerinden toplayabildiğim hediyeleri size gönderiyorum; yalvarırım kabul buyurunuz. Sizin ulviyetiniz karşısında son derece yetersiz kalır, lâkin imkânlarım kısıtlıdır. Sizden ricam hediyenin azlığını değil, gönderilişindeki iyi niyeti nazar-ı dikkate almanız ve onları cömert bir şekilde kabul buyurmanızdır.
>
> Lordum! Hz. Îsâ'nın ruhu için kardeşlerimi serbest bırakma lutfunu bize bahşetmenizi tekrar istirhâm ediyorum; çünkü bu hayrı işleyerek düşmanlarınızın gözünde bile özgür ve merhametli birisi olarak yer alacaksınız. Kardeşlerimin sağ olduğu haberini getirmesi için Mehmet'i bize gönderdiğiniz gibi (o çocukların) akıttıkları gözyaşlarını görerek onlara hürriyetlerini de bahşediniz, bu ihsânı bize çok görmeyiniz. Bütün bu iyilikleriniz sarayımız tarafından büyük bir lutuf olarak değerlendirilmekte, yüceliğiniz ve âlicenâplığınız takdir edilmektedir.
>
> Zât-ı devletlerinin bendesi ve Ali Paşa'nın evlatlarının zavallı kız kardeşi ayaklarınızdan öper. "Fatıma Cadem."

Bu kaynaklarda yer alan bilgilere göre Don Juan mektubu okumuş, hediyeleri inceledikten sonra paketlemiş ve olduğu gibi Roma'ya Müezzinzâde'nin oğlu Mahmûd Bey'e yollamıştır. Don Juan, daha önceden Venedik ve Cenova Dükaları, İspanya Kralı ve kendisini çok seven Papa'dan Mahmûd Bey'le kendi usûlünce pazarlık yapma izni almıştı. Nihayet Mayıs 1573'ün sonlarında Mahmûd Bey Roma'dan Napoli'ye gelmiş, Don Juan birkaç gün içinde onu ve beraberindeki mahpusları "fidye istemeden" hürriyetlerine kavuşturarak, üstelik Mahmûd Bey'e pahalı bir altın kolye de takdim edip bakımlı atlar ve deniz yolculuğu için gerekli çeşitli malzemeleri de yüklediği bir gemiyle İstanbul'a göndermiştir. Don Juan'ın Fâtıma Hanım'a verilmek üzere Mahmûd Bey'e teslim ettiği cevâbî mektup ise şöyledir:

> Asîl ve faziletli hanımefendi! Kardeşleriniz [Ahmed] ve [Mahmûd] Beyler Türk donanmasının mağlubiyetinden sonra gemime getirildiklerinde rütbelerine uygun şekilde muamelede bulunmakla kalmamış, fırsat bulduğumda onları hürriyetlerine kavuşturmaya da karar vermiştim. Bunun sebebi insanoğlunun her zaman maruz kalabileceği zayıflık, düşkünlük, mal mülk kaybı gibi talihsizliklerin yanı sıra bu gençlerin bize karşı herhangi bir kötü amaçla değil sadece eğlence [macerâ] ve babalarına eşlik etmek

> gâyesiyle donanmada bulunmalarıdır. Kardeşleriniz için hissettiğiniz elem ve merhamet ile onların hürriyeti için beslediğiniz kuvvetli ümidi ifade eden mektubunuz benim onları serbest bırakma yönündeki niyetimi bir kat daha arttırdı. İçimde her ikisini de hürriyetlerine kavuşturma arzusu varken insanoğlunun en derin ve nihâî acısı olan ölümün [Ahmed] Bey'i bulması beni derinden üzmüştür. Şimdi [Mahmûd] Bey'i ve **onun istediği** diğer esirleri serbest bırakıyorum. Bu niyetim, hayâtta olsaydı [Ahmed] Bey için de geçerli olacaktı.
>
> İnanın kıymetli hanımefendi, zât-ı şahânelerinizin bu isteğini kısmen de olsa yerine getirebilmek benim için husûsî bir mutluluk kaynağı olmuştur. Göndermiş olduğunuz hediyeleri kabul etmeyip [Mahmûd] Bey'e teslim ettim. Bundaki maksadım asla sizden gelen hediyelere değer vermemiş gibi görünmek değildir; bilakis hem yüce ecdâdımın âdeti olan kendilerinden yardım dileyenden hediye kabul etmeme prensibine riâyet etmek, hem de (bir adım daha atarak) -kardeşiniz ve beraberindekilerin gördüğü muamelede olduğu gibi- onlara iyilik ve ihsanda bulunmaktır. Ayrıca şundan emin olabilirsiniz ki; bundan sonra herhangi bir savaşta kardeşiniz veya sizden biri benim esirim olursa onlar da aynı şekilde iyi muamele görecek, hürriyetleri iâde edilecek ve sizce uygun görülen tarzda ağırlanacaklardır.
>
> 15 Mayıs 1573. Napoli'den Don Juan.[117]

William Stirling Maxwell, Fâtıma Hanım'ın hediyelerinin geri çevrilmesi hususunda öne sürülen mazeretlerin Fâtıma Hanım'ı ne kadar tatmin ettiğini bilmediğini, Mahmûd'un Don Juan'ın açık bir şekilde yeniden bir savaş ihtimalini dile getirmesini dayısı Sultân Selîm'e iletip iletmediğinden haberdâr olmadığını söyler ve esirlerin Don Juan'ın Türkçe'ye hâkim ve Osmanlı Sarayı'nın âdetlerine vâkıf olan elçisi Antonio Abellen eşliğinde Napoli'den ayrılarak deniz yoluyla Ragusa'ya, oradan da İstanbul'a geçtiklerini kaydeder. Hürriyetlerine kavuşturulan zevâtın Don Juan'ın nezâket ve kibârlığıyla ilgili anlattıkları İstanbul'da prensle ilgili çok olumlu düşüncelerin yayılmasına vesile olduğunu da ilâve eder.[118]

---

117 Mektuplar ve değerlendirmeler için bk. William Stirling Maxwell, *Don John of Austria,* II, 2-4; Luis Coloma, *The Story of Don John of Austria,* s. 277-282,

118 William Stirling Maxwell, *Don John of Austria,* II, 4. Ayrıca bk. William H. Prescott, *History of the Reign of Philip The Second, King of Spain* (ed. John Foster Kirk), s. 632.

Mektuplardaki üslup, kaynaklarımızın Müezzinzâde'nin kızından bahsetmiyor oluşu, isim ve tarihlerdeki karışıklık gibi hususlar konuya ihtiyatla yaklaşmayı zaruri kılmakla birlikte Hindî Mahmûd'un Don Juan hakkındaki kanaatleri ile William Stirling Maxwell'in onun "nezâket ve kibârlığı"na dâir söyledikleri uyuşmaktadır. Mektupta söylendiğine göre Mahmûd Bey "istediği esirlerle beraber" 1573 Mayıs'ında hürriyetine kavuşmuşsa da bu esirler arasında Hindî yoktur. Zîrâ o *Kısas-ı Enbiyâ*'sında esâret hayâtının dört yıl sürdüğünü; Mahmûd Bey gibi "karşılıksız" değil, Sultân III. Murâd'ın bizzat ilgilenmesi neticesinde "mübâdele" yoluyla serbest kaldığını ifade etmiştir.

7) Esâretten Kurtulması

Hindî Mahmûd Papalığın elinde esirken akşamın sabahın belli olmadığı; güneşin ve ayın yüzünü göstermediği günlerde zaman zaman ümitsizliğe düşmüş,

16. Bize merdlik eyle ḳalduḳ pâymâl
Buñda mı öliceġüz irişür er (*Sergüzeştnâme*, "Ḳaṣîde", **27ª**)

İlâhî sen bilürsin ḥâlimüzi
Ya ḳurtar bizi ya al cânımuzı (*Sergüzeştnâme*, "Beyt", **33ª**)

gibi beyitlerle meded dilemiştir. Hattâ bir beytinde

1. Ḳurtarursaḳ bu varṭadan cânı
Keselüm cüfte cüfte ḳurbânı (*Sergüzeştnâme*, [Gazel], **41ª**)

diyerek adaklar nezretmiş, kimi zaman da küffâra esir olmayı rahmete vesile ve günahlarına keffâret sayarak sarsılmayan itikādıyla Allah'ın inâyetini beklemiştir:

4. Bu merâmuñ ḥuṣûlı mümkindür
Rehberüñ ola ʿavn-i Rabbânî

5. **Hindî** tîr-i du'â nişâna irer

Ḳavs-i ḳudret atarsa peykânı (*Sergüzeştnâme*, [Gazel], **41b**)

Taradığımız Osmanlı arşiv belgelerinde onun ve arkadaşlarının Papa'nın elinden hangi şartlarla kurtarıldığına dâir bir bilgiye rastlayamadık. Ancak esâret ve kölelikle ilgili çalışmalarıyla tanınan İtalyan tarihçi Salvatore Bono, Papa XIII. Gregory'nin söz konusu esirleri besleyip barındırma külfetinden kurtulmak için 1575 başlarında Osmanlı ile pazarlık yaptığını; buna göre, 1573 yılındaki Türk-Venedik antlaşmasından yararlanamayan 38 Venedikli esir karşılığında elindeki 34 Türk esiri serbest bırakmayı kabul ettiğini söylemektedir.[119]

İnebahtı Savaşı'ndan sonra Venedikliler'in Papalık'tan daha erken davranıp Osmanlılar'la yaptıkları -neredeyse bütün maddeleriyle Osmanlı'nın lehinde olan ve âdetâ Osmanlı'yı galip sayan- barış antlaşmasının (7 Mart 1573) temelinde askerî ve ticârî kaygı yatmaktaydı.[120] Antlaşma her ne kadar Osmanlı Devleti için avantajlı gibi görünse de Venedikliler başta olmak üzere Batı ülkeleri mağlubiyetle sarsılan Osmanlı'yı artık "muhteşem Türk" olarak görmeyecekler; Osmanlı onların gözünde tedrîcen "yenilebilir Türk", "zararsız Türk" ve nihâyet "hasta adam"a dönüşecektir.[121] Öte yandan, Venedikliler'in bu erken hamlesi Papalığı çok kızdırmış, Papa V. Pius onları "hain ve din sapkını" ilan etmiştir. Salvatore Bono, V. Pius öldükten sonra Papa XIII. Gregory'nin 38 Venedikli için Osmanlı Devleti'yle pazarlığı kabul etmesini mâlî külfet yanında ayrıca onun "tutsakların yürek yakan ısrarlarıyla acıma duygularına kapılıp **evrensel baba merhameti**yle" hareket etmesine bağlamaktadır.[122] Halbuki devrin katı şartları ve oradaki hapishanelerde, kadırgalarda, tarla ve çiftliklerde türlü eziyetlerle alıkonulup köleleştirilerek acımasızca çalıştırılan binlerce müslüman esir göz önünde bulundurulduğunda Papa'ya atfedilen bu "evren-

119 Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, s. 511.

120 Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans,* s. 69.

121 bk. Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa Birliği ve Osmanlı Devleti,* s. 203.

122 Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 511.

sel baba merhameti"nin yakıştırmadan öte bir anlam ifade etmediği âşikârdır. Ancak sebebi ne olursa olsun XIII. Gregory'nin başta İspanya Kralı İkinci Philippe olmak üzere müttefik kuvvetlerin bazı ileri gelenlerinin itirazlarına rağmen Türk yetkililerle görüşmelerini sürdürerek antlaşmayı tamamlamış olması şüphesiz çok önemli bir gelişmedir.

Aslında Fâtih'ten III. Murâd'a kadarki Osmanlı-Papalık ilişkilerini dikkate aldığımızda aradaki bağın inançtan ziyâde siyâsî sebeplere ve karşılıklı menfaate dayandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.[123] Bu münâsebetlerin sürdürülmesinde ekonomi ve korku faktörlerinin varlığı önemli bir gerçek olarak görünmekle birlikte Osmanlı'nın yükselme devri boyunca papaların sultânlara karşı ikilem içerisinde oldukları da dikkat çekmektedir. Bu paradoks XIV- XVI. asırlar boyunca hıristiyan mezheplerin üst tabaka mensuplarının Osmanlılarla ilgili açıklamalarına da yansımıştır. Kendi aralarındaki münâferet zaman zaman onları, "Tanrı'nın kılıcı" Osmanlı'dan yana tavır almaya bile itmiştir.[124] Onların bir yandan Osmanlı'ya karşı Avrupa'yı örgütlemeye çalışırlarken bir yandan da Avrupalı dindaşlarına karşı Osmanlı'dan sık sık yardım istemeleri[125] bu ikilemin en bâriz örneğini oluşturur. Buna karşılık Osmanlı da Papa ve güçlerine karşı genellikle temkinli hareket etmeyi yeğlemiştir. Fâtih'in ve Kanûnî'nin Roma kapılarına dayanmışken bir adım daha atıp oraları fethetmemeleri bu ölçülü hareket tarzıyla açıklanabilir. Bütün bu bilgiler ışığında mevzuya eğilecek olursak Sultân III. Murâd'ın Hindî Mahmûd ve arkadaşlarını çok büyük ve sıkı pazarlıklar neticesinde kurtardığını söylememiz pek mümkün görünmemektedir. Papa'nın Sultân'la karşılıklı çıkarları Hindî Mahmûd ve beraberindekilere hürriyet kapılarını açmış gibidir.

Netice itibâriyle, taraflar arasında sağlanan mutâbakatla **esir mübâdelesi**, Temmuz 1575'te, (Rebîu'l-âhir 983) Türk esirlerin birkaç ay süren meşakkat-

---

123 Çeşitli örnekler için bk. Charles A. Frazee, *Catholics and Sultans,* s. 24-30, 36-38, 70-73.

124 Bazı örnekler için bk. Bekir Zakir Çoban, *Geçmişten Günümüze Papalık,* s. 151-153; Hikmet Tanyu, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", *A.Ü. İlâhiyât Fakültesi Dergisi,* XXIV (Ankara 1981), s. 157-161.

125 bk. Hans Pfeffermann, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği*, s. 71-86; 217-228.

li ve uzun molalar verilen yolculuklarından sonra konakladıkları İtalya'nın güney bölgesi şehirlerinden Ragusa'da gerçekleşmiştir. Tunus kalesinde ve Kıbrıs'ta mahpus olan "hepsi çok seçkin ve soylu" hıristiyan esirler Ragusa'ya Türkler'den önce getirilmişlerdi. Salvatore Bono, "Ragusalı bir tarihçi"nin bu mübâdele törenini şu şekilde anlattığını kaydeder:

> Söz konusu köleler ve Kıbrıs'takiler Ragusa'ya getirildiler. O sıralar Ragusa rektörü olan Giorgio Bobali huzurunda yüce divan salonuna götürüldüler. Bütün senato oradaydı, töreni görmek için halktan bir sürü kişi gelmişti. Cumhuriyetin sekreteri ortaya çıkıp yüksek sesle onların özgürlüklerini ilan etti. Bir tarafta pek çok başka hıristiyan ile birlikte Milanolu Gabrio Cerbelone vardı, öte tarafta ise bir sancak beyi ve pek çok **önemli Türk** vardı.[126]

Hindî Mahmûd'un aralarında bulunduğu kırk kişilik esir kafilesinden birkaçı vefât etmişti, Müezzinzâde'nin oğlu Mahmûd Bey ve bazı arkadaşları da daha önce bırakılmıştı. Geriye kalan otuz dört kişi ise Sultân III. Murâd'ın konuyla bizzat ilgilenip mübâdele şartlarını kabul etmesiyle serbest kalmış oluyorlardı. İtalya zindanlarındaki dört yıllık esâret çilesi 64 yaşındayken nihâyete eren Hindî Mahmûd dört yıl sonra (987/1579) kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiyâ*'sında hayâtının bu meşakkatli devresini ve yeniden hürriyetine kavuşmasının "devlet ve saâdet"ini şu beyitlerle anlatmaktadır:

7. Bi-ḥamdillâh irişdüm devlete ben
Murâd Ḫân devri içre vech-i aḥsen
…
42. Bizi küffâr elinden aldı ol yâr
Virüp küffâr **bedel** luṭf ehli ḫünkâr
…
7704. Anuñ devrinde ḳalb irdi neşâṭa
Ki bağlu ḳapular oldı küşâde

126 Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler,* s. 511.

7705. Beni ḳırḳ müslümânla ḳıldı âzâd
Ḫaberimüz irişdürmiş meger bâd

7706. Süleymân ṣavlet ol şâh-ı cihâna
Meger ister imiş luṭfa bahâne

7707. Bizi küffâr elinden aldı ol ân
Muʿîn ola müdâmî aña Yezdân

Hindî Mahmûd, yukarıdaki beyitlerle pâdişâha teşekkürünü arz ederken, ona hürriyet kapılarını açan Allah'a şükr etmeyi de ihmâl etmemiş, *Kısas-ı Enbiyâ*'nın Hz. Yûsuf bahsinde sözü kendisine getirip:

2881. Ḫudâ-yı Rabb-ı ʿizzet her ḳulunı
Belâ içre ḳomaz açar yolunı

2882. Ki ben de çekmiş-idim derd u miḥnet
ʿİnâyet ḳıldı yine Rabb-i ʿizzet

diyerek Allah'a olan itimâdını okuyucuya aktarmıştır.

Son olarak, Hindî'nin *Kısas-ı Enbiyâ*'yı nazmetmesinin temelinde hayırla anılacak bir eser bırakma gâyesi yanında esâret zincirinden kurtulmanın sevincinin de etkili olduğunu ayrıca vurgulamak gerekir:

7708. Sürûr irişdi ḳalbe Ḥaḳḳ'a maʿlûm
Ḳıṣaṣ-ı enbiyâ gösterdi mefhûm

7709. Ki naẓma eyledi dil murġı cevlân
Diledüm medḥ ola Sulṭân Murâd Ḫân

8) Esâretten Sonraki Yılları

Hindî Mahmûd'un hürriyetine kavuştuktan sonraki yılları hakkında elimizde sarîh bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, Sergüzeştnâme'sinde sık sık medh u senâ ettiği Sultân II. Selîm'in onu kurtarmaya ömrünün vefâ etmediğini, Sultân III. Murâd'ın kendisini esâretten kurtarıp İstanbul'a getirttiğini, Hindî'nin de Pâdişâh'ın bu himmetine mukabil *Sergüzeştnâme*'sini ona takdim ettiğini biliyoruz:

41. Bi-ḥamdillâh getürdüm pâdişâha
Anuñ luṭfı ile bitmişdi yara (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî birkaç yıl sonra da, 68 yaşındayken, yine Sultân III. Murâd'a takdim etmek üzere *Kısas-ı Enbiyâ*'yı kaleme almıştır. Artık tek gâyesi "ecel yastığına baş koymadan önce" gayret edip bu eseri bitirmektir:

14. Bu ḥâl üzre duʿâda **Hindî** şâha
Hediyyesi budurur pâdişâha ("Fihrist" kısmı)

Hindî Mahmûd'un *Kısas-ı Enbiyâ*'da Hz. Peygamber'in hicretini anlattığı bölümde Ebû Eyyûb el-Ensârî'den bahsederken onun İstanbul toprağına misâfir olduğunu şükürle ifade etmesi, kıyamette de birlikte haşr olmayı arzuladığını dile getirmesi bu eserini yazdığı süre zarfında İstanbul'da ikāmet ettiğini bize göstermektedir:

7669. Bi-ḥamdillâh ki Enṣârî-i Sulṭân
Olupdur ḫâke İslâmbol'da mihmân

7670. Livâ-ı ḥamd'de **bile** ḥaşr olavuz
Bize uḫrâda ol ḥażret ḳulavuz

Hindî'nin yetmişe merdiven dayadığı bu dönemden sonraki hayâtı ve vefât tarihi hakkında ise herhangi bir bilgiye sâhip değiliz.

9) Kronolojik Hayâtı

Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme* ve *Kısas-ı Enbiyâ*'sında hayâtıyla ilgili bölümleri esas alarak hazırladığımız takribî kronoloji şu şekildedir:

919 (1513-1514)	Afyonkarahisar'da doğdu.
940-949 (1534-1542)	Kazasker Kutbüddinzâde ve Tevkiî Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin emrinde Ahkâm-ı Şer'iyye kâtipliği yaptı.
948-959 (1541-1552)	Şehzâde Selîm'in emrinde dîvân kâtipliğinde bulundu (30-41 yaş).
959-973 (1552-1566)	Şehzâde Selîm'in maiyyetinde müteferrikalık yaptı (41-55 yaş).
968 (1561)	Lala Mustafa Paşa'nın Erzurum Beylerbeyliği sırasında Gürcistan'ı görme imkânı buldu. Şehzâde Selîm Kütahya'ya vali olunca onunla Kütahya'ya gitti.
969 (1562)	Safevî hükümdârı Şâh Tahmâsb'a Şehzâde Selîm adına elçi olarak gönderildi.
969-973 (1562-1565)	Şâm, Mısır ve Yemen'de hacla ilgili birtakım vazifeler aldı.
973 (1565-1566)	Kapıcıbaşı oldu.
974 (1566)	II. Selîm sultân olunca (10 Rebîülevvel -25 Eylül) onunla beraber "a'yân-ı Şâh-ı devrân"dan biri olarak Belgrad'a orduyu ve Kanûnî'nin cenâzesini karşılamaya gitti, 40 günlük seferden sonra İstanbul'a döndü.
974-976 (1566-1568)	İstanbul'dayken Sultân II. Selîm'in emriyle Kara Âmid'e (Diyarbakır) tîmâr defterdârı olarak atandı ve iki yıl bu vazifede bulundu.

976 (1568-1569) Aynı vazifeyle Zü'l-kadir'e (Kahramanmaraş) tayin edildi.

978 (1570) Dergâh-ı Âlî müteferrikası oldu.

17 Cemâziyelevvel 979 (7 Ekim 1571)

Bu görevdeyken Pâdişâh II. Selîm'in emriyle İnebahtı Deniz Savaşı'na iştirâk etti, savaşta Haçlı Kuvvetleri'ne esir düştü (60 yaşında).

Recep 979 (Kasım 1571) Messina'da esâret (üç ay).

24 Ramazan 979 (9 Şubat 1572)

Napoli güzergâhından Roma zindanlarına hareket.

24 Şevvâl 979 (10 Mart 1572)

Roma'ya varış. Takribî dört yıl sürecek esâret hayâtının büyük bir kısmı burada geçecektir.

979-983 (1571-1575) Esâret yılları boyunca başından geçenleri anlattığı *Sergüzeştnâme*'yi peyderpey kaleme aldı.

Rebîu'l-âhir 983 (Temmuz 1575)

Hürriyetine kavuştu (64 yaşında).

Muharrem 987 (Mart 1579)

"Âhir ömründe" İstanbul'da *Kısas-ı Enbiyâ*'yı yazmaya başladı (68 yaşında).

Cemâziyelâhir 987 (1579 Ağustos)

Eserini altı ayda tamamladı.

II. BÖLÜM

Hindî Mahmûd'un Şahsiyeti ve Eserleri

A. Şahsiyeti

1. İlmî Şahsiyeti

Hindî Mahmûd, eğitimi hakkında bilgi vermemektedir. Üstlenmiş olduğu ahkâm-ı şerʿiyye ve dîvân kâtiplikleri, defterdârlık, müteferrikalık gibi resmî vazifeler ve binlerce beyitlik *Kısas-ı Enbiyâ* mesnevîsi göz önünde bulundurulduğunda Hindî'nin ciddî bir eğitim-öğretim disiplininden geçtiği ve yüksek kültür seviyesine sâhip olduğu söylenebilir. Kalem ehli olarak yetişmesinde, devlet hizmetinde tecrübe kazanarak terfiler almasında Karesizâde, Kutbüddinzâde Mehmed ve Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin himâyesinde bulunmasının tesiri olduğu muhakkaktır. O, *Kısas-ı Enbiyâ*'sında gençliğinden bahsederken bu zevâtı rahmetle anar ve onlara duâ eder. Rahmet diledikleri arasında -isimlerini anmasa da- yetişmesinde emekleri olan diğer hocaları da bulunmaktadır:

7747. İre üstâdlaruma raḥmetüñden
Ola şâd âşinâlar ʿizzetüñden

Bilhassa Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin devlet adamlığı yanında büyük bir âlim oluşu Hindî Mahmûd'un ilmî şahsiyetinin tekâmül etmesine katkı sağlamıştır.

Afyonkarahisar'da doğan Hindî'nin ilk eğitimini burada almış olması muhtemeldir. Ancak onun, çocukluğundan yirmili yaşlarına kadarki gençlik devresinde kimlerden ders aldığını, hangi şartlar altında ve nerelerde eğitimini tamamladığını bilmiyoruz. Tahsil hayâtının bir bölümünü dahi olsa ilim ve kültür merkezi olan İstanbul'da geçirip geçirmediği hususunda da herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Onun yirmili yaşlarının sonlarına doğru, İstanbul kadılığı da yapan Anadolu Kazaskeri Kutbuddinzâde'nin himâyesinde şerʿî ahkâm kâtipliği ile devlet vazifesine atanması, ilk görev yerinin İstanbul olduğuna dâir bize ipucu vermektedir.

Anlattıklarından hareketle hayâtı boyunca hep devlet işlerini önceledi̇ği̇ni; eserlerinde, aldığı vazife ve terfileri nazma döktüğünü, ilmî şahsiyetini ise ancak ömrünün sonlarında yazabildiği *Kısas-ı Enbiyâ* ile ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Kısas-ı Enbiyâ'sında kullandığı dinî terminoloji onun, siyer, dinler tarihi, kelâm, tefsir gibi ilim dallarındaki birikimini; konuların muhtevâsına göre sık sık âyetlerden iktibâslar yapması da Kur'ân-ı Kerîm'i çok iyi bildiğini gösterir. Eserlerinde Hz. Peygamber'in hadislerine yer vermesi, onlara telmihlerde bulunması hadis birikiminin de geniş olduğuna işâret sayılır. *Sergüzeştnâme*'sinde Zilhicce ayı vesilesiyle Kâbe tarihine ve menâsik-i hacca dâir yazdığı beyitler dinî bilgisinin derinliğini yansıtması bakımından ayrıca kayda değerdir.

Hindî'nin okuyucuya yol gösterdiği, çeşitli nasihatlarda bulunduğu beyitlerde edebî zevkini ilmî birikimi ve hayât tecrübesi ile buluşturmuş olması onu hem kuru bir öğreticilikten hem de basmakalıp anlatım tarzından kurtarmıştır:

1634. Ve cömerdler gelür Yâfeṣ belinden
Odur âdem gele ḫayrât elinden

2767. Ḳażâ gelse baṣîret bağlanur bil
Anı defʿ idemez cemʿ olsa ger il (*Kısas-ı Enbiyâ*)

432. Her işüñ râstına sevinme ṣaḳın
Çomaġa râst gelür gehi ṭavşan (*Sergüzeştnâme*, **19^{b}**)
…
495. Sükût it kimseye sen râz virme
Dehen açma ki görünmeye dendân

496. Olagör ḥüsn-i ḫulḳ-ile müdâm sen
Çıḳar ṭatlu söz-ile inden ilan (*Sergüzeştnâme*, **22^{b}**)

499. Bu esrâr ile ḥayrân oldı **Hindî**
Sen igne yurdusından eyle seyrân

500. Cihân ger döndüre yüzüni senden
Yüzi döndürme sen cevrine ḳatlan

501. Ki sen girdâba düşseñ ġam degildür
Kişinüñ ḳaydını görür Yaradan

502. Deñer ṣabrını ḳullarıñ Ḫudâvend
Ḳażâya vir rıżâ luṭf ide Yezdân

503. Yıḳılduñ ise sen meydân içinde
ʿUceb olmaz dürişüp yine atlan
…
509. Hüner baḥr içre keştî żabṭ itmek
Ḳolaydur âlet uñarmaḳ ḳaradan (*Sergüzeştnâme*, **22^{b}-23^{a}**)

Kısas-ı Enbiyâ'nın İstanbul Üniversitesi nüshasının istinsâh kaydında Hindî Mahmûd'dan "ârif, kâmil, âlim, fâzıl" bir zât olarak bahsedilmektedir. Eserde Taberî'nin *Târîh*'i başta olmak üzere isim vermeden andığı diğer tarih kitaplarından aktardığı bilgilere; Vehb ibn Münebbih, Abdullah ibn Selâm, İbn Abbâs ve Kaʿbü'l-Ahbâr'dan naklettiği rivâyetlere ve konular arasına serpiştirdiği ahbâr ve hikâyelere bakıldığında bu tavsiflerin medihten ziyâde bir hakikate işâret ettiğine şüphe yoktur. *Kısas-ı Enbiyâ*'da Cem, Cemşîd, Dârâ, Keykubâd, Feridûn gibi İran'ın önde gelen isimlerine atıflarda bulunması vesilesiyle onun Fars kültürüne de âşina olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Hindî Mahmûd, dinî ilimlerin yanısıra kuvvetli bir Osmanlı tarihi ve coğrafya bilgisi ile tarih düşürme yeteneğine de sahiptir. *Sergüzeştnâme*'sinde bulunan Elfiyye'si vâsıtasıyla harfleri konuşturması, gördüğü rüyaları yorum-

laması dolayısıyla "ulûm-ı hafiyye"ye dâir bilgilerden de haberdâr olduğunu söylemek yanlış olmaz. Eserlerine yansıttığı üslup, şiir tekniği, ustalıkla kurduğu terkipler, bilhassa *Kısas-ı Enbiyâ*'da arûzu umumiyetle başarılı kullanması, belâgat ilmine ve dil bilimi kurallarına olan vukufunu göstermesi açısından zikredilmelidir.

2. Edebî Şahsiyeti

Türk-İslâm edebiyâtında kısas-ı enbiyâ türünün ilk ve en seçkin manzum örneği olan *Kısas-ı Enbiyâ* mesnevîsi ile yine türünün ilk örnekleri arasında sayabileceğimiz *Sergüzeştnâme*'nin bugüne kadar ilim ve edebiyât dünyasında söz konusu edilmemiş olması ilginçtir. Bu durum tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadığımız Hindî Mahmûd için de söz konusudur. Halbuki bizzat kendisi İslâm edebiyâtında o döneme kadar henüz kimsenin kısas-ı enbiyâyı nazmetmediğini söylemekte ve böyle bir mesnevîyi kaleme alan ilk kişi olduğu için Allah'a şükretmektedir:

7710. Ḳıṣaṣ-ı enbiyâ naẓmına Rûm'da
Dehen açılmamış meger ki Ḳum'da
…
7713. Ḳıṣaṣ-ı enbiyâ naẓmını Yezdân
Zamânında baña feṭḥ itdi Sübḥân
…
7717. Ṣalavât ü selâm olsun Resûl'e
Naṣîb oldı ḥikâyâtı bu ḳula

Edebiyâtımızda manzum sergüzeştnâmelerin sayısının diğer edebî türlere nazaran sayıca az olduğu göz önünde bulundurulduğunda içinde çok kıymetli bilgiler bulunduran Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'sinin ehemmiyeti anlaşılmış olur.

7762. Kişiyi añduran dâyim eserdür
Bu devrân bâd-veş durmaz eserdür

beytiyle ismini ebedîleştirmenin yolunun eser bırakmaktan geçtiğini vur-

gulayan Hindî Mahmûd şahsiyetinin çeşitli yönlerini yansıttığı manzumeleri vâsıtasıyla kıyâmete kadar iyilikle ve duâyla anılmasını niyâz etmiştir.

Devlet teşkilâtının çeşitli kademelerinde vazife almasına rağmen Hindî Mahmûd'un şahsiyetinin en belirgin yönünü şüphesiz edebî kimliği oluşturmaktadır. O, önceleri Hamdî mahlasını kullanmışken, sonra Sultân II. Selîm'in isteğiyle "Hindî"yi tahallus etmiş, bugüne kadar ulaşabilen eserlerini bu mahlas ile kaleme almıştır. Hindî'ye mahlasını bizzat Sultân'ın vermesi, zaman zaman onun takdirlerine mazhar olması, şiirlerinin edebiyâta vâkıf "ehl-i irfân" tarafından okunduğunu söylemesi,[127] onun bu sâhadaki kudretinin en bâriz işâretleri sayılır. Günümüze ulaşan bir dîvânı bulunmasa da o, elimizdeki eserlerinde kullandığı dil tekniği, edebî üslup, başta Türkçe olmak üzere Farsça ve Arapça'ya hâkimiyeti ile devrinin edebiyât atmosferini de yansıtmaktadır.

Hindî Mahmûd, manzumelerini sade bir dille kaleme almıştır. XVI. yüzyıl Anadolu Türkçesi'nin hususiyetlerini barındıran bu eserlerde bugün artık kullanılmayan bazı Türkçe kelimeler sıklıkla yer alır. *Kısas-ı Enbiyâ*'da muhtevâ îcâbı Arapça kelimeler daha çok göze çarparken her iki eserde de halk tarafından anlaşılan Arapça ve Farsça kelimelere -mümkün olduğunca terkipler yapılmaksızın- yer verilmiştir. Bunda müellifin, eserlerinin saray erkânının yanısıra halk tarafından da okunmasını arzulaması yatmaktadır. Özellikle *Kısas-ı Enbiyâ* doğrudan Kur'an kıssalarını anlatması itibariyle her türlü "izzet ve devlet"e lâyıktır. Bir beytinde:

24. Sen ʿazîz ḳıl ḫalḳ içinde naẓmumı
ʿÂşıḳ olup sâmiʿîn şevḳ ala cân

şeklinde Allah'a tazarruda bulunan Hindî Mahmûd, bu eserinin Pâdişâh'ın da himmetiyle Yazıcıoğlu'nun *Muhammediyye*'si gibi geniş halk kitleleri tarafından benimsenmesini temennî eder:

---

127 **161.** Müteferriḳa oldım baʿd-ez-ân ben
Benüm eşʿârımı oḳurdı ʿirfân (*Sergüzeştnâme*, **8ª**)

7719. Bula *Muḥammediyye* gibi ʿizzet
Buña ʿizzet iden başında devlet

7721. Şehinşâhum irişdür her diyâra
Ki her vech-ile lâyıḳ iʿtibâra

7722. Oḳuyup müslimîn ide duʿâyı
Ḳabûl ide Ḫudâ olan şenâyı

Hindî Mahmûd derin dinî bilgisini edebî gücüyle birleştirerek eserlerinde âyet ve hadislere telmihlerde bulunmuş, bunlardan yaptığı iktibasları vezne uydurmak sûretiyle de beyitlerindeki mânâ zenginliğini ve ifâde gücünü arttırmayı başarmıştır. *Sergüzeştnâme*'de "Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız selâmete kavuşursunuz" hadisini[128] lafzen iktibasla kalıba koyduğu aşağıdaki beyit buna örnektir:

2. Resûlullâh buyurmışlar ki encüm
Bi-eyyi iḳtedeytüm ihtedeytüm
(*Sergüzeştnâme*, "Der Şân-ı Aṣḥâb", **4ᵇ**)

Hindî Mahmûd, manzumelerinde kullandığı ıstılâhlar, ifâde kalıpları, mecâzlar, teşbihler, atasözleri ve deyimler ile Türkçe'ye katkı sağlamıştır. Eserlerinde yer alan "acı kavun misâli", "tuz ekmek hakkı", "bülbül gibi şakımak", "kar yağdığında iz örtülür" gibi deyim ve tabirler bugün de dilimizde kullanılmaktaysa da "ocaktan od kapmak", "ne sansan başına san yoldaşına", "domuzun ölüsü köpeğe düğün", "şer iş tehirle olur hayra tebdîl", "cân bostanda bitmez" gibi unutulmaya yüz tutmuş deyişlerin Hindî'nin eserlerinde yer almış olması o dönemin Türkçe'sini bugüne yansıtması bakımından ehemmiyet arz etmektedir.

Geniş bir coğrafyada üstlendiği vazifeler ve devrin şartları îcâbı zorluklarla geçen altmış yıllık bir ömürden sonra, Türk tarihinin en ağır deniz savaşı

128 el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut 1988, I, 147.

yenilgisinden sağ kurtulup yıllarca zindanlarda mahpus kalmanın da tecrübesiyle bütün hayâtını "Neden neye irişdüm sâl u mâhda" mısraıyla özetleyen Hindî'nin yaşadıklarını

514. Göñül murġı diler yine yataġın
Ne deñlü uçururlarsa yuvadan (*Sergüzeştnâme*, **23ª**)

…

754. Felek ʿâlemde neler işlemişdür
Ne ḥâlden ḥâle gelür diñle insân (*Sergüzeştnâme*, **35ᵇ**)

…

47. Ḳalem urdum ṣıġındum ben Ḫudâ'ya
Bahâne ister ol Yezdân ʿaṭâya *(Kısas-ı Enbiyâ)*

…

505. Emânete ḫıyânet itme zinhâr
İder maʿmûre-i dâruñı vîrân (*Sergüzeştnâme,* **23ª**)

…

511. Murâdına vâṣıl olur ol er kim
Buradan iẕn-ile ḳaldura daban (*Sergüzeştnâme,* **23ª**)

…

605. İninde ḳuyruġın ṭoġrıtdı dilki
Belürmez oldı ḳarda izi ṭavşan

559. Ḳulaḳ dut baña işitgil kelâmum
Yine bağladı devrân tâze destân (*Sergüzeştnâme,* **26ᵇ**)

beyitlerinde olduğu gibi Türkçe'nin ifâde güzelliği ve anlam derinliğini ortaya çıkaracak akıcılıkta aktarması onun edebî şahsiyeti hakkında bize önemli ipuçları vermektedir.

O, *Kısas-ı Enbiyâ*'da peygamberlerin hayâtını, *Sergüzeştnâme*'de kendi başından geçenleri içten duygularla, kendine has tarz ve tavırla aktarırken okuyu-

cuyu da duygulandırır, hâdiselerin içine çeker. Bu üslubun temelinde şüphesiz onun şâir ruhunun ve san'atkâr hassasiyetinin izleri vardır. Türk edebiyâtında *Muhammediyye*'nin şöhreti çağları aşmışken benzer motiflerle kaleme alınan *Kısas-ı Enbiyâ*'nın tarihin karanlığında kaybolması kaderin cilvesi olsa gerektir. Halbuki Hindî Mahmûd, samimi söyleyişi, eserlerinde halkın âşinası olduğu akıcı bir dil kullanması, muhitinin/devrinin dinî ve maddî kültürü ile edebî ve sosyal yapısını yansıtması gibi yönleriyle önemli bir ayna vazifesi görmüştür.

Günümüze ulaşan eserleri mesnevî tarzıyla yazılmasına rağmen Hindî Mahmûd'un bu eserlerde yer yer kullandığı teşbihlerde dîvân edebiyâtının akisleri görülür. Aşağıdaki beyitler barındırdığı zengin tabiat tasvîriyle bir bahâriyye yahut nevrûziyyenin teşbib bölümünden alınmış gibidir:

864. Ṣûret-i serdi var cihân yüzinüñ
Ṭaġlaruñ başını büridi duman

865. Lerze virdi tene o berd-i ʿacûz
Âteş-i ġam yaḳar o dem külḫân
…
870. Naḳş-ı rengîni görmemiş gözler
Necm-i ṡâbitdürür o zer-efşân

871. Geldi irdi ʿasâkir-i ezhâr
Geçdi ṣadre oturdı nevrûz-ḫân

872. Yüzini yerlere sürdi cûlar
Ḥaḳ sözi dilleründe âb-ı revân

873. Çün döşetdi zemîne sebze bisâṭ
ʿIyş içün zeyn ola gül-i reyḥân

874. Ġonçeler çâk ide yaḳalarını
Keşf-i râz ide lâle vü nuʿmân

875. Çeşm-i bâdam açıldı ol demde
Sîm niṣâr eyledi zemîne zamân

876. ʿİşve idüp gülerdi ol güller
Bülbül âh eyleyüp ider efġān (*Sergüzeştnâme*, **40^{b}**)

Hindî Mahmûd'un Peygamberlerin hikâyelerini anlatırken sık sık mahallî unsurlara mürâcaat etmesi, zaman zaman tekrara düşse de dâimâ Türkçe söyleyişi esas alması, bugün artık kullanılmayan yilmek, yügürmek, uñarmak, derilmek, karımak, sımak, igen, yund, çetük, yabuk, yagı, yeygü, göynüklü, çokal gibi yüzlerce kelimeye yer vermesi ve devrin kültür dilini bütün zenginlikleriyle içine alıp şâirâne bir üslupla yansıtması eserlerinin kıymetini bir kat daha arttırmaktadır. O, hikâyesinin kahramanına

4153. Göñüle irişür şefḳat ḳulaḳdan
Davul âvâzı gerekdür ırâḳdan

beytini söyletirken; bir kıssanın arasına

2423. Şular ki çekdi evlâduñ firâḳın
Cihânıñ gördi ol ḳarasın aḳın

beytini yerleştirirken; Hz. Yûsuf bahsinde

2785. Ḳażâ irmezden evvel caʿlî şâdî
Ḳulûba irüben virür neşâṭı

mısralarını, Hz. Mûsâ faslında

4449. Senüñ üstüñde Firʿavn haḳḳı vardur
Ṭuz etmek bilmemek ulu günâhdur
…

5197. Ṭamaʿ kişiyi z̲illete bıraġur
Me̲şeldür **ṭaş yerinde olur aġır**

beyitlerini, İsmâîl Nebî kısmında

2443. Uyanup Hâcer'i uyarur anda
Olundıḳ daʿvet olavuz dügünde

mısralarını, Hz. Sâlih kıssasında

1611. Deve de çekdi küffâruñ belâsın
Cihânın kim görüpdürür vefâsın

beytini yazarken aslında bugüne hem şahsî tecrübelerinin izlerini hem de Türkçe'nin kendine mahsus tabir ve hususiyetlerini taşımıştır. Bu yönüyle *Kısas-ı Enbiyâ* sadece peygamber kıssalarını hâvi bir metin olmaktan öte halk tasavvurunu, irfânını ve devrin sosyal hayâtını aktaran bir belge hüviyetindedir. Hindî Mahmûd'un Hz. Âdem aksırınca meleklere "yerhamükellâh" dedirtmesini (413-415. beyitler), ekin ekmek için Hz. Âdem'e öküz koşturup, sabanla tarla sürdürmesini (824-826. beyitler), Hz. Havvâ'ya koyun kırktırıp yün eğirtmesini (821-822. beyitler), Hz. Mûsâ devrinde yaşayan şahısların ellerine tesbih tutuşturmasını (5214. beyit), Hz. Yûsuf'un güzelliğini görenlere kelime-i şehâdet getirtmesini (2988-2989. beyitler), kömürün tarihini Hz. Âdem'e kadar götürüp (810. beyit) Hızır aleyhisselâma

6689. Virür H̲ıżr'a dinür bir cevher-i h̲âṣ
Oḳudur üzerine üçer İh̲lâṣ

beytiyle "üç kulhüvallâh" okutmasını bu bakış açısıyla değerlendirmek gerekir.

Sergüzeştnâme, Hindî'nin şahsî tecrübelerini aktardığı manzumesi olduğu için bu eserin her beytinde onun hayâtından izler bulmak tabiîdir. Ancak o, *Kısas-ı Enbiyâ*'sında hayâtını anlattığı ana bölümler dışında da yer yer sözü kendisine getirmekte, ya o anı aktarmakta yahut bir beyitle de olsa başından geçenlere atıf yapmaktadır. Meselâ, Hz. İbrâhîm'in oğlu İsmâîl aleyhisselâmı kurban etmesi mevzuunu anlatırken söylediği -yukarıda da alıntıladığımız-

2423. Şular ki çekdi evlâduñ firâḳın
Cihânıñ gördi ol ḳarasın aḳın

beyti, okuyucuda onun da vaktiyle evlat acısı yaşadığı izlenimi uyandırmaktadır. Hâcer ile Hz. İsmâîl'in su bulma hikâyesini anlattığı bölümde Zemzem'in faydalarına işâret edip

2510. Ne niyyet üzre içse bir kimesne
Ḫudâ virür murâdın ulu nesne

2511. Şular içüp anuñ kim bildi dadın
Ḫudâ virmişdürür cümle murâdın

beyitleriyle bu suyun kudsiyyetini ve lezzetini vurgularken yine hâtıraları gözünde canlanmakta,

2512. Bi-ḥamdillâh müyesser oldı baña
Ṣafâlar irdi luṭf-ı Ḥaḳ'la câna

diyerek hacca gittiği, "lebbeyk" nidâlarıyla tavâflar yaptığı, Zemzem'i içme saâdetine eriştiği için şükretmekte ve

2516. Yine eyle müyesser bu gedâya
Ḳulaḳ dutmış olam tekrâr ṣadâya

beytiyle de hem bu suya hem de hacıların bir ağızdan seslendirdikleri telbiye nidâlarına duyduğu tahassürü dile getirmektedir. Sonra da

2517. Gelelüm yine İsmâʿîl-i Ḥażret
Ne luṭf üzre virür Ḥaḳ aña niʿmet

beytiyle hâtıralarını bir yana bırakıp tekrar esas konuya dönmektedir. Bu anlatım tarzı Hindî Mahmûd'un eserine şüphesiz ayrı bir âhenk ve ifâde gücü katmıştır. Bedenine can üflenince aksıran Hz. Âdem'in hamdetmesi hâdisesini anlatırken aksırana "yerhamükellâh" denmesi gerektiğine işâret edip,

418. Ḳaçan aḳsırsa bir mü'min dir iy cân
Deyeler **yerḥamükallâhu** yârân

419. Yazarken bu maḥalli aḳsıruram
Ḳaçan **elḥamdülillâh** ki direm

420. Didi yârânlarum **yerḥamükallâh**
Ḫudânıñ luṭfıdur bu **bârekallâh**

beyitleriyle yaşadığı anı nükteli üslubuyla kaydetmesi edebî zevkinin farklı bir yönünü göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Hindî Mahmûd, eserlerini tahkiye metoduyla ve umumiyetle Türkçe kelime kullanmayı tercih ederek yazdığı için aruzu mısralara tatbik etmekte yer yer zorlanmıştır. Manzumelerinin uzunluğu ve konuları zemininden kaydırmama endişesi Hindî'yi bazan şiiriyetten uzaklaştırmış; kafiye tutturmakta ve kelime bulmakta sıkıntıya düşürmüştür. O, *Sergüzeştnâme*'yi kaleme alırken beyitleri kendi aralarında kafiyelememiş, metni "-ân" sesiyle biten kelimelerle inşâ etmiştir. Eserin 8000 beyit olduğu düşünülürse tek sese bağlı kalmanın şâiri kafiye bulmakta ne kadar zorladığı daha iyi anlaşılır. Gerek bu eserinde sıkça görünen tekrârlar, gerek *Kısas-ı Enbiyâ*'da çokça rastlanan "dimiş, dinilmiş, dir, bu, şol, ol, ol dem, ve, gör, bil, bilgil, bile, anı, anun, ki, idüp, hemân, kıldı, itdi, eyledi" gibi ifadeler yukarıda sözü edilen vezin ve kafiye kaygılarının tezâhürü sayılmalıdır. Ancak şâirin umumiyetle cinasları kullanma, -istisnâları olmakla birlikte- kafiye ve redifleri belirleme hususunda belli bir zevk-i selîme sahip olduğu gözlerden ırak tutulmamalıdır. Aynı yapı (isimle isim, sıfatla sıfat, fiille fiil) ve dildeki (Türkçe'yle Türkçe, Arapça'yla Arapça) kelimeleri birlikte kafiyelemesi, çeşitli kelimelerle farklı terkipler oluşturması, *Sergüzeştnâme*'de metni yeknesâklıktan kurtarmak için farklı vezinlerle gazel ve kasîdeler yazıp tarihler düşmesi edebî seviyesi kadar bu mevzulardaki bilgisinin sağlamlığına da işârettir.

Hindî Mahmûd, esas itibâriyle şâirlik dâvâsı gütmediği ve eserlerini yazarken doğrudan doğruya san'at kaygısı taşımadığı için onun manzumelerini dîvân ve hamse sahibi şöhretli şâirlerin eserleriyle mukayese etmek doğru değildir. O, veznin ve şeklin kayıtlarına bağlı kalmanın getirdiği bütün zorluk ve aksaklıklara rağmen kurduğu ince hayâller, kelime tasarrufu, kendine mahsus

üslup, ifâdelerindeki sadelik ve akıcılıkla bunların üstesinden gelebilmiş başarılı bir mesnevî şâiridir.

3. Dinî Şahsiyeti ve Bunu Oluşturan Temel Unsurlar

Eserleri göz önünde bulundurulduğunda Hindî Mahmûd'un şeriate bağlı, şer'î hükümleri çok iyi bilen, kalbi Allah ve Hz. Peygamber sevgisiyle dolu, dindâr ve hakikatli bir müslüman olduğu görülür. Kâtiplerde aranan en önemli şartlar arasında "müstakim ve dindar" olmaları gerektiği hususu dikkate alındığında[129] uzun yıllar ahkâm-ı şer'iyye ve dîvân kâtipliği de dâhil devletin itimâd, istikāmet, hak ve adâlet gerektiren çeşitli kademelerinde mühim vazifeler üstlenen Hindî'nin kuvvetli bir dinî şahsiyete sahip olduğuna şüphe yoktur. Her iki eserine tevhîd ve na'tlerle başlayan Hindî Mahmûd'un manzumelerinin baştan sona dinî motiflerle örülü olması da gâyet tabiîdir. Zîrâ *Kısas-ı Enbiyâ*'nın ana kaynağı Kur'an'dır. *Sergüzeştnâme* ise Allah yolunda savaşılırken vuku bulan esâret dolayısıyla kaleme alındığı için daha başlangıçta dinî bir sebep barındırır.

a) Allah ve Peygamber Sevgisi

Hindî Mahmûd, her iki dünyada saâdete ermenin, affa mazhar olup Allah'ın cemâlini görebilmenin yegâne yolunun kelime-i tevhîdi ve salavâtı sık sık tekrarlamaktan geçtiğini belirtir. Çünkü "ol" emriyle her şeyi yoktan var eden, kâinatı muhteşem bir nizâmla yöneten, herkesin rızkının kefili olan, kudretiyle cihânı dolduran, san'atını ve büyüklüğünü aklın ihâta edemediği Allah Teâlâ gece gündüz övgüyle zikredilmeye lâyıktır. Güneşi ve ayı döndüren, gökleri yıldızlarla donatan, dört unsurdan insanı yaratıp onu eşref-i mahlukât kılan, her organına ayrı bir vazife yükleyen, her şeyi belli bir kaderle programlayıp bozulmayan bir intizam sağlayan O'dur:

21. Ḳudretüñledür bular iy pâdişâh
ʿİbretiñden oldı bu ḳaddüm kemân

---

129 bk. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri,* İstanbul 1996, IX, 257.

66. İlâhâ ḫalḳ idensin ins u cânı
Ne mümkin luṭfiñuñ ola beyânı (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Allah'ın hikmetinden suâl olunmaz, O'nun kullarına ihsân ettiği nimetler sayılara sığmaz. İnsanın vazifesi bu saymakla bitmeyecek nimetlere şükretmek, O'nun çizdiği istikāmetten sapmamaktır:

Dehen içre bu maḫlûḳ niʿmetüñe
ʿUḳūl irgürmediler ḥikmetüñe (*Sergüzeştnâme*, "Beyt", **2ª**)

7. Ki ẕerre naḳl oluna ḳudretullâh
Beyân olmaḳ ne mümkin ḥikmetullâh

66. İlâhâ ḫalḳ idensin ins u cânı
Ne mümkin luṭfiñuñ ola beyânı

4631. İdegör iy müselmân Ḥaḳḳ'a ṭâʿat
Ḫudâ emrine dâ'im it iṭâʿat (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Allah kendisini seven, buyruklarından ayrılmayan kullarını âteşte yakmaz, cenneti ve cemâliyle sevindirir:

3246. Ḳomazam mü'mini ḫışm-ıla sine
Ḫalâṣdur İblîs'üñ vesvesesine

3248. Girü almaḳ muḥâldür ʿizzetümden
Ḳıyâmetde ḳoyaram ḳudretümden

3249. ʿAẓametle çıḳaram sinleründen
Cemâlüm göreler mü'minlerümden (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Allah'ın "Habîbim" diyerek "öz nurundan" yaratıp "âlemlere rahmet, ümmete şefaat kaynağı" olarak gönderdiği "sultânlar sultânı", "iki cihân güne-

şi", Hz. Peygamber salavâtlarla anılmalıdır. Yüzündeki nûr ile mü'minleri azîz, kâfirleri zelîl kılan, bütün enbiyâ ve evliyânın kendisine uymakla iftihâr ettiği, güneşin, ayın yüzüne müştâk, hûrilerin kokusuna meftûn olduğu Hz. Peygamber'in bir zerrelik lutfu ile cehennem ateşleri söner, hastalar iyileşir, günahkârlar affolur. İnsanlar onun eşiğini tavâf etmekle safâ bulurlar; onun şeriatine hizmet etmekle saâdet tâcını giyebilirler. Hz. Peygamber'in bendesi olmakla övünen Hindî Mahmûd, Ravza'ya varıp onun eşiğine yüz sürmekle bu dünyadaki nasibini almıştır:

7694. Varup riyâż-ı cennete yüz sür ġubârına
Hindî irişdi sürdi yüzin buldı kîmyâ (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Onun en büyük dileği kıyâmette de Hz. Peygamber'in şefâatine nâil olarak sâlihler zümresine katılabilmektir:

9. Yoḳdurur bir ẕerre aʿmâlüm ola lâyıḳ-ı Ḥaḳ
Hindî'ye eyle şefâʿat ola ilḥâḳ-ı ṣâliḥîn
(*Sergüzeştnâme*, "Naʿt-i Rasûlullâh", **18^{b}**)

7685. **Hindî** bendeñ ḳışṣadan ḥişşe umar iy şâh-ı dîn
Ẕerre şefḳat ḳılasın ire saʿâdete seri ("Na't", *Kısas-ı Enbiyâ*)

O hâlde yapılması gereken şey ona dâimâ salât ü selâm getirmektir:

5. Ṣalavât virelüm rûḥ-ı Resûl'e
Melâ'ik ḫıdmet eylerler vuṣûle

6. Çehâr yâre vü etbâʿ u âle
Ṣalavât ü selâm el ur maḳāle (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî esâretin ağır yükü altındayken Hz. Peygamber'den sürekli meded dilemiş,

278. Bu cefâdan ḫalâṣa dermân ḳıl
Ḥürmeti-çün Resûlüñ iy Yezdân (*Sergüzeştnâme*, **12^{b}**)

diyerek Allah'a yalvarmış, hürriyete kavuşmanın ancak Peygamber'in yar-

dımı ve tavassutu ile mümkün olacağını dile getiren na't ve recanâmeler yazmıştır. Cemaâtle kılınan namazlar sonrasında, bayram, kandil gibi mübârek gün ve gecelerde diğer esirlerle birlikte duâ edip, salavât getirmiş, gözyaşı dökmüştür:

1. Yâ Resûl-i faẖr-ı ʿâlem yâ şefîʿa'l-müẕnibîn
Ḫ̆âce-i kevn ü mekân maḥbûb-ı Rabbü'l-ʿâlemîn

2. Ol münevver vechinüñ müştâḳıdur şems [ü] ḳamer
Şol muʿanber zülfiñüñ dîvânesidür ḥûr-ı ʿîn

3. Nûrıñuñ şevḳı ile ṭoldı zemîn ü âsmân
Yiridür tâ kim semâ üstine faẖr itse zemîn

4. Yir nice faẖr itmeye kim iki şaḳ oldı ḳamer
Bu zemînde saña vaḥy indirdi Cibrîl-i Emîn

5. Baş açup aġlaşalum gel gel berû maḥbûslar
Ol Resûli ḥürmetine ide ıṭlâḳ ol Muʿîn

6. Bu ġazâ yolunda maḥbûslar duʿâya el açup
İtdiler Ḥaḳḳ'a tażarruʿ ide âmîn sâmiʿîn

7. Bizi küffâruñ elinden sen ẖalâṣ it yâ İlâh
Ḥürmeti-çün ʿarş [ü] kürs ü ʿâbidîn ü ḥâmidîn

8. Luṭfiñ-ıla yâ Resûlallâh münaḳḳaşdur tamâm
Ḳalbimüñ âyinesünde ravża-i ḫuld-ı berîn

(*Sergüzeştnâme*, "Naʿt-i Resûlullâh Ṣallallâhu ʿAleyhi ve sellem", **18ᵇ**)

O, "Recâ-yı Şefâʿat bâ Muhammed ʿAleyhi's-selâm" başlıklı na'tinde tazarruunu şöyle dile getirmiştir:

1. Yâ şefîʿa'l-müẕnibîn yâ güzîn-i enbiyâ
Şefḳatüñ nûrın irişdür gül bize yevmü'l-cezâ

2. Bir gürûh maḥbûslaruz küffâr elünde yâ Resûl
Dîn yolunda eylemiş idük bu cümlemüz ġazâ

3. Yüzümüz ḳara günâhuñ ḥaddi vü pâyânı yoḳ
Ḳalmışuz hicrân elünde çekerüz derd ü belâ

4. Luṭfiñ-ıla yâ Resûlallâh Ḫudâ'dan dilegil
Bizi bu bendden ḫalâṣ idüp ide luṭf u ʿa[ṭ]â

5. Açıcaḳ yevme'l-ḳıyâmet sen livâ-ı ḥamdüñi
Hindî'yi eyle ḳabûl kim ola ḫuddâm-ı livâ

(*Sergüzeştnâme*, "Recâ-yı Şefâʿat bâ Muḥammed ʿAleyhi's-selâm", **12ᵇ**)

Hindî Mahmûd *Kısas-ı Enbiyâ*'sında Hz. Peygamber sevgisini diğer peygamberleri anlatırken de sık sık dile getirmektedir. Mesnevîsinde hemen her peygambere Hz. Muhammed'in ismini telaffuz ettirmesi dikkat çekicidir. Hindî'ye göre Hz. Âdem'den Hz. Îsâ'ya kadar hayâtları anlatılan bütün peygamberler Peygamberimiz'i merak etmiş, onu Allah'a sormuş, onun ne zaman dünyaya gönderileceğini öğrenmek istemişlerdir. Buna göre, Allah Teâlâ Hz. Âdem'e kelime-i tevhidi öğretmiş, sonra da bunu dilinden düşürmemesini emretmiştir:

721. Budur tevḥîd ẕikrüm bil iy Âdem
Diliñden eksik olmasın dem-â-dem
Lâilâhe illallâh Muḥammedün Resûlullâh

Hindî Mahmûd'un aktarıp yorumladığı bir rivâyete göre Hz. Havvâ'nın ilk üç hâmileliğinden doğma çocukları vefât etmişler. Hz. Havvâ, sonraki hâmileliğinden olan ikizlerine Allah'ın emriyle Abdullah ve Âmine isimlerini vermiş; bu sâyede çocuklar büyümüş, Hz. Âdem'in zürriyeti çoğalmıştır:

872. Üçüncide ikişer ṭoġmış oġlan
Biri erkek u biri ḳızmış ol an

873. Virilmiş adı ʿAbdullâh bil anuñ
Ve ḳıza Âmine Allâh dir inanuñ

Hz. Âdem Hz. Peygamber hürmetine güzel bir ölüm temennî etmiş ve vefâtı esnâsında Şît aleyhisselâma O'nun dini üzere sâbit-kadem olmasını istemiştir:

929. Ḫudâyâ ḫâtimemde ḫayra irgir
Muḥammed ḥürmetine itme dilgîr
…
940. Ecel geldükde Âdem Şît'e eydür
Muḥammed dîni taḥḳīḳ ulu dîndür

941. Ben anı ʿarşda mesṭûr gördüm oġul
Sen anuñ dîni üzre ṣâbit olġıl

Hz. Nûh da oğlu Sâm'a kelime-i şehâdeti çokça tekrar etmesini vasiyyet etmiştir:

1305. Kelîme-i şehâdetdür bilesin
Aña meşġûl olup dâyim diyesin
Lâilâhe illallâh Muḥammedün Resûlullâh

Hz. Sâlih'e emredilen de kelime-i tevhiddir. Hz. İbrâhîm ise Hz.

Muhammed'in ümmeti için Kâbe'yi yeniden yapmıştır:

2595. Çaġırup yâ Muḥammed ümmeti di
İdüñ ḥac itmege siz niyyeti di

Allah Teâlâ, İbrâhîm aleyhisselâma, Hz. Muhammed'in onun soyundan geleceğini söylediğinde İbrâhîm Peygamber şükür ve sevincinin nişanesi olarak biner deve ve öküz kurban etmiştir:

2614. Getürürsin çü aşlımdan Resûl'i
Bulalar ḫalḳ-ı ʿâlem ṭoġrı yolı

Hz. İsmâîl'de beliren Hz. Muhammed'in nûru, Hz. Mûsâ'ya medhedilen Hz. Muhammed'in ümmetidir:

2326. Belürdi cephesinde nûr-ı Aḥmed
Dinildi Muṣṭafâ aña Muḥammed
…
5122. Münâcât ider iken Mûsâ Yezdân
Muḥammed ümmetin medḥ itmiş ol an

Hattâ Cenâb-ı Allah Hz. Mûsâ'ya Peygamberimiz'i o derece medhetmiştir ki Mûsâ "âh" ederek Peygamberimiz'in cemâlini görmeyi arzulamıştır:

5400. Baña göster cemâlin dir Ḫudâ'ya
Eṣer eyledi ʿışḳı ben gedâya

Yûsuf Peygamber'in simasına yansıyan güzellik de aslında Hz. Peygamber'in nûrudur:

3387. Çıkup zindân ḳapusına ider ḥamd
Yüzinde berḳ urur dir nûr-ı Aḥmed

Hindî Mahmûd, *Kısas-ı Enbiyâ*'da Peygamber sevgisini yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere sadece diğer peygamberlerin diliyle aktarmakla kalmamış, Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı cennetten çıkaran yılana, Hz. Süleymân'ın yolunu kesen karıncaya, hicrette mağaranın kapısına ağ ören örümceğe, yumurtasını bırakan güvercine bile bu muhabbeti söyletmiştir:

121. Resûl ḥażretine miʿrâcda ol mâr
Selâm virdi daḫı ol açdı aḫbâr

122. Dimiş-kim sendedür ḫayr ümmetüñde
Saʿâdetde olurlar şefḳatüñde

123. Resûl-i Ḥaḳḳ'a mâr itdi şehâdet
O şükrâneye lâzımdur ʿibâdet
…
6221. Süleymân dir ki ol nice kişidür
Dimiş âḫir zamânuñ serveridür

6222. Anuñ nâmı **Muḥammed Muṣṭafâ**'dur
Anuñ aṣḥâbı bil ehl-i ṣafâdur

6223. Bu cümle peyġamberüñ o mihri
Ki memhûrdur anuñ taḥḳīḳ ẓahrı

6224. Anuñ ʿışḳına ḫalḳ oldı bu maḫlûḳ
Anuñ muḥabbetine az ile çoḳ
…
7614. O ġār aġzına örümcek çeker aġ
Yumurtlayup gögercin yapdı ṭuraġ

Bütün bu örnekler Hindî Mahmûd'un Hz. Peygamber'e olan sevgisini ortaya koyduğu gibi, onun okuyucuya da bu sevgiyi aşılama istek ve gayretini de göstermektedir. Eserinde her fırsatta salavât getirerek Hz. Peygamber'e

duyduğu sevgiyle şöhret bulmak isteyen Hindî Mahmûd,[130] muhâtabını da bu sevgiye ortak olmaya çağırmaktadır:

2618. Ṣalavât ü selâm Aḥmed'e olsun
Ḳubûr-ı müslimîn nûr-ile dolsun

2619. Deye her sâmiʿîn burada âmîn
Muḥammed şefḳatine ire yarın
…
407. Ḳadîmdür cümlesinden nûr-ı Aḥmed
Yazar ʿarşda resûlüm dir Muḥammed

408. Resûl'e virelim dâ'im ṣalavât
Anuñ luṭfıyla farż oldı ʿibâdât

b) Kadere Îmân ve Teslimiyet

Kaderin hükmü karşısında zaman zaman karamsarlığa kapılsa da aslında Hindî Mahmûd, Allah'ın takdirine teslim olmuştur. O, eserlerinde, bu teslimiyetini her vesileyle dile getiren, yaşadığı bütün zorluklara ve ağır şartlara rağmen Allah'tan ümidini kesmeyen, beşer olmanın zaafıyla başına gelenleri bazan sorgulasa da "kuvvet ve kudret sahibi Allah"ın kendisini görüp gözettiğinden şüphe duymayan, bu vesileyle zindan arkadaşlarına sürekli sabrı tavsiye eden, sarsılmaz îmân ve itikāda sahip bir mü'min olarak karşımıza çıkar:

1. Ḫâṭıruñ ḫoş ṭut ṣaḳın olma melûl
Ol Kerîm'üñ luṭfına irmez ʿuḳūl
…

130 **23.** Ṣalavât ile **Hindî** ola benâm
Deyeler lâilâhe illallâh
Muḥammedün Resûlullâh

3. Ol Kerîm ü Ḳādir ü Perverdigâr
Aza şükr eyle ki niʿmet vire bol

4. Mâ mażâ mâżî ki ḥâle ḥâmid ol
Devr ider eṭvârını cümle uṣûl

5. Kesme sen Ḥaḳ'dan ümîdüñ **Hindî**yâ
Ḳullaruñ yine ṭurısar ṣaġ u ṣol
(*Sergüzeştnâme*, "Ġazel bâ Münâsebet", 4**2**[a-b])
…
441. Gözedürüz müdâm ümmîd ḳapusın
Feṯḥ-i bâb eyleye bize Yezdân (*Sergüzeştnâme*, **20**[a])
…
790. Yüzimüz ḳarasını ʿafv idüben
İde maḳbûl duʿâmuz ol Mennân

791. Şübhe itme duʿâ olur maḳbûl
Deye âmîn ṣafâ-yıla iḫvân (*Sergüzeştnâme*, **36**[b])

Allah Teâlâ kullarının kaderini tâ ezelde planlamış ve olacakları onların alınlarına yazmıştır, vakit geldiğinde insan kaderini yaşar:

5. Eyledüñ çün ezel ḳażâ vü ḳader
Sâʿatiyle olısar iy Mennân

6. Cebhemüzde yazıldı şol evvel
Ḫayr eger şer anı görür insân (*Sergüzeştnâme*, **1**[b])

Öyleyse, insanoğlu Hz. Yûsuf gibi kardeşleri tarafından kuyuya atılıp binbir cefâyla zindanlarda ömür geçirse bile sabır ve kadere teslimiyetin mükâfatını alır, Mısır'a sultân olur; Hz. İbrâhîm gibi âteşlere atılsa da yangın yeri gülzâra

döner, onu yakmaya çalışan Nemrûd bir sinek vızıltısıyla can verir; Fir'avun'un zulmüne sabreden Mûsâ'ya Allah yolları açar, Fir'avun'a denizi mezar yapar:

10. Ṣabr idüben cefâya ḥamd itdi
ʿÂḳıbet Mıṣr'a eyledüñ sulṭân

11. Büt-şikest Ḫalîl İbrâhîm
Ḳavm-i Nemrûd'a dîn ḳıldı beyân

12. Atıcaḳ âteşe anı Nemrûd
Âteşi eyledüñdi bâġ-ı cinân

13. Emrüñ ile ḥavâle oldı mekes
ʿÂḳıbet eyledi anı bî-cân
…
15. Daʿvet-i dîn iderdi Firʿavn'i
Muʿcize gösterürdi ol her ân

16. Râh açıldı vü girdi deryâya
Ḳavmi-ile boġuldı iy Sübḥân (*Sergüzeştnâme*, **1[b]-2[a]**)

Netice itibariyle irfân sahibi herkesin peygamberlerin bu ibretli hayâtından ders alması gerekmektedir:

17. Ḳudret ıssı Kerîm ü Raḥmân'sın
Buradan ʿibretüñ alur ʿirfân (*Sergüzeştnâme*, **2[a]**)

O, yaşadığı zorlu imtihânlar karşısında gizleyemediği hayretini *Sergüzeştnâme*'sindeki şu hakîmâne beyitlerle dile getirmektedir:

754. Felek ʿâlemde neler işlemişdür
Ne ḥâlden ḥâle gelür diñle insân

755. Bu felek devr idelden iy yârân
Ḫudʿadan ḫâlî olmadı devrân

756. Kimseye raḥmı yoḳ cefâdur işi
Yanında bir gedâ-yıla mîrân

757. Kâh olur bir gedâyı şâh eyler
Mîrleri ḫâk-ile eyler yeksân

758. Bir gün eyler bu ḫânede dil-şâd
İder ol ḫânede biri efġān

759. Birini getürür cihâna bu dem
Birisi ḥasret-ile virür cân
…
761. Niçeler yâr ile ṣafâda iken
Ayırup cevr ider görüñ devrân

762. Kimisi yine ʿıyş u ʿişretde
Kimisi bend-ile çeker zindân (*Sergüzeştnâme*, **35**[b])

Bütün bu başına gelen dertlere rağmen Hindî Mahmûd "kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine" îmân eden, kişinin Levh-i Mahfûz'da yazılanı günü geldiğinde yaşayacağına inanan ve kaderin hükmüne isyan etmekten Allah'a sığınan bir mü'mindir:

202. Meger serde yazılan tâ ezelde
Geliserdür başa irişdi ezmân (*Sergüzeştnâme*, **10**[a])

299. Dîn yolunda ṣıyânet üzre olup
Ḫâşa lillâh ki idevüz ʿişyân (*Sergüzeştnâme*, **13ᵇ**)

c) Âhiret İnancı

Hindî Mahmûd sağlam bir âhiret inancına sâhiptir. Allah'a yakarırken, okuyucuya sabrı tavsiye ederken âhireti hatırından çıkarmaz. Ona göre biz günahkâr kullara Hz. Peygamber şefkat elini uzatırsa "cezâ günü" "saâdet günü"ne dönüşecektir:

4. Şefâʿat eyleye yevme'l-ḳıyâmet
Günehkâr ümmete ire saʿâdet (*Kısas-ı Enbiyâ*)

O, Allah Teâlâ'nın kıyâmet gününde kendisine inanan günahkâr kullarını affedeceği ümidini taşımakta ve insanın günahla, Allah'ın ise afla meşhur olduğunu şu âhenkli beyitlerle aktarmaktadır:

3825. Ḫudâ mü'minlere yevme'l-ḳıyâmet
Günâh itmek olupdur size ʿâdet

3826. Deyu ḳıla ḫiṭâb Cebbâr-ı ʿâlem
Günâhkârdı deye atamuz Âdem

3827. Günâhlar işledük dine Ḫudâ'ya
Yüzimüz ṭutmışuz luṭf u ʿaṭâya

3828. Muḳırr u muʿteriflerüz günâha
Ne maʿlûm olmaya sen pâdişâha

3829. Ümîd-varuz bu demde raḥmetüñe
Olunmaz ḥadd ü ġāyet şefḳatüñe

3830. Bizi yarlıġa Settârü'l-ʿuyûb'sın
Günâhkârlara Ġaffârü'ẕ-ẕünûb'sın

3831. Deyeler deye ol dem Ḥayy ü Mennân
Ḳulım Yûsuf bilür eşrâf u aʿyân

3832. Ol iḫvânını ʿafv itdi günâhdan
Revâ oldur bugün ben pâdişâhdan

3833. Çün iḳrâr itdüñüz cümle günâha
Bilüñ ʿafv eyledüm girüñ bu râha

3834. Deyu fermân ide gir cennetüme
Sizi gördüm sezâ dir ʿizzetüme

3835. Ḫudâyâ eyle **Hindî**'yi olardan
Günâha muʿterifdür cân u dilden (*Kısas-ı Enbiyâ*)

d) Namaz ve Oruç

Hindî Mahmûd, İtalya'nın çeşitli hapishanelerinde Papa kuvvetlerinin gözetiminde olmasına rağmen, namazlarını aksatmamıştır. Ramazan oruçlarını tutmuş, mukābele okumuş/dinlemiş, arkadaşlarıyla beraber fırsat düşürdükçe kendi aralarında okudukları ezanlardan sonra cemâatle namazlarını kılmış, tesbihlerini çekmiş, hep birlikte ümmet-i Muhammed'in selâmeti, kendilerinin hürriyeti için tazarruda bulunmuş, aşr-ı şerifler tilâvet etmişlerdir. Böylece zindan onlara âdetâ ibâdetgâh olmuştur:

319. Ṣâyim oldı bu cümle maḥbûslar
Hep müdâvim namâzadur zindân (*Sergüzeştnâme,* **14^{b}**)

…

792. Oḳunurdı ez̲ân h̲afî anda
Hem cemâʿat olur idi yârân

793. Ḳılur idük terâvîḥi her şeb
Müsebbiḥler oḳurdı tesbîḥân

794. Döşenür pâk ḥaṣîr namâz içün
Maʿbed-i müslimîn olurdı zindân

795. Her namâz vaḳtiyle edâ olınur
Şâh-ı İslâm duʿâsına her cân

796. El açup derd-ile tażarruʿ ider
Ola nâṣır o Ḳādir ü Raḥmân (*Sergüzeştnâme*, **37ᵃ**)

…

813. ʿIyd idi ṣavm-ıla bize her rûz
Buldı itmâm görüñ meh-ı ramażân (*Sergüzeştnâme*, **38ᵃ**)

Namaz Allah'ın Mi'râc gecesi mü'minlere gönderdiği hediyelerden biridir, binâenaleyh, namaz kılınan ev devletli bir evdir:

1. Beş vaḳt namâz bu cihânda netîce-i Miʿrâc
Devletlü h̲ânedür ol kim ḳıla namâzı ezvâc
(*Sergüzeştnâme*, "Ṣıfat-ı Ṣalât", **24ᵇ**)

Namaz bütün peygamberlerin ortak ibâdetidir; Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'ya da, Hz. Nûh'a da, Mûsâ ve Dâvûd Peygamberler'e de farz kılınmış, Hz. İbrâhîm ve Hâcer Ana da namaz kılmışlardır:

847. Muḳaddem ki namâz ḳılmışlar anlar
Dimiş öyle namâzıdur ḳılanlar
…
4391. Namâz ḳıl buyurur Mûsâ'ya Yezdân
Ḳılur dinür namâzı ḥażret ol an (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî *Kısas-ı Enbiyâ*'da namazla birlikte birçok kavmin oruçla da mükellef olduğunu anlatır:

4753. Dimişler Ḥażret-i Mûsâ'ya ḳavmi
Bize farż itdi Ḥaḳ taḥḳīḳ ṣavmı
…
5682. Ṭaleb eyledi Yûnus'ı o ḳavmi
Bize bildirsün ol secdeyi ṣavmi

Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'ya verdiği öğütler arasında tevbeyle beraber namaz ve oruç da vardır:

3149. Zelîḫâ'ya dir 'afv oldı ṣuçuñ
Namâzı ḳıl u dutġıl sen orucuñ (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Kıyâmet günü Allah namaz kılanlara cennetin kapılarını açacakken Cahîm adlı cehennemini de namazsızlara ayırmıştır:

275. Gire beş vaḳt namâz ḳılan dü derden
Üçünciden zekât virici erden
…
288. Beşinci ṭamunıñ adı **Caḥîm**'dür
Namâz ḳılmayanı ḳoyan Raḥîm'dür (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Görüldüğü gibi Hindî Mahmûd, bütün zor şartlara rağmen hem ibâdetlerini aksatmamaya dikkat etmiş hem de neredeyse her peygamberin hayâtından örnekler vererek okuyucuyu namaz ve oruca müdâvim olması yönünde uyarmıştır.

e) Zekât / Sadaka ve Hac

Hindî Mahmûd'un muhâtabına ısrarla tavsiye ettiği ibâdetlerden biri de zekâttır. O, Kārûn'u felâkete sürükleyen hususun kibirlenip zekât vermemesi olduğunu söyler:

5264. Ḫazâ'în doldurur mâl ile dâ'im
Ne virdi dir zekât ne oldı ṣâ'im (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Halbuki zekât malı bereketlendirir, insanın adının bir ömür iyilikle anılmasına vesile olur. İnsanı Allah'ın azâbından kurtaracak olan da sadaka ve tevbedir:

5267. Mübâşir oldı Ḳārûn dir zekâta
Anı bilmez ki virse mâlı arta
…
5305. Bu an tevbeye gel virgil zekâtuñ
Cihânda yâd ola eylükle aduñ
…
5324. Ve mâl u câha aldanmaya anlar
Bula ʿizzet zekât viren erenler
…
3102. ʿAẕâbından Ḫudâ'nuñ ḳanı ḫavfüñ
Ṣadaḳa tevbedür bâʿiṣi defʿüñ (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî Mahmûd, daha önce de ifade edildiği gibi, hac farîzasını yerine getirmiş, üç yıl o civarda kalarak Mısır, Şam ve Yemen mahmillerine hizmet etmiştir:

26. Daḫı üç defʿa ḥac oldı müyesser
Görüpdür bu saʿâdeti daḫı ser (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Sergüzeştnâme'de "Vaṣf-ı Edâ-i Ḥacc-ı Şerîf" başlığıyla haccın menâsik ve erkânına dâir bilgiler vermesi, hacı adaylarına oralardaki ziyâret mahalleri-

ne dâir bazı tavsiyelerde bulunması onun o muhiti de iyi bildiğini göstermektedir (**23ᵇ-26ᵇ**):

539. Muʿayyendür ki İsmâʿîl Maḳāmı
İki rekʿat namâzı ḳıla cândan

540. İde nûş ol arada âb-ı Zemzem
Şarâb-ı Zemzem iç[e]n ola mestân

541. Ṣafâyı bula anda Merve ḥaḳḳı
O saʿy içinde ṣalına ḫırâmân

542. İre Ẕi'l-ḥicce'nüñ rûzı ṭoḳuza
ʿArafât ṭaġına ʿazm eyle yayan

543. Varup mescidde anda diñle ḫuṭbe
İki vaḳti ḳılurlar anda bir ân

544. Biri öyle biri ikindi anuñ
Oradan vaḳfeye yüriye ʿirfân (**23ᵇ**)

Hindî Mahmûd, Hz. İbrâhîm'in dilinden hac ibâdetinin affa, mağfirete ve rahmete vesîle olduğunu söyler:

2600. Gelüp ḥac eyleñüz raḥmet bulasız
O Raḥmân luṭfıla yarlıġanasız (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî'nin "Tażarruʿât-ı İbrâhîm Peyġamber u İsmâʿîl Peyġamber u İsḥâḳ Peyġamber ʿaleyhimü's-selâm u Ḥażret-i Sâre Ana vü Hâcer Ana" başlığı altında aktardığına göre Hz. İbrâhîm, Hz. İshâk, Hz. İsmâîl, Sâre ve Hâcer Analar hac için Kâbe yollarına düşenlere şefâatçi olmayı dilemişler, Allah da onların bu dileklerini kabul etmiştir (2585-2593. beyitler).

Hindî, *Sergüzeştnâme*'de menâsik-i hac hakkında bilgi verirken muhâtabını hacca teşvik eder ve gücü yeten kişinin iki defa hac yapması hâlinde üç hac sevâbı alacağını söyler:

526. İki ḥac ideni taḥḳīḳ bilgil
İder üç kerre ḥac uyḳudan uyan

527. Eger ḥac ide iki fevt olur ol
Virür bir ḥac s̱evâbın da ẖı Raḥmân

528. İnan bu ḳavle sen ḳavl-i ṣaḥîḥdür
Eḥâdîs̱de bulundı buña burhân (**24ª**)

Hindî'ye göre hac nasib işi olmakla beraber Sevgili'ye ulaşmak için niyyet ve gayret eden bu saâdete er geç vâsıl olacaktır:

Zihî devlet saʿâdet ḥac edâsı
Olur maḥbûba vâṣıl mübtelâsı
(*Sergüzeştnâme,* "Beyt", **25ª**)

f) Cihâd

Hindî Mahmûd ömrünü, canını ve malını Allah yolunda sarfeden, O'nun rızası için yollara düşen, Türk-İslâm tarihinin en kanlı deniz savaşına katılıp "küffâr elinde" yıllarca "mihnet-i derd ü belâda" esârete mahkûm olan bir gâzîdir. O, Allah yolunda savaşmaktan kaçılmaması gerektiği, bu uğurda cânı kurban etmenin müslümanlığın şiârından olduğu kanaatindedir. Bu yüzden de kahramanca savaştığını vurgulamaktan çekinmemiştir:

255. Bi-ḥamdillâh ki yüz döndürmedüm hîç
ʿAdûdan iy bürâder buña inan (**11ᵇ**)
…
207. Şecâʿat gösterür ʿâlemde merdi
Odur nâmerd kenârdan ide seyrân (*Sergüzeştnâme*, **10ª**)

Hindî, *Kısas-ı Enbiyâ*'da Hak âşığı olanlara Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini göstereceğini belirtirken kendisini de o kervana katması için tazarruda bulunur. Zîrâ o da gazâ yolunda mâlını ve nefsini sarfetmiştir:

3381. Ḫudâyâ eyle **Hindî**'yi olardan
Ġazâ yolında virdi mâl ile ten

Sergüzeştnâme'sini yazmasının ana sebebi de bizzat katıldığı cihâd meydanını insanlara anlatıp ibret almalarını sağlamaktır:

5. Dîn-i İslâm ehlinüñ **Hindî** ġazâsın ḳıl beyân
Vaṣfına açġıl zebân meydâna girsün gel berî ([Gazel], **5^{a}**)
…
143. Ġazâ yolunda ġāzîler ne çekdi
Ne oldı bu arada emr-i Sübḥân

144. Beyân ola cihânda sergüẕeştüm
Bu ḥâlden ḫiṣṣe ala nice insân (**7^{b}**)

g) Duâ

Hindî Mahmûd Allah'a dâimâ duâ eden, O'nu ululayan, hamdini ve şükrünü esirgemeyen, her vesileyle aczini ve noksanını itiraf etmekten sakınmayan bir "**kul**"dur:

157. Muḳırr u muʿterifvem ben ḫaṭâma
Ki insânun işi sehv-ile noḳsân (*Sergüzeştnâme*, **8^{a}**)

5. Cürm ü noḳṣân iledür Hindî żaʿîfüñ ḥâli
Ḳıl hidâyet kerem it ʿaybını setre yâ Rab

(*Sergüzeştnâme*, [Gazel], **38^{b}**)

İnsan günahlarının Allah tarafından affedilmesiyle sultân olur. Öyleyse bu yolda çaba göstermeli, aczini itirâf, günahlarını kabul etmeli, O'ndan yüz

çevirmemeli, lutfundan ve merhametinden ümidini kesmemeli O'nun gizli-âşikâr her şeyden hâberdâr olduğunu unutmamalıdır:

23. Dilerüm yâ Rab ḫaṭâmı ʿafv idüp
Ẕikr u ḥamdüñ yâd ide dâyim dehân (*Kısas-ı Enbiyâ*)

818. Ḳādir ü ʿÂlim ü Raḥîm Allâh
Ḳıl ʿinâyet bize eyâ Sübḥân (*Sergüzeştnâme*, **38ª**)

908. Keremüñ ʿâmdur iy Kerîm Ḫudâ
Saña maʿlûm bu cümle râz-ı nihân

909. Ḳalbimüzde ne var bilürsin sen
Lâzım olmaz ola lisânda beyân

910. Bizi maḳṣûda irgür iy Mevlâ
Ḳul iken eylegil bizi sulṭân (*Sergüzeştnâme*, **42ª**)

…

3. Gerçi günâhı bî-ʿadd ü bî-ḥaddür ḳulıñ
Luṭfıñ ḳapusını idinür her kişi penâh

4. Cürm ü günâha muʿterif[üz] rûyımuz siyâh
Bâb-ı keremüñ açıluban gösterile râh (*Sergüzeştnâme*, [Gazel], **13ᵇ**)

Hindî Mahmûd *Sergüzeştnâme*'sinde başına gelenlerin de etkisiyle o kadar duâ eder ki eser neredeyse bir niyâznâme yahut tazarrunâme hüviyetine bürünür. Hindî'nin göklere el açmadığı varak, gözyaşı dökmediği bölüm yok gibidir. Namaz kılarken, oruç tutarken, Kur'an tilâvetinde, gece ibâdetinde, mübârek aylarda, arefede, bayramda, her anda her ortamda duâya durmuş va-

ziyettedir. Esâretin hükmü altında günlerini geçirirken Türk-İslâm ordusunun muzaffer olması, fetihler gerçekleştirmesi ve kendilerini kâfirlerin boyunduruğundan kurtarması onun temel dileğidir:

7. El açuban duʿâ idelüm **Hindî** derd-ile
Şemşîr-i Aḥmedî ile ola küffâr tebâh ([Gazel], **13[b]**)

…

397. İde maḳbûl duʿâyı Rabb-ı enâm
Ala küffâr ilini Şâh-ı cihân (**18[a]**)

…

451. Eyle maḳbûl duʿâmuzı yâ Rab
Cümleye ḳıl ʿinâyet ü iḥsân (**20[a]**)

…

Ḫudâyâ eylegil maḳbûl duʿâmı
Murâda irgüren sensün enâmı (“Beyt”, **22[a]**)

…

Ḫudâ maḳbûle irgüre duʿâmız
Dehen açup budur Ḥaḳḳ’a s̱enâmuz
(“Beyt”, *Sergüzeştnâme*, **31[a]**)

Görüldüğü üzere bu eserdeki duâlarında ana konular sabır ve esâretten kurtuluşken, *Kısas-ı Enbiyâ*’da -âhir ömürde yazılmış olması sebebiyle- kelime-i tevhîd ve salavâtla neticelenecek güzel bir ölüm, günahların affı, âhiret saâdeti, Hz. Peygamber’in şefâatini dilemek ön plandadır:

7743. Dilerem senden iy luṭf ıssı Hâdî
Üzerimde olan ḥaḳḳ-ı ʿibâdı

7744. Mükâfâtuñla ʿafv olmaḳ recâdur
Müdâm ʿabdüñ işi sehv u ḫaṭâdur

7745. Beni şermende ḳılma luṭfa irgir
Olur şâd luṭfıñ ile niçe dilgîr

7746. Resûl'üñ ḥürmetine eyle iḥsân
Ḫudâyâ luṭfıñ ile zinde insân
…
4718. Dem-i âḫirde tevḥîd üzre ḫatm it
Günâhın **Hindî**'nüñ luṭfıñla ʿafv it
…
7749. Benüm âḫir demümde it ʿinâyet
Beni ḥıfẓ itmede senden hidâyet

7750. Livâsında Resûl'üñ eyle ḫâdim
Ki Maḥmûd eyledüñ dünyâda adım

7751. Beni ḳıl dü cihân içinde maḥmûd
Duʿâm ḳıl müstecâb iy Ḥayy ü Maʿbûd
…
7436. Odır mühr-i nübüvvet mühr-i ʿizzet
ʿUkkâşe gördügi an buldı devlet

7437. İlâhâ **Hindî**'nüñ âḫir deminde
O mührüñ ḫaṭṭın oḳutdur dilünde
…
7761. Dilümde eyle âḫir demde Raḥmân
Teẕekkür üzerine virile cân
Lâ ilâhe illallâh Muḥammedün Resûlullâh (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî Mahmûd, küffâra karşı beraber savaştığı arkadaşlarını hiçbir zaman unutmamış, eserlerinde onları dâimâ hayırla anmış, kıyâmet gününde yeniden onlarla beraber olabilmek için de Allah'a duâ etmiştir. Zîrâ duâ ve ibâdet Hindî'yi şehid arkadaşlarına ulaştıracak yegâne vâsıtadır:

7741. Ġazâ üzre mücidd oldı o ḫâḳān
Ki feṯḥ-i dîn üzere virdiler cân

5810. Duʿâdır lâzım olan bil gidişte
Olara irmedeyüz biz de işte

5811. Duʿâ olsun müdâmî saña ʿâdet
Refîḳuñ ola duʿâ vü ʿibâdet (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî Mahmûd yaptığı bu ısrarlı ve samimi duâlarının karşılık bulacağından şüphe etmemiştir:

5. El açuñ cümle duʿâ eyleyelüm
İrgöre maḳṣûda bizi rûzigâr ("Kıt'a", *Sergüzeştnâme*, **39[a]**)
…
5. Bizi âzâd ide Ḥaḳ ḳıla duʿâmuz maḳbûl
Her kişi itmededür bu gice ḫayr u ḥasenât
(*Sergüzeştnâme*, "Der Leyle-i Berât tażarruʿ şoden", **14[b]**)

791. Şübhe itme duʿâ olur maḳbûl
Diye âmîn ṣafâ-yıla iḫvân (*Sergüzeştnâme*, **36[b]**)

h) Tasavvufa Bakışı

Hindî Mahmûd'un, eserlerinde yer yer "ricâlü'l-ġayb, velâyet, evliyâ, meşâyih, kerâmet, semâʿ, dervîş, kırklar, yediler" gibi tasavvufî ıstılahları kullanması mutasavvıf olmasa da tasavvufî zevk ve tecrübeye sahip bir şâir olduğunu bize göstermektedir. *Sergüzeştnâme*'sinde "ricâlü'l-ġayb" dediği Hı-

zır aleyhisselâm, Emir Sultân, Ahî Evrân başta olmak üzere kendini gizleyen veya âşikâr kılan bütün "erenler"den istimdâd diler. Düştüğü belâ ve mihnet girdâbında tâkatinin tükendiğini, bu derdin canına kâr ettiğini söyleyerek onlardan meded ister. Zîrâ onların velâyeti zâhirdir, zaman ve mekân onlar için engel oluşturmaz:

324. Bir gün ola gele ricâlü'l-ġayb
Ḥâyil olmaz olara kevn [ü] mekân
…
327. Bu cihâna gelen erenler hep
Eger ẓâhirdedür eger pinhân

328. Vaḳitdür irişüñ meded lillâh
Sizi bâʿiş ḳıla bize Sübḥân (*Sergüzeştnâme*, **15ª**)

"Gazel-i meded-kerden-i Ḫıżr" başlıklı şiirinde Hızır aleyhisselâmı şu ifadelerle imdâda çağırır:

1. Düşdüm belâ vü miḥnete yetiş bana Ḫıżr
Ḳaldum ayaḳda al elüm iriş baña Ḫıżr

2. Küffâr elünden almaġa himmet gerek meded
Yâd iller içre luṭf-ıla biliş baña Ḫıżr

3. Sırr-ı ġuyûbe ʿilmi virdi çün Ḫudâ saña
Kâr eyledi bu derd-ile teşvîş baña Ḫıżr

4. Girdâba düşdi derd ü ġam içre döner bu dil
İlyâs ile çalış u duruş baña Ḫıżr (*Sergüzeştnâme*, **15ª**)

Arafat'ta hacıların diliyle Allah'a yakarırken vesile kıldığı zevâtın arasında "evliyâ" ve "meşâyıh" da vardır:

5. Cemîʿ-i evliyâ vü enbiyânuñ
Gicede gözi açıḳ bî-riyânuñ (*Sergüzeştnâme*, **25ᵃ**)
…
9. Meşâyiḫ itdügi taḳvâ ḥaḳı-çün
Şerâyiʿ virdügi fetvâ ḥaḳı-çün
(*Sergüzeştnâme*, "Duʿâ-yı Tażarruʿ-ı Rûz-ı ʿArefe", **25ᵃ**)

Hz. Peygamber mi'râca yükselirken Kudüs'te kıldırdığı namaza katılanlar arasında velîler de vardır:

4. Ol gice Beytü'l-Muḳaddes'de idüpdür cümleten
Enbiyâ vü evliyâ ẕâtıña ḳıldı iḳtidâ
(*Kısas-ı Enbiyâ*, Fihrist'teki na'tten)

23. Beyt-i Maḳdis'de idüpdür iḳtidâ
Enbiyâ vü evliyâ vü ṣâdıḳān (*Sergüzeştnâme*, **2ᵃ**)

O, *Kısas-ı Enbiyâ*'yı nazma başlarken peygamberlerin hayâtının kendisine dost ve rehber, evliyâ-yı kirâmın da ahbâp olmasını Allah'tan diler:

46. Ḳıṣas-ı enbiyâ ola enîsüm
Meşâyıḫ-ı ʿıẓâm ola celîsüm

Eserini bitirdiğinde şükür duâsında saydıkları arasında evliyâullah da vardır:

7738. Bu cümle enbiyâ vü evliyânuñ
Tevâbiʿ-ile cümle etḳıyânuñ

Okuyucudan ruhları için duâ ve Fâtiha talep ettiği zevât arasında da velîler bulunmaktadır:

1623. O cümle enbiyâ vü etḳıyânuñ
Duʿâ ḳıl rûḥlarına evliyânuñ

Hz. Âdem yaratıldığında melekler enbiyâ ile birlikte evliyânın makamlarını ona arz etmişlerdi:

465. Maḳāmları daḫı her evliyânuñ
Bile olmuş didümdi enbiyânuñ

Hz. Âdem'in tabutunun üzerinde peygamber ve meleklerle birlikte velîlerin de adı yazılıydı:

943. O tâbûtda yazılmış enbiyâlar
Ve ferişţehler ile evliyâlar

Hattâ "kırklar ve yediler" Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'nın duâlarına "âmîn" demişler, Dâvûd aleyhisselâma ise yoldaş olmuşlardı:

4756. Duʿâya açdı el Mûsâ didiler
Dimiş âmîn bile ḳırḳlar yediler

7179. Duʿâ ḳılur ʿÎsâ âmîn didiler
Bile ḥâżır olur ḳırḳlar yediler
…
5865. Ḳarındaşları sen gitme didiler
Dimiş yoldaş ola ḳırḳlar yediler

Hindî Mahmûd'un dileklerinden biri de *Kısas-ı Enbiyâ*'sının dervîşler tarafından kabul görülmesidir:

1171. İrer ol dem duʿâ tîri nişâna
Bu naẓmum ola maḳbûl dervîşâna

Son olarak, Hindî Mahmûd Hz. Mûsâ'nın Allah'ı görmek istemesiyle ilgili kıssasını anlatırken ilk dönem sûfîlerinden Şeyh Ebûbekir eş-Şiblî'den (v. 334/945) bir hikâye aktarmakta ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin (v. 297/909) halifesi, "kibâr-ı evliyâullâh ve sâhibü'l-kerâmât"tan olan bu zâtı rahmetle yâd etmektedir: [131]

131 Şeyh Şiblî hakkında teferruatlı bilgi için bk. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, I, 49-50.

5362. Ḫudâ Mûsâ'ya görmezsin dimekden
Ḥikâyet naḳl ider Şeyḫ Şiblî Ḥaḳ'dan

5363. Deyelüm evvelâ kim raḥmetullâh
O şeyḫüñ üzerine ola iy şâh

Bu örnekler bize Hindî Mahmûd'un tasavvufî kültür ve literatüre âşinâ olduğunu, bu tür rivâyetlere itibâr ettiğini ve yeri geldiğinde bunları eserlerine yansıttığını göstermektedir.

Netice itibariyle, Hindî Mahmûd İslâm dininin bir müntesibi ve Hz. Peygamber'in ümmetinin bir ferdi olduğu için bahtiyârdır. Esâret yıllarında kâfirlerin şirke bulaşmış hâllerini görmesi ve bir müddet onlarla yaşamak zorunda kalması İslâm'a sımsıkı bağlanmasının vesilelerinden biri olmuştur. Eserlerinde hem kendine hem de kitaplarını okuyanlara nasihat ederken kelime-i tevhid, salavât ve istiğfârı dillerinden eksik etmemek, hangi şartlar altında olursa olsun Allah'a hamdden geri kalmamak gerektiğini söyler ve ancak şerîat yolundan gidenlerin sapmadan menzile varabileceğini belirtir. Âhir ömründe yazdığı *Kısas-ı Enbiyâ*'da

3916. Ḫudâyâ **Hindî**'nüñ irdi zamânı
İrişdür ḫâtimede ḫayra anı

beytiyle artık bu ızdıraplı hayâtının sonlarına yaklaştığını belirtip "îmân ile göçmeyi" niyâz ederken eserini

7761. Dilümde eyle âḫir demde Raḥmân
Teẕekkür üzerine virile cân

beyti ve "Lâ ilâhe illallâh Muḥammedün Resûlullâh" cümlesiyle bitirmesi dinî şahsiyetini de tamamlayan bir örnek olarak zikredilmelidir.

B. Eserleri

1. Kısas-ı Enbiyâ

Kısas-ı Enbiyâ, Hindî Mahmûd'un ömrünün sonlarında (987/1579) yazdığı 7867 beyitlik mesnevîsidir. Eser araştırmalarımıza göre konusu itibariyle İslâmî Türk edebiyâtının ilk manzum kısas-ı enbiyâsı özelliğini taşımaktadır. Hindî, eserinin sonlarında bu durumu şu beyitlerle ifade etmektedir:

7710. Ḳıṣaṣ-ı enbiyâ naẓmına Rûm'da
Dehen açılmamış meger ki Ḳum'da
…
7713. Ḳıṣaṣ-ı enbiyâ naẓmını Yezdân
Zamânında baña feṭḥ itdi Sübḥân

G. M. Meredith-Owens'in tanıtım yazısıyla[132] ilim dünyasının haberdâr olduğu *Kısas-ı Enbiyâ* altı ayda yazılmıştır. Hindî Mahmûd mesnevîsini 987 Muharrem'inin ilk günlerinde (Mart 1579) yazmaya başlamış, 987 Cemâziyelâhir'in sonlarına doğru (Ağustos 1579) bitirmiştir:

7752. Ṭoḳuz yüz daḫı seksen yedi târîḫ
Bu târîḫde yazar naẓmını râsiḫ

7753. Muḥarrem ġurresidür ibtidâsı
Evâḫir-i Cümâẕeyn intihâsı

7754. Bu şeş mâh içre sekiz biñdür ebyât
Güneşden ḳapdı **Hindî** bil ki ẕerrât

Klasik kitap tertibi esas alınarak besmele, hamdele ve salveleyle başlayan eserin ilk bölümünü eserin fihristi oluşturmaktadır. Burada Hindî Mahmûd mesnevîsine konu ettiği peygamberler hakkında mensur olarak kısa bilgiler

132 G. M. Meredith-Owens, "Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selim II", s. 456-463.

vermektedir. Hacimli mesnevîler kaleme almanın zorluğunu bildiği için kitabının yine baş kısmında "**… noḳṣânını âs̱âr-ı luṭfları ile taṣḥîḥ iden ʿirfân ṣevâb ve ecir ḥâṣıl ideler inşâ'allâhu Teʿâlâ**" (**1ᵇ**) demekte ve

48. Umaram ṣaḳlaya sehv u ḫaṭâdan
Dirîġ itmeye luṭfını gedâdan

beytiyle kitabını yanlışlardan koruması için Allah'a el açarken, birkaç yerde de eserinin kusursuz olmadığını belirtip onu baştan sona okuyan, hatâları görüp örten veya düzelten okuyuculara ve dinleyicilere duâ etmekte, onların da duâlarını beklemektedir:

26. Oḳuyanlar bunı vü hem sâmiʿîn
Bula raḥmet her ki deye âmîn
…
7755. ʿUyûbın setr idenler bula devlet
Eger taṣḥîḥ oluna ulu ʿizzet

7756. Şular ki ibtidâdan intihâya
Naẓar ḳıla *Ḳıṣaṣ-ı enbiyâ*'ya

7757. İrişe cismine vü ḳalbine nûr
Ola âs̱âr-ı ervâḥ ile mesrûr

Hindî Mahmûd *Kısas-ı Enbiyâ*'yı Sultân III. Murâd'a takdim etmek üzere kaleme almıştır. Zîrâ kendisi onun sâyesinde "devlete" erişmiş, kalbi huzûra ermiş, üzerine kilitlenmiş olan karanlık zindanların kapıları Sultân'ın lutfuyla hürriyete açılmıştır:

14. Bu ḥâl üzre duʿâda **Hindî** şâha
Hediyyesi budurur pâdişâha

7704. Anuñ devrinde ḳalb irdi neşâṭa
Ki baġlu ḳapular oldı küşâde

Kısas-ı Enbiyâ mesnevîsi peygamberlerin hikâyelerinden oluşmasına rağmen Hindî Mahmûd eserde hayâtınının önemli bulduğu dönemlerine âit bazı bilgiler aktarmış, yazdığı diğer eser (*Sergüzeştnâme*) hakkında malûmât vermiş, yer yer pâdişâhtan da bahsederek devrine bağımsız kalmadığını göstermiştir. Peygamberlerin başından geçenleri hikâye ettiği bazı beyitlerde kendi tecrübelerinden de izler görülebilmektedir.

Hindî Mahmûd *Kısas-ı Enbiyâ*'yı farklı kaynaklardan faydalanarak nazmetmişse de onun esas kaynakları Kur'an ve Hz. Peygamber'e dayandırılarak rivâyet edilen bilgiler ve esâtîrdir. Eser baştan sona bu kaynaklardan yapılan iktibaslar, tercümeler ve telmihlerle doludur. Hindî, Türkçe'yi ve şiirin âhenk unsurlarını muvaffakıyetle kullanarak oluşturduğu tercüme ve tasannuʿ hissi barındırmayan akıcı üslubuyla zaman zaman atıflarla, çoğu kere de herhangi bir işârette bulunmayarak söz konusu kaynaklardan derlediği bilgilerle eserini meydana getirmiştir.

Kısas-ı Enbiyâ'nın mesnevî kısmının vezni, bu nazım şekliyle yazılmış uzun hikâyelerin de vezni olan Hezec bahrinin **Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün** kalıbıdır.

Eski Türk edebiyâtının estetik ölçülerine ve klasik yapısına bağlı olan şâir, aruzdaki hâkimiyetini kafiyede de gösterirken mısra sonlarında oluşturduğu âhenk ve zaman zaman başvurduğu cinaslarla eserin hem akıcılığını sağlamış, hem de edebî kıymetini arttırmıştır.[133]

133 Eser hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Karataş, *Hindî Mahmûd, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Kısas-ı Enbiyâ'sının Tenkidli Metni (I-III)*, doktora tezi 2011, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. Sergüzeştnâme (Hediyye) [134]

a) Genel Özellikleri ve Yazılış Gâyesi

Sergüzeştnâme, Hindî Mahmûd'un bilinen ilk eseridir. Eserin bilinen yegâne nüshası Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphânesi, nr. 2162'de *Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd* adıyla kayıtlıdır. 42 varaktan oluşan bu nüsha eksik olup 1115 beyit tutmaktadır. Nüsha cetvelsiz, çift sütun hâlinde, her sayfaya ortalama 15 satır gelecek şekilde, yer yer harekeli düzgün bir nesihle, bölüm başlıkları kırmızı, metin kısmı siyah mürekkeble yazılmıştır. Tamirden geçmiş gibi görünmekle birlikte dağılmış vaziyettedir; kopan bazı varaklar ise yanlış yerlere yapıştırılmıştır. Bazı varaklarda Osmanlı'nın son dönemlerine âit olduğu anlaşılan mühürler vardır. **18^{b}**'nin derkenârındaki mühürde nüshanın "**Merhum Ahmed Bâdî Efendi'nin vakfiyesi**" olduğuna dâir kayıt mevcuttur.

Hindî Mahmûd *Sergüzeştnâme*'den birkaç yıl sonra 987 (1579)'de kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiyâ*'sında bu ilk eseri hakkında bilgi vermektedir. Buna göre *Sergüzeştnâme, Kısas-ı Enbiyâ* gibi yaklaşık sekiz bin beyitten oluşan, şâirin Kızıl Elma'da (Roma) Papa'nın elinde tutukluyken başından geçenleri anlattığı, sevdiklerine çeşitli nasihatlerde bulunduğu ve faydalı dinî bilgiler verdiği hacimli bir eserdir:

38. Ki yazdım anda cümle **sergüz̲eşt**üm
İdüp cûş anda deryâ gibi ṭaştum

39. Sekiz biñ beyt ile yazdım kitâbum
Naṣîḥat idi yârâna ḫiṭâbum (*Kısas-ı Enbiyâ*, **2^{b}**)

Aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığına göre Hindî Mahmûd içine düştüğü ay-

---

134 *Sergüzeştnâme* bir makale çerçevesinde daha önce tarafımızdan tanıtılmıştı (bk. Ahmet Karataş, "Bir İnebahtı Gâzisinin Esâret Hâtıraları: Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd", *Osmanlı Araştırmaları,* sy. 37 [İstanbul 2011], s. 17-48). Makale neşredildikten sonra farkına varılabilen bazı hatâlar ve dizgiden kaynaklanan problemler bu çalışmada düzeltilmiş, beyit numaraları kasîde, gazel ve kıt'alar kendi aralarında numaralandırıldığı için burada yeni tasnifle yer almıştır.

rılık belâsından ve boğulmak üzere olduğu gam deryâsının girdabından kurtulmak için söz bahçesine gül ve reyhân dikmek istemiş, bunların yayacağı güzel kokuyla kendini oyalayıp bir süreliğine de olsa rahatlamayı arzulamış; öte yandan "Zıll-ı Yezdân" olan pâdişâhı (II. Selîm) da bu kokulardan haberdâr ederek hem artık gizleyemediği hasretini dile getirmeyi hem de onun keremiyle hürriyetine kavuşmayı murâd etmiştir:

138. Ġaraż bu naẓma iḳdâm eylemekden
Belâ-yı hicr ile bu ġarḳ-ı ʿummân

139. Dilümde ẕikrüm u göñlümde fikrüm
Ola dâyim ḥayâl-i Ẓıll-ı Yezdân

140. Belüre bûy-ı dilde âşinâyî
Dikem şol bâġ-ı naẓma gül ü reyḥân

141. Muḥabbet bûyı ẓâhir ola andan
Ola mesrûr o bûy-ıla dil ü cân

142. Çalına ṭabl-ı ʿışḳum âşikâra
Muḥâldür ḥâlet-i ʿışḳ ola pinhân (*Sergüzeştnâme*, **7ᵇ**)

Ancak Hindî'nin *Sergüzeştnâme*'yi yazarken gözettiği esas maksat, gâzîlerin çektiği sıkıntıları, kendi başından geçenleri ve gazâ yolunda olan biteni okuyucuların ibret alması için anlatmaktır. O, yazıya aktardığı bu tecrübelerden insanların paylarına düşeni alacakları ümidini taşımaktadır:

144. Beyân ola cihânda sergüẕeştüm
Bu ḥâlden ḥiṣṣe ala nice insân (**7ᵇ**)

Hindî Mahmûd, eserini "maârif hazinesi"nden kaptığı incilerle tespih gibi dizip tamamlamak için de Allah'tan yardım istemektedir:

145. Dizem dürr [ü] cevâhir ola tesbîḥ
Muḳārin olur ise ʿavn-i Deyyân

146. Teveccüh ḳıldı dil dergâh-ı Ḥaḳḳ'a
Ne ilhâm ide ḳalbe Ḥayy [ü] Mennân (**7^{b}**)

Nihâyet Allah duâsını kabul etmiş ve O'nun inâyetiyle eserini oluşturmaya başlamıştır:

147. Ṭulûʿ itdi o an luṭf-ı Ḫudâ'dan
Ḫiṭâb-ı müsteṭâb-ı Ḥayy [ü] Raḥmân

149. Aṣıl maḳṣûda el ur **Hindî** merd ol
Hüner göster er isen işte meydân (**7^{b}**)

b) Eserin Adı

Hindî Mahmûd, konuyla ilgili beyitlerden anlaşıldığına göre eserine iki isim vermiştir. Edirne Selimiye nüshasının ilk varağında, ser-levhada "**Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd**" ibaresi mevcuttur. *Sergüzeştnâme*'nin yine ilk varaklarında bulunan

5. Dîn-i İslâm ehlinüñ Hindî **ġazâsın ḳıl beyân**
Vaṣfına açġıl zebân meydâna girsün gel berî (**5^{a}**)

şeklindeki beyitten de anlaşılacağı üzere bütün teferruatıyla İnebahtı Savaşı'nı anlatacağı bir **gazavatnâme** yazma maksadıyla eserine başladığı görünen Hindî, savaşta esir düşünce esâret hâtıralarını da nazmetmeye başlamış ve eser hayâtının dört yıllık bu çile dönemini neredeyse günü gününe kaydettiği bir "sergüzeştnâme"ye dönüşmüştür. Eserin ser-levhası dışında çeşitli varaklarında da geçen "sergüzeşt/sergüzeştüm" tabirleri *Sergüzeştnâme* ismi hakkında yeterli fikri vermektedir. Hindî Mahmûd bu eserini çok sevdiği II. Selîm'e yetiştirememiş, III. Murâd onu ve arkadaşlarını kurtarınca da eserine *Hediyye* adını verip onu "îfâ-yı vecîbe-i şükrân" olarak Sultân'a takdim etmiştir. Ancak bu ad *Sergüzeştnâme*'sinde geçmemektedir. Hindî Mahmûd,

Sergüzeştnâme'sine *Hediyye* dediğini bu eserden dört yıl sonra yazdığı *Kısas-ı Enbiyâ*'sında belirtmektedir:

40. **Hediyye** didüm adına anuñ ben
Eritdüm ol kitâb-çün cân ile ten (*Kısas-ı Enbiyâ*)

Hindî, "bilgi hazinesini ele geçirme gâyesiyle" ser-levhaya yazdığı **Hüve'l-Fettâh** ibâresini ise eserine "Besmele" gibi unvan yapmıştır:

148. Ḫazâ'in-i maʿârif feṭḥ olunur
Hüve'l-Fettâḥ ismi ola ʿunvân (*Sergüzeştnâme,* **7ᵇ**)

Bilindiği gibi, Osmanlı inşâ ve kitâbet geleneğinde mektup, arzıhâl, arîzâ, tezkire vs. yazmanın usûl ve kaidelerinden biri de yazılacak metnin başına muhataptan beklenenin yerine gelmesine yardımcı olması için "Hüve" lafzı ile birlikte Allah'ın isimlerinden birini bitiştirerek isim koymaktı. Meselâ maddî bir ihsan talebinde "Hüve'l-Kerîm", "Hüve'l-Muʿtî" veya "Hüve'l-Muhsin", istiânede "Hüve'l-Muʿîn", sığınma yahut yardım isteğinde "Hüve'l-Mugîs", şifâ dilerken "Hüve'ş-Şâfî", seferde ve gazâda "Hüve'l-Melik", "Hüve'l-Fettâh", "Hüve'l-Muʿîn" yazılırdı.[135] İnebahtı Savaşı'na iştirâk edip burada esir düşen Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme*'yi kaleme almasındaki maksatlardan biri de Pâdişâh'a sesini duyurma arzusudur. Binâenaleyh, uzun yıllar maiyyetinde bulunduğu ve ona bağlılığını her fırsatta dile getirdiği Pâdişâh'ın himmet buyurup kendisini küffârın elinden kurtarması için yazdığı bir istirhâm-nâme gibi de düşünülebilecek bu esere şâirin "Hüve'l-Fettâh" ibâresiyle *Hediyye* adını verdiğini ifade etmesi metnin hem muhtevâsına hem de yazılış maksadına uygun görünmektedir. Nitekim o, Allah'ın Pâdişâh'a yeni fetihler müyesser kılıp bu vesileyle kendilerine hürriyet kapılarını açması için dâimâ duâ etmiştir:

8. Berr ü baḥrüñ ḥâkimi Ẕıll-ı Ḫudâ
Saña rehber Ḫıżr u İlyâs cümle er

135 bk. Bekir Kütükoğlu, "Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler* (ed. Mübahat S. Kütükoğlu), İstanbul 1988, s. 174.

9. Uġuruñ ḫayr ola iy şâh-ı cihân
Seyf-i ḳāṭıʿ ile refʿ oluna şer

10. Bile ʿâlem nicedür ṭabʿ-ı Selîm
Ur ḳılıcı düşmene göster hüner (“Ḳaṣîde”, **27ᵃ**)

c) Muhtevâsı

Klasik tertib hususiyetlerini ihtiva eden bir üslupla yazılmış olan *Sergüzeştnâme* tevhidle başlamaktadır (**1ᵇ-2ᵃ**):

1. Bismillâhi’l-Meliki’l-Müsteʿân
Feṭḥ ider bâbı bu miftâḥ-ı cihân

2. İy Kerîm [ü] Raḥîm-i ʿâlemiyân
Yoġ iken ʿarş u kürs [ü] kevn [ü] mekân

3. **Kün** buyurduñ o demde itdi ẓuhûr
Oldı mevcûd bu ḳubbe-i devrân (**1ᵇ**)

“**Naʿt-i Mevlûd-i Resûl ʿAleyhi’s-selâm**” ve “**Medḥ-i Nûr-ı Nebî ʿAleyhi’s-selâm**” manzumelerinden sonra (**2ᵃ-3ᵃ**) “**Vaṣf-ı Ḥażret-i Ebû Bekir Raḍıyallâhu ʿanh**”, “**Vaṣf-ı Ḥażret-i ʿÖmer Raḍıyallâhu ʿanh**”, “**Vaṣf-ı Ḥażret-i ʿOṯmân Raḍıyallâhu ʿanh**”, “**Vaṣf-ı Ḥażret-i ʿAlî Raḍıyallâhu ʿanh**” başlıklarıyla dört halife için yazılmış na’tler bulunmaktadır (**3ᵃ-4ᵇ**). Her biri birkaç beyit tutan “**Der Şân-ı Aṣḥâb**” ve “**Vaṣf-ı Ḥażret-i Dürreyn**” başlıklı sahabe ve Hz. Hasan-Hz. Hüseyin na’tlerini (**4ᵇ-5ᵃ**) üç beyitlik “**Iẓhâr-ı Eẕân**” ile Hz. Peygamber na’ti takip etmektedir (**5ᵃ-5ᵇ**). Na’tin sonunda yer alan

101. Salṭanat emrüni virüp Yezdân
Açdı râyâtı Ġāzî ʿOṯmân

beytiyle “**Vaṣf-ı Cülûs-ı Salṭanat-ı Âl-i ʿOṯmân**” başlıklı medhiyyeye gi-

riş yapan Hindî, Osman Gâzî, Orhan Han ve Fâtih Sultân Mehmed'in isimlerini anıp genel olarak Osmanlı Pâdişâhlarını (**5^{b}-6^{a}**); "**Medḥ-i Pâdişâh-ı Ẓıllullâh**" başlıklı uzunca bir şiirle de II. Selîm'i medhetmektedir (**6^{a}-7^{b}**). Eseri nazmettiği yıllarda pâdişâh olan II. Selîm şânı yüce, Hz. Peygamber ahlâklı, Hz. Ali görünüşlü, İran'dan Turan'a, oradan Yunan'a bir yığın beyi, paşayı, şâhı kendine kul eden, doğuda batıda, Horasan'da Şirvan'da, Şiraz ve Geylân'da hüküm süren, nâmına hutbelerin okunduğu, uğruna şehirlerin zaptedildiği, saltanatına canların fedâ olduğu bir "pâdişâh-ı heft iklîm", "sultân-ı cihân", "şâh-ı devrân"dır:

119. Nice cân virmeye o hizmetüñe
Virdi tâcı ile taḫtı o Yezdân (**6^{b}**)

Tâc ü devlet baḫt ü rifʿat pâydâr
Ṭapuña yüz süre mîrân ṣad hezâr ("Beyt", **6^{b}**)

Hindî Mahmûd, eserini esâret yıllarında yazmış olmakla birlikte İnebahtı Savaşı'ndan önceki döneme dâir de bazı bilgiler verir. Bunlar arasında, şâhid olduğu birtakım hâdiseler ve kendi hayâtıyla ilgili malumat olduğu gibi Osmanlı tarihiyle alâkalı bilgiler de mevcuttur. Buna dâir örneklerden biri Hindî'nin, II. Selîm'in tahta çıktığı günü belirtmesi ve bu güne tarih düşmesidir:

120. Ona irdi Rebîʿü'l-evvel'de
Geçdi taḫta vü eyledi dîvân

121. Resûlullâh mevlûdından oldı
Şerʿ-i Aḥmed bulur tamâm ʿunvân

122. Bir eksükli didi ol günde târîḫ
Selîm Şâh'da bugün mühr-i Süleymân (Sene 974) (**6^{b}**)

Hindî Mahmûd, Sultân Selîm medhiyyesinde sözü Kıbrıs'ın fethine (978/1571) de getirmekte ve "Kıbrıs Fâtihi" Lala Mustafa Paşa'nın cesâretini

överek adanın fethine de tarih düşmektedir (**7ᵃ**). Bu bölümden sonra

ʿAceb seyr itdirür gör rûzigârı
İder Efrenc ilinde **Hindî** zârı (“Beyt”, **7ᵇ**)

beytiyle eserinin ana konusuna giriş yapan Hindî, önce “**Vaṣf-ı Bâʿiṯ-i Naẓm**” ve “**Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ʿÂlem-penâh Medde Ẓılluh**” başlıklı şiirleriyle Sultân Selîm’le irtibatlı olarak kendisi hakkında bilgi vermekte, Pâdişâh’ın cülûs merâsimini ve onun emriyle atandığı vazifeleri anlatmakta (**7ᵇ-9ᵃ**), sonra sözü yeniden Kıbrıs’ın Fethi’ne getirerek “**Vaṣf-ı Donanma-i Hümâyûn**” kısmı ile İnebahtı mağlubiyetiyle sonuçlanacak serüveni anlatmaya geçmektedir (**9ᵇ-10ᵇ**).

“**Vaṣf-ı Âlât-ı Ḥarb**” başlığı altında savaş âletlerinden, “**Vaṣf-ı Cenk**”de ise 17 Cemâziyelevvel 979 (7 Ekim 1571) Pazar günü vuku bulan savaşın kanlı sahnelerinden ve ağır bilançosundan bahsetmekte, “**Vaṣf-ı Maḥbûsân**” ile de eserin geri kalan kısmında hep yer vereceği esâret hayâtını aktarmaya başlamaktadır (**10ᵇ-12ᵇ**).

Hindî Mahmûd, esir alındıktan hemen sonra karşılaştığı zorlukları anlattığı bu kısımı müteâkib Peygamberimiz’den şefâat dilediği bir gazelin ardından “**Tażarruʿ-kerden be-Cânib-i Ḥażret-i Sübḥân**” başlığı altında Allah’a niyâzda bulunmaktadır (**12ᵇ-13ᵇ**). **13ᵇ**’de yeni esirlere sabrı ve sebâtı tavsiye eden eskiden esir düşmüş iki müslüman kadının sözleri “**Naṣîḥat-i Zenân-ı Ṣâliḥân**” başlığıyla aktarılmakta, **14ᵃ**’daki “**Vaṣf-ı Temâşâ-yı Hindî**” kısmında müellifin Messina’daki yaşayışa dâir gözlemleri bulunmaktadır.

14ᵇ’de yer alan “**Der Leyle-i Berât Tażarruʿ Şoden**” bölümünde Berât gecesi münâsebetiyle tevbe, istiğfâr ve bu dünyada esâretten, âhirette ateşten kurtulması için yaptığı duâ yer almakta, devâmında ise Ramazan ayına dâir (muhtemelen 979/1572 Ramazan’ı) müşâhedeleri, oruç tutan mahpusların durumu, zindanda okunan mukābeleler, kılınan terâvihler anlatılmaktadır. Bundan sonra gelen varak “**15ᵃ**” diye numaralandırılmışsa da anlatılan konunun devâmının “**36ᵃ**”da bulunması dağılan yaprakların muhtevâya bakılmaksızın yapıştırıldığını göstermektedir. **15ᵃ**’da Emir Sultân, Ahî Evrân’dan istimdâd dilenmekte ve “**Ġazel-i Meded-kerden-i Ḫıżr**” başlıklı gazelle Hızır aleyhisselâm’dan

yardım istenmektedir.

Hindî Mahmûd, **15ᵇ-16ᵃ**'daki "**Vaṣf-ı Mekâtib-i Rûm**" başlıklı kısımda Anadolu'dan gelen bir mektubun farkına varan hıristiyan gözlemcilerin onu açtırmadan kendi elinden almaları hâdisesini anlatmakta ve bu yüzden mektupta yazılanları öğrenemeyen esâret arkadaşlarının üzüntülerini kaydetmektedir. **16ᵃ-17ᵃ**'da ise Hindî Mahmûd'un teselli ve nasihat maksadıyla kaleme aldığı elifnâme bulunmaktadır.

"**Vaṣf-ı Maḥmûd Beg**" manzumesinde Kaptân-ı Deryâ Müezzinzâde Ali Paşa'nın oğullarından Mahmûd Bey'den sitâyişle bahseden Hindî (**17ᵃ-ᵇ**) "**Vaṣf-ı Şehr-i Rebî'ü'l-evvel**" ve "**Vaṣf-ı Mevlûd-ı Nebî 'Aleyhi's-selâm**" bölümlerinde bu ayın fazileti, hapishanede yaptıkları ibâdetler, ettikleri duâlar, Peygamberimiz'in doğumu vesilesiyle okunan mevlid hakkında bilgi verir (**17ᵇ-18ᵇ**).

Peygamber Efendimiz için yazılan na'tin olduğu **18ᵇ**'den sonra **19ᵃ** olarak numaralandırılmış olan varakta bahsedilenler dikkate alındığında bu kısımda da yaprakların koptuğu anlaşılmaktadır. Binâenaleyh nüshanın en sonuna yapıştırılan varağın mânâ bütünlüğünü sağlamak amacıyla buraya yerleştirilmesi gerekmektedir. **19ᵃ**'da Hindî, "**Vaṣf-ı Da'vet-i Papa**" başlığı altında Papa V. Pius'un esirleri huzûruna davet edişini anlatmakta, müttefik kuvvetlerin komutanı Don Juan'ın kendilerini Papa'ya takdim edişini etkileyici bir üslupla aktarmaktadır (**19ᵃ-20ᵃ**).

Müezzinzâde Ali Paşa'nın diğer oğlu Ahmed Bey'in vefâtının ve Hindî'nin onunla ilgili mersiyesinin yer aldığı **20ᵃ-20ᵇ** varağından sonra "**Vaṣf-ı Terbiye-i Papa**" ile Papa'nın aralarında anlaşmazlığa düşen esirlere uyguladığı cezâ hakkında bilgi verilmektedir (**21ᵃ**).

Hindî, "**Vaṣf-ı Şeref-i İslâm**" kısmında yegâne hak dinin İslâm olduğunu söylemekte, arkadaşlarına Hz. Peygamber'in ümmetinden oldukları için şükretmeleri gerektiğini belirterek İslâm, cennet-cehennem hakkında kısa bilgiler vermektedir (**21ᵇ**). "**Vaṣf-ı Kefere-i Bed-nâm**" bölümünde ise Roma hıristiyanları hakkındaki gözlem ve kanaatlerini paylaşmakta, bunların dinlerinin bâtıl olduğunu söyleyerek "**Vaṣf-ı Pend-i Hindî**" ile birtakım nasihatlerde bu-

lunmaktadır (**22ᵃ-23ᵇ**).

Paşazâde Mahmûd Bey'le aralarında geçen bir nükteyi aktardıktan sonra (**23ᵇ**) Zilhicce ayı münâsebetiyle "**Vaṣf-ı Edâ-i Ḥacc-ı Şerîf**" başlığı altında, üç defa yerine getirerek tecrübe kazandığı hac ibâdeti ve menâsiki hakkında bilgi vermekte, bu kısmın içine yerleştirdiği bir kasîde ile Pâdişâh II. Selîm'i ve ordusunu medhetmekte; tavaf esnasında, Arafat'ta hacıların diliyle duâlar edip, küffâr beldesindeki bu içler acısı hâlinden kurtarması için Allah'a yakarmaktadır (**24ᵃ-27ᵇ**):

7. Seni ẕikr eyleyen diller ḥaḳı-çün
Maʿârif açduġı güller ḥaḳı-çün

8. Senüñ ʿilmüñ bilen ʿâlimler içün
O ʿilm-ile olan ʿâmiller içün

9. Meşâyiḫ itdügi taḳvâ ḥaḳı-çün
Şerâyiʿ virdügi fetvâ ḥaḳı-çün **(25ᵃ)**
…
13. Bugün dûrda olan ḥuccâc ḥaḳı-çün
Senüñ iḥsânuña muḥtâc ḥaḳı-çün
…
16. Bu küffâr içre maḥbûsıñ yolın aç
Bulara raḥmetüñ bârânını ṣaç
("Duʿâ-yı Tażarruʿ-ı Rûz-ı ʿArefe", **25ᵇ)**

"**Vaṣf-ı Fevt-i Papa**" başlıklı bölümde Hindî Mahmûd, Arefe günü yaptığı duâların kabul olduğunu söyleyerek büyük bir sevinçle Papa V. Pius'un ölümünü haber vermekte ve cenâze merâsimini anlatmaktadır (**27ᵇ-28ᵇ**). "**Vaṣf-ı Müfâraḳat-i Yârân**" başlığı ile Roma'da meydana gelen halk isyanı sebebiyle Papa kuvvetlerinin hapisteki bazı arkadaşlarını yanlarından alıp tedbiren başka bir yere naklettiklerini aktarmakta (**28ᵇ-29ᵃ**); "**Vaṣf-ı Papa-yı Cedîd**" kısmın-

da Papa XIII. Gregory'nin papalık töreni, sonra da San Pietro Bazilikası'nın tarihçesi ve o günkü durumu hakkında bilgi vermektedir (**29^{b}-31^{b}**).

Hindî, "**Vaṣf-ı Şöhret-i Papa**" ve "**Vaṣf-ı Ḫazîrân**" başlığını koyduğu bölümlerde Roma'nın merâsim için süslenmiş sokaklarını, Papa'nın gezintisini, gerçekleştirilen ihtişamlı töreni ve Romalılar'ın Papa sevgisini anlatmaktadır (**31^{b}-33^{b}**).

Hindî Mahmûd, "**Vaṣf-ı Esb-i Pîşkeş ü Seyr-i Ḫûbân**" başlığı altında Napoli'nin Vatikan'ın vakfı olduğunu söylemekte ve her yıl buna işâreten o dönemlerde İspanya'ya bağlı olan bu vilâyetten Roma Kilisesi'ne bir at gönderildiği bilgisini vermektedir. Metnin "**Seyr-i Ḫûbân**" kısmında ise Hindî'nin gördüğü kilise müdâvimi genç talebeleri övmesi yer almaktadır (**33^{a}-34^{b}**). Bu kısmı "**Gazel-i Ḫûbân-ı Efrenc**" ve "**Gazel-i Dîger Ṣanem-i Tersâ-yı Pür Şîve**" başlıklı gazeller tâkip etmektedir.

"**Der Vaṣf-ı Tesellî**" başlıklı bölümde Hindî Mahmûd, felekten şikâyet ederek gönlünü avutmaya, olan biteni anlamlandırmaya çalışmaktadır (**35^{b}-37^{a}**). Yine bu bölümde, İnebahtı'da esir düşmeden önceki dönemlerini, vezir ve beylerin meclisindeki saygın konumunu anlatırken, otağların kurulup kuzu kebaplarının yendiği günleri, kadehlerin döndüğü dost sofralarını hasretle anmakta, bugünkü hâline bakarak gözyaşlarını nazma dökmektedir.

Bu bölümün sonu ile "**Vaṣf-ı taẕarruʿ ile'r-Raḥmân**" başlıklı kısım Hindî'nin duâ ve ilticâlarından oluşmaktadır. Ancak "**37^{a}**" olarak numaralandırılmış varakta duâ yerine müellifin hapisteki vaziyeti ve zindan arkadaşlarını anlattığı beyitlerin yer alması bu kısmın da buraya sonradan -muhtevâya dikkat edilmeksizin- yapıştırıldığını göstermektedir.

37^{b}'de Hindî, "**Vaṣf-ı Uluc**" başlığıyla sonradan müslüman olmuş bazı esirlerin eski dinlerine dönmeleri için işkence gördüklerini, dönmeyenlerin yakılarak şehid edildiklerini söylemektedir.

Sergüzeştnâme'de pâdişâh için yazılmış bir gazeli müteakib "**Vedâʿ-ı Ramażân-ı Mübârek**" ve "**Der Ḥaḳḳ-ı Leyle-i Ḳadr**" başlıkları altında Ramazân ayı ve Kadir gecesi vesilesiyle esirlerin ruh hâli ve hep beraber yapılan duâlar bulunmaktadır (**37^{b}-38^{b}**). Bu bölümlerle birlikte eserin başla-

rında yer alması gereken manzumelerden olan "**Vaṣf-ı Mektûb-ı Papa**" ve "**Vaṣf-ı Sefer-i Roma**"da Papa V. Pius'un emri üzerine Don Juan'ın elinde tuttuğu esirleri Messina'dan Roma'ya göndermesi, bu sebeple yapılan hazırlıklar, Napoli'ye varış, Napoli halkı ve iklim şartları anlatılmakta, ayrıca Müezzinzâde'nin oğulları için yazılmış bir gazel yer almaktadır (**38^{b}-41^{a}**).

Don Juan'ın esirleri Napoli çarşısından giydirmesi, Müezzinzâde'nin oğlu Ahmed'in hastalığı ve Roma'ya hareketle ilgili beyitlerin bulunduğu **41^{a}**'daki "**Vaṣf-ı Ḫilʿat-ı Don Civan**" bölümünden sonra, Roma'ya varış ve Roma zindanına yerleştirilme macerasının anlatıldığı "**Vaṣf-ı Roma**" kısmıyla nüsha son bulmaktadır (**41^{a}-42^{b}**).

d) Şekil ve Tür Özellikleri

Sergüzeştnâme'de birkaç nazım şekli kullanılmıştır. Ancak eser, başta gelen nazım şekli itibariyle de oldukça ilginçtir. **Tertib**i (Besmele, tevhîd, münâcât, na't-ı Nebî, na't-ı çâr-yâr-ı güzîn, na't-ı Hz. Hasan-Hüseyin, na't-ı ashâb, medh-i pâdişâh, sebeb-i te'lîf, vasf-ı bâis-i nazm…), **hâkim vezinler**i, **tarz**ı ve **üslûb**u dikkate alındığında eserin nazım şekli mesnevî gibi görünmektedir. Nitekim merhum Âmil Çelebioğlu da *Sergüzeştnâme*'yi Kanûnî devrinin "mesnevî edebiyâtı" içinde değerlendirerek eserin bu tarzda kaleme alındığını açıkça belirtmiştir.[136] Ancak kafiye örgüsüne bakıldığında Hindî'nin mesnevî nazım şeklinin kendine mahsus ana kaidesine (aa, bb, cc, dd, …) uymayarak beyitlerin sonunu "-ân" kafiyesiyle tek sese ircâ edip bir önceki beyte bağladığı görülmektedir (aa, ba, ca, da, …). Bu durum eserin hâkim nazım şekline kasîde dememizi gerektirmektedir. Fakat o, eserde farklı bir nazım şekli kullandığında çoğunlukla "kasîde, gazel, kıt'a, beyit" başlığını koyarak o manzumenin şeklini ayrıca belirtmiş, ana konuya dönerken ise genelde "nazm" veya "ve lehû" başlığını kullanmıştır.

Öte yandan sayısı iki yüzü bulan vezin hatâsı, aynı manzume içinde bile kafiye oluşturmak için sık sık aynı kelimelerin kullanılması,[137] hattâ bazan peş-

136 bk. Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, s. 104.

137 921 beyitlik manzumenin %25'inin kafiyesinin sadece bir düzine kelimeyle oluşturul-

peşe gelen beyitlerde aynı kelimeyle kafiye oluşturulması,[138] bir çok mısrada vezni tutturmak yahut mısraı tamamlamak için ilâve edilen "ki, kim, hem, dahı, iy, dinle, gör, inan" gibi kelimeler, çoğu yerde edebî sanatlardan uzak basit tahkiye tarzıyla konunun anlatılması gibi eserin barındırdığı bir yığın edebî problem onun ana manzumesine Türk edebiyâtının edebî gücü en yüksek, en sanatlı nazım şekli olan "kasîde" dememize mânî olmaktadır. Üstelik Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme*'yi 8000 beyit olarak kaleme aldığını göz önünde bulundurduğumuzda[139] bu kadar geniş hacimli bir esere kasîde dememiz zaten mümkün değildir. Eserdeki tevhid, münâcât, na't, mersiye gibi manzumeler kasîdeyse de hem yukarıda bahsettiğimiz hususlar ve problemler hem de eserde esas itibariyle savaş ve esâretle alâkalı birbirini takip eden konuların **hikâye edilmesi** *Sergüzeştnâme*'yi bir "kasîde mecmuası" olarak değerlendirmemizi de imkânsız kılmaktadır. O yüzden kafiye sistemiyle kasîdeye, bunun dışındaki bütün yönleriyle mesnevîye uyan *Sergüzeştnâme*'nin hâkim nazım şekline genel anlamıyla **manzume** demenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.[140] Beyitleri numaralandırırken de esere hâkim olan "-ân" kafiyeli manzumeyi esas kabul ettik. **Veznin ve kafiyenin değiştiği** kıt'a, gazel ve kasîdeleri ise kendi içlerinde numaralandırdık. Ana manzumede bulunan tevhid ve na'tler dışında eserde 3 kasîde, 16 gazel, 3 kıt'a, 2 mesnevî tarzında yazılmış kısa manzume

---

ması (36 beyit "cân", 28 beyit "gebrân", 22 "devrân", 21 "sultân", 20 "yârân", 18 "Yezdân", 18 "civân", 15 "Sübḥân", 14 "Raḥmân", 12 "dîvân", 12 "seyrân" 12 devrân…) eserin kafiye bakımından ne kadar fakir olduğunu bize göstermektedir.

138 Meselâ 92 ve 93. beyitlerde kafiye "zebân" kelimesiyle oluşturulmuş, 390 ve 392. beyitlerin kafiyesi "yârân" kelimesiyle sağlanmıştır.

139 **38.** Ki yazdım anda cümle **sergüzeşt**üm
İdüp cûş anda deryâ gibi ṭaştum

39. Sekiz biñ beyt ile yazdım kitâbum
Naṣîḥat idi yârâna ḫiṭâbum (*Kısas-ı Enbiyâ*, **2ᵇ**)

140 Bir edebiyât terimi olarak manzumenin mânâsı, kasîde ve mesnevînin hususiyetleri ve ayırt edici özellikleri ile ilgili genel mâlumât için bk. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz,* İstanbul 2003, s. 38-46; 57; 59-70.

ve 24 müfred (müstakil beyit) bulunmaktadır.

Sergüzeştnâme ihtivâ ettiği türler itibariyle de hayli renklidir. Başta tevhîd, naʿt, münâcâtlar olmak üzere elifnâme, menâsik-i hac, mersiyye, nasihatnâme (pendnâme) ve tarihler birinci derecede saymamız gereken edebî türler arasında yer almaktadır.

Eserde hâkim vezinler "feʿilâtün (fâʿilâtün) mefâʿilün feʿilün (faʿlün)" ve "mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün" ise de "mefâʿîlün mefâʿîlün mefâʿîlün mefâʿîlün", "fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün" ve "mefʿûlü mefâʿîlü mefâʿîlü feʿûlün", "mefʿûlü fâʿilâtü mefâʿîlü fâʿilün" kalıplarıyla yazılmış kısımlar da mevcuttur. Bu durum yeknesaklığı gidermekte, esere şüphesiz farklı bir âhenk ve akıcılık katmaktadır. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Hindî Mahmûd'un *Sergüzeştnâme*'de aruzu başarıyla kullandığını söyleyemeyiz.

Nüshada imlâ bütünlüğü bulunmamaktadır. Kelimelerin sonunda bulunması gereken nisbet "ی"leri çoğu zaman yazılmazken, bazı terkiplerde ilk kelimenin sonuna "ی" konulmuş, bazılarında araya "و" yerleştirilmiştir. Bağlaç vazifesi gören "و" harfinin konulması gereken bazı yerlere ise bu harf yazılmamıştır. Nüshada kimi harflerin unutulduğu, kimilerine noktalarının konulmadığı da görülmektedir. Kelimelerin aslî imlâlarına çoğu kere dikkat edilmişse de bazan aynı kelime birkaç türlü yazılmıştır. Bazı kelimeler ise konuşma dili ve telaffuz imlâsı esas alınarak yazılmış ve harekelenmiştir. İmlâda birliğin olmamasında şüphesiz müellifin / müstensihin tercihinin ve -eğer nüsha müellif nüshasıysa- Hindî'nin çok zor şartlarda eserini kaleme almış olmasının da etkisi vardır.[141]

Aslında Hindî Mahmûd, eserindeki eksikliklerin ve kusurların farkındadır. Nitekim

614. Dürr [ü] cevher dizem müdâm naẓma
Baʿżı yerlerde düşer seyelân (**29ᵇ**)

beytini söyleyerek bu gerçeği edebî bir tasvîrle dile getirmekte, hattâ aşağıdaki beyitte görüleceği üzere insanın hatâ ile malul olduğunu ifâde ederek

141 Daha teferruatlı bilgiler ve örnekler için aş.bk. "Metnin İmlâ Özellikleri".

hatâlarını kabul ettiğini açıkça söylemekten çekinmemektedir:

157. Muḳırr u muʿterifvem ben ḫaṭâma
Ki insânun işi sehv-ile noḳsân **(8ª)**

Ama o, eserini sonraki nesillere emânet ederken onlardan eserine sâhip çıkmalarını, oradaki hatâları düzeltmelerini, eksikleri tamamlamalarını, eserin kusurlu kısımları üzerinde oyalanmamalarını istemektedir:

153. Şular kim dâniş-i ehl-i hünerdür
ʿUyûbın setre saʿy eyleye ol cân

154. Müdâmî ḥarfine barmaḳ başuban
Yaḳuban beytimi itmeye vîrân

155. Ki taṣḥîḥ eyleye ḫaṭb u ḫaṭâsın
Daḫı itmâm ide ḳomaya noḳṣân

156. Ḫudâ anuñ ʿuyûbın setr idüben
Cihân rûyında dâyim ḳıla ḫandân

Gerek tertibi gerekse muhtevâsı ile orijinal bir eser olan *Sergüzeştnâme* açık, akıcı ve anlaşılır bir üslupla yazılmıştır. Eserin dili XV-XVI. asırların mesnevî dilinin hususiyetlerini taşımaktadır. Klasik Osmanlı Türkçesi devresi olarak tanımlanan XVI. asırda bilhassa edebî eserlerin dili genellikle ağırlaşmaya başlamış ve belli ölçüde ortak kalıpları olan imlâ ve gramer yapısıyla yazılmış olmalarına rağmen *Sergüzeştnâme* bir asır öncesinin dil özelliklerini daha fazla barındırır gibidir. Hindî, bizzat yaşadığı veya şâhit olduğu hâdiseleri anlatırken kullandığı hemen tamamı Türkçe olan fiillerde, tahkiye metoduyla yazılan bu tarz manzumelerin üslubu îcâbınca "görülen geçmiş zaman" sîgasına yer vermiştir. Eserde, gelecek zaman eki "-ısar, -iser" ve emir kipi "-gil"in kullanımı da dikkat çekmektedir. Bu kiplerin çekimlerinde yer yer Eski Anadolu Türkçesi'ne âit çekim özellikleri kendini göstermektedir.

Sergüzeştnâme'nin son olarak bahsetmemiz gereken bir diğer önemli özelliği ise bir kısmı bugün artık kullanılmayan atasözleri ve deyimlere de yer vermiş olmasıdır. Bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

343. Ditreyüp kâġıd üstine cânum
İşidüp cemʿ olur hemân iḫvân (**16ᵃ**)

432. Her işüñ râstına sevinme ṣaḳın
Çomaġa râst gelür gehî ṭavşan (**19ᵇ**)

496. Olagör ḥüsn-i ḫulḳ-ile müdâm sen
Çıḳar ṭatlu söz-ile inden ilan (**22ᵇ**)

Devrân ki ḥâdiṣât-ıla her gice yüklidür
Gün doġmadan neler ṭoġa kim bile nâgâh ("Beyt", **29ᵇ**)

Bu meşhûrdur eyâ simîn sâʿid
Yeter biñ serçeye ʿuḳḳāb-ı vâḥid ("Dîger", **32ᵃ**)

747. Elüñde nesne yoḳ aç u uyuzsın
Ki dâne göre dâma düşe murġān (**34ᵇ**)

786. Yine devlet ḳuşı ḳona serüñe
İde ʿizzet riʿâyetin erkân (**36ᵇ**)

5. Aġlama **Hindî** ṣaḳın sen o geçen çaġlar-içün
Aḳduġı yire yine aḳar ṣaḥîḥ âb-ı revân
("Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ʿÂlem-penâh bâ Münâsebet", **38ᵃ**)

830. Vâṣıl oldı mekâtib-i Papa
Işırup barmağını açdı dehân (**38^{b}**)

863. Kişiyi ṣu çeker yâḫûd ṭoprak̟
Ecel irse bulunmaya dermân (**40^{a}**)

Sonuç olarak Hindî Mahmûd, *Sergüzeştnâme*'sinde, mesnevîlere has estetik ölçüleri canlı bir Türkçe, düzgün ve sağlam ifadelerle ortaya koymuş; o devrin genel edebî çerçevesinin dışına çıkarak kendi şahsî hayâtını, özellikle esâret yıllarını, müşâhedelerini, başından geçen acı tatlı hâtırâtı, içinde bulunduğu ağır şartlara rağmen nazmetmeyi başarmıştır. Tam bir nüshası henüz bulunamamış olsa bile *Sergüzeştnâme* bu hâliyle de tarih, edebiyât ve kültür dünyası için değerli bir vesika niteliği taşımaktadır.

III. BÖLÜM

SERGÜZEŞTNÂME METNİ

1. Nüsha Tavsifi

Sergüzeştnâme'nin şimdiye kadar tespit edebildiğimiz tek nüshasının özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Ad: Eserin adı 1[b]'de *Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd* olarak kayıtlıdır.

Cilt: Nüshanın orijinal cildi yoktur. Dolayısıyla devrinin hususiyetlerini gösteren süsleme teknikleri, cilt malzemesi vs. hakkında bilgi verme imkânı bulunmamaktadır. Meşin bir kutu içinde muhafaza edilen nüshaya herhangi bir hususiyeti bulunmayan meşin kahverengi bir kapak yapıştırılmıştır.

Varak / Kâğıd: 42 varak. Ancak bu varaklar karışmış ve kopmuş durumdadır. Kopan varakların bir kısmı rastgele yapıştırılmışken bir kısmı yanlış yerlerden dikilmiş, geri kalanı kaybolmuştur.

Kâğıtlar 24x18.5 cm. eb'adında, âharlı. Tamirden geçtiği anlaşılan yazmada varakların tamamı rutubetten etkilenmiş; orijinal görünüm ve rengini yer yer kaybetmiş, kirli, lekeli, kahverengi-siyah bir hâl almış durumdadır. Bazı varakların kenârları tahrip olmuş, kesilmiştir.

Cedvel / Sütun / Satır: Nüsha cedvelsiz olup çift sütunludur. Sütunların arasında (sayfa ortası) takribî bir mesâfe vardır; ancak âyet ve bölüm başlıklarının yazıldığı satırlar sütunsuzdur. Her sayfa 15 satırdan oluşmaktadır.

Yazı: Yaldızsız, harekesiz düzgün nesih, siyah mürekkep. Âyetler, konu başlıkları, kelime-i tevhid vb. bazı Arapça ibareler kırmızı mürekkeplidir. Varaklardaki nem ve oksitlenme yazının yer yer bozulmasına, lekelenmesine, mürekkebin kısmen dağılmasına ve silinmesine sebebiyet vermiştir. Sayfa kenarlarında, unutulmuş veya yanlış yazılmış birkaç kelime ve mısra ile 10[a]'da kurşun kalemle sonradan yazılmış "Hindî Maḥmûd'uñ bir parçası dîgerine ʿilâve olunacaḳ" cümlesi ve bazı yapraklardaki mühürler dışında eserde anlatılan mevzularla alâkalı herhangi bir not, talik, haşiye mevcut değildir. Varakla-

rın “b” yüzünün sol alt köşesinde bulunması gereken ayaklar (reddâde/ müşîr) iki varak dışında yoktur. Bunlar tamir esnasında kesilmiş olmalıdır.

Tezhip: Nüshada herhangi bir tezhip, nakış, figüratif resim, minyatür vb. görsel öge bulunmamaktadır.

Kayıtlar: Varaklarda herhangi bir mukābele, mütâlaa, kırâat, semâ kaydı bulunmamakla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi yer yer tashih, vakıf, temellük/ tesâhüp kayıtları bulunmaktadır. Meselâ **18^{b}**’nin derkenârındaki mühürde nüshanın “**Merhum Ahmed Bâdî Efendi’nin vakfiyesi**” olduğuna dâir kayıt mevcuttur.

Nüshanın zahriyyesinde sonradan yazıldığı anlaşılan birtakım kayıtlar vardır. 1180 (1766) tarihli kayıtta “Vaṣf-ı Rîm[142*] Papa mürd olup ġāzîlerüñ mesrûr oldığıdur. Ve târîẖi ṭoḳuz yüz yetmiş sekizdür. Ġaflet olunmaya ve’s-selâm. Sene 1180.” Zahriyede eserin muhtevâsı ile ilgili olmayan üstü karalanmış ifadeler ve bazı hesaplar dışında mor ve kırmızı renkli iki eski mühür bulunmaktadır. Sol alt köşedeki kaşede ise şu bilgiler var: “[Ed]i[r]ne Se[l] imiye Kitaplığı. Kısmı: S.II. Yeni No.: 2162. Eski No.: 230/2312. Tasnif No.: 894.1. Geldiği Tarih: Badi Ef.-1335.”

Varaklar Arap rakamları yanında bugün kullandığımız rakamlarla da numaralandırılmıştır. Ancak bu numaralandırma yanlış dikilmeyle neticelenen tamirden sonra yapıldığı için nüshanın gerçek varak sırasını göstermemektedir.

İstinsâh Tarihi: Nüsha eksik olduğu için istinsâh tarihi mevcut değildir.

Başı:

1. Bismillâhi’l-Meliki’l-Müste‘ân
Feṯḥ ider bâbı bu miftâḥ-ı cihân

2. İy Kerîm [ü] Raḥîm-i ‘âlemiyân
Yoġ iken ‘arş u kürsî kevn [ü] mekân

142* Rîm: Osmanlı halk dilinde Roma’ya verilen ad.

Sonu:

920. Şöyle gelsek yire kim ide nigâh
Yimege virmeye bir acı ṣoġan

921. Bendeñ olduġımuza ʿizzetdür
Bulduġımuz burada bu ʿunvân

2. Metnin İmlâ Özellikleri

Eser, müellif nüshasıysa farklı zaman ve zor şartlarda yazıldığı için; değilse müstensihin dikkatsizliği sebebiyle imlâ bakımından bütünlük arz etmemekte, bir çok hatâ barındırmaktadır. Metnin imlâ özellikleri ana hatlarıyla şu şekildedir:

- Nüshada aynı kelimelerin farklı şekillerde yazıldığı dikkat çekmektedir. Meselâ "ḫizmet" kelimesi bazan "ḫıdmet", "gergi" "gergü", "Don Civan" "Ṭon Civan", "ḫazîrân" "ḥazîrân" şeklinde yazılmıştır. "Papa" da üç türlü yazılan kelimelerdendir:

(Örnekler vr. 27[b]-28[a]'dan alınmıştır.)

- Bazı kelimelerde harfler atlanmış, bir kısmında noktalar konulmamıştır. Bazı kelimeler ise ekseriyetle yanlış yazılmıştır: "mü'min" kelimesinin "mü'mîn", "icâzet"in "icâẕet" şeklinde yazılması gibi.
- Müstensih / müellif, içinde hemze olan bazı kelimeleri (ى) ile yazmayı tercih etmiştir: dâim: dâyim, ḳāim: ḳāyim, ṣâ'im: ṣâyim…
- Nüshada müstensihin bazan atıf vâv'ını tercih etmediği görülmektedir. luṭf [u] seḫâ, şems [ü] ḳamer… Bazı tamlamalarda ise araya "vâv" harfi koymuştur: âb **u** zemzem, dîn **ü** İslâm, fâʿil **ü** muḫtâr, âyîn **ü** edyân, sâʿid ü sîmîn…
- Yardımcı sessiz olarak "n" yerine "y" kullanıldığı görülmektedir: kendü**y**i

- “-ınca, -ince” zarf fiili yerine ise bazan “-ıcak, -icek” kullanılmıştır: iricek, olıcaḳ, göricek
- Bazı yerlerde birinci teklik şahıs eki “-ayım, -eyim” ekleri yerine yer yer “-ayın, -eyin” yazılmıştır: göreyin, ideyin…
- İkinci teklik şahıs emir ve olumsuzluk ekleriyle oluşturulan “-mayın, -meyin” yerine “-mañ, -meñ” tercih edilmiştir: olmañ, ḳorḳmañ, düşmeñ, itmeñ.
- “ile” edatının yazılışında da birlik yoktur. Bazan bitişik (ḫavf-ıla, derd-ile, ḥâl-ile), sonu ünlü ile biten kimi kelimelerde araya kaynaştırma harfi konularak (ṣafâ-yıla), bazan da ayrı bir şekilde yazılmıştır (bizüm ile, muḥabbet ile).
- Bazı kelimelerin bitişik yazıldığı da vâkidir: hemân-dem, ol-dem, Don-Civan…

3. Metnin Tesisinde Takip Edilen Usûl

1. Metin kasîde, gazel, kıt’a gibi çeşitli nazım şekillerinden oluşmaktadır. Toplam 1115 beyit olan metnin numaralandırılmasında ana nazım şekli olan ve “-ân” sesiyle biten manzûme esas alınmış, aralarda bulunan kıt’a, gazel, kasîde gibi diğer şiirler ise kendi içlerinde numaralandırılmıştır.

2. Metinde kırmızı mürekkeple yazılmış olan ibâreler **kalın siyah** karakterlerle dizilmiştir.

3. Gerektiği zaman metne yapılan ilâveler (vezinler, yazımı unutulan harfler vs.) köşeli parantez içinde gösterilmiş, bariz imlâ hatâları düzeltilmiştir.

4. Kafiye zarureti dışında Türkçe kelimelerin okunuşunda XVI. asrın dil özellikleri gözetilmiştir.

5. “ṣallallâh, raḍıyallâh, nevverallâh, illallâh” gibi ibarelerde “Allâh” lafzının önüne kesme işâreti veya kısa çizgi konmamış, bu kelime yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bitişik yazılmıştır.

6. “nâ” ve “bî” gibi Farsça ön ekler kelimeye “-” ile bağlanmış (nâ-tamâm, nâ-merd, bî-pâyân), “dergâh” gibi kelimelerde ise son ekler ise bitişik yazılmıştır. “-veş, -âsâ, -vâr” gibi benzetme edatlarıyla, nüshalarda bitişik ya-

zılmış olan "ile, ıla" edatı ve birleşik sıfat ve tamlama oluşturan kelimeler, "-" ile ayrılmıştır: ney-veş, ḫande-ʿızâr.

7. Bitişik yazılan "çün" edatı "-" ile ayrılmıştır: anuñ-çün, benüm-çün.

8. Vâv-ı maʿdûleler " ˇ " simgesiyle gösterilmiştir.

9. (غ) ve (ق) harflerinden sonra gelen uzatmalar seslilerin üzerindeki (¯) işâretiyle gösterilmiştir.

10. Müellif nüshası olması ihtimâline binâen imlâya -yazıldığı zaman ve şartları göstermesi bakımından- mümkün olduğunca müdâhele edilmemiştir.

11. Eserde bir çok vezin hatâsı mevcuttur. Basit müdâhelelerle düzeltilebilecek olanlar düzeltilmiş ("ḫîlesi ile": "ḫîlesiyle" gibi), metnin akışını bozmamak için sayısı iki yüzü bulan bu aksaklıklara tek tek işâret edilmemiştir. Kelime fazlalığından kaynaklanan hatâlara genellikle müdâhele edilmemiş, problem dipnotlarda gösterilmiş, vezin yahut mânâ îcâbı metin tamirinin yapıldığı yerler köşeli paranteze alınmıştır. Metinde aruzun değişik kalıpları kullanılmıştır. Değişen kalıplar köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

4. Transkripsiyon Sistemi

Osmanlı imlâsında mevcut olup, bugün kullanılmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ء ا	’ A a ā / E e / i ī	ص	Ṣ ṣ
ب	B b	ض	Ḍ ḍ ; Ż ż
پ	P p	ط	Ṭ ṭ
ت ة	T t	ظ	Ẓ ẓ
ث	S̱ s̱	ع	‘
ج	C c	غ	Ġ ġ
چ	Ç ç	ف	F f
ح	Ḥ ḥ	ق	Ḳ ḳ
خ	H̱ ẖ	ك	K k / ñ / G g
د	D d	ل	L l
ذ	Ẕ ẕ	م	M m
ر	R r	ن	N n
ز	Z z	ه	H h / a / e
س	S s	و	u ü ū/ vu, vü / ve/ ˇ

TRANSKRİPSİYON METNİ

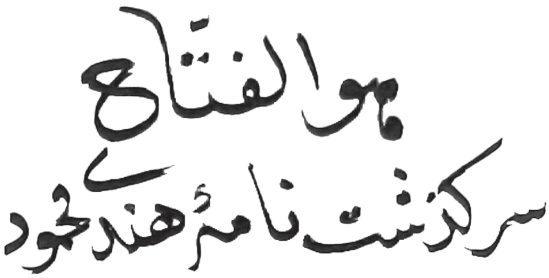

Hüve’l-Fettâḥ

Sergüẕeşt-nâme-i Hindî Maḥmûd

(Hediyye)

1[b]

Hüve'l-Fettâḥ

Sergüẕeşt-nâme-i Hindî Maḥmûd [1*]

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

1. Bismillâhi'l-Meliki'l-Müsteʿân
Fetḥ ider bâbı bu miftâḥ-ı cihân

2. İy Kerîm [ü] Raḥîm-i ʿâlemiyân
Yoġ iken ʿarş u kürsî kevn [ü] mekân

3. **Kün** buyurduñ o demde itdi ẓuhûr
Oldı mevcûd bu ḳubbe-i devrân[2]

4. Meh [ü] ḫûrşîd cihâna virdi żiyâ
Şeb u rûzda bu iller ḳılur seyrân[3]

5. Eyledüñ çün ezel ḳażâ vü ḳader
Sâʿatiyle olısar iy Mennân

---

* Sağ üst kısımda "Oşmanlı İttiḥâd ve Teraḳḳī Cemʿiyyeti Edirne Vilâyet Hey'et-i Merkeziyyesi 10 Temmuz 324 [23 Temmuz 1908], Uḫuvvet, ḥürriyet, müsâvât" yazılı mühür mevcuttur.

3 **Kün:** Kur'ân-ı Kerîm'de el-Bakara 2/117; Âl-i İmrân 3/47, 59; el-En'âm 6/73; en-Nahl 16/40; Meryem 19/35; Yâsîn 36/82; Ġāfir 40/68'de geçen Allâh'ın "Ol!" emrini ifade etmektedir.

4 "iller" kelimesinin elif'i yok.

6. Cebhemüzde yazıldı şol evvel
Ḫayr eger şer anı görür insân

7. Sevdi cân ile Yûsuf'ı Yaʿḳūb
Ḥased itdi o ḥâlete iḫvân

8. ʿÂḳıbet ḳul olup mezâd oldı
Ṭâlib oldı aña zen [ü] merdân

9. Ḥîlesiyle zenân-ı mekkâruñ
Yûsuf'a mesken eyledügi zindân

10. Ṣabr idüben cefâya ḥamd itdi
ʿÂḳıbet Mıṣr'a eyledüñ sulṭân

11. Büt-şikest Ḫalîl İbrâhîm
Ḳavm-i Nemrûd'a dîn ḳıldı beyân

12. Atıcaḳ âteşe anı Nemrûd
Âteşi eyledüñdi bâġ-ı cinân

2ª

13. Emrüñ ile ḥavâle oldı meges
ʿÂḳıbet eyledi anı bî-cân

14. Yed-i beyżâ virildi Mûsâ'ya
Hem ʿaṣâsını eyledüñ ṣuʿbân

15. Daʿvet-i dîn iderdi Firʿavn'i
Muʿcize gösterürdi ol her ân

16. Râh açıldı vü girdi deryâya
Ḳavmi-ile boġuldı iy Sübḥân

17. Ḳudret ıssı Kerîm ü Raḥmân'sın
Buradan ʿibretüñ alur ʿirfân

Beyt

Dehen içre bu maḫlûḳ niʿmetüñe
ʿUḳūl irgürmediler ḥikmetüñe

Naʿt-i Mevlûd-i Resûl 'Aleyhi's-selâm

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

18. ʿÂlem-i ġaybden ṭulûʿ itdi Resûl
Nûr ile ol-dem hemân ṭoldı cihân

19. Ḥaḳ ẓuhûrı gör giderdi bâṭılı
Kilseler yıḳıldı ḥaḳ oldı ʿayân

20. **Ümmetî** didi o dem maʿṣûm-ı pâk
Nice maʿṣûm ʿaḳl-ı evveldür o cân[4]

---

20 **Ümmetî:** "(Âh) ümmetim!" anlamına gelen bu ibâreyi ümmetinin geleceğini düşünen Hz. Peygamber'in henüz çocukken telaffuz ettiği söylenir. (Daha teferruatlı bilgi için bk. Hüseyin Vassâf, *Gülzâr-ı Aşk: Mevlid Şerhi* [haz. Mustafa Tatçı ve dğr.], İstanbul 2006, s. 355-356.)

21. Ol Ḥabîb-i Ḥaḳḳ'uñ üstüne ṣarîḥ
Bir şerîf ebr oldı dâyim sâyebân

22. Ol mübârek yüzüni görmeklige
Enbiyâ ervâḥı oldı ʿâşıḳān

23. Beyt-i Maḳdis'de idüpdür iḳtidâ
Enbiyâ vü evliyâ vü ṣâdıḳān

24. Ḫâṣṣa-i ḫâṣıyyeti gör ol serverüñ
Girüsin öñden görür idi ʿayân[5]

2[b]

25. Ḫâkde yürise belürmezdi izi
Senge başduḳda olur idi nişân

26. Söylenen sözi uyurken ol Resûl
Uyanıḳ gibi işidürdi hemân

27. Ẕât-ı pâki nûr-ı maḥż idi anuñ
Ẓıllı olmaduġı ḫod nûrıñ ʿayân

28. Ol nübüvvet mühri ẓahrında nişân
Ḫatm olundı enbiyâ nâmı inan

---

24 "ol" kelimesi birinci mısraın veznini bozmaktadır.

Medḥ-i Nûr-ı Nebî ʻAleyhi's-selâm

[Feʻilâtün Mefâʻilün Feʻilün][6*]

29. Ol Resûl-i şefîʻ-i ümmet kim
Sen Ḥabîbüm dimişdüñ iy Raḥmân

30. ʻÂlemi ḫalḳ idüp muḥabbetüne
Tâ ez[el] nûrın eyledüñ burhân

31. Alnına çün emânet oldı nûr
Âdem'i ḫâkden eyledüñ insân

32. Evvelâ cennet içre ol nûrı
Gördi Âdem'de ḥûr ile ġılmân

33. Şol dem Âdem zemîne itdi nüzûl
Nûr żiyâsı olur küllî ḫandân

34. Her varaḳ gülde oldılar maḥrûr
Âdem anı görüp oldı şâdân

35. Bil kelâm-ı şehâdet anda tamâm
Her varaḳda yazılmış idi ʻayân

---

* Manzumenin vezni bir çok beyitte aksamaktadır. Çoğu yerde vezin "Fâʻilâtün Mefâʻilün Faʻlün" hâline bürünmektedir.

Beyt

Varaḳ-ı gülde ʿayân itdi İlâh
Lâ ilâhe illallâh Muḥammedün resûlullâh[7]

Dîger

Çün Resûl'e şehâdet itdi varaḳ
Şeref-i nûrda gülâb oldı ʿaraḳ[8]

3[a]

Naẓm

36. Çün cihânı müşerref itdi Resûl
Ehl-i buṭlân hep oldılar lerzân

37. Rûz-ı şebde ziyâdede âs̲âr
Hâşimî içre oldı ol sulṭân

38. Ol Resûl kim risâlete irdi
Daʿvet-i dîn iderdi ol her ân

39. Çâr yâr-ı ʿıẓâmı vaṣfını
Dil diler kim anı ḳıla beyân

Beyt: İkinci mısrada vezin yok.

Dîger: İkinci mısraın başı önce "Şeref-i gülde" şeklinde yazılmış, sonra "gülde"nin üzeri çizilerek "Şeref-i nûrda" denilmiş.

Vaṣf-ı Ḥażret-i Ebû Bekir Raḍıyallâhu ʻanh

40. Evvelâ ol şerîf yâr-ı ġār
Yâr-ı ṣıddîḳdurur Resûl'üñ o cân

41. Sefer itdi o Şâm vilâyetüne
Vâḳıʻa gördi refʻ olundı gümân

42. Didi bir râhibe o rü'yâsını
Taʻbîr itmiş idi anı ruhbân

43. Ḫâtemü'l-enbiyâ Muḥammed nâm
Dîn-i ḥaḳ idiserdür ol iʻlân

44. Didi Ṣıddîḳ'a bu emânetdür
Tâbiʻüm dir-isen aña el-ân

45. Varıcaḳ ʻarż idüp muḥabbetümi
Sen de anuñ risâletüne inan

46. Olısarsun vezîri sen anuñ
Dü cihânda bilüñ odur sulṭân

47. ʻAvdet idüp yüridi Kaʻbe'ye çün
Menzil aldı kevn ile buldı mekân

48. Geldügi ân Muḥammed'i gördi
Tâ ḳadîmden ikisidür yârân

3ᵇ

49. İstimâlet idüp Resûlullâh
Didi Ṣıddîḳ risâlete burhân

50. Ben Resûlem inan ki ṣâdıḳ sen
Saña burhân vaṣiyyet-i ruhbân

51. Didi Ṣıddîḳ ṣaḥîḥ ṣaddaḳnâ
Aña telḳīn ider o dem îmân[9]

52. Nûr-ı İslâm ʿazîz ider anı
Yâr-ı ṣâdıḳ Resûl'edür dü cihân

Beyt

Ol ṣadâḳatla ṣâdıḳu'ṣ-ṣıddîḳ
Gör Resûl'e ol oldı yâr-ı ġār

Vaṣf-ı Ḥażret-i ʿÖmer Raḍıyallâhu ʿanh

53. Ṣânî-i çâr-yâr ʿÖmer ol cân
Nice geldi ol ola dîne beyân

54. ʿÖmer-i merdi itdiler ıḍlâl
Ehl-i küfr anı eyledi ġaḍbân

55. Ḳuşanup dîn hebâsına seyfin
Refʿ ola ol Resûl ile aʿyân

---

51 **ṣaḥîḥ ṣaddaḳnâ:** "Doğrudur, kabul ve tasdik ettik" mânâsına gelen Arapça bir tabir.

56. Ol ġaḍabla gider iken yoldan
Bir müselmân gelürdi ol yoldan

57. Ġaḍab itmeñ bilüñ didi zevci
Uẖtıñuzla getürdiler îmân

58. İşidüp bunı ol pür-âteş
Yüridi uẖtı evine sekrân

59. Uẖtı ol ümmî oḳur-idi **Ṭâ Hâ**
İstimâʿ eyledi anı bir ân[10]

60. Ḥaḳ hidâyet idüp virür riḳḳat
Nerm ider ḳalbi muʿciz-i Ḳur'ân

61. Bildi taḥḳīḳ ki ḥaḳ Resûl'dür ol
Yüridi şevḳ ile o ġāre hemân

4ª

62. Gördi aṣḥâb ʿÖmer gelüp irdi
Nûr-ı ʿizzet yüzindedür lemeʿân

63. Gösterür luṭf-ıla cemâl-i Resûl
ʿÖmer'e teblîġ eyledi îmân

---

59 **Ṭâ Hâ**: Kur'ân-ı Kerîm'in 20. sûresidir. 135 âyet olup yukarıda anlatılan hâdiseden de anlaşıldığı üzere Mekke'de nâzil olmuştur.

64. ʿÖmer ol ʿizzete olup mesrûr
Dîn-i İslâm içün olur ḫandân

65. Dîn telḳīn ider Resûlullâh
Cümle aṣḥâb ile olur iḫvân

66. Birlik olup ṣafâya irdiler
Şevḳe gelüp ḳatıldı câna [bir] cân

Vaṣf-ı Ḥażret-i ʿOṯmân Raḍıyallâhu [ʿanh]

67. Ṯâliṯ ü râbiʿüñ o dürr-i girân
O nûr-ı dîde ʿOṯmân ibn ʿAffân[11]

68. Çâr-yâruñ güzîn-i aḫyârı
Gör ki ol oldı câmiʿu'l-Ḳur'ân

69. Faḫr-ı ʿâlem idüpdürür faḫri
Dîn ü ḥayâ ehlidürür ʿOṯmân

70. İştihârı ki oldı ol Ẕi'n-nûreyn
Ḥilmüne hîç bulunmaya aḳrân

71. Vaṣf olınursa medḥi ol cânuñ
Ṣıġmaya bu cihân ola dîvân

---

67 İkinci mısradaki "nûr-ı dîde" ibâresi önce "nûr-ı dürreyn" olarak yazılmış, sonra "dürreyn"in üstü çizilmiştir.

72. Zihî kerâmet saʿâdet-i ʿuẓmâ
Ola Ḳur’ân ile aña ʿunvân

Vaṣf-ı Ḥażret-i ʻAlî Raḍıyallâhu ʻanh

73. Murtażâ ʿAlî cihâna gelür
Merdüm-i dîdesini ḳıldı nihân

74. Anası gördi kim gözin açmaz
Âh idüp derd-ile çeker hicrân

4ᵇ

75. Götürüp başdı bağrına anı
Arayup bula çeşm içün dermân

76. Getürüp meclis-i Resûl’e anı
Çeşmin açmaz didi cihâna bu cân

77. Eline aldı ol Ḥabîbullâh
Murtażâ baḳdı vech-i nûra hemân

78. Çün murâdına vâṣıl oldı ʿAlî
Ġamzesiyle ḳarardı biñ keyvân

79. Zihî mehâbet şecâʿat-i ʿuẓmâ
Ḥażret-i Ḥaḳ deye aña arslan

Beyt

Çâr yâr-ı ʿıẕâmı cümle güzîn
Rıḍvânullâhi ʿaleyhim ecmaʿîn

Der Şân-ı Aṣḥâb

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

80. Resûlullâh buyurmış ḥaḳlarında
Eḥâdîṯde bulundı eyle iẕʿân

Ḳāle Resûlullâhi ṣallallâhu ʿaleyhi ve sellem
Aṣḥâbî ke'n-nücûmi bi-eyyihim iḳtedeytüm ihtedeytüm[12*]

1. Bulardur çâr yâr-ı pâk-i gevher
Ebû Bekr ü ʿÖmer ʿOṯmân [ü] Ḥayder

2. Resûlullâh buyurmışlar ki encüm
Bi-eyyi iḳtedeytüm ihtedeytüm

Vaṣf-ı Ḥażret-i Dürreyn

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

81. Seyyidü'l-kevneyni ve[']ṯ-]ṯeḳaleyn
Ḳurretü'l-ʿayneyn-i ʿâlemiyân

5[a]

---

* "Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır: Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız selâmete kavuşursunuz." (Hadis için bk. el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 147.)

82. Oldurur merdümân-ı çeşm-i ʿAlî
Kerbelâ'da şehîd olan iḫvân

83. Âl ile daʿvet eyledi düşmen
Dîn içün çalışup olur ḳurbân

84. Ol aṣıl cevhereyn [ü] dürreyni
Ṣadefe hîç düşürmedi devrân

85. Anlaruñ vaṣfını itmede ʿâciz
ʿAḳl olur ḥayret ile ser-gerdân

86. Ḥasan ile Ḥüseyn o çeşm-i çerâġ
Raḍıyallâhu ʿanhümâ her ân

Iẓhâr-ı Eẕân

87. ʿÖmer ol ân ki dîne girmiş idi
Âşikâre Bilâl oḳudı eẕân

88. Cemʿ olup Kaʿbe'ye varur cümle
Öyle vaḳti edâ olundı ʿayân

89. Faḫr-ı ʿâlemle itdiler faḫri
Ol ṣafâdan cihân bulur ʿunvân

Ve lehu

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Ol Resûlullâh ki lâmiʿdür yüzinde envâr
Şâhid olmuşdur kim oldur enbiyânuñ serveri

2. Aṣfiyânuñ ḫâtemi vü cümlesinüñ eşrefi
Azmışa yol gösterüpdür oldurur dîn rehberi

3. Muʿcizât ıẓhâr idüp ol maʿden-i luṭf u vefâ
Dîn-i İslâm'a getürdi niçe yüz biñ erleri

4. Çâr yâr-ı bâ-ṣafâ ile müşerrefdür cihân
Cevheri yanına cemʿ eyledi taḥḳīḳ gevheri

5. Dîn-i İslâm ehlinüñ **Hindî** ġazâsın ḳıl beyân
Vaṣfına açġıl zebân meydâna girsün gel berî

5[b]

[Nazm]

[Fâʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün][13*]

90. Muʿcizâtıyla ḳıldı şaḳḳ-ı ḳamer
Barmaġından aḳıtdı âb-ı revân

---

* Bir çok beyitte vezin aksamaktadır. Son tef'ile çoğu mısrada "faʿlün" şeklindedir.

91. Tâbiʿ olur Resûl'e çoḳ kimse
Cennet içre ider olar cevelân

92. Ebû Cehl-i laʿîn-i pür inkâr
Diledi uzada Resûl'e zebân

93. Göricek ol Resûl-i Yezdân'ı
Gör ṭutuldı dehân içre zebân

94. Nuṭḳa aṣlâ mecâl ḳalmadı
Ḫalḳ-ı ʿâlem bu muʿcize ḥayrân

95. Gördi dem-beste oldı ḥâli ḫarâb
Diledi ḥâl dili ile dermân

96. Ol Resûl-i Raḥîm kerem kânı
Yek işâret buyurdı açdı dehân

97. Yine inkâr idüp ol bî-devlet
İtdi cânın cehenneme ʿuryân

98. Dîn yolunda Resûl-i Ḥayy [ü] İlâh
Ehl-i küfr elinden çeküp aḫzân

99. ʿÂḳıbet râh-ı dîni eyledi pâk
Gerçi çekdi cefâ-yı bî-pâyân

100. Küfr sürdi vü şirk artdı
Dîn yolında ider görüñ sulṭân

101. Salṭanat emrüni virüp Yezdân
Açdı râyâtı Ġāzî ʿOs̱mân

Vaṣf-ı Cülûs-ı Salṭanat-ı Âl-i ʿOs̱mân

102. Oldu ḫayrü'l-ḫalef ol ferzendi
Ḳırdı kâfirleri o dem Orḫan

103. Aldılar niçe ḳalʿa küffârdan
Irmaḳ olup aḳardı ol dem ḳan

6[a]

104. Feṯḥ olundı alındı İstanbul
Ṣâḥibü's-seyf idi Muḥammed Ḫân

105. Şâh-ı İslâm ki aldı illerini
Anı ehl-i küfr eyledi iz̲ʿân

106. Emre râm oldılar iṭâʿatle
Cümle virür ḫarâcını el-ân

107. Rûḥı şâd ola aldı çoḳ iller
Süleymân-ṣavlet idi ol sulṭân

108. Âl-i ʿOs̱mân ki pâdişâhlar idi
Ruḥları içün duʿâ ola el-ân

109. Ḳodı yirine bir şîr-i ʿâdil
Gelmemişdür cihâna hîç aḳrân

Medḥ-i Pâdişâh-ı Ẓıllullâh

110. Ḥâliyen pâdişâh-ı heft iḳlîm
Şâh Selîm Ḫân'dur ol ʿaẓîmü'ş-şân

111. Muṣṭafâ-sîret ü ʿAlî-heybet
Şâh-ı devrân odur anuñ meydân

112. Nâmları Rüstem Ḳubâd ü Behrâm
Biñ ḳulı var ʿalem çeker mîrân

113. Bir vilâyetde şâh idi niçeler
Mîr-i mîrânı żabṭ ider Yûnân

114. Müstaḳil şâh iken eben ʿan ced
Kendüyi ḳulı itdi Tâtâr Ḫân

115. Şarḳ u ġarbı ṭutupdurur ḥükmi
Ḫuṭebâ nâmına oḳur ʿunvân

116. Ḫiẕmetüñ dâmenin ṣoḳup beline
Mîve cemʿi içün Şeh-i Şirvân

117. Ḫorasan ḳavunı Şirâz üzümi
Mîvehâ-yı vilâyet-i Geylân

6ᵇ

118. Gönderüp ṭapuña anı Şeh-i Şarḳ
Dir ki bostânı kem ḳıluña inan

119. Nice cân virmeye o ḫizmetüñe
Virdi tâcı ile taḫtı o Yezdân

120. Ona irdi Rebîʿü'l-evvel'de
Geçdi taḫta vü eyledi dîvân

121. Resûlullâh mevlûdından oldı
Şerʿ-i Aḥmed bulur tamâm ʿunvân

Târîḫ

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

122. Bir eksükli didi ol günde târîḫ
Selîm Şâh'da bugün mühr-i Süleymân
Sene 974 [1566]

123. Murâdun ḥâṣıl itdi Ḥaḳ Teʿâlâ
Döner dâyim murâdı üzre devrân

Beyt

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

Tâc ü devlet baḫt ü rifʿat pâydâr
Ṭapuña yüz süre mîrân ṣad hezâr
[Fâʿilâtün Mefâʿilün Faʿlün]

124. ʿAdl ü dâd itmek içün ol sulṭân
Heftede dört gün eyledi dîvân[14]

125. Gözedürler rıżâ-yı şâhânı
Ḫavf-ıla dehşet üzredür erkân

126. Aldı ʿasker berât-ı tecdîdi
Yazdı tevḳīʿi ẕer ḳalemle nişân

127. Gördi ḳalmış bu dâr-ı İslâm'da
Żabṭ iderler o Ḳıbrıs'ı gebrân

7a

128. Çâr-bâruñ ġazâsı itmâmın
Diledi eyleye Şeh-i devrân

129. Fetḥine râyet açdı destûrı
Şâh-ı ʿâlem çün eyledi fermân

130. Muṣṭafâ Pâşâ ol ʿAlî-sîret
Aldı Ḳıbrıs'ı ol kerîmü'ş-şân

---

124 "eyledi" kelimesinin sonunda (ى) yerine (د) var.

Ḳıṭ‘a

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Görüñ ol âṣaf-ı Şâh-ı cihânda Muṣṭafâ ḥaḳḳı
Dilâverligi gösterdi ferîdi oldı devrânuñ

2. Şecâʿatden şaşup küffâr hemân-dem ḳaldırup barmaḳ
Görüp erligini anlar o gün ol merd-i merdânuñ

3. Çañına od dıḳup anı vezîri eyledi târîḫ
Ḳılâʿ-ı Ḳıbrıs da oldı bu sâl içinde Sulṭân’uñ[15]

Ve lehû

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

131. Mübârek yâd-ıla Şâh-ı cihânuñ
Tevârîḫ ehli eylerler beyânuñ

132. Ḳılâʿı Ḳıbrıs’uñ ḳahren alındı
Ẓuhûra geldi ol râz-ı nihânuñ

133. Ḫudâ’dan dilerüz ʿaskerle dâyim
Nişâna irgüre tîr-i kemânuñ

---

3 İkinci mısraın bozuk olan vezni “içinde” kelimesini “içre” şeklinde okuduğumuzda düzelmektedir.

134. Bi-ḥamdillâh yedüñde heft iḳlîm
Ferîdisün Şehâ taḥḳīḳ zamânuñ

135. Zebûnuñdır müdâm küffâr-ı bî-dîn
Dilerler cân ü dil ile emânuñ

136. İder ḫavf-ıla dehşet ehl-i dîvân
Ne emr ide deyu dâyim dehânuñ

137. Niyâzı **Hindî**'nüñ budur Ḫudâ'dan
Göre yüzini Şâh-ı kâmrânuñ

7ᵇ

Beyt

ʿAceb seyr itdirür gör rûzigârı
İder Efrenc ilinde **Hindî** zârı

Vaṣf-ı Bâʿiṯ-i Naẓm

138. Ġaraż bu naẓma iḳdâm eylemekden
Belâ-yı hicr ile bu ġarḳ-ı ʿummân

139. Dilümde ẕikrüm u göñlümde fikrüm
Ola dâyim ḥayâl-i Ẓıll-ı Yezdân

140. Belüre bûy-ı dilde âşinâyî
Dikem şol bâġ-ı naẓma gül ü reyḥân

141. Muḥabbet bûyı ẓâhir ola andan
Ola mesrûr o bûy-ıla dil ü cân

142. Çalına ṭabl-ı ʿışḳum âşikâra
Muḥâldür ḥâlet-i ʿışḳ ola pinhân

143. Ġazâ yolunda ġāzîler ne çekdi
Ne oldı bu arada emr-i Sübḥân

144. Beyân ola cihânda sergüẕeştüm
Bu ḥâlden ḥışṣe ala nice insân

145. Dizem dürr [ü] cevâhir ola tesbîḥ
Muḳārin olur ise ʿavn-i Deyyân

146. Teveccüh ḳıldı dil dergâh-ı Ḥaḳḳ'a
Ne ilhâm ide ḳalbe Ḥayy [ü] Mennân

147. Ṭulûʿ itdi o an luṭf-ı Ḫudâ'dan
Ḫıṭâb-ı müsteṭâb-ı Ḥayy [ü] Raḥmân

148. Ḫazâ'in-i maʿârif feṭḥ olunur
Hüve'l-Fettâḥ ismi ola ʿunvân

149. Aṣıl maḳṣûda el ur **Hindî** merd ol
Hüner göster er iseñ işte meydân

Ve lehû

150. Luġatte vü kitâbda nesnemüz yoḳ
Varaḳ nîst ü ḳaçan bulına dîvân

8[a]

151. Esîr ü miḥnet ü derd ü belâda
Nehâr [ü] leyl mesken idi zindân

152. Ḳoca dilde ne bulunduysa mevcûd
Ḥaḳīrâne ẓuhûra geldi ol ân

153. Şular kim dâniş-i ehl-i hünerdür
ʿUyûbın setre saʿy eyleye ol cân

154. Müdâmî ḥarfine barmaḳ başuban
Yaḳuban beytimi itmeye vîrân

155. Ki taṣḥîḥ eyleye ḫaṭb u ḫaṭâsın
Daḫı itmâm ide ḳomaya noḳṣân

156. Ḫudâ anuñ ʿuyûbın setr idüben
Cihân rûyında dâyim ḳıla ḫandân

157. Muḳırr u muʿterifvem ben ḫaṭâma
Ki insânun işi sehv-ile noḳsân

Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ʻÂlem-penâh Medde Ẓılluh

158. Ezelde pâdişâh şehzâde iken
Çıḳup Ḳonya'ya ʻâlem oldı ḫandân

159. Bu bende şerʻ-i aḥkâm kâtibiydüm
O dem dîvâna kâtib ḳıldı aʻyân

160. Tamâm on yıla irdi daḫı bir sâl
Kitâbet eyledüm aḥkâm-ı dîvân

161. Müteferriḳa oldım baʻd-ez-ân ben
Benüm eşʻârımı oḳurdı ʻirfân[16]

162. Dimişdi maḫlaṣın **Ḥamdî** bu **Maḥmûd**
Buyurdı **Hindî** olsun Ẓıll-ı Yezdân

163. Taṣavvur iderem ben ehl-i naẓmı
Ki maḫlaṣda kimüñ vardur bu ʻunvân

164. Mübârek oldı baña nâm-ı **Hindî**
ʻArab ile ʻAcem olundı seyrân

8ᵇ

165. Varup ilçilik ile şâh-ı şarḳa
Tamâm ḳırḳ yedi gün olundı mihmân

---

161 İkinci mısradaki "eşʻâr" kelimesi Osmanlı bürokrasisine âit bir tabir olan ve "yazı ile bildirme" mânâsına gelen "işʻâr" şeklinde de okunmaya müsâittir. Kelimeyi, bir önceki mısra ve beyte bakıldığında "işʻâr", sonraki beyit dikkate alındığında ise "eşʻâr" okumak daha uygun görünmektedir.

166. Yemen mülkin daḫı itdüm temâşâ
Ve üç kez geydüm iḥrâm cisme ʿuryân

167. Ṣafâ-yıla ki ḥacda eyledüm saʿy
O Merve ḥaḳḳı üzre nûrına cân

168. Şeref ile müşerref oldum üç sâl
Duʿâ-yı ḫayrun alup gördüm iḥsân

169. Mıṣır Şâm [u] Yemen maḥmillerine
Baña ḫiẕmet müyesser itdi Yezdân

170. Geçürdüm sâl-ı on dört daḫı bunda
Ḳapucıbaşı ḳıldı Şâh-ı devrân

171. Üçünci ayda oldı bilüñ ol şâh
Yedi iḳlîme ol dem itdi fermân

172. Gelüp İstanbul'a itdi cülûsı
Ṭurup ḳarşusına ḳuruldı dîvân

173. Mübârek bâda geldi müftî ol gün
Daḫı cümle mevâlî ehl-i dîvân[17]

174. Uyarlar ol ṭarîḳında çün anlar
Müşerref oldılar pîr ü civânân

---

173 Devrin müftüsü Ebussuûd Efendi (v. 982/1574)'dir.

175. Varup Eyyûb'a Şâh eylerdi duʿâ
Ziyâret oldı ecdâd-ı mezârân[18]

176. Kesüp ḳurbân ider iḥsân-ı bî-ḥad
O gün âzâd olurlar ḳız u oġlan

177. Teveccüh eylediler devlet-ile
Rikâbunda bile ḫizmetde iḫvân

178. Beliġrad'a varunca oldı ḫizmet
Orada ḫizmete geldiler erkân

179. Cülûsdan ṣoñra ḳırḳ gün ḫıdmet i[t]dük
Ki oldıḳ aʿyân-ı Şâh-ı devrân

9ª

180. İcâzet oldı döndük Lala ile
Sitanbul yolını dutduḳ şitâbân

181. Dönüp geldükde Ḫünkâr Filibe'ye
Menâṣıb ḥalli ʿarż olunmış ol ân

182. Baña tîmâr defterdârlıġını
Ḳara Âmid'de itmiş ol gün iḥsân

---

175 Birinci mısradaki "duʿâ" kelimesinden sonra kelimeyi "duʿâyı" şeklinde okutan "ی" var.

183. İki yıl geçdi anda mâcerâmız
Oradan Ẕü'l-ḳadir'de içdim ayran

184. Müteferriḳa oldum vaḥdet itdüm
Bu ḥaller olmaḳ imiş emr-i Rabbân

185. Alındı Ḳıbrıs'uñ ol dem ḥiṣârı
Kim itdi âferîn Îrân u Tûrân

186. Müverriẖler ki târîẖ söylediler
Bu **Hindî** didi bu târîẖi ol ân

187. Kelâm-ı ẖûb oldur bu cihânda
Ki anı luṭfla maḳbûl ide sulṭân

Târîẖ

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

Hindî erḳām idüben didi bir eksik târîẖ
Sâye-i Yezdân'a müjde aldı ʿasker Ḳıbrıs'ı
Sene 978 [1570]
[Mefâʿilün Mefâʿilün Feʿûlün]

188. Ḫudâvend-i cihân maḳbûl gördi
Ḳulı-çün manṣıbı ḥal itdi Sulṭân

189. Ki ser-defterde defterdâr Ḥasan'dur
O maʿzûl ola yir açalar erkân

190. İrişe silsileyle intihâya
Ola tâ **Hindî** defterdâr-ı dîvân

9ᵇ

191. Geçürdi niʿmet-i ṣadre Ḫalîl'i
Bu bâbda **Hindî** maḥzûn oldı lerzân

192. Baña bu luṭfı itmek ile Ḫünkâr
Ṣanasın kim benüm oldı bu devrân

193. Ḫudâ dâyim anuñ göñlüni yapsun
Olur maʿmûr anuñ luṭfıyla vîrân

194. Muḳarrerdür yine fermânı Ṣâh'uñ
Perîşân olma dil çok geçmez ezmân

195. Ḫudâ rehber ola Roma virüle
Baña manṣıb hemân dîdâr-ı Sulṭân

Vaṣf-ı Donanma-ı Hümâyûn

196. Fütûḥât bâbı çünkim oldı meftûḥ
Adalar feṭḥine rây itdi ol Ḫân

197. Donanma ḥâżır ola gire ʿasker
Girid Adası'na girişe gürkân

198. Cenâb-ı Ḥaḳḳ'a itdi ol münâcât
Lisânun debredüp dir Ẓıll-ı Yezdân

Beyt

Senüñdür emr ü fermân yâ İlâhî
Ki sensün pâdişâhlar pâdişâhı

199. Alalar daḫı eṭrâfdan ḳılâʿı
Eger feyż ide luṭfı ile Raḥmân

200. Müteferriḳa-i Dergâh-ı ʿÂlî
Bile gitmegi maʿḳūl gördi erkân

201. Egerçi olmamışdur bu ezelde
Yanından ayıra oları sulṭân

10[a]

202. Meger serde yazılan tâ ezelde
Geliserdür başa irişdi ezmân

203. Daḫı fermân olundı bildiler ḫalḳ
Ru'ûsunda yazupdur ehl-i dîvân

204. Müteferriḳa olan defterîler
Bile gidüp temâşâ ide ʿummân

205. Biri dimiş beni anda ṭut iy dost
Ḳalurlar ittifâḳla bir ḳaç aʿyân

206. Bahâr eyyâmı irdi gül açıldı
Ve merdler cûşa geldi ḳaynadı ḳan

207. Şecâʿat gösterür ʿâlemde merdi
Odur nâ-merd kenârdan ide seyrân

208. Şâh-ı devrân buyurdı deryâdan
Ḥâżır ola yüriye keştîbân

209. ʿAsâkire emr olundı cemʿ oldı
Ḥâżır oldı sipâhi-ile mîrân

210. Âṣaf-ı Pâdişâhîdür Pertev
ʿAsker-i Rûm'a oldı serdârân

211. Bile idi yanınca serdâruñ
Nâmına dinilürdi Ḳapudân

212. ʿAlî Pâşâ'durur ol ehl-i kerem
Merdlik-ile dutupdurur meydân

213. Cemʿ oluban yüridi ʿasker-i dîn
Girid üzre yine olundı revân

214. İrişüp cumʿa gün seḥer vaḳti
Çıḳdı her bir kenâra ġāziyân

215. Uruban yıḳdılar ḳılâʿ u sarây
Alı[n]uban esîr ider efġān[19]

---

215 "Alı[n]uban" kelimesi metinde "Alıbuban" şeklindedir.

216. Ḳaṭʿ idüp cümle mîve eşcârın
Bâġları oldı fi'l-meṣel orman

10b

217. Alınup Cuḳa Manya Zaklise
Kefalye daḫı bile oldı tâlân

218. Sobut Ülgün Bar'uñ ḥişârı
Alınup Budva ile oldı vîrân

219. Rûz-ı ḳāsım daḫı gelüp irdi
Gitdi ʿasker dağıldı bî-pâyân

220. Ḫastelikden zebûn oldı ʿasker
Ḥasret ile niçesi virdi cân

221. Oturup İnebaḫtı'da ʿasker
Gözedürler ne luʿb ider devrân

222. İstimâʿ olundı ki ʿasker ile
Geldi donanma-i Ḫıristiyân

223. Çünki taḥḳīḳe irdi bu aḫbâr
Ḥüsn-i tedbîre geldiler aʿyân

224. Söyledi cümlesine ḳapudân
Ol ʿAlî'dür sîret-i ḳaplan

25. Didi serdârıdur ol Efrenc'üñ
Nesl-i şâhî vü ismi Ṭon Civan

226. Dutuşuram anuñla meydânda
Dîn yolunda muʿîn ola Sübḥân

227. Emrine râm olup ol an ʿasker
Yürüdiler ġazâ yolına hemân

Vaṣf-ı Âlât-ı Ḥarb

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

228. Tîz açup perrini döner murġa
Başını egdi ḫizmetine kemân

229. Yalmanurdı içe ʿadû ḳanın
Uzadur dil hemân ʿadûya sinân

230. Ḳılıcuñ gör ki ʿarşda aşıldı
Siper oldı ḳażañ içün ḳalḳan

11[a]

231. Ḥarbeler dil uzatdı düşmen içün
Gör tüfeklü hemân-dem açdı dehân

232. Toplaruñ her biri olup ejder
Od şaçar düşmene olur şuʿbân[20]

---

232 Birinci mısradaki "Toplaruñ" kelimesinde "ṭ" harfi (ت) ile yazılmıştır. Bir sonraki beyit-

233. Düşmenüñ başı oldı aña ṭop
Nice ṭop oynadandur ol cevgân

Vaṣf-ı Cenk

234. Birbiriyle ḳavuşdılar ʻasker
Yir u gök eyle olur revân lerzân

235. İrdi tîġ-i ecel serine kimüñ
Tîr ider kimi üstüne perrân

236. Dilün uzadubanı yalmandı
Ḳanlar içüp sinân olur mestân

237. Oḳ yılanı gibi atılur-idi
İki cânibde göz göze peykân

238. Tîġ u tîr eyle doḳunur meṣelâ
Kirpiye dönmüş-idi şol ḳalḳan

239. Çün ecel ṭopı atılur nâgâh
Niçesin eyledi o dem bî-cân

---

te ise (ط) ile yazılmıştır. **11**[a]'da bulunan "Çün ecel ṭopı atılur nâgâh" mısraında "ṭop" (ط) ile yazılmışken **27**[a]'daki "Atıla toplar ʼadûnıñ üstine" mısraında (ت) ile kaydedilmiştir. **30**[b]'deki "Atarlar ṭop tüfek âteş firâvân" mısraında ise aynı kelime önce (ت) ile yazılmış sonra üzerine (ط) harfi de ilâve edilmiştir… Metinde buna benzer bir yığın imlâ problemi bulunmaktadır.

240. Tüfegüñ fınduḳı kime ṭoḳınur
Açdı ol sînelerde çoḳ revzân

241. Kim şehîd oldı kimisi mecrûḥ
Kimün öldürürdi derd-ile hicrân

242. Ḳudret ıssı Kerîm ü Ḳādir'sün
Şefḳatüñ ḳapusında yoḳ derbân

243. Ḥâcetün dünyede revâ ḳılduñ
Kâfirüñ iy Müheymin ü Mennân

244. Emrüñe râm olup o Ḳapudân
Dîn yolunda cânın ider ḳurbân

11[b]

245. İki cânibden oldı ceng-i ʿaẓîm
Ḳan-ıla lâle-gûn oldı ʿummân

246. Dîn yolunda şehîd olanlar içün
Cennetüñ ḳapusın açar Rıḍvân

247. Baʿżı deryâya düşdi ġarḳ oldı
Baʿżısın devşirüp alur gebrân

248. Felegüñ ḳubbesini gümletdi
Çâḳ çaḳ-ı seyfi ile ġāziyân

249. Ḳırdılar ġāzîler niçe küffâr
Kimi mecrûḥ olup ider efġān

250. Mîr-i mîrân Uluc ʿAlî ol şîr-merd
Girdi âlây içine ol merdân

251. Aldı aḳdırdı bir niçe gemiler
Yuddı bir ḳaçını daḫı ʿummân

252. Ḳapudân anlardan aldı niçesin
Çekildi ol kenâre niçe mîrân

253. Serin ḳurtarmaġa cân atdı Pertev
Yaluñuz başı ile ḳurtarur cân

254. Gemiyle ḳıçına yüridi çoḳ er
O kim merddür müdâmî itdi ḳıran

255. Bi-ḥamdillâh ki yüz döndürmedüm hîç
ʿAdûdan iy birâder buña inan

256. Esîr oldıḳ ṭutuldıḳ emr-i Ḥaḳ'la
Ḫıristiyân kimi de ider efġān

257. Kimi baba kimi ḳardeş oġul dir
Kimi başum elüm deyüp aḳar ḳan

258. Ḫasâret irdi muḥkem ol kilâba
Bizüm cânibde de olurdı nâlân

259. On ṭoḳuzı Cemâẕiye'l-evvel
Rûz-ı yekşenbih idi Ḳapudân

12[a]

260. Dîn yolunda fedâ-yı cân itdi
Rûḥı içün duʿâ oḳı yârân

261. Sene idi ṭoḳuz yüz ü yetmiş
Żamm-ı ṭoḳuz ile bilür ʿirfân

Vaṣf-ı Maḥbûsân

262. Dutulur cengde nûr-ı dîdeleri
Ḳapudân-zâdeler ol iki civân

263. Gül gibi açılup gelirler idi
Dutdı aġızlarun o ġonçe dehân

264. ʿİzzet idüp virürler esbâbdan
Ḫoş ṭutar luṭfı ile Don Civan

265. Dutarlar nice kimse aʿyândan
İsmi ile anı bilür Sulṭân

266. Züʿamâdan sipâhîler merdler
Alınup oldı ḫâk-ıla yeksân

267. Rü'esâdan alındı çoḳ kimse
Dutdılar daḫı niçe keştîbân

268. Ṣoydılar her gemide maḥbûsı
İtdiler cemmüñ olar ʿuryân

269. Urdılar pâyimüze zincîri
İşimüz oldı zâr-ıla efġān

270. Açlıḳ ile ḳatı zebûn oldıḳ
Gözümüzde uçardı bir pâre nân

271. Eskiden ṭutulup esîr olan
Bizüm ile gelüp olur yârân

272. Pend idüben naṣîḥat eylerler
Şol ki gögsünde vardur îmân

273. Şefḳat idüp ṭaʿâm virürler idi
Gözler idi bizi olar pinhân

12[b]

274. Aç u çıplaḳ görüp bizi anda
Yudı arıtdı ḫaylice yârân

275. Ṣac ile ṣaḳalı tırâş idüp
Pîrleri ḳıldılardı nev-civân

276. Kimi deper kimi gelüp urur
Kimi efşân iderdi fâḥişân

277. Erbaʿîn güne dek bu hicrânı
Çekdi ol ʿasker ile ol mîrân

Recâ-yı Şefâʿat bâ Muḥammed ʿAleyhi's-selâm

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Yâ şefîʿa'l-müẕnibîn yâ güzîn-i enbiyâ
Şefḳatüñ nûrın irişdür gül bize yevmü'l-cezâ

2. Bir gürûh maḥbûslaruz küffâr elünde yâ Resûl
Dîn yolunda eylemiş idük bu cümlemüz ġazâ

3. Yüzümüz ḳara günâhuñ ḥaddi vü pâyânı yoḳ
Ḳalmışuz hicrân elünde çekerüz derd ü belâ

4. Luṭfiñ-ıla yâ Resûlallâh Ḫudâ'dan dilegil
Bizi bu bendden ḫalâṣ idüp ide luṭf u ʿa[ṭ]â

5. Açıcaḳ yevme'l-ḳıyâmet sen livâ-ı ḥamdüñi
Hindî'yi eyle ḳabûl kim ola ḫuddâm-ı livâ

Naẓm

[Fâʿilâtün Mefâʿilün Faʿlün]

278. Bu cefâdan ḫalâṣa dermân ḳıl
Ḥürmeti-çün Resûlüñ iy Yezdân

279. Ḳalbüñe luṭfıñ eyledüñ ilhâm
Emr idüp ḳullarına Don Civan

280. Ol esîrüm olan müselmânı
Ṭon u gömlek virüñ cuḳa ḳaftân

281. Ġayrı yerde belâ çekilmiş-idi
Messine'de oldı bu iḥsân

13[a]

282. Ḥâżır eyleñ olar içün ḫâne
Küd (?) döşek vâle nuḳ'alarla mihmân

283. Guşt-i oroz (?) yanınca hem sebze
Her kişiye virile dörder nân

284. Ḫastalara tavuḳ ḳızıl üzüm
Bile tüffâḥ u fındıḳ u rümmân

285. Ḫasta tavuḳ yeyüp ṣaġı baḳup
Nef'i olmadı anlara çendân

286. Va'desi yitmek ile fevt oldı
Mesken oldı olara dâr-ı cinân

287. Ḫastalara virüp ṭabîb şerbet
Mîl belâsın çekerdi mecrûḥân

288. Bize luṭf eyleye o Rabb-ı enâm
Râh açа her kimesne bula mekân

289. Sañadur dâyimâ tażarruʿumuz
Her cihetle elüñdedür imkân

290. İrdi semʿüme bir ṣadâ-yı laṭîf
Ṣabr ile müşkil iş olur âsân

291. Tedrîc ile irer maḳāmına er
Gör nice irdi Yûsuf-ı Kenʿân

292. Anuñçün düzüpdürür üstâd
Pâye pâye çıḳıla nerdübân

293. Gûşa irdi bu pend-i Raḥmân
Cân ṣafâ buldı vü oldı ḫandân

294. Messine maḥbesinde ḥabs oldıḳ
Bir yire geldi cümle-i yârân

295. Pâyimüzden ki gitdi bend ü belâ
Dâr-ı niʿmet olupdurur zindân

296. Şeb ü rûzda gelür idi bir bir
Yuḳaruda ne kim olundı beyân

13ᵇ

Tażarru‘-kerden be-Cânib-i Ḥażret-i Sübḥân

[Mef’ûlü Fâ‘ilâtün Mefâ‘îlü Fâ‘ilün]

1. Sensün İlâhî ‘adl-ile luṭf ıssı pâdişâh
Derd ü belâda leyl ü nehâr eylerüz biz âh

2. Şâm ü seḥerde seyrin idüp pür żiyâ iken
Ġâhi ṭutulur emrüñ ile ḍarb-ı mihr ü mâh

3. Gerçi günâhı bî-‘add ü bî-ḥaddür ḳulıñ
Luṭfıñ ḳapusını idinür her kişi penâh

4. Cürm ü günâha mu‘terif erüz rûyımuz siyâh
Bâb-ı keremüñ açıluban gösterile râh[21]

5. Yârâ bu sergüzeştümüzi istimâ‘ iden
Engüşt-i ḥayreti dehene aldı didi vâh

6. Ḫizmetde ḳāṣır ola ki ḳul terbiye olur
Açar gözini bendüñi gûşı yorula gâh

7. El açuban du‘â idelüm **Hindî** derd-ile
Şemşîr-i Aḥmedî ile ola küffâr tebâh

---

4 Birinci mısradaki “mu‘terif erüz” kelimesi “mu‘terifüz” şeklinde okunduğunda vezin düzelmektedir.

Naṣîḥat-i Zenân-ı Ṣâliḥân

[Fâʿilâtün Mefâʿilün Faʿlün]

297. İki ḫâtûn gelürdi zindâna
Âḫiret bacısı ol iki zenân

298. Didilerdi ki vardur otuz yıl
Bizi baḥr içre aldılar gebrân

299. Dîn yolunda ṣıyânet üzre olup
Ḫâşa lillâh ki idevüz ʿişyân

300. Siz daḫı viresüz ḳażâya rıżâ
Dîn yolunda muʿîn ola Sübḥân

301. Bu ṣıyânet ki ola ḫâtûnda
Niçün olmaya ġayret-i merdân

14[a]

302. Yâ İlâhî bu cümle maḥbûsa
Mü'ebbed eylegil sen dîn ü îmân

Vaṣf-ı Temâşâ-yı Hindî

303. Seyrin idüp gezüpdürür **Hindî**
ʿArab ile ʿAcem [u] Gürcistân

304. Görmedi bilmez idi hîç anı
Şimdi gördi nedür Frengistân

305. Cümleten ḫalḳı bî-edeplerdür
Seg gibi ṭuruban ider efşân

306. Yur elini yüzini efşândan
Yaʿni ṭâhir olupdur ol ḥayvân

307. Ḥîlede ol ḳadar ider ḫudʿa
Ḳādir olmaz o ḥîleye şeyṭân[22]

308. Fâḥişeyle zinâ ider fâḥiş
Biri biri yanında ḫınzîrân

309. Sâde rûlar u ḫûb u raʿnâlar
Âteşe ʿışḳ-ıla atarlar cân[23]

310. Nevʿ-i insân ki dutdılar millet
Muḫtelifdür bir olmadı edyân

311. Dîn-i İslâm oları refʿ itdi
Âyet ile ḥadîṯ ile burhân

312. Kimi münʿim kimi faḳīr ḫalḳuñ
Bir dem olmadı cümlesi yeksân

---

307 İlk mısrada “ḫudʿa” olması gereken kelime metinde “ḫuṭʿa” şeklinde yazılmıştır. İkinci mısradaki “ḥîleye” kelimesi derkenâr olarak yazılı. Mısra içinde “ḥîleyle” yazılmış, sonra üstü çizilmiş.

309 Metinde “ʿışḳ-ıla” yerine “ʿâşıḳ-ıla” yazılı. Ancak bu okuyuş vezni bozmaktadır.

313. Kimisi z̲illet üzre h̲or u ḥaḳ̇īr
Kimi bir luʿb-ile dalabıdur kân

314. Gösterür dürlü dürlü ṣûretler
Ber-ḳarâr olmadı cihân bir ân

315. Göñlüñi ṭar ṭutup belâ çekme
Yazılanı görür ṣaḥîḥ insân

14[b]

316. Geçdi eyyâm bu ḥâl ile bir zamân
Geldi irdi hele mâh-ı Şaʿbân

317. On beşinci gicesidür anuñ
Bây u gedâ el açup umar iḥsân

Der Leyle-i Berât Tażarruʿ Şoden

Ġazel

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Yine tevzîʿ olunur bu gice aʿmâl-i berât
El açup eyleyelüm derd-ile ʿarż-ı ḥâcât

2. İrişüp ʿavn-i H̲udâ luṭf ḳapusını aça
Ṣaġımuzdan ṣolınup açıla nice derecât

3. Dîn yolunda ki şehîd oldı o dem ġāzîler
Bilinüp ʿizzet ü ikrâmları yevme'l-ʿaraṣât

4. Derd-ile âh idelüm gel berû iy dertlü dil
Bize ol Rabb-ı Raḥîm şefḳat ide vire necât

5. Bizi âzâd ide Ḥaḳ ḳıla duʿâmuzı maḳbûl
Her kişi itmededür bu gice ḫayr u ḥasenât

6. Gelüñüz tevbe ḳılalum sizüñ ile yârân
Tevbemüz ola ḳabûl refʿ ola cümle nekebât

7. **Hindî**yâ ġafleti refʿ eyle Ḫudâ'ya ḥamd it
ʿÂḳil olan ẕikr idüp itmeye ġayrı kelimât

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

318. Geçdi Şaʿbân duʿâ ola maḳbûl
Ḥâliyen görinür meh-i Ramażân

319. Ṣâyim oldı bu cümle maḥbûslar
Hep müdâvim namâzadur zindân

320. İçimüzde var idi bir ʿâlim
Tecvîd üzere oḳur-idi Kur'ân

321. Ol iderdi imâmeti her vaḳt
Nâmına dinilür anuñ ʿOs̱mân[24*]

15ª [25**]

322. İ göñül aç niyâz-ı dilün Ḥaḳ'a
Gice gündüz tażarruʿ ide lisân

323. Bizi küffâr ilinden eyle ḫalâṣ
ʿAn ḳarîb luṭfiñ-ıla iy Raḥmân

324. Bir gün ola gele ricâlü'l-ġayb
Ḥâyil olmaz olara kevn [ü] mekân

325. Velâyet ẓâhir olmış ersün
Brusa'dan iriş Emîr Sulṭân

326. Cildi pâk eyleyen debbâġat-ıla
Gelüben irişe Aḫî Evrân

327. Bu cihâna gelen erenler hep
Eger ẓâhirdedür eger pinhân

328. Vaḳitdür irişüñ meded lillâh
Sizi bâʿiṣ ḳıla bize Sübḥân

---

* Anlatılan mevzuun devamı 37. varaktadır ("Oḳunurdı ez̲ân ḫafî anda / Hem cemâʿat olur idi yârân" ile başlayan varak).

** 36. varakın sonu ile bu varakın başı ise mütenasib görünmektedir (bk. "Vaṣf-ı tażarruʿ ile'r-Raḥmân"). Varakın baş kısmına rıkʿa ile şu not düşülmüş: "Hindî Maḥmûd'uñ bir parçası dîgerine ʿilâve olunacaḳ."

Ġazel-i Meded-kerden-i Ḫızr

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Düşdüm belâ vü miḥnete yetiş bana Ḫızr
Ḳaldum ayaḳda al elüm iriş baña Ḫızr

2. Küffâr elünden almaġa himmet gerek meded
Yâd iller içre luṭf-ıla biliş baña Ḫızr

3. Sırr-ı ġuyûbe ʿilmi virdi çün Ḫudâ saña
Kâr eyledi bu derd-ile teşvîş baña Ḫızr

4. Girdâba düşdi derd ü ġam içre döner bu dil
İlyâs ile çalış u duruş baña Ḫızr

5. **Hindî** dolaşdı şimdi ki Efrenc'i seyr ider
Eyle duʿâyı görüne bu düş baña Ḫızr

Vaṣf-ı Tenbîh

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

15[b]

329. Roma şehründe taḥḳīḳdür ki Rûm'dan
Ḳuş uçmazdı vü yügürmezdi ḳaplan

330. Muḥarremüñ yigirmi sekiziydi
O çarşanba güni temcîdde uyan

331. Ki tersâ vaż‘ı üzre bir kimesne
Nidâ itdi vü hep işitdi a‘yân

332. Bunı dir ki Papa Türk oldı bilüñ
Ve Türk aldı Roma’yı diñle inan[26]

333. İşidüp bunı dem-beste ḳalurlar
Bu vaż‘a oldı ḥayrân cümle gebrân

334. Ricâlü’l-ġaybdür itdi işâret
‘İnâyet eyleye bize o Raḥmân

335. Ṣafer ayı irişdi eyle perhîz
Ẓafer vire ‘adû üstine Sübḥân

Vaṣf-ı Mekâtib-i Rûm

[Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün]

336. Bir seḥer ḥüzn-ile ṭurup maḥzûn
Âb u ḥasret gözümden oldı revân

337. Girye vü âh-ile cefâda iken
Bir neşâṭa şehâdet eyledi cân

---

332 O dönemde “Türk” kelimesinin “müslüman” ile eşanlamda kullanıldığı unutulmamalıdır.

338. Rûm havâsı belürdi devrândan
Bunı yârân meşâma virdi nişân

339. Nâgehân geldi bir fedâyî yigit
Dâmeni içre eylemiş nihân[27]

340. Didi gelür mekâtibdür
Pâşâzâdeye tâbiʿ olan merdân[28]

341. Getürüp baña virdi maḫfî ol
Baña raḳīḳ ḳoşdılar gebrân

342. Destüme eyledi mekâtibi tîz
Ṭutdı aʿẓâm hemân o ân lerzân

16ª

343. Ditreyüp kâġıd üstine cânum
İşidüp cemʿ olur hemân iḫvân

344. Ṣâḥibi aldılar mekâtibi hep
Kimi giryân olur kimi nâlân

345. Rûmuñ aḫbârı semʿüme girdi
Ney-veş idüp döne döne nâlân

---

339 İkinci mısra derkenâr olarak yazılmış.

340 Birinci mısrada son tefʿileyi oluşturacak kelime/kelimeler eksiktir. Her iki mısrada da vezin aksamaktadır.

346. Ḳâġıda merdüm-i dîdem itdi naẓar
Oldı her ḥarfi baña bir yârân

Beyân-ı Ḥurûf

347. **Elif** eydür *İlâhî* yâ Rabbî
Dertlü dillere eylegil dermân

348. **Be** didi ki *belâ*ya ṣabr eyleñ
Ṣabr ile yine bulasız ʿunvân

349. **Te** didi *tâ* ezel ki yazıldı
Görmek anı size ola âsân

350. **S̱e** didi *s̱âbit* ol ṣadâḳatde
Diye ṣâdıḳ senüñ içün aḳrân

351. **Cim** didi *cidd* idüñ ʿibâdetde
Birini yüz biñe ṭuta Yezdân

352. **Ḥa** didi *ḥâl* dilüyle esrâr
Cümle ʿâlem bu sırdadur ḥayrân

353. **Ḫı** didi *ḫayr* ola ṣoñı anuñ
Bu cefâ mükâfâtun ide Raḥmân

354. **Dal** didi *devlet*üñ güni doġdı
İtdi tedbîr sizüñ içün erkân

355. **Ẕal** didi *ẕikr* idüñ müdâm Ḥaḳḳ'a
Buldı tevḥîd ile vüṣûl ʿirfân[29]

356. **Re** didi ki *rûşen* ola çeşmiñüz
Göre sizi cemâl-i müştâḳān

16[b]

357. **Ze** didi *zâr* idüben âh itmeñ
Râh açıldı sizüñdür[ür] meydân

358. **Sin** didi *seyr* idüñ yaḳīn vaḳtde
Size bende ola ḳamu gebrân

359. **Şın** didi *şâd* oluñ Ḫudâ ḥaḳḳı
Feṯḥ-i bâb eyledi Ġanî Sübḥân

360. **Ṣad** didi *ṣoñı* eylüge irişe
Emr-i Ḥaḳḳ-ıla buña ṭutma gümân

361. **Ḍat** didi *żâyi'* olmadı aṣlâ
Cümle eṣḳāli ḥıfẓ ider Mennân

362. **Ṭı** didi *ṭay* idüñ mekân yilüñüz
Luṭf-ı Ḥaḳḳ'la buña olur imkân

---

355 Birinci mısra nüshada "**Ẕal** didi müdâm *ẓikr* idüñ Ḥaḳḳ'a" şeklinde kayıtlıysa da "elif"ten itibaren *anahtar kelimeler*in "didi"den sonra sıralanmış olması sebebiyle takdim tehir yaptık. Ayrıca vezin de bu değişikliği mecburi kılmaktadır.

363. **Ẓı** didi *ẓâhir* ola âṣârı
İde iḫlâṣ-ıla duʿâ yârân

364. **ʿAyn** ider *ʿâlem*üñ işâretüni
Aġzın açup aña baḳar insân

365. **Ġayn** dir ki *ġınâ*ya bâʿiṣdür
Kim ki aza çoġa eyleye şükrân

366. **Fe** didi kim *feraḥ* oluñ dâyim
Gitdi ġam şâd ola dil-i vîrân

367. **Ḳaf** didi *ḳorḳ*mañuz necât irdi
Biz de didük şehâdet eyledi cân

368. **Kef** didi *kâfir*üñ helâkligidür
ʿAsker-i dîn tîġ eyledi ʿuryân

369. **Lâm** didi *lutf* idüp Ḫudâ-yı Kerîm
Sizi âzâd ḳılup ḳılur şâdân

370. **Mîm** didi *mâr [u] mûr* ḳadar ʿasker
Ehl-i küfriñ ilün ider tâ[lân]

371. **Nûn** didi *nûr*a reh ḳırar kâfir
Siyâveş'dür ḳıran ol mîr-i mîrân[30]

---

371 Hindî'nin bahsettiği Siyâveş, 975 (1567-1568)'de büyük imrahor, 977 (1569)'de yeniçeri ağası, 987 (1579)'da Rumeli beylerbeyi, 990 (1582), 994 (1586) ve 1000 (1592)'de

17ª

372. **Vâv** didi *var* oluñ cihân içre
Ġazâ seyfi-ile ḳırıla gebrân

373. **He** didi *her* günüñ ola biñ yıl
Size şimden-girü yüz duta devrân

374. **Lâm-elif** didi *lâ* dimez hergiz
Sizüñ maḳṣûdıñuz içün o Sulṭân

375. **Yâ** didi siz ki *yâr*-ı ṣâdıḳsız
Size envâʿ-ı ʿizzet [ide] erkân[31]

Beyt

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

İlâhî bu ḥurûfıñ ḥürmetine
Bizi irgür Muḥammed ümmetine
Âmîn

---

sadrazam olan, 973 (1566)'te II. Selîm'in kızı Fatma Sultân'la evlenen ve 1010 (1601)'da vefât eden **Kanijeli Siyâvuş Paşa** olmalıdır.

375 Metinde ikinci mısradaki "ide" kelimesi yerine "eyleye" varsa da bu kullanım vezni bozmaktadır.

Beyt

Didümdi cânıma kâr itdi ġurbet
Didiler kim nihâyet buldı miḥnet

Vaṣf-ı Maḥmûd Beg

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

376. Ḳapudân-zâde ismi Maḥmûd Beg
Ḫoş kerem-kândur o tâze civân

377. Gönderür taʿyîn üzre niçe kitâb
Hem ḥamâyıl oḳuyalar yârân

378. Defʿa-i s̱ânîde o merdüm-i pâk
Gelen adamı ile bî-pâyân

379. Luṭf idüp gönderür bize iḥsân
Her faḳīr oldı bây sen aña inan

380. Yine gönderdi mîve envâʿdan
Her kişi mîveye virür idi cân

Ġazel

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. İy luṭf [u] seḫâ ehli muʿînüñ ola Allâh
Ḫâk-i rehüñe yüz sürüle olına hemrâh

17ᵇ

2. Geçmişleriñüñ rûḥına degsün olan iḥsân
Ḫayruñ ile iy ker[î]m şâd ola ervâḥ

3. Devlet ḳapusı açıla üstüñe efendüm
ʿİzzetler ide manṣıbla saña Şehinşâh

4. Bedr ola cemâlüñ umaram âb-ı vużûdan
Yüzüñi görüp ḥasret idüp ire gör mâh

5. Ayru düşeli **Hindî** ḳulıñ vech-i ḥasend[en][32]
Gün olmaya kim eylemeye derd-ile biñ âh

Vaṣf-ı Şehr-i Rebîʿü'l-evvel

[Fâʿilâtün Mefâʿilün Faʿlün]

381. Çünki doġdı Rebîʿü'l-evvel'de
Ḥaḳ ẓuhûrında refʿ olur buṭlân

382. Muʿcizâtını gösterür umaruz
Mevlûdı ayı içre Faḫr-ı cihân

383. Berr ü baḥr içre ʿasâkir-i İslâm
Ḳabżasında kemân atar peykân

---

5 "ḥasend[en]" kelimesi metinde "ḥasendür" şeklindeyse de mânâya uygun düşmesi için "ḥasenden" şeklinde okundu.

384. Tîġ urur ʿâşıḳāne küffâra
Gice gündüz ḳarârı yoḳ bir ân

385. Ola manṣûr ʿadûnıñ üstine
Luṭf u iḥsân ide o dem Yezdân

386. Birine biñ ʿarż ider Allâh
Kefere aldı ṣandı râygân

387. Şöyle kim ḳırıla bu yıl küffâr
Berr ü baḥri ṭuta o demde ḳan

388. Açıla hep ḳılaʿ-ıla iller
Çañları refʿ ola oḳına ez̲ân

389. Umaruz hem ḫalâṣ bula maḥbûs
Mevlûdında müşerref bula mekân

390. Niyyet idüp bu ḥâlete şeb u rûz
Oḳur İḫlâṣ'ı şevḳ-ıla yârân

18[a]

391. Yüzde bir oḳunur duʿâsı anuñ
Biñ tamâmda duʿâ oḳur bir cân

392. Bir ḳaç aydur müdâvimüz cümle
Cemʿ olup bir yire ḳamu yârân

393. Vaḳt iricek o dem oḳınur ezân
Yir yir nitekim o şehristân

394. Cemʿ olur üç odaya müsebbiḥler
Her cemâʿatde bir imâm iy cân[33]

395. Dâr-ı küfr içre ol Raḥîm Allâh
Virdi ruḥṣat ʿibâdete Raḥmân

396. Pâdişâh nâmına duʿâyı ider
Dâyim iḥlâṣ-ıla bu maḥbûsân

397. İde maḳbûl duʿâyı Rabb-ı enâm
Ala küffâr ilini Şâh-ı cihân

398. Gele ʿasker ṭola bu illerde
Ola żabṭ eyleye bir mîr-i mîrân

399. Zebûn olup reʿâyâ ola cümle
Vire ḫarc ḫarâcın cümle gebrân

---

394 Birinci mısrada vezin aksamaktadır. İkinci mısradaki "iy cân" ibaresi metinde "iy ḫân" şeklindedir.

Vaṣf-ı Mevlûd-ı Nebî ʻAleyhi's-selâm

400. Olur mevlûd oḳunmaġa iḳdâm
Ḥâżır itdük ṭaʿâm u hem bile nân

401. Yendi ol ṭaʿâm ne kim ḥâżırdur
Nân ile bal u yaġ gibidür hemân[34]

402. Ẕâkirân cemʿ olundı yârândan
Ḫûb nefesle oḳur o dem ʿOs̱mân

403. Ẕikr olunup müveşşaḥ oḳundı
Diñleyüp ʿâşıḳ oldılar gebrân

404. Ḥaḳ Resûli ḳabûle ola şefîʿ
İde iḫlâṣ-ıla ḳabûl Sübḥân

18[b]

405. Oldı ters̱hâne sırrı kâtibine
Dervîş-i derd-mend ü dil-rîşân

406. Ol daḫı bezl ider olan varın
Oḳına mevlûd-ı Şefîʿ-i cihân

407. Ẕâkirüñ oldı dili tesbîḥde
Yine bülbül gibi şaḳır ʿOs̱mân

---

401 İkinci mısra metinde "Nân u ile bal yaġ" şeklinde başlamaktadır. Ancak vezin ve mânâ îcâbı yukarıdaki şekilde okundu.

408. Yendi niʿmet oḳundı mevlûdı
Cân u dilden duʿâ ider yârân

Naʿt-i Resûlullâh Ṣallallâhu ʿAleyhi ve Sellem

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Yâ Resûl-i faẖr-ı ʿâlem yâ şefîʿa'l-müẕnibîn
Ḫ̆âce-i kevn ü mekân maḥbûb-ı Rabbü'l-ʿâlemîn

2. Ol münevver vechinüñ müştâḳıdur şems [ü] ḳamer
Şol muʿanber zülfiñüñ dîvânesidür ḥûr-ı ʿîn

3. Nûrıñuñ şevḳı ile ṭoldı zemîn ü âsmân
Yiridür tâ kim semâ üstine faẖr itse zemîn

4. Yir nice faẖr itmeye kim iki şaḳ oldı ḳamer
Bu zemînde saña vaḥy indirdi Cibrîl-i Emîn

5. Baş açup aġlaşalum gel gel berû maḥbûslar
Ol Resûli ḥürmetine ide ıṭlâḳ ol Muʿîn[35]

6. Bu ġazâ yolunda maḥbûslar duʿâya el açup
İtdiler Ḥaḳḳ'a tażarruʿ ide âmîn sâmiʿîn

---

5 "maḥbûslar" kelimesi "maḥbûblar" şeklinde okunmaya da müsâittir. Ancak sonraki mısra bizi söz konusu kelimenin "maḥbûslar" şeklinde okunmasının daha doğru olacağı kanaatine götürmektedir.

7. Bizi küffâruñ elinden sen ḫalâṣ it yâ İlâh
Ḥürmeti-çün ʿarş [ü] kürs ü ʿâbidîn ü ḥâmidîn

8. Luṭfiñ-ıla yâ Resûlallâh münaḳḳaşdur tamâm
Ḳalbimüñ âyinesünde ravża-i ḫuld-ı berîn

9. Yoḳdurur bir żerre aʿmâlüm ola lâyıḳ-ı Ḥaḳ
Hindî'ye eyle şefâʿat ola ilḥâḳ-ı ṣâliḥîn

Temmet bi ʿavnillâh[36*]

19[a*37*]

409. Maʿnîde kendü niʿmetüñdür
Kâfir ilinde iy Şeh-i devrân

Vaṣf-ı Daʿvet-i Papa

410. Oldı Nevrûz o gün düşenbih
Daʿvet itdi bizi o pîr-i muġān

411. Geyinüben ḳuşandılar müslim
Hem ʿamâme ṣarındı mü'minân

---

* Sayfa kenarına iki defa basılmış olan 1335/1917 tarihli mühürde eserin "Edirne mebʿûsu Fâik Beyefendi" (Mehmet Fâik Kaltakkıran v. 1948) tarafından pederi merhum Ahmed Bâdî Efendi (v. 1326/1908) nâmına Edirne İttihâd ve Terakkî Kütüphânesi'ne bağışlandığı kayıtlıdır. Bu kütüphâne 1919'da kapatıldığı için Ahmed Bâdî Efendi'nin bütün kitaplarıyla beraber *Sergüzeştnâme* de önce Edirne Türk Ocağı Kütüphânesi'ne sonra da Edirne Selimiye Kütüphânesi'ne nakledilmiştir.

** Önceki varakla bu varak arasında konu bütünlüğünün olmaması varakların koptuğunu gösteriyor. Bu kısım nüshanın son varağı olan **42**[b]'nin devâmıdır.

412. Aluban gitdiler bizi cümle
Yanımızca yürürdi bir ḥayvân

413. Ṣoḳaġuñ ṭolmış-ıdı eṭrâfı
Cebelü kâfir anda hep âstân

414. ʿUrba-yıla ṭolu ṭolu zenler
Dehen açup baḳar olur ḥayrân

415. Ḥareme başdılar ḳadem merdân
Aġzı ṣuyın aḳıtdı şâd-revân

416. Şöyle cemʿ olmış-idi ol günde
Ḳara kâfir ṭolar idi meydân

417. Ṭabaḳāt ile nerdübân çıḳılup
Ẓâhir olurdı bir niçe fevḳān

418. Taḥt fevḳında yazılup eşkâl
Aña raġbet ider mi hîç insân

419. Eyle ṣûret virür ol taṣvîre
Cânı var ise vire anlara cân

420. Ḥaḳḳ'a bâṭıl deyüp ol ehl-i ḍalâl
Niʿmetün yir müdâm olur küfrân

421. Ḳapu yanında yer yerin ṭurmış
Cebelûlar her bellü gebrân

422. Ol aradan girildi içerüye
Ol maḥallede olur imiş dîvân

19ᵇ

423. Bizi pîşkeş deyu çekerler bir bir
Ketẖudâ gönderüpdi Don Civan

424. Ṣundı defter yanınca nâmesini
Açdılar baş okıdılar ʿunvân

425. Oldı mefhûm ʿayân bilindi tamâm
Ol arada degildi pîr-i muġān

426. Vüzerâ nâmına olan erkân
Girdiler bir ḳafes odaya o ân

427. Bu degil ki bu vażʿ ola ʿâdet
Ḫalvete girmiş imiş o ruhbân

428. ʿArż idüp pîşkeş ile nâmesini
Didi bu sâl edâ ola noḳṣân

429. Türk'i yine baṣup alam vâfir
Baña himmet iderse pîr-i muġān

430. Setler urur cihânda lâf ü güzâf
Olmadıḳ sözi söylemez ʿirfân

431. ʿÂḳil olan her iş olur ṣanmaz
Kim bilür kim ne gösterür devrân

432. Her işüñ râstına sevinme ṣaḳın
Çomaġa râst gelür gehî ṭavşan

433. Naḳd-i ʿömrüñi ḫarc idüp alduñ
Vir yirine ki alasın aḳrân

434. Şol ki sermâyeyi metâʿa vire
İder aṣṣı tamâm o bâzirgân

435. Ol ki aʿmâli yoḳ ḫayâle düşer
İder âḫir taṣavvurunda ziyân

436. Umaruz ʿaksi ola murâdlarınuñ
Bize raḥm eyleye Ġanî Raḥmân[38]

437. Râzıḳ u Ḳādir u Raḥîm oldur
Cümle ḥükmindedür odur sulṭân

---

436 Birinci mısrada aksayan vezin "ʿaksi ola" ibaresi "ʿaks'ola" şeklinde okunduğunda düzelmektedir.

20ª

438. Devri seyr eylesün o Ẓıll-ı Ḫudâ
Hindî ḳulıñı pîşkeş itdi zamân

439. el-Amân el-amân iy devr-i felek
Göre ḥasret gözüm ecelden amân

440. Odadan bizi yine döndürdiler
Yine iltüñ yirine dir erkân

441. Gözedürüz müdâm ümmîd ḳapusın
Feṭḥ-i bâb eyleye bize Yezdân

Vaṣf-ı Vefât-ı Merḥûm Aḥmed Beg

442. Âh elüñden senüñ felek feryâd
Bizi ney gibi eyledüñ nâlân

443. Ayıruban bizi o gül-ruḫdan
Oldı bülbül gibi işüm efġān

444. Görüñ ol şemsi kim zevâle irer
Ḳoydı anı zemîn içinde zamân

445. Ḳanı ol serv-ḳāmet Aḥmed Beg
Mâre mi ḳoçulur ol ince miyân

446. Degil insân ṣaḥîḥ melek idi ol
Ḥûrîler ile seyr ider o cinân

447. Ṣâkir idük cihânda biz andan
Raḥmet ide aña Ġanî Ġufrân

448. Yerde yatduḳca Aḥmed-i Ġāzî
Yüz duta Maḥmûd'a bu rûy-ı cihân

449. Ola ol rifʿat-ile ber-ḫurdâr
Düşe öñine atlu vü yayan

450. İre maḳṣûd u devlete o nihâl
İde ʿizzet ḳavâʿidden erkân

451. Eyle maḳbûl duʿâmuzı yâ Rab
Cümleye ḳıl ʿinâyet ü iḥsân

20[b]

Mersiyye-i Merḥûm Nevverallâhu Merḳadehu

[Mefâʿîlün Feʿilâtün Mefâʿîlün Feʿilün]

1. Dilâ ne ġaflete düşmiş bu derd-mend insân
Bu ḳubbe-i felek içre müdâm virürler cân

2. Bu ân ki aldı elümden o gevher-i pâki
Zemîn içinde zamânı gör eyledi pinhân

3. Ḳanı o nergis-i mestân ḳanı ol lebleri mül
Ḳanı ol âfet-i müjgân ḳanı ol ḳaşı kemân

4. Ḳanı ol saçları sünbül ḳanı ol ruẖları gül
Ḳanı ol çâh-ı zeneẖdân ḳanı ol ġonçe-dehân

5. Ḳanı ol ẖande-ʿızâr u ḳanı ol ḥâl-i siyâḥ
Ḳanı ol kebg-i ḫırâm u ḳanı o ince miyân

6. Ḳanı ol ʿişve-ʿizâr u ḳanı o mihr-i vefâ
Ḳanı o sâʿid-i sîmîn ḳanı o mûnis-i cân

7. Ḳanı ol şems-i münîrüm ḳanı o Aḥmed Beg
Ḳanı o ferr-i celâlet zevâle irdi bu ân

8. İlâhî merḳadün anuñ sen eylegil pür-nûr
Refîḳi ḥûr-ıla ġılmân mekânun eyle cinân

9. Ḳanı bu devr-i felekde anuñ-çün aġlamaya
Mâtem itdi aġladı gök [ḳara] geydi âsmân

10. Şems u ḳamer semâʿa girüp çarẖ ile dutar
Ney zârı zârı iñledi eyledi fiġān

11. Tîġ-ı ecel ki kesdi anuñ ʿömri riştesin
Beñzi ḳızardı gör felegüñ ṣanki ṭutdı ḳan

12. Dâmenlerini çâk idüben ağlaşur bu ḫalḳ
Göz yaşı baḥre ḳarışıcaḳ acıdı hemân

13. ʿÂḳil olana **Hindî** cihân hiç ḳonaḳ degil
ʿÖmrüñ hezâr sâle varursa ṣoñu bir ân

21[a]

Vaṣf-ı Terbiye-i Papa

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

452. Yine bağladı ḳıṣṣa devr-i felek
Gûş idüp eylegil anı iẕʿân

453. Biri biri içinde üç ḫâne
Altışar otururdı maḥbûsân

454. Hep biri birine varup buluşur
Girer idi bu cümle bir ḳapudan

455. Güft ü gû eyler-iken anda bular
Çekişür anda bir ki bî-edebân[39]

456. İşidüp cenklerini bu itler
Bildürürler Papa'ya anı hemân

---

455 İkinci mısrada "bir iki" olması gereken ibareyi müellif vezin îcâbı "bir ki" şeklinde kullanmıştır.

457. Emr ider ki o bâbı bend ideler
Ṣu-yıla vireler biraz ḳurı nân

458. Yedügi niʿmetüñ bile ḳadrini
Şükrin eyleye olmaya küfrân

459. Gûşmâl eyledi olara tamâm
Ḥüsn-i tedbîr ile o pîr-i muġān

460. Câhilâne ider bulara cefâ
Hem refîḳe bile görüñ ol ân

461. Dir refîḳı ola ne içün menʿe
İhtimâm itmeyüp virürler amân

462. Kişiye cûʿ gibi cefâ olmaz
Meskenet de olur aña zindân

463. Ḥiddet itmez riyâżet ehlini gör
Nefsi sâkin olur gelür keslân

464. Ḫoş cefâ eyledi tedârük ile
Üç gün içre ṣımâṭ rûşendi hemân

465. Feṯḥ-i bâb oldı geldiler niʿama
Oldı perhîz üzere pîr ü civân

21ᵇ

Vaṣf-ı Şeref-i İslâm

466. Saña keşf olınur diñlerseñ esrâr
Ki te’s̲îri ile oluna ḥayrân

467. Resûl-i Müctebâ’ya ümmet olduñ
Saʿâdetlü başuñ vardur i yârân

468. Alur menzîlini çıḳmaz ṭarîḳden
Şerâyiʿ yolı ile ṭoġru varan

469. Ecel yaṣduġına şol-kim ḳoya baş
Ölüm acısı ile ola sekrân

470. Buluna tevbe vü tevḥîd dilünde
Odur taḥḳīḳ biline kâmil insân

471. İrer rûḥı anuñ aʿlâ maḳāma
Refîḳ ḳılur H̲udâ anlara vildân

472. Livâ-ı ḥamd-ıla mesrûr olalar
Eger maḳbûl idinürse o sulṭân

473. Metîn dîn dîn-i İslâm’dur ṣaḥîḥ bil
Olupdur ġayrı edyân cümle buṭlân

474. Ḫudâ emriyle oldı iki ḫâne
Biri dûzaḫ biri cennetdür iy cân

475. İdüpdür fırḳa fırḳa anı Ḫallâḳ
Ezel kim ḫalḳ olundı rûḥ-ı insân

476. Kimisi dûzaḫ içün oldı taʿyîn
Kimine virdi cennet ḥûr u ġılmân

477. Muḫalled olısar dûzaḫda küffâr
İder cennetde vaḥdet ehl-i îmân

Vaṣf-ı Kefere-i Bed-nâm

478. Saña taḳrîr ideyin bir ḥikâyet
Bu vâḳıʿdur ki gördüm diñle inan

22[a]

479. Roma şehri kim oldur dâr-ı küffâr
Bu maḥbûs yârânla olundı seyrân

480. Ḍalâlet ehlinüñ bed-nâmı oldı
Alur muḥdeṣ kitâbın ele ruhbân

481. O ḥâṣâ dir ki tañrımuzdır ʿÎsâ
O kim ḳatl oldı çârmîḫ ile ʿuryân

482. Ki her sâl içre bir gün mâtemidür
Dögüne şol günâhkâr bula ġufrân

483. Gererler gergüye bir ṣûret anlar
Ki dirler budurur ʿÎsî-i Yezdân

484. Nice ẓâlim ḍalâlet ehlidür gör
Ki Ḫallâḳ'a iderler bunca bühtân

485. Gererler elleri ile ol itler
O ṣûretden iderler Ḥaḳḳ'a ʿiṣyân

486. O fâsid zuʿmını dir bir kez oldı
İder kendüleri her sâl her ân

487. Şeb içre cemʿ olurlar ol ḫanâzîr
Ki gergi gezdürüpdür budur edyân

488. Yaḳubdur mum on biñden ziyâde
Arar dûzaḫ yolın mum-ıla gebrân

489. Ki her mum bir filoridür bahâsı
Olur dînâr on biñ eyle iẕʿân

490. Biraz ḳayışlara kebkeb ḳaḳarlar
Dögünürler dutar gevdelerin ḳan

491. Ki dirler muʿterif oldıḳ günâha
Günâh ʿafvına dermân buldı ruhbân

492. Ġażab ḳılmış bulara Ḥayy [u] Ḳādir
Ḍalâletde ḳomış anları Sübḥân

493. Cehennemde mü'ebbed ola anlar
Yiyeler her zamân zaḳḳūm u ḳaṭrân

22ᵇ

Beyt

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

Ḍalâlet üzre ser-gerdân dönerler cümle-i gebrân
Mülevvesler televvüsle hevâ-yı nefs ider sekrân[40]

Vaṣf-ı Pend-i Hindî

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

494. Serüñe nâgehân ki düşe bir iş
Başuña ʿaḳl dir olma perîşân

495. Sükût it kimseye sen râz virme
Dehen açma ki görünmeye dendân

496. Olagör ḥüsn-i ḫulḳ-ile müdâm sen
Çıḳar ṭatlu söz-ile inden ilan

497. ʿAzîz olmaḳ dilerseñ dünyede sen
Dilüñden min baʿḍ gelmeye yalan

Beyt: Birinci mısradaki "üzre" kelimesi sonradan ilâve edilmiş.

498. Cihânda merdlik it sözüñde er ol
İderseñ gözle muḥkem ʿahd ü peymân

499. Bu esrâr ile ḥayrân oldı **Hindî**
Sen igne yurdusından eyle seyrân[41]

500. Cihân ger döndüre yüzüni senden
Yüzi döndürme sen cevrine ḳatlan

501. Ki sen girdâba düşseñ ġam degildür
Kişinüñ ḳaydını görür Yaradan

502. Deñer ṣabrını ḳullarıñ Ḫudâvend
Ḳażâya vir rıżâ luṭf ide Yezdân

503. Yıḳılduñ ise sen meydân içinde
ʿUceb olmaz dürişüp yine atlan

504. Edânîye refîḳ olma cihânda
Saña bir yâr idün-kim ola râzdân

23[a]

505. Emânete ḫıyânet itme zinhâr
İder maʿmûre-i dâruñı vîrân

---

499 Birinci mısradaki "oldı" kelimesi "olda/ol da" okunacak şekilde yazılmıştır. Ancak mânâ "oldı" şeklinde okumaya daha uygun.

506. Ṣadâḳatde olasın sen ki dâyim
Ẓafer bulmaya düşmen ola selmân

507. Ḥasûdıñ başıdur dâyim belâda
Ne ġam yersin cihân içinde andan

508. Ḥasûdın sözine ṭutma ḳulaḳ sen
Eger olursa da ol ibn-i fülân

509. Hüner baḥr içre keştî żabṭ itmek
Ḳolaydur âlet uñarmaḳ ḳaradan

510. Raḳīb-i kec-dehân-kim ḳuluñım dir
Ucuz ḳurtulmış iy cân anı ṣatan

511. Murâdına vâṣıl olur ol er kim
Buradan iẕn-ile ḳaldura daban

512. Ḫayâl-i yâri egler deli göñlüm
İder arzû cemâlin görmege cân

513. Göresim geldi cândan seni cânım
Bize ne virdi iy dost seni alan

514. Göñül murġı diler yine yataġın
Ne deñlü uçururlarsa yuvadan

515. Feraḥ birle ṭola ḫâneñ verâsın
Ola maʿmûr u rûşen u abâdân

516. Ḫudâ ulaşdura evlâda bizi
Öpüp oḫşana ġabġabla zeneḫdân

517. Felek raḥm eyle maḥbûs-ı żaʿîfe
Cefâ eyleme bize oldı evrân[42]

Beyt

Ḫudâyâ eylegil maḳbûl duʿâmı
Murâda irgüren sensün enâmı

23ᵇ

Laṭîfe-i Sükker

518. Şeker nuḳlleri gönderdi Papa
Ki Maḥmûd Beg yiye hem bile yârân

519. Yedügünce aña ol ṭatlu gelmiş
Dimiş yârân ırâḳdan ide seyrân

520. Hemân-dem medḥe yazdum bir ġazel ben
Bilür kim aġzın açmış ḳande ḥayrân

---

517 "Felek raḥm eyle" ibaresi nüshada "Felek eyle raḥm" şeklinde kayıtlıdır. Ancak bu okuyuş vezni bozduğu için kelimelerin yerleri değiştirildi.

Ġazel

1. Sen iy şîrîn-kelâm bir ʿâlî şânsın
Süḫan ehline rehber cisme cânsın

2. Bizi ṭatlu dilüñle bende itdüñ
Bu ḫalḳ içre güneş gibi ʿayânsın

3. Şeker nuḳlinden iḥsân it kerem ḳıl
Bugün luṭf u keremle kâmrânsın

4. Bu dil ṭûṭîsi maḥbûs-ı ḳafesdür
Ġıdâsın vir muḥibb-i ṭûṭiyânsın

5. Bu **Hindî** muḫlişuña mâ'il olġıl
Bizüm ḫâneye aḳ âb-ı revânsın

Beyt

Gör ol ehl-i kerem nice seḫîdür
Bir avuç sükker itdi baña iḥsân

Vaṣf-ı Edâ-i Ḥacc-ı Şerîf

521. İrişdi şehr-i Ẕi'l-ḥicce ʿayân bil
Ḥikâyet diñle ḥacdan şimdi cânân

24[a]

522. Binâ olduḳda Kaʿbe ol Ḫalîl'e
Fedâ itmege oldı emr-i Yezdân

523. Nidâ itdi Ḫalîl emr üzre ol dem
Didi **lebbeyk** ervâḥdan ki ol ân

524. İder ḥac sâʿatiyle bil ṣaḥîḥ kim
O muḥrim oldı **lebbeyk** didi ol cân

525. Ki ḳaç defʿa ki **lebbeyk** didi ol rûḥ
O ʿad üzre ider ḥac buña inan

526. İki ḥac ideni taḥḳīḳ bilgil
İder üç kerre ḥac uyḳudan uyan

527. Eger ḥac ide iki fevt olur ol
Virür bir ḥac ṣevâbın daḫı Raḥmân

528. İnan bu ḳavle sen ḳavl-i ṣaḥîḥdür
Eḥâdîṣde bulundı buña burhân

529. Yürür her sâlde üç yerden ki maḥmil
Yemen'den Mıṣr u Şâm-ile ile'l-ân

530. Medîne'ye gelürler Şâmî ḥuccâc
Ki üç gün nûra ġarḳ olur o mihmân

531. Resûl'üñ ravżasına ṣad hezârân
Ṣalât-ile selâm irgüre Mennân

532. Çehâr-yâr-ile aṣḥâbına hem
Bile irişdüre luṭf-ıla Ḥannân

533. Daẖı âli ile ezvâcına da
Daẖı etbâʿına ol Ḥayy [ü] Deyyân

534. Gelür ḥuccâc bil Bi'r-i ʿAlî'ye
İder ġuslı geyer iḥrâmı ʿuryân

535. Gider ḥubb-ı cihân ṭabʿı olur pâk
Dilünde ẕikr-i esmâ Rabb-ı Deyyân

Muḥrim olan kimesne bu duʿâyı oḳur

24[b]

Lebbeyk Allâhümme lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk
İnne'l-ḥamde ve'n-niʿmete leke ve'l-mülk lâ şerîke lek

536. İrer Kaʿbe'ye şevḳ ile ki ḥâcı
Uzadur Rükn-i Yemânî'ye gerdân

537. İder niyyet ṭavâf-ı ḥac içün o
Ḥacerü'l-esved'e yüz süre lerzân

538. Ṭavâf ider yedi kez her rüknde
Duʿâlar oḳur anda pâk vicdân

539. Muʿayyendür ki İsmâʿîl Maḳāmı
İki rekʿat namâzı ḳıla cândan

540. İde nûş ol arada âb-ı Zemzem
Şarâb-ı Zemzem içen ola mestân[43]

541. Ṣafâyı bula anda Merve ḥaḳḳı
O saʿy içinde ṣalına ḫırâmân

542. İre Ẕi'l-ḥicce'nüñ rûzı ṭoḳuza
ʿArafat ṭaġına ʿazm eyle yayan

543. Varup mescidde anda diñle ḫuṭbe
İki vaḳti ḳılurlar anda bir ân

544. Biri öyle biri ikindi anuñ
Oradan vaḳfeye yüriye ʿirfân

545. Duʿâya el açar yetmiş biñ âdem
Yetişmezse melâ'ik vire Sübḥân

546. Açarlar el olar beyne'ṣ-ṣalâteyn
Güneş devr eyleyüp olunca pinhân

---

540 İkinci mısradaki "içen" kelimesi metinde "içün" şeklindeyse de mısradaki "şarâb" ve "mest" kelimelerini de göz önünde bulundurduğumuzda "içün"ü "içen" olarak okumak mânâya daha uygun görünmektedir.

Ṣıfat-ı Ṣalât

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün][44*]

1. Beş vaḳt namâz bu cihânda netîce-i Miʿrâc
Devletlü ḫânedür ol kim ḳıla namâzı ezvâc

2. Ṭutdı ṭarîḳ-ı Ḥaḳḳ'ı o kim farż edâ ider
Ẕi'l-ḥicce ayı önünde bulur murâdı ḥuccâc

25[a]

3. İrdüñ murâda çünki eyâ ḥâceti revâ
Ḳurbânlar eyle vir ṣadaḳayı ṭoyırġıl ac

4. Arar iseñ eger marż-ı ẕenbe sen devâ
Tevbe eyle gel ṭabîb ide ol derdüñe ʿilâc

5. Küffâr elinden ister-isen derd-mend ḫalâṣ
ʿArfe güninde **Hindî** duʿâya elüñi aç

Duʿâ-yı Tażarruʿ-ı Rûz-ı ʿArefe

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1. El açdum luṭfıña iy Ḥayy [ü] Ḳādir
Senüñ ismüñdürür her dilde ṣâdır

2. ʿİnâyet eyle Kaʿbe ḥürmeti-çün
Nidâ iden Ḫalîl'üñ daʿveti-çün

---

* Vezinde hayli zorlama var.

3. Resûl-i Müctebâ'nuñ ḥürmeti-çün
Senüñ luṭfıñla anuñ şefḳati-çün

4. Resûl alnındaġı envâr ḥaḳı-çün
Yed-i Mûsâ'daġı ṣuʿbân ḥaḳı-çün

5. Cemîʿ-i evliyâ vü enbiyânuñ
Gicede gözi açıḳ bî-riyânuñ

6. Çehâr-ı yâr olan ṣâdıḳlar içün
Saña müştâḳ olan ʿâşıḳlar içün

7. Seni ẕikr eyleyen diller ḥaḳı-çün
Maʿârif açduġı güller ḥaḳı-çün

8. Senüñ ʿilmüñ bilen ʿâlimler içün
O ʿilm-ile olan ʿâmiller içün

9. Meşâyiḫ itdügi taḳvâ ḥaḳı-çün
Şerâyiʿ virdügi fetvâ ḥaḳı-çün

10. Şol eytâm-ı ṣıġāruñ nâlesi-çün
Rümûzıñdan o ʿârif alası-çün[45]

11. Zemîn ile semâda her ne kim var
Senüñ ʿışḳuñ ile kim eyleye zâr

---

10 eytâm-ı ṣıġār: Küçük yetimler. Ahmed ve Mahmûd Beyler olmalı.

25ᵇ

12. Olaruñ yüzi ṣuyına İlâhî
Ki cümle dertlünüñ sensün penâhı

13. Bugün dûrda olan ḥuccâc ḥaḳı-çün
Senüñ iḥsânuña muḥtâc ḥaḳı-çün

14. El açdı şimdi dergâhuña anlar
Ṭalabır cümle luṭfıña o cânlar

15. O cümlenüñ duʿâsı ḥaḳḳı içün
Lisân-ile ş̲enâsı ḥaḳḳı içün

16. Bu küffâr içre maḥbûsıñ yolın aç
Bulara raḥmetüñ bârânını ṣaç

Duʿâ vü Niyâz be-Dergâh-ı Ḥaḳ

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün Mefâʿîlün]

1. Ulaşdur bizi İslâm'a ʿinâyet eyle yâ Allâh
Ki göster bize evlâdı hidâyet eyle yâ Allâh

2. Ki sensün fâʿil-i muḫ̲târ idersin luṭfı vü ḳahrı
Bugün ʿafv eyle cürmümüz ʿinâyet eyle yâ Allâh

3. Bizüm küffâr çañundan ḳulaġımuzı emîn eyle
Ez̲ân nûrı ile ṭoldur ki raḥmet eyle yâ Allâh

Baḥr-i Âḫer

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

1. Muẓaffer eylegil Ẓıll-ı İlâh'ı
Ki sensün pâdişâhlar pâdişâhı

2. ʿAdû-yı dîni sen ḳahr eyle yâ Rab
Cünûd-ı müslimîne it ʿinâyet[46]

3. Bulara luṭfıñ-ıla rehber olġıl
Dil ü cânlar ḫânesine ṭolġıl

4. Cihânda cümle-i ḥâcılar içün
Ġazâya yürüyen ġāzîler içün

5. Şehîd olanlar-içün kim ġazâda
Ḳomazlar idi küffârı fesâda

26[a]

6. Olaruñ yerlerini cennet eyle
Ġazânuñ ḳılıcına rifʿat eyle

7. Senüñ birligüñ içün yâ İlâhî
Cünûd-ı müslimînüñ ol penâhı

8. Bugün maḳṣûda irgür cümlesini
Murâdâtı viren sensün bu bini (?)

Baḥr-i âḫer / 2 Hindî bu beyitte kafiye ve redif oluşturamamıştır.

9. Daẖı âzâd ḳıl hep ḳullaruñı
Ki göster bize ṭoġrı yollaruñı

10. Murâdum dâr-ı İslâm'a irişmek
Daẖı maḳṣûdıma ẖayr ile irmek

11. Müyesser eyle ẕâtuñ ḥürmetine
Resûl-i Müctebâ'nuñ şefḳatine

Ve ṣalli 'alâ cemî'i'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'l-ḥamdü lillâhi Rabbi'l-'âlemîn

547. Dönübeni segirdür millere dek
Esirüb şevḳ-ıla insân u ḥayvân

548. Gelürler meş'ale öñünce cümle
Ḳılurlar yatsu aẖşam anda bir ân

549. Ṣal'ât-ı ṣubḥı ḳıl anda i ḥâcı
Ḳabûl ide du'âñı Rabb-ı Mennân

550. Orada gün ṭoġa yüriye ḥuccâc
Gele Mînâ'ya kese anda ḳurbân

551. Tırâş ola ata ol cemre üç gün
Varup Ka'be'ye sa'ye diñle yârân

552. Gelüp Mînâ'da yata yine ol şeb
İder itmâm-ı ḥaccı ol ʿazîzân

Beyt

Zihî devlet saʿâdet ḥac edâsı
Olur maḥbûba vâṣıl mübtelâsı

26ᵇ

Vaṣf-ı 'Asâkir-i İslâm[47*]

553. İrişdi semʿüme hâtif nidâsı
Yüridi berr ü baḥre cünd-i ʿOs̱mân

554. ʿAsâkir eyle cemʿ oldı bu hefte
Bu cemʿi görmedi taḥḳīḳ Süleymân[48]

555. Ṣadâ ile behâyim ṭaġda siñdi
O dem ḳaşandı ḳan arslan u ḳaplan

556. İninde ḳuyruġın ṭoġrıtdı dilki
Belürmez oldı ḳarda izi ṭavşan

557. Niçe âhûları ṣayd itdi ʿasker
Atar cânını ölmeklige ceyrân

---

* İnebahtı yenilgisinden sonra yeniden toparlanan Osmanlı Donanması ile ilgili olmalıdır.

554 "hefte" kelimesinin üstü çizilmiş, ancak yerine bir kelime yazılmamış.

558. Bahâr eyyâmı ʿâlem cûşa geldi
Şecâʿat göstere tâ merd-i merdân

559. Ḳulaḳ dut baña işitgil kelâmum
Yine baġladı devrân tâze destân

Ḳaṣîde

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Açdı râyât pâdişâh-ı baḥr u ber
Geydi cevşen geldi at üstine er

2. Girdi meydâne cünûd-ı müslimîn
Tîġ urup küffâra ister ala ser

3. Ṭutdı âfâḳı ṣadâ-yı ṭabl u kûs
Zîl [ü] surnâ düşmenüñ baġrın deler

4. At süheyliyle ġubâr-ı râhı gör
Hem nefîr o ân göñüllere irer

5. ʿAsker üstünden ḳuş uçmaz şöyle bil
Ṣavlet-i ʿasker ile hep dökdi per

6. Baḥre ʿasker girdi gördi rûzigâr
Muḳteżâ-yı müslimîn üzre eşer

27ª

7. Tîġ olup ʿuryân döner meydânda
Ehl-i küfrüñ kellesini ide cer

8. Berr ü baḥrüñ ḥâkimi Ẓıll-ı Ḫudâ
Saña rehber Ḫıżr u İlyâs cümle er

9. Uġuruñ ḫayr ola iy Ṣâh-ı cihân
Seyf-i ḳāṭıʿ ile refʿ oluna şer

10. Bile ʿâlem nicedür ṭabʿ-ı Selîm
Ur ḳılıcı düşmene göster hüner

11. Atıla toplar ʿadûnıñ üstine
Göklere çıḳa ṣadâ-yıla şerer

12. Bu mehâbetle görüp küffâr seni
Ḳalʿalar teslîm ide açıla der

13. Añılur cedden-be-cedden nâmıñuz
Nâmdârsın bu cihânda ḳo eṣer

14. Baġlu işler açılur ʿâlemde hem
ʿAvn-i Ḥaḳ ile mübârekdür sefer

15. Maḥbes içre ġāzîler ḳaldı ẕelîl
Ne ḳamer görür ne şems ü ne seḥer

16. Bize merdlik eyle ḳalduḳ pâymâl
Buñda mı öliceġüz irişür er

17. ʿArfe günidür ki ḥuccâc cümleten
El açup maḳdûr ṣarf ider beşer

18. Yâ İlâhî ʿaskeri manṣûr ḳıl
Luṭfıñuñ ıẓhârına cânlar iver

19. **Hindî** ṣabr ile cefâ buldı kemâl
Ṣabr iden ḳullarını Yezdân sever

Vaṣf-ı Fevt-i Papa

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

27[b]

560. Duʿâyı tîz irişdi bil nişâna
Felek daḫı hemân tîġ itdi ʿuryân

561. Teveccüh eylediler ʿasker-i dîn
Ġazâya gönderüp ol şâh-ı devrân

562. İrişdiler erenler geldi bunda
Kevâkib burcı daḫı itdi ḳıran

563. Roma'da gösterildi evvel âṯâr
Ki Papa ḫaste olup çekişür cân

564. Bu devrân arḳasın getürdi yire
Öpüp elin ayaġın dir ki gebrân

565. Bizüm içün varup bâb-ı caḥîme
Ki yanmaġa bize eyleye dermân

566. Ve ol daḫı dimiş ḥâl diliyle
Meger ḥâżırlayam zaḳḳūm u ḳaṭrân

567. Niçe gün seg gibi ol çekişür cân
Atup cânun caḥîme bulur aḳrân

568. Olur Ẕi'l-ḥicce'nüñ on sekizi çün
O günde defʿ olur ol kelb-i nâdân[49]

569. Duʿâ-yı seyf-ile çalduḳ biz anı
Kesildi başı vü aḳmadı hîç ḳan

570. Putı şındı zebûndır cümle küffâr
İşâretdür ki nuṣret virdi Raḥmân

571. Yararlar ḳarnını içi dökilür
Ṭoñuz çaldı ṣanasın kelbi ol an

572. Leşi yatur anuñ üç gice üç gün
Gürûh-ıla gelür görmege gebrân

---

568 "defʿ" kelimesinin üstünde "fevt" de yazılı. 18 Zilhicce 979: 1 Mayıs 1572.

573. Gelür küffâr bulur tenhâ Papa'yı
Yolarlar ṣaḳalını bir bir inan

574. Ki dirler sıtmaya olur devâ bu
O ṣûretden ṣaḳal yoldurdı devrân

28[a]

575. Devâya ḥaml iden ḥayvânı gör sen
Ḥayâsı ḳılına ṣayar mı insân

576. Kimisi didi bir ḳıl çekmek aṣṣı
Biri didi alur bir ḳıldan el-ân

577. Alup aṣnâmını anda gelürler
O gün cemʿ oldı anda cümle ruhbân

578. Getürür meyyitin ortaya anlar
Ki defn ide o dem eyledi ʿuryân

579. Geyirür arḳasına ṭon u gömlek
Beyâż ḳorlar daḫı üstine ḳaftân

580. Daḳarlar barmaġına ḫâtem-i zer
Ki dirler budurur âyîn-i edyân

581. İderler hâç-ı zerden bile zencîr
Elün gögsinde bend itmiş o ruhbân

582. Daẖı pâyini zerle bend iderler
Odur ʿâlemde pâ-bend-i ḥamâḳān

583. Daẖı ḳorlar başına tâc-ı zerrîn
İde[r]ler ehl-i dûzaẖ aña efşân

584. Aña ḳurşun ile tâbût iderler
Daẖı üstine taẖta didi Yûnân

585. O dem tâbût içine ḳorlar anı
Şarâb ile daẖı ḳorlar biraz nân

586. Ḳadîmden bir kilîsa vażʿ olunmış
Der ü dîvâr kemerler üzre bünyân[50]

587. Ḳaçan-kim papaları fevt olalar
Müdâm defn olur imiş anda aʿyân

588. Kemerlerüñ birine ḳorlar anı
İki mermer de ḳorlar oldı pinhân

589. Kemerden tâbût üsti ḳaldı ẖâlî
Papanuñ şekli naḳş olundı ol ân

---

586 Birinci mısra "Bir ḳadîmden" yazılmış ancak her iki kelimenin altına takdim ifade eden (م) işareti konulmuş.

28ᵇ

590. Aṣarlar ḳandîl üstüne bil anı
Gece gündüz yanar anda o ruhbân

591. Kemân ḳaddi ecel oḳını atdı
Nişânı âẖir itdi irdi peykân

592. Cihân yurdına virdi naḳd-i ʿömri
Ḳarâr itmedi kimse bunda bir ân

Ḳıṭʿa

[Mefʿûlü Fâʾilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Küffâr ḍalâlet-ile ẓulm üzeredür müdâm
Ḳomaz yanına itdügini kimsenüñ cihân

2. Hâtif nidâsı irdi o dem semʿ-i **Hindî**ye
Küffâra di ki añlaya ifsâdını ʿayân

3. Anlara işâret ola maʿnîde bu târîẖ
Gör ol Papa ki cehenneme kim nice atdı cân[51]
Sene 979 [1572]

---

3 İkinci mısraın vezni bozuk.

Vaṣf-ı Müfâraḳat-i Yârân

[Fe'ilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

593. Yine doḳundı bize çarḫ-ı felek
Göreyin kim anı ola vîrân

594. Roma şehri ḫarâb ola şallâh
Ehl-i İslâm anı ide tâlân

595. Buldı ruḫṣat kilâb ü ḫanâzîre
İt gibi ṭalaşurdı kelb-i aḳrân

596. Biri birine düşdiler ḳudurup
Ṭaşradan şehre ḫaşm olur gebrân

597. Papa ḥiṣârını iḥâṭa idüp
Iṣṭabur yapdı ṭop ḳodı ʿayân

598. Çaluban ṭablı ṭolaşur dâyim
Tüfek ile niçe Ḫıristiyân

29[a]

Naẓm

599. Maḥbesi de baṣar deyu ḳorḳar
Ayırur içimüzden üç iḫvân

600. Ṣanasın ayırur teni cândan
Burc-ı ḥıṣn içre ḳaldılar pinhân

601. ʿAlî Müslim biri Muḥammed Beg
Pâşâzâde biri o dürr-i girân

602. Gözümüzden ırâġ olup anlar
Aġlaşuḳaldılar ḳamu yârân

603. Gözümüz yaşına teraḥḥüm idüp
Bizi şâdân ḳılduġını Raḥmân

604. Ḳıralar birbirini ol itler
Yine ḳavuşdura bizi Yezdân

Ġazel bâ Münâsebet

[Mefʿûlü Mefâʿîlü Mefâʿîlü Feʿûlün]

1. İy ṭûṭî-i şîrîn-süẖan lebleri pür-ḳand
Dâme düşüp devr-i ḳamer eyledi derd-bend

2. Bu naṭʿ-ı zemîn üzre felek sürdi piyâde
Bir luʿb-ile baydaḳlarını eyledi ferzend

3. ʿAḳlumı şehâ zülf-i siyâh ḳıldı perîşân
Bu murġ-ı dili bir ḳılıña eyledi peyvend

4. Bir şûẖ-ı laṭîf ter ü nâzikdür o ġonca
Gül gibi açıldı ider ol ʿâşıḳa diş ẖand

5. Şol ḫâl-i siyâhuñ gibi hîç görmedi **Hindî**
Seyr eyledi ʿâlemde Buḫârâ vü Semerḳand

Vaṣf-ı Târîḫ-i Şehr-i Muḥarremü'l-Ḥarâm

Sene 980 [Mayıs-Haziran 1572]

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün][52*]

605. Aç gözüñ ḳalḳ seḥerde dâyim sen
Devlet ıssı olur seḥer ḫîzân

29[b]

606. Ola maḳbûl duʿâsı her şeb u rûz
El açup eyleye niyâz-ı pîrân

607. Evden olma[ma]ġa saʿy ide ʿâḳil
Ḳor yabânda ṣaḳın seni yâbân[53]

608. Şol sarâyuñ ki ol ola ḫurremi
Mâniʿ olmaz olara hîç derbân

609. Sen ṣalâḥ üzre ol müdâm iy merd
Daḫı eyüler ile ol iḫvân

610. Bu cihân yüz virürse aldanma
Gösterür ol şâgil elvân

---

* Bir çok mısrada vezin aksamaktadır.

607 "olma[ma]ġa" kelimesinde köşeli parantez içindeki "ma" vezin ve mânâ îcâbı ilâve edildi.

611. Kimsenüñ irmedi buña ʿaḳlı
Çerḫ-i devrânı gör ki ser-gerdân

612. Nedürür ne olur ne bilürsin
Bilür ancaḳ o Ḳādir ü Yezdân

613. Gösterür niçe renkde maʿnâyı
Yine ṭabʿ-ı ṭâvûsı ide cevlân

614. Dürr [ü] cevher dizem müdâm naẓma
Baʿżı yerlerde düşer seyelân

615. Sene başı irişdi iy abdâl
Şerḥa aç sineñe olup ʿuryân

616. Yazdı şehr-i Muḥarrem'e târîḫ
Ṭoḳuz yüz sekseni bu dem devrân[54]

Beyt

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿilü Faʿilün]

Devrân ki ḥâdiṡât-ıla her gice yüklidür
Gün doġmadan neler ṭoġa kim bile nâgâh

---

616 Muharrem 980: Mayıs 1572.

Vaṣf-ı Papa-yı Cedîd

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

617. Yine bu pîrezen cihânı görüñ
Sene başında ṭoġırur oġlan

30ᵃ

618. Yine ḫalḳı dâyim çerḫ-i şuʿbede-bâz
Gahî giryân ider gehî ḫandân[55]

619. Birinüñ yirini zemîn eyler
Birinüñ üstine döner devrân

620. Âsiyâb-ı felek ögütmededür
Cev ü gendüm ü ṭarı ile ṣaman

621. ʿİbret-âmiz işüñ nihâyeti yoḳ
Diñle yine ne vaż‘ ider ezmân

622. ʿAceb ancaḳ bu ʿâdet-i tersâ
Papa olur yolınca bir ruhbân

623. Ḳamu tersâ aña olur tâbiʿ
Mîr ü sulṭân ü efḳar ü aʿyân

624. Fevt olan Papa’nuñ yirine birin
İḫtiyâr itdiler bugün gebrân

---

618 Birinci mısraın vezni bozuktur.

625. Rûz-ı se-şenbih idi vaḳt-i ʿaṣr
Ṣadre geçdi o demde pîr-i muġān

626. **Hindî** aña ḫiṭâb idüp didi kim
Râhib oldur gözetmeye ʿunvân

627. Ġurresidür Muḥarremün târîḫ
Papa olduñ i ḳıdvetü'l-aḳrân
Sene 980 [Mayıs 1572]

628. Papa olması vaḳt-i ʿaṣr olmaḳ
Tîz zamânda yoġ ola nâm u nişân

629. Ẕi'l-yed idük Papa'dan evvel biz
Andan oḳunmaġ-ıla evvel eẕân

630. Ḳalʿasına girüp bizüm begler
Żabtın itmişler idi ol mîrân

631. Roma'da ẓulm-ıla olur küffâr
Sâkin iken ʿasâkir-i ʿOṯmân

30ᵇ

632. Ṣoñra olup Papa alur ġaṣben
Şerʿ-ile ḥükm olur eyle iẕʿân

633. Ṣâh-ı devrân ile şikâyetimüz
Ḥaḳımuzı alur bizüm Sulṭân

634. Dâr-ı İslâm ola Roma şehri
Feṯḥ ide luṭf-ıla Ġanî Raḥmân

635. Ḥâliyen oḳur ezânı beş vaḳt
Maḥbes içre bu cümle mü'minân

636. Ola câmiʿ bunıñ kilîsâsı
Oḳına ḫuṭbe emr ide Sübḥân

Vaṣf-ı Papa vü Seyr-i Kilîsâ-yı nâ-Tamâm

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

637. Yine diñle ne işler dûzaḫîler
Ne ifsâd itdürür anlara şeyṭân

638. Papa olduḳda girdi ol sarâya
Yanına cemʿ olınur cümle aʿyân

639. Niçe şeb cümle eṭrâfı sarâyuñ
Ṭonanur mum ile hem ṣaḥn [u] eyvân

640. Ve cümle ḳaṣr [u] ḳulle yüce yirler
Yaḳarlar mumları pîr ü civânân[56]

641. Ṣoḳaḳlar içre yaḳarlar fıçular
Atarlar ṭop tüfek âteş firâvân

---

640 "ḳulle" kelimesinin aslında (و)ı yoktur, ancak kelime metinde (و)lı yazılmıştır.

642. Gör oynar dûzaẖîler âteş-ile
Bugünki günden eyler aña idmân

643. Sarâya girüp on üç gün olıcaḳ
Dimişler tâcı giy zünnârı ḳuşan

644. Sarây ḳurbında vardur bir kilîsâ
Henüz irgürmemiş itmâma bünyân

645. Didi ehl-i vuḳūf altmış yıl oldı
Ki ta'mîrün Papa ḳılmışdı fermân

31[a]

646. Ḳadîmden nâmı imiş Santo Petro
O Petro vaḳf idüp geçmiş çoḳ ezmân

647. Dinilür Petro'yı aṣḥâb-ı 'Îsâ
Binâ âs̱âr ḳalmış ancaḳ andan

648. Olan papalara meşrûṭ o evḳāf
Daẖı ilḥâḳ ider evḳāfa a'yân

649. Ve cümle ḳadnaruñ papalaruñ
Vaẓîfesi ol evḳāfdandur inan

650. Binâ itmâm bulmamaġa bâ'iṣ
Tevârîẖ ehli dirler daẖı ruhbân

651. Ḳaçan itmâma ire Santo Petro
Anı elbetde alur Âl-i ʿOs̱mân

652. Gelüp ḳubbeye irmişdür binâsı
H̱udâ emri ile żabṭ ide Sulṭân

Beyt

H̱udâ maḳbûle irgüre duʿâmız
Dehen açup budur Ḥaḳḳ'a s̱enâmuz

Naẓm

653. O deyrüñ ṭaşra ḳapusında bir yir
İderler zînet anda ola dîvân

654. Geyüp Papa tâcı ḳuşandı zünnâr
Oturur taḫta-bend üstünde ruhbân

655. Götürür taḫta-bendi birḳaç âdem
Ṣanasın küt götürür iki ḥayvân

656. Eli ile ider ḫalḳa işâret
Başın açup olurlar miṣl-i kelbân

657. İki gün daḫı geçdi oldı on beş
Papa ol günde itdi şehri seyrân

31[b]

Vaṣf-ı Şöhret-i Papa

658. Yedek itmiş müzeyyen birḳaç atlu
Ve üç daḫı ḳatır yiderdi yayan

659. İki taḥt-ı revân bile giderdi
Yedekler ʻaḳabince eyle iẕʻân

660. Yedek ardınca yüz sekiz neferdür
Ḳızıl cuḳa geyer ḫuddâm [u] aʻyân

661. Olar ardınca gelen Papa idi
Geyer ḳırmızı ṣıḳma kemḫa ḳaftân

662. Zer-ile haçı dikmiş yaḳasına
Ṣolaḳ etegligi ḳuşanmış ol ân

663. Başında şapḳası ḳızıl ḳadîfe
Eteklik aḳ bayramîden inan

664. Ata olmuş süvâr yanınca atlu
Yürürdi yüz yigirmi daḫı yayan

665. Elün ḫalḳa ṣalup barmaġı oynar
İder küfr âyinin icrâ o ruhbân

666. İki cellâd miṣâl-i kelb eñsesinde
O imiş ḫâṣṣa ḫizmetkâr-ı râzdân

667. Olaruñ ʿaḳebince ḳarnaller
Ki ḳırḳ kimsedürür bir ḥâlde aḳrân

668. Olardan olagelmişdür papalar
Ḳızıl muḥayyer idi cümle ḳaftân

669. Binerler her birisi bir ḳatura
Olardan yeg yürür idi o ḥayvân

670. Bulardan ṣoñra yetmiş dört kimesne
İyi bayır ḳuludur geyimlü esyân

671. Bu cemʿüñ ekṣerün bilgil papasdur
İyi bayır ḳulusı cümle dilîrân[57]

32[a]

672. Muḫanneṣ kimseden dünyâ içinde
Ki erlik gele dirlerse o yalan

673. Bu cemʿe girişürse elli atlu
Cemîʿisin ider alan u tâlân

Beyt

Ḫudâyâ ṣal cünûd-ı müslimîni
Resûlüñ ola icrâ bunda dîni

---

671 İkinci mısrada aksayan vezin "ḳulusı" yerine "ḳulu" dediğimizde düzelmektedir.

Dîger

Bu meşhûrdur eyâ simîn sâʿid
Yeter biñ serçeye ʿuḳḳāb-ı vâḥid

Vaṣf-ı Ḫazîrân

674. İrişse her senede bilgil iy yâr
Kim evvel yay zamânıdur ḥazîrân

675. İdermiş ehl-i küffâr tâ ḳadîmden
O mevsüm içre fitne diñle iy cân

676. Papa sarây ḳapusı yolından
Gelen ṭolanı ṣoḳaḳ bula pâyân

677. Oraya varıcaḳ döner girüye
Sarây yanındaġı kilseye dolan

678. O ṣoḳaḳlar kemâl-i vüsʿat üzre
Dikerler upuzun ṣoḳaġa çûbân

679. Çeker[ler] üstlerine tente anuñ
Ṣoḳaġuñ içi olur miṣl-i eyvân

680. Direkleri çiçekle donadurlar
Ve dîvâr semtüne zâr ṭutdı aʿyân

681. İşidür ol güni eṭrâf [u] eknâf
Gelüben cemʿ olur aʿyân u gebrân

32ᵇ

682. Sarây-ı Papa'da birikir anlar
Birer kâfûrî mumı yaḳdı her cân

683. Yine gebrân başına yaḳdı otlar
O ḫiẕmete ḳamu uzatdı gerdân

684. Çıḳup Papa sarâyından ṣoḳaġa
Yaḳupdur mumunı pîr ü civânân

685. Gör anları ki nice bî-başardur
Güneş rûşen iken mum yaḳar ol ân

686. Müzeyyen ṣoḳaġa yüridi bunlar
Papaslar yir yir olur idi nâlân

687. Bu vaż' üzre geçerler mumlar ile
Ḳamu bed-nâm ü aʿyân cümle yayan

688. Papa daḫı oturmış taḫta-bendde
Götürmiş taḫta-bendi bir iki ḥayvân[58]

689. Öñünce iki kâfir götürür tâc
Biri tâc-ı sülûk birisi mîrân

---

688 "bir iki" kelimeleri vezin îcâbı "bir ki" şeklinde okunmalıdır.

690. Anuñ ardınca bir altun ḳadeḥde
Ḫamrdan ḳurṣ idüp ḳomışdı bir nân

691. O ḳurṣda Ḥażret-i ʿÎsâ'yı yazmış
Ki gergide gerilmiş şekl-i insân

692. Bunıñ ardınca Papa taḫta-bendde
Dutar üstine gönlek bir iki gebrân[59]

693. Daḫı ardınca niçe mumlı küffâr
Bu ḥâliyle bu cümle itdi seyrân

694. Ṭolaşup vardılar ol bâb-ı deyre
İçine girdi deyrüñ cümle gebrân

695. Papa ol ḳurṣı yir ḫalḳ arasında
Ki ḥâşâ dir ki ol ʿÎsî-i Yezdân

696. Dimiş ol ḳurṣ içün benüm etümdür
Ḳadeḥdeki şarâb cismümdeki cân

33[a]

697. Yi bu nânı şarâbı iç ṣaḥîḥ bil
Benümle **laḥmüke laḥmî**sin iy cân[60]

---

692 "bir iki" kelimeleri burada da vezin îcâbı "bir ki" şeklinde okunmalıdır.

697 "**Lahmüke lahmî**" tabiri Hz. Peygamber'e isnâd edilen "Yâ Alî, cismüke cismî, lahmüke lahmî, demüke demî, rûhuke rûhî.", "Ey Ali, **etin etim**, canın canım, kanın kanım, ruhun ruhumdur." sözünden iktibas edilmiştir. Bektâşî edebiyâtında çok yaygın olarak kullanılması yanında, Seyyid Nesîmî, Usûlî, Hayretî, Ümmî Sinan, Esrâr Dede

698. Bugün nânı yidüm içdüm şarâbı
Velî oldım u hem vâli-i gebrân

699. Oradan Papa Santo kilsesine
Varuban üç gün oldı anda mihmân

700. Velâyet ḥâṣıl oldı ya'nî anda
Gelüp sarâyına girdi o sekrân

Ḥażret-i Ḥaḳ bâ-Düşmenân Rızḳ Muḳadder Kerd

701. Ḳalmayup ḳullaruñ 'uyûbına
Gebr ü tersâya rızḳ viren Sübḥân

702. Cümlenüñ ḥâline senüñ fermân
Ḳamu ḥükmüñdedür senüñ Sulṭân

703. Muṣîbetde be-ḥâlet bil muḥaḳḳaḳ
Dile Ḥaḳ'dan müdâm sen dîn ü îmân

---

gibi diğer mutasavvıf şâirler tarafından da iktibas edilen bu ibare kaynaklarda farklı rivâyetlerle yer almakla beraber muteber hadis kitaplarında bulunmamaktadır. (Hadisin çeşitli rivâyetleri için bk. Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdîsi'l-vâhiye,* Beyrut 1403/1983, I, 211; Muhammed b. Tâhir Makdisî, *Zahîretü'l-huffâzi'l-muharric ale'l-hurûfi'l-elfâz* [nşr. Abdurrahmân b. Abdülcebbâr el-Ferivâî], Riyad 1416/1996, II, 776; Süleyman b. İbrahim el-Hüseynî Kundûzî, *Yenâbiu'l-mevedde* [nşr. Alâüddin el-A'lemî], Beyrut 1418/1997, s. 155. Bu hadisin İslâmî Türk edebiyâtındaki kullanımı hakkında geniş bilgi ve zengin örnekler için bk. Meliha Yıldıran Sarıkaya, *Türk-İslâm Edebiyatında Hz. Ali* [doktora tezi, 2004], MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 51-54). Hindî Mahmûd'un Papa'nın bu ekmek şarap âyinini "cismümdeki cân" ve "lahmüke lahmî" ibareleriyle anlatması dinî birikimini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

704. Bi-ḥamdillâh Muḥammed ümmetiyüz
Şefîʿü'l-müẕnibîn buyurdı Ġufrân

705. İşitdüñ ehl-i küfrüñ ḳışṣasını
Ne işler işledür anlara şeyṭân

706. Ṣalâḥı ḳoma elden iy ḳarındaş
Ṭarîḳ-ı Ḥaḳḳ'a vâṣıl ḳıldı Sulṭân

Beyt

İlâhî sen bilürsin ḥâlimüzi
Ya ḳurtar bizi ya al cânımuzı

Vaṣf-ı Esb-i Pîşkeş ü Seyr-i Ḫûbân

707. Yine diñle ʿacâyib bir ḥikâyet
Rivâyet eylediler ehl-i buṭlân

33ᵇ

708. Anabolı ili evvelde taḥḳīḳ
Roma deyrine vaḳf imiş bir ezmân

709. Frantis ḳahr-ıla żabṭ itmiş anı
Yine İspanya aldı didi gebrân

710. İşâret ḳonıla vaḳf oldıġına
Bunı ʿâdet ḳomışlar ol dem aʿyân

711. Ki her sâl gönderür İspanya bir at
Gelür Papa'ya her sâl içre el-ân

712. Geyim resminde ḳumaş örtüsi var
Papa öñünce yedek olur inan

713. Ki her sâl içre ta'yîn üzre bir gün
O güne Santo Petro didi gebrân

714. Gelür ol günde ta'yîn olınan at
Ki seyr eyler anı pîr ü civânân

715. Bu 'âdet üzre yine gönderür at
İşidüp cümle gebrân oldı şâdân

716. O ḥammâl bârgîri gibi boz atdur
Sürür boz at dirisi gibi gebrân

717. Öñünce yine odlar yaḳdı itler
Atıldı ṭop tüfek ḫalḳ oldı sekrân

718. Seḥerden ḳalḳdılar ehl-i ḍalâlet
Yine âyînlerince ehl-i buṭlân

719. Olurlar cem' deyr içinde anlar
Alur put ellerine cümle ruhbân

720. Kilîsâlarda oḳurlar yazarlar
Zinâdan ḥâṣıl olmış cümle ṣıbyân

721. İderler ṣınf-ıla hep bunları gör
Alay alay olurlar cümle oġlan

722. Onar yaşında bir ṣınfı olaruñ
On üçerlidürür bir ṣınfı iy cân

34[a]

723. On altışar yaşında nev-civânlar
Ḳaşı yay anlaruñ kiprügi peykân

724. Ḥarâm-zâdedür ol şîve-kârlar
Görüñ kâküllerin itmiş perîşân

725. Göreydi ʿâşıḳı Rûm'ıñ oları
Hemân yâ ḳaşına olurdı ḳurbân

726. Nice rengîn olursa beñzemez hîç
Anuñ mey-ġûn lebine laʿl ü mercân[61]

727. Ṣabûḥı çekmiş anlar nîm-mestler
İder reftârı ṣalınur ḫırâmân

728. Güzel bâlâ-bülend olmaḳ bülenddür
Şu şarṭ-ıla ki ṣublaḳ ola gerdân

---

726 "rengîn" kelimesi derkenâr olarak yazılı.

729. Güzellerde güzeldür şol leṭâfet
Ḫumâr-ıla o nergis ola mestân

730. O meh-rû ekṣeriyyâ sîb-i ġabġab
Ṣalar ʿuşşâḳı çâha ol zeneḫdân

731. Ṣaçı sünbül yüzi gül çeşmi nergis
Açılur ġonce müller ola ḫandân

732. Lebi cân-baḫş ḫod âb-ı ḥayâtdur
Bugün ruḫsâr-ı ḫûbândur gülistân

733. Bu rûz maḥbûslaruñ göñlüni aldı
O kâfirler ola şallâh müselmân

734. İrişürse gelüben ehl-i İslâm
Ḳuzunıñ sürüsine gire gürkân

735. Ḳuzuyı ḳuyruġından ḳapup anlar
Ṣoyup ḳoynuna ḳoya anı ʿuryân

736. Umaruz Ḥaḳ müyesser ide anı
O maḥbûbları pîşkeş ala erkân

737. O gün ṭoldı ṣoḳaḳlara zen u ḫûb
Ḳapu eyvân ṭoldı bile revzân

34ᵇ

738. Ol altun ṣaçlu ala gözlü ḳızlar
Geyüpdür destüvân ṭutmaġa murġān

739. Virüben kendülere dürlü zînet
ʿUrbalar-ıla zenler ṭoldı meydân

740. O merdüm dil-rubâlar ʿişve-kârlar
Çıḳarup şapḳasın iderdi seyrân

741. Getürdiler ol atı şevket-ile
Papa sarâyına iletdi ruhbân

Ġazel-i Ḫûbân-ı Efrenc

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün]

1. Kûh-ı ġam içre ben gezer idüm belâ-yıla
Geldi o çeşmi âhû güzeller alay-ile

2. Ṣaydına mâyil oldı bu dil dil-rubâlaruñ
Aldı birisi göñlümi bir merḥabâ ile

3. Yolına eylesem o mehüñ cânımı revân
Cânân ele girer mi ʿaceb cân fedâ ile

4. Arzûya düşme olmaz-ımış iy deli göñül
Mümkin midir ki cemʿ ola sulṭân gedâ-y-ile

5. Cân virdügi bu **Hindî** ḳulıñ hind ḫâlüñe
Ṭoldı efendi ʿâleme şît ü ṣadâ-ile

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

742. Bu şiʿri ben yazarken ittiḳāḳī
Çıḳa-geldi hemân bir mâh-ı tâbân

743. Ne mâh göz ḳamaşur gün yüzinde
Özünden ayru düşmek istemez cân

744. Anuñ ruḫsârıdur şeftâlu kânı
Kiras lebleridür laʿli rummân

745. İgen şîrîn ü ter ġonce-dehendür
El irse emsek ol ḥelvâyı ḥayrân

35[a]

746. Biri dir ṣayda bu ḥelvâyı ḥâżır
Ḫayâlüñ ola olmaz aña imkân

747. Elüñde nesne yoḳ aç u uyuzsın
Ki dâne göre dâma düşe murġān

748. Ṣaḳın ṣaydı içün sevdâya düşme
Gözüñ aç ḥâżır iken eyle seyrân

Ġazel-i Dîger Ṣanem-i Tersâ-yı Pür Şîve

[Mefʿûlü Fâʿilâtü Mefâʿîlü Fâʿilün][62*]

1. Tersâlar içre bir ṣanem-i serv-ḳāmetüñ
Kebk-i ḫırâm oldı nişânı ḳıyâmetüñ

2. Muġbeçe egerçi bu deyr içre iy ṣanem
Baḳdıḳca aldı bendeñi şâhum ḥalâvetüñ

3. Ḥoḳḳa dehânuñ içredür döşegüñ ḳufli laʿl-leb
Kendü dilüñce incü düzüpdür belâġatüñ

4. Gören yüzüñi ʿâşıḳ olur kendüden geçer
Cânlar eritdi ʿişve [vü] nâzla melâḥatüñ

5. Şapḳasını çıḳardı güzel geydi ṣaruġım
Fehm oldı nâzükâne küfrden ferâġatüñ

6. Cânlar virene bûse virür didiler seni
Cânum efendi yoluña terk itme ʿâdetüñ

7. Tenhâ elüñe girdi ol âhû baḳışlu yâr
Ṣaydını itmedüñ ki yoḳ mı nedâmetüñ

8. Göz gördi vü dil düşdi zeneḫdân-ı çâhına
Cân ü dil ile oldı esîri ol âfetüñ

---

* Vezinde bir çok problem var.

9. İslâm iline düşer-iseñ ḳurtarup serüñ
Hindî ḳonardı başuña yine saʿâdetüñ

Vaṣf-ı Muḥammed Beg

[Mefâʿîlün Mefâʿîlün Feʿûlün]

35ᵇ

749. Muḥammed Beg ki maḥbûsdır bizümle
Ayırup ḳulleye iltmişdi gebrân

750. İdüp ġurbet anuñ cânına te’sîr
Ciger biryân olmış çeşmi giryân

751. Ḥarâret ile yazmış vaṣf-ı ḥâlin
Aña ne vech-ile luʿb itdi devrân

752. Otuz beş beyt-ile dir bir ḳaṣîde
İşidüp diñleyenler oldı ḥayrân

753. Tesellî lâzım oldı defʿ ola ġam
Hemân dem ney-ṣıfat dil ḳıldı nâlân

754. Felek ʿâlemde neler işlemişdür
Ne ḥâlden ḥâle gelür diñle insân

Der Vaṣf-ı Tesellî

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

755. Bu felek devr idelden iy yârân
Ḫudʿadan ḫâlî olmadı devrân

756. Kimseye raḥmı yoḳ cefâdur işi
Yanında bir gedâ-yıla mîrân

757. Kâh olur bir gedâyı şâh eyler
Mîrleri ḫâk-ile eyler yeksân

758. Bir gün eyler bu ḫânede dil-şâd
İder ol ḫânede biri efġān

759. Birini getürür cihâna bu dem
Birisi ḥasret-ile virür cân

760. Gâh ejder-ṣıfat açar deheni
Ḳıtlana mürdümek biler dendân

761. Niçeler yâr ile ṣafâda iken
Ayırup cevr ider görüñ devrân

762. Kimisi yine ʿıyş u ʿişretde
Kimisi bend-ile çeker zindân

36ª

763. Bu cihân bir iki gün gülüp yüzüme
Bende ide bilür idi a‘yân[63]

764. Vüzerâ meclisine vardıḳda
Ayaḳ üzre gelür idi erkân

765. Bir zamân biz daḫı ṣafâda idük
Leb dehende iderdi meh-rûyân

766. Bâlîn üzre yatup o gül-i ruḫsâr
Sîneye çekilürdi ince miyân

767. Meclis içre piyâle devr idüben
Dil-i ġamgîn olur idi ḫandân

768. Yine çarḫuñ cefâsını añdı
Dil-i vîrân ider yine efġān

769. Esb ü tâzı ṭururdı ṭavla-yıla
Hem şütür ḳatır ile bî-pâyân

770. Ḳarşu ṭurup edeb ile ḫuddâm
Bir ṭarafda ġulâm ü tâze civân

771. Gâhî cümle süvâr olup esbe
Yedülürdi yedek olup seyrân

---

763 “bir iki” kelimeleri vezin îcâbı “bir ki” şeklinde okunacaktır.

772. Tûġ-ı şâhî çekerdi öñümce
Ḳor ḳılıçlar ḳuşanup ol merdân

773. Ḫayme ḳurılup otaḳ görinüp
Bir çemende olur idük mihmân

774. Ḳuzılar çevrilüp niʿam-ı ḥâżır
Çâşnigîr başı yüriye ol ân

775. Çekilür çâşnigîr yediyle ṭaʿâm
Döşenüp simâṭ gelür iḫvân

776. Yeyüp içüp duʿâ olur her dem
Sürülürdi bu nevʿıla ezmân

777. Bilmezem **Hindî** ne ṣayıḳlarsın
Düşin görürsin meger ḫâbdan uyan

36ᵇ

778. İtdi luʿbı bu çerḫ-i şuʿbede-bâz
Seni maḥbesde ḥabs ider gebrân

779. Geldi nevbet bu sâlde küffâra
Ṭola köhne cihâna nü destân

780. Dilek eyleñ imdi şâd olına
İde iḫlâṣ-ıla duʿâ yârân

781. Ola manṣûr ʿadûya ʿasker-i dîn
Gire kâfirlerüñ içine ḳıran

782. Ḳırılup çoġı ḥabs ola niçesi
Yıḳılup evleri ola vîrân

783. Ġama düşmeñ Ḫudâ'ya ḥamd idelüm
Bize luṭfın irişdüre Yezdân

784. İrişevüz yine murâdımuza
Vire ʿizzet o Ḳādir [ü] Sübḥân

785. Feṯḥ-i bâb ola ḫâneler açıla
Döşene odalar ile eyvân

786. Yine devlet ḳuşı ḳona serüñe
İde ʿizzet riʿâyetin erkân

787. Dostlaruñ şâd ola vü düşmen ḫor
Çevre yanuñ ṭola gül [ü] reyḥân

788. Gelüp atlar yedile yedekler
Yene niʿmet ü oluna dîvân

789. Umaram ʿan ḳarîb müyesser ide
Ol Kerîm ü ʿAlîm-i ʿâlemiyân

790. Yüzimüz ḳarasını ʿafv idüben
İde maḳbûl duʿâmuz ol Mennân

791. Şübhe itme duʿâ olur maḳbûl
Deye âmîn ṣafâ-yıla iḫvân

Vaṣf-ı Tażarruʿ ile'r-Raḥmân[64*]

37[a]

792. Oḳunurdı eẕân ḫafî anda
Hem cemâʿat olur idi yârân

793. Ḳılur idük terâvîḥi her şeb
Müsebbiḥler oḳurdı tesbîḥân

794. Döşenür pâk ḥaṣîr namâz içün
Maʿbed-i müslimîn olurdı zindân

795. Her namâz vaḳtiyle edâ olınur
Şâh-ı İslâm duʿâsına her cân

796. El açup derd-ile tażarruʿ ider
Ola nâṣır o Ḳādir ü Raḥmân

---

* Buradan itibaren nüshanın sonuna kadar anlatılacak mevzular kronolojik olarak daha önce vuku bulmuştur. Bu takdim-tehir nüshanın kopuk varaklarının yanlış yerlerden dikilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

797. Ḥażret-i Ḥaḳ ḳabûle irgüre
Yol aça her kişiye ol Mennân

798. Küfr içinden ḫalâṣ bula maḥbûs
Ber-murâd olınup buluna mekân

799. Ehl-i küfr içre böyle ṭâʿatı hîç
İtmedi müslimîn bu devr-i cihân

800. Yine ḥikmet seniñdür iy Mevlâ
Ḳudret ıssı Kerîm'sün iy Sübḥân

Vaṣf-ı Ṣalˇât-ı Merdümân

801. ʿAlî Pâşâ oġulları dürreyn
Ṣadef idi olara ġayrı mekân

802. Tâbiʿiyle olar da şâm u seḥer
Ṭâʿat üzre geçürürlerdi ezmân

803. Ḫˇâceleri var idi bir fâżıl
İḳtidâ eyler idi pîr ü civân

804. Ol terâvîḥi ḳılup oḳur tesbîḥ
ʿAḳebince ʿaşır oḳur ol ân

805. İki cânibde bir namâz u niyâz
Olınur ḥüzn ile ile'r-Raḥmân

37ᵇ

Beyt

Saña lâyıḳ kim ola ide ṭâʿat
Ḳabûl it fażlıñ-ile ḳıl ʿinâyet

Vaṣf-ı Uluc

806. Uluc deyu alurlar niçe müslim
Didiler kim bulardur nesl-i gebrân

807. İledürler oları bir keşîşe
Yaḳarum âteşe dimiş o ruhbân

808. Niçe gün bend idüp ider cefâyı
Żarûrî sögerek uymışdı uyan

809. Cefâya ṣabr ile dîn üzre ṣâdıḳ
Olurlar içleründe bir iki yârân[65]

810. Muʿîn ola olara Ḥayy ü Bâḳī
Elündedür anuñ her ḥâle fermân

811. Kemâl-i ḥüzn-ile maḥzûn oldıḳ
Hemân ṣabr-ile olur buña dermân

812. İşitdük ṣoñra yaḳmışlar olardan
Niçeler ki ider cennetde cevlân

---

809 "bir iki" kelimeleri vezin îcâbı "bir ki" şeklinde okunmalıdır.

Vaṣf-ı Pâdişâh-ı ʻÂlem-penâh bâ Münâsebet

Ġazel

[Fâʻilâtün Fâʻilâtün Fâʻilâtün Faʻilün]

1. Ẓıll-ı Yezdân'sın eyâ şâh-ı cihân-ı kâmrân
Salṭanatda pâydâr ol ʻömr-i devlet câvidân

2. ʻAskeri dâyim muẓaffer ola manṣûr her ġazâ
Düşmeninüñ başı kesilüp vire âh-ile cân

3. Dîn-i İslâm'a ihânet ḳaṣd iden bulur cezâ
Âsitânuñda şehâ bir bendeñ ola Don Civan

4. Vâḳıʻa görmişdürür bendüñe düşiserdür ol
Ele virür görile bir luʻb-ıla anı zamân

38[a]

5. Aġlama **Hindî** ṣaḳın sen o geçen çaġlar-içün
Aḳduġı yire yine aḳar ṣaḥîḥ âb-ı revân

Vedâʻ-ı Ramażân-ı Mübârek

[Feʻilâtün Mefâʻilün Feʻilün]

813. ʻIyd idi ṣavm-ıla bize her rûz
Buldı itmâm görüñ meh-i ramażân

814. El-vedâʿ el-vedâʿ meh-i enver
Seni görür bulan ecelden emân

815. Ayırup ehl-ile ʿıyâllerden
Ḥasret-ile geçürdi bizi zamân

816. Leyle-i ḳadre irdiler maḥbûs
El götürdi duʿâya açdı dehân

817. Zâr zâr iñleşüp iderler âh
Ḥasretine ḳavuşdura Yezdân

818. Ḳādir ü ʿÂlim ü Raḥîm Allâh
Ḳıl ʿinâyet bize eyâ Sübḥân

819. Ehl-i küfr içre zâr ü ser-gerdân
Ḳalduḳ eyle meded bize dermân

820. ʿIyd güni her kişi neşâṭında
Bize sicn oldı ẖâne-i aḥzân

821. Her gice yalıñuz olunmaz hîç
Derd-i hicrân bizüm ile yârân

822. Görmedüm ben neşâṭı ʿâlemde
Baʿżılar dir gehî olur mihmân

Der Ḥaḳḳ-ı Leyle-i Ḳadr

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Şeb-i ḳadr irdi irişdür bizi ḳadre yâ Rab
Âb-ı luṭfiñdan irişdür bize ḳaṭre yâ Rab

38[b]

2. Ġam ü hicrânı silüp âyinemüz pâk eyle
Vir ṣafâ nûr-ı muḥabbet ile ṣadre yâ Rab

3. Ḳalbimüz luṭfiñ ile şöylece rûşen ḳılına
Ol şeref kim virilür şol meh ü bedre yâ Rab

4. Ṣavmımuz ṭâʿatımuz eyle ḳabûl iḥsân it
Yoḳdurur ḳudretimüz virile ḳaṭre yâ Rab

5. Cürm ü noḳṣân iledür **Hindî** żaʿîfüñ ḥâli
Ḳıl hidâyet kerem it ʿaybını setre yâ Rab

Vaṣf-ı Mektûb-ı Papa

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

823. Yine ẖudʿa bisâṭını yazdı
Nice luʿb eyleye ʿaceb devrân

824. Roma şehri dinür ḳızıl elma
Anda olur müdâmî pîr-i muġān

825. Papa dirler ismine ḳamu ʿâlem
Cân virürler yolına Ḫıristiyân

826. Emrine râm olur anuñ taḥḳīḳ
Cümle tersâ ile ḳamu ruhbân

827. Emr ider kâtibe o nâme yaza
İde maḳṣûd ne ise anı ʿayân

828. Misine maḥbesinde eşrâfı
Ḥabs idüp ṣaḳlamışdı Don Civan

829. Baña göndere cümlesini anuñ
Sözümi işidüp ide iẕʿân

830. Vâṣıl oldı mekâtib-i Papa
Işırup barmaġını açdı dehân

831. Nice defʿa sözine yazdı cevâb
ʿÂḳıbet Papa'nuñ didi fermân

832. İstimâlet idüp bize didi kim
Ḫavf idüp olmañuz ṣaḳın lerzân

39ª

833. Ben mekâtib yazup niyâz itdüm
Ḫoş ṭutar luṭfı-ile sizi ruhbân

834. Ḳuvvet-i ḳalb virüp bize merdüm
Ḳalbimüze getürdi iṭmi'nân

Ḳıṭ'a

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Emr-i Rabbânî ile oldıḳ esîr
Ḳırḳ yedi gün keştîde ḳılındı zâr

2. Misine zindânına andan gelüp
Cümle yetmiş yedi gün itdük ḳarâr

3. Roma şehrine varılmaḳ emr olup
Ḳoşdı âdem Don Civan-ı şîvekâr

4. Çün yigirmi dörde irdi mâh-ı ṣavm
Cumʿa gün keştîye girdi cümle yâr

5. El açuñ cümle duʿâ eyleyelüm
İrgöre maḳṣûda bizi rûzigâr

Vaṣf-ı Sefer-i Roma

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

835. Çıḳdı maḥbûs o anda zindândan
Girdi keştîye yine pîr ü civân

836. Geçdi pâye yine o bend-i belâ
Göz yaşı yaġdı fi'l-meṣel bârân

837. Rûz-ı ʿıydde hava bulup keştî
Açdı yelken o demde keştîbân

838. Yüridi menzili yüz elli mîl
İki ada da orda oldı ʿayân[66]

839. Birisi dutuşup yanar par par
Birisi simsiyâh çıḳardı duḫân

840. Yanar ada dinilmiş anlara
Ḥikmet ıssı elindedür imkân

39[b]

841. Geldük üçünci gün seḥer vaḳti
Şehr-i Anabolı añar gebrân

842. Leb-i deryâda bir beldedür kim
Selânîk şehrine olur aḳrân

843. Keştîden çıḳdı ol iki gevher
Pâşâzâdeler melek-miṣâl ḫandân

844. Ḳafes-i keştîde ḳalur cümle
Ṭalabır yüzlerini görmege cân

---

838 Vezin îcâbı "orda" şeklinde okunan kelimenin aslı "orada"dır.

Vaṣf-ı Pâşâzâdegân

[Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün]

1. Lebiñüñ ʿaksi şehâ oldı göñülde taṣvîr
Ne cefâ eyledi ol anı ṣorarum bir bir

2. Tîr-i müjgânıñuñ iy cân yeri var cânımda
Sînede revzen açup rûşen iderdi yir yir[67]

3. Ġam feraḥla dutuşup ṣavmaʿa-i dil içre
Ḫarc ider ṣanʿatını elde iken keştigîr

4. Luʿb-ıla devr-i felek bizi düşürdi dâma
Şâh-ı tersâ elüne düşübeni olduḳ esîr

5. **Hindî**'nüñ saña duʿâsı budur iy serv-i ḫırâm
Göñliñüñ vire murâdını müdâm Rabb-ı Ḳadîr

Naẓm

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

845. Keştîye ṭoldı yine fâḥişeler
Fâḥiş itdi zinâyı anda zenân

---

2 İkinci mısradaki "iderdi" nüshada "iverdi/urdı" okunacak şekilde yazılmışsa da mânâ îcâbı "iderdi" şeklinde okundu.

846. Ol zenândan ki ḥâmile olalar
Doġıra ol eger ḳız u oġlan

847. Bir kilîsâ muʿayyen anlar içün
Bir oluḳ ṭaşrada ṭurur her ân

848. Ḳorlar oluġa doġan oġlanı
Aḳar ol kilsenüñ içine hemân

40[a]

849. Dâyeler ḥâżıra o ḫizmet içün
Oluġı gözedürler gele oġlan

850. Besleyüp terbiye iderler anı
Oḳudırlar olur güzel ruhbân

851. Yazdurur levḥine o bir ṣûret
Cer ider o öper anı gebrân

852. Fâḥişeler olur iren ḳızlar
Sürer ol ḥâl-ile olar devrân

853. Tâ ezel her kişi bir işe düşer
Kime dûzaḫ naṣîb kimine cinân

854. Yine ol Râzıḳ Ġanî Rezzâḳ
Dört iken beş ider bize ol nân

855. Feṯḥ ider bize luṭfı ḳapuların
Berre çıḳduḳ ḳalur ol gün ʿummân

856. Nefs-i Anabolı'ya girildi
Çârsû bâzâr ṭolı Ḫıristiyân

857. Sinekden olmış ʿacâyib eşkâl
Ṭopṭolıydı kenâr-ı şâdırvân

858. Ṭabaḳāt-ḫâneler ʿaceb maʿmûr
Ḫarc-ı mâl eylemiş tamâm gebrân

859. Niçe maʿmûresini küffâruñ
Ehl-i İslâm idüpdürür vîrân

860. Seyrin ider gelüp zen ü maḥbûb
Naẓara uġradı o serv-i revân

861. Ḫalel irdi mizâcına nevʿan
El ḳodı nabẓına ṭabîb-i cihân

862. Pâşâ-zâdedür ol Aḥmed Beg
Miṣlini hîç getürmedi devrân

863. Kişiyi ṣu çeker yâḫûd ṭopraḳ
Ecel irse bulunmaya dermân

40ᵇ

864. Ṣûret-i serdi var cihân yüzinüñ
Ṭaġlaruñ başını büridi duman

865. Lerze virdi tene o berd-i ʿacûz
Âteş-i ġam yaḳar o dem külḫân

866. Gösterür mart o şekl-i envâʿı
Geh ṭolı yaġdırur gehî bârân

867. Gâh havâ açılur geh ebr örter
Gâhî ḫurşîd ṭoġar ider raḫşân

868. Yilüben yügrişüp havâ yir yir
Silüben süpürürdi ferrâşân

869. Yine devrân otaġı gerdûnı
Ḳurdı hem âsmânı sâyebân

870. Naḳş-ı rengîni görmemiş gözler
Necm-i ṡâbitdürür o zer-efşân

871. Geldi irdi ʿasâkir-i ezhâr
Geçdi ṣadre oturdı nevrûz-ḫân

872. Yüzini yerlere sürdi cûlar
Ḥaḳ sözi dilleründe âb-ı revân

873. Çün döşetdi zemîne sebze bisâṭ
ʿIyş içün zeyn ola gül [ü] reyḥân

874. Ġonçeler çâk ide yaḳalarını
Keşf-i râz ide lâle vü nuʿmân

875. Çeşm-i bâdam açıldı ol demde
Sîm niṯâr eyledi zemîne zamân

876. ʿİşve idüp gülerdi ol güller
Bülbül âh eyleyüp ider efġān

Beyt

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

Ḫârden ḫançer çeküp gül bülbüle ḳaṣd eyledi
Ol sebebden ḳalmadı beñzinde ḳanı bülbülüñ

41[a]

Vaṣf-ı Ḫilʿat-ı Don Civan

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

877. Diñle imdi o merdüm-i tersâ
Nice ḫilʿat ider bu dem iḥsân

878. Keṯhudâsıdurur Don Dodrigo
Anı bile ḳoşup gönderdi ol ân

879. Aña tenbîh idüp kemâli ile
Aç gözüñi oñat idün iẕ‘ân

880. Ḳaçan-kim Anabolı’ya varasın
Bulara aḳmişeden eyle ḳaftân

881. Alıvir cümlesine anda dülbend
‘Amâme ṣaruna bu merdân

882. İçine ṣaru aṭlas aḳ yeñler
Geye mor aṭlası üstine yârân

883. Şeb-külâhları ḳadîfeden olsun
Hem ayaḳḳabı da bile ol ân

884. Geyinüben ḳuşandılar müslim
Hep ‘amâme ṣarundılar iḫvân

885. Ḥâżır oldı eyerlü ḳātır u at
Binüben her kişi ide bûyân

886. Yanına ḳoşdılar yarar ṣultatlar
Her kişi teslîm ide aña ‘ınân

887. Ḫasta ḳaldı orada Aḥmed Beg
Yürüdük oradan Papa’ya hemân

888. Bizi seyr itdürür bu çerḫ-i felek
Emr-i Ḥaḳ maʿrifeti-ile revân

889. Bir ḳararda ḳomaz kişiyi ṣaḥîḥ
Gösterür dürlü dürlü bu devrân

Ve lehu

1. Ḳurtarursaḳ bu varṭadan cânı
Keselüm cüfte cüfte ḳurbânı

41[b]

2. Feṯḥ-i bâba vesîle ḳıla gibi
Bize Perverdigâr o ruhbânı

3. Fülk-i dil şol havâyı gözler kim
İrişe Roma geçe ʿummânı

4. Bu merâmuñ ḥuṣûlı mümkindür
Rehberüñ ola ʿavn-i Rabbânî

5. **Hindî** tîr-i duʿâ nişâna irer
Ḳavs-i ḳudret atarsa peykânı

[Naẓm]

890. Rü'esâ binmemiş ata aṣlâ
Kimisi düşüben ḳırardı uyan

891. Nice ma‘mûr ḳonaḳlara geldük
Bâġçeleri ṭolu turunc liman

892. Yedi menzil yürüdi cümle ṣaḥîḥ
Geçilüpdür nice ṭaġ u orman

893. Yigirmi dördi idi Şevvâl’üñ
Yevm-i sebtde Roma oldı mekân

894. Yine târîḫ ṭoḳuz yüz ü yetmiş
İtdi ilḥâḳ ṭoḳuz daḫı ezmân

Vaṣf-ı Roma

895. Roma’ya dâḫil oldı ġāzîler
İtdi küffâr bu cümleyi seyrân

896. Ḳoydılar bizi bir sarây içine
Zînet itmişler anda bir eyvân

897. Bir sütûn vaż‘ olunmış âhenden
Lülelü baḳrac aşmış aña zenân[68]

898. Pür olur âb-ıla o baḳrac içi
Altına bir legen ḳomış merdân

---

897 “zenân” kelimesi “zamân” olarak da okunmaya müsâittir. Ancak kelime mânâ îcâbı “zenân” şeklinde okundu.

42ª

899. İki cânibde aṣılı kirpâs
Yur elini siler aña mihmân

900. İki pişẖû dururdı ṭolanı
Aḳ çârşaf döşerdi tâze civân

901. Çâşnigîrler getürür anda ṭaʿâm
Gül gibi düzilür ṣımâṭına nân

902. Ḳor birer bıçaġ [u] birer ḳaşıḳ
Pür idi nemek ile nemekdân

903. Çiniler-ile ṭaʿâm ḳorlar hep
Ṣalata şorba yaẖnî mâkiyân

904. ʿAḳabince gelür idi her ân
Cübn [ü] bâdam ḳızıl üzüm yeksân

905. Cevz ü incir maşraba pür âb
Yir yirin ḳonuban yenür ol ẖˇân

906. Bâde-nûşa gelür mey-i gül-gûn
Câmları pür idüp emer nûşân

907. İki defʿa nevâlemüz her rûz
Yed-i düşmenden irgirür Yezdân

908. Keremüñ ʿâmdur iy Kerîm Ḫudâ
Saña maʿlûm bu cümle râz-ı nihân

909. Ḳalbimüzde ne var bilürsin sen
Lâzım olmaz ola lisânda beyân

910. Bizi maḳṣûda irgür iy Mevlâ
Ḳul iken eylegil bizi sulṭân

Ġazel bâ Münâsebet

[Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün]

1. Ḫâṭıruñ ḫoş ṭut ṣaḳın olma melûl
Ol Kerîm'üñ luṭfına irmez ʿuḳūl

2. Müsteḥaḳ olur cezâya bil ṣaḥîḥ
Ḫˇâcesinüñ emrüni ṭutmasa ḳul

42[b]

3. Ol Kerîm ü Ḳādir ü Perverdigâr
Aza şükr eyle ki niʿmet vire bol

4. Mâ mażâ mâżî ki ḥâle ḥâmid ol
Devr ider eṭvârını cümle uṣûl

5. Kesme sen Ḫaḳ'dan ümîdüñ **Hindî**yâ
Ḳullaruñ yine ṭurısar ṣaġ u ṣol

[Feʿilâtün Mefâʿilün Feʿilün]

911. Ṭabaḳāt<u>h</u>âneler döşenmiş idi
İki döşekle ikişer yorġan

912. Altına üstine birer çârşaf
Tâ yatup vaḥdet idesin ʿuryân

913. Her döşek ehline bir iskemli
İbrîz ṣanduḳ içredür pinhân

914. Ḥâşa efşân içün birer bardaḳ
Żamm-ı ibrîz olunmış itme gümân

915. Altışar kişi ḳoydılar bir eve
Ḳufl urur ḳapuya olar her ân

916. Yine ḳuflın açup gelür ferrâş
Pâk ider <u>h</u>âneyi <u>H</u>ıristiyân

917. Didi yeyüñ içüñ idüñ vaḥdet
Uyuyuñ tâ ki vaḥdet ide o cân

918. Deh rûzda gelürdi pâk çârşaf
Ḥaẓẓ-idüp bâr-ı cân olur <u>h</u>andân

919. İkişer cift virür ṭon u gömlek
İnce aʿlâ vü nâzikî kettân

920. Şöyle gelsek yire kim ide nigâh
Yimege virmeye bir acı ṣoġan

921. Bendeñ olduġımuza ʿizzetdür
Bulduġımuz burada bu ʿunvân [69*]

***

---

* Nüsha burada bitiyorsa da mevzuun devamı "Maʿnîde kendü niʿmetüñdür / Kâfir ilinde iy Şeh-i devrân" beytiyle başlayan **19**[a]'da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ABDİ BEG ŞİRÂZÎ, *Tekmiletü'l-ahbâr* (haz. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1369 (ş).

ABDURRAHMAN, **Münir**, *Papaların Tarih Boyunca İslâm-Türk Düşmanlığı,* İstanbul 1967.

ACLÛNÎ, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ*, I-II, Beyrut 1988.

AFYONCU, Erhan - AHISKALI, Recep, "Kâtip", *DİA,* Ankara 2002, XV, 53-55.

AFYONCU, Erhan, "Müteferrika", *DİA,* İstanbul 2006, XXXII, 183-185.

ÁGOSTON, Gábor, "Avrupa'da Osmanlı Savaşları 1453-1826", *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı 1453-1815* (ed. Jeremy Black, çev. Yavuz Alogan), s. 128-153.

AHMED b. HANBEL, *Müsned,* I-XVI, İstanbul 1982.

AHMED VEFİK PAŞA, *Lehçe-i Osmânî,* I-II, Dersaâdet 1306.

AHMED ZİYÂEDDİN GÜMÜŞHÂNEVÎ, *Râmûzü'l-ehâdîs* (trc. Abdülaziz Bekkine), I-II, İstanbul 1982.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri,* İstanbul 1996, I-IX.

Âlem-ârâ-yı Şâh Tahmâsb (nşr. İrec Afşar), Tahran 1370.

AKSOYAK, İ. Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âlî: Tuhfetü'l-Uşşâk,* İstanbul 2003.

ÂŞIK MEHMED, *Menâzırü'l-Avâlim* (haz. Mahmut Ak), I-III, Ankara 2007.

ATALAR, Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları,* Ankara 1999.

AVRAM GALANTİ, "Lepant (İnebahtı) Muhârebe-i Bahriyyesi", *Târîh-i*

Osmânî Encümeni, sy. 58 (İstanbul 1340), s. 58-64.

AYDIN, Bilgin- GÜNALAN, Rıfat, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Defterdarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Osmanlı Araştırmaları,* XXX (İstanbul 2007), s. 145-228.

AYDIN, Bilgin, *Osmanlı Brokrasisinin Divan-ı Hümâyun Defter Formlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (XV-XVI. Yüzyıl)* (doktora tezi, 2003), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

----------, "XV-XVI. Yüzyıl Osmanlı Bürokrasisinde Divan-ı Hümayun Katipleri", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları,* sy. XXXI/I (Cambridge 2007), s. 41-49.

BABAIE, Sussan ve dgr., *Slaves of the Shah: New Elites of Safavid Iran,* London-New York 2004.

BABAYAN, Kathryn, "The 'Aqāid al-nisâ': A Glimpse at Safavid Women in Local Isfahani Culture", *Women in the Medieval Islamic World* içinde (chapter 16) (ed. Gavin R. G. Hambly), New York 1998, 349-381.

----------, *Mystics, Monarchs and Messiahs: Cultural Landscapes of Early Modern Iran,* London 2002.

BAKKALZADE DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekāyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995.

BALLI, Ferşat, *İnebahtı Deniz Seferi'nin Akdeniz Dünyasındaki Önemi* (yüksek lisans tezi, 2004), İstanbul Üniversitesi SBE.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Timar", *İA,* İstanbul 1979, XII/1, 286-333.

"Batılılar İnebahtı Yıldönümünü Büyük Törenle Kutlayacak", *Milliyet,* 22. 11. 1968, 3. sayfa.

BATİSLAM, Hanife Dilek, "Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Haller", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR),* sy. 22 (Niğde 2007), s. 29-42.

BAYSUN, M. Cavid, "Lepanto", *İA,* İstanbul ty., VII, 32-45.

BEECHING, Jack, *The Galleys at Lepanto,* Scribner 1983.

Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz (ed. Mustafa Güler), I-II, İstanbul 2008.

BEYATLI, Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rüzgârıyla,* İstanbul 1999.

BİNGÖLÇE, Filiz, *Kadın Argosu Sözlüğü,* İstanbul 2001.

BOSTAN, İdris, "İnebahtı Deniz Savaşı", *DİA,* İstanbul 2000, XXII, 287-289.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh,* I-IV, İstanbul 1315.

BUHL, Fr.- Jomier, J., "Mahmal", *EI² (ing.),* Leiden 1991, VI, 44-46.

BUHL, Fr., "Mahmel", *İA,* Ankara 1988, VII, 151-152.

BUZPINAR, Şit Tufan, "Surre", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVII, 567-569.

Calligraphers and Painters (A Treatise By Qādî Ahmad, Son of Mîr Munshî) (orj. *Gülistân-ı Hüner,* notlarla trc. V. Minorsky), Washington 1959.

CAMBON, Henri, *Don Juan d'Autriche: le Vainqueur de Lépante*, Paris 1952.

CAMPBELL, D. R., "Gregory XIII, Pope", *New Catholic Encyclopedia,* Washington 1967, VI, 779-781.

CAPPONI, Niccolò, *Lepanto 1571: La Lega Santa Contro L'impero Ottomano*, Milano 2010.

----------, *Victory of the West, The Story of the Battle of Lepanto,* Macmillan 2006.

CEYLAN, Ömür- YILMAZ, Ozan, *Bir Sürgün Şaheseri Mihnet-keşân,* İstanbul 2007.

CHESTERTON, G. K., "Lepanto", *Modern British Poetry* (ed. Louis Untermeyer)*,* New York 1920.

COLOMA, Luis, *The Story of Don John of Austria* (trs. Lady

Moreton), London 1912.

CROWLEY, Roger, *Empires of the Sea: The Siega of Malta, the Battle of Lepanto and the Contest for the Center of the World*, UK 2009.

ÇAĞLAR, Yusuf-GÜVEN, Salih, *Dersaâdet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun*, I-II, İstanbul 2008.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili,* İstanbul 2001.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* İstanbul 1998.

----------, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul 1994.

ÇİFTÇİ, Cemil, *Macuncuzâde Mustafa Efendi: Malta Esirleri,* İstanbul 1996.

ÇOBAN, Bekir Zakir, *Geçmişten Günümüze Papalık,* İstanbul 2009.

ÇORBACIOĞLU, Mesude, "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Mevcut Kalemler ve Görevleri", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler,* İstanbul 1988, s. 71-84.

DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,* VII, İstanbul 1966.

DANİŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* II, İstanbul 1948.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl, *Sünen,* I, Beyrut 1987.

DAVİS, H. H., "Pius V, Pope, St.", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, XI, 396-398.

DE LEON, Lorenzo van der Hammen Gómez, *Don Juan de Austria: Historia*, Madrid 1627.

DEMİRAYAK ÖZSOY, Betül, *Sergüzeştnâme-i Zihni* (yüksek lisans tezi, 1997), Pamukkale Üniversitesi SBE.

DEYLEMÎ, Ebû Şücâ‘ Şîreveyh b. Şehredâr b. Şîreveyh, *el-Firdevs bi me’sûri’l-hitâb* (thk. Muhammed Zaglul), I-V, Beyrut 1986.

DUMESNİL, Alexis, *Histoire de Don Juan d’Autriche*, Bruxelles 1827.

Düstûru’l-inşâ, Süleymaniye Ktp., Es’ad Efendi Blm., nr. 3332.

Edirne Bâdî Ahmed Efendi Kütüphanesi Yazma Eserler Fihristi, İSAM Ktp.,Yazmalar, nr. 11954.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş‘as b. İshâk, *Kitâbü’s-sünen,* I-V, Cidde 1998.

EMECEN, Feridun, “Selim II”, *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 414-418.

EMİR Mahmûd HANDMÎR, *Târîh-i Şâh İsmâîl ü Şâh Tahmâsb-ı Safevî: Zeyl-i Târîh-i Habîbü’s-siyer,* Tahran 1375 (ş).

ERAVCI, H. Mustafa, “Kitâb-ı Cem Sultan ve Güneybatı Avrupa (Frengistan)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX/1 (Afyonkarahisar 2007), 1-10.

ESHRAGHİ, E., “Persia During the Period of the Safavids, the Afshars and the early Qajars”, *History of Civilizations of Central Asia* (ed. Chahryar Adle-İrfan Habib) içinde, Paris 2003, V, 247-272.

eş-ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali, *Neylü’l-evtâr şerhu Münteka’l-ahbâr min ehâdîs-i seyyidi’l-ahyâr*, IV, Kahire 1391.

EVLİYÂ ÇELEBİ, *Seyahâtnâme,* I-X, İstanbul 1310-1938.

EYÜP SABRİ PAŞA, *Mir’âtü’l-Haremeyn,* I-II, İstanbul 1301.

FABRIS, Maria Pia Pedani, *Inventory of the ‘Lettere e Scritture Turchesche’ of the Venetian State Archives,* Brill 2010.

FELEK, Burhan, “Papa VI. Paul Öldü!”, *Milliyet,* 12.08.1978, 2. sayfa.

FLEMMING, B., “Kıssa (In Older Turkish Literature)”, *Encyclopaedia of Islam*, Leiden 1979, V, 193-194.

FRAZEE, Charles A., *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire: 1453-1923,* New York 2006.

Genel Türk Tarihi (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), I-X, Ankara 2002.

GODDARD, Gloria, *The Last Knight of Europe: The Life of Don John of Austria,* Montana 2011.

GÖKALP, Haluk, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, İstanbul 2009.

GÖKALP, Ziya, *Kızılelma*, İstanbul 1941.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "Müteferrika", *İA,* İstanbul 1979, VIII, 853-865.

----------, *Kanuni Sultan Süleyman,* Ankara 1992.

----------, "Celal-zâde", *İA,* İstanbul 1988, III, 61-63.

----------, "Nişancı", *İA,* İstanbul 1994, IX, 299-302.

GÖYÜNÇ, Nejat, "XVIII. Yüzyılda Türk İdaresinde Nauplia (Anabolu) ve Yapıları", *Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 461-485.

----------, "Anabolu", *DİA,* İstanbul 1991, III, 105-106.

Gravière, Jean Pierre Edmond Jurien, *La Guerre de Chypre et la Bataille de Lèpante*, Paris 1888.

Gülbeden, *Hümâyunnâme* (Farsça'dan trc. Abdürrab Yelgar, yay. haz. [Y.] Hikmet Bayur), Ankara 1987.

HÂKİM en-NİSÂBURÎ, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn fi'l-hadîs,* I-IV, Haydarâbâd 1342.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı", *Genel Türk Tarihi* (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), Ankara 2002, VI, 149-225.

Halikarnas Balıkçısı, *Uluç Reis,* İstanbul 1962.

Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesi: http://www.tercuman.com, 13.07.2006.

HASAN ENVERÎ, *Ferheng-i Füşürde-i Sühan,* I-II, Tahran 1382.

HEFFERNAN, J.B., "Lepanto", *New Catholic Encyclopedia,* Washington 1967, VIII, 665-666.

HOCA SÂDEDDİN EFENDİ, *Tâcü't-tevârîh*, II, İstanbul 1862.

http:// saintpetersbasilica.org/index.htm

http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/413403.asp

http://dutchrevolt. leiden.edu/Dutch/personen/j/Pages/juan%20van%20 oostenrijk.aspx.

http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haberler. aspx?id=2161&tarih=2007-07-08

http://www.bautz.de/bbkl/j/juan_d_austria.shtml;http://lindacarlino.com/ bibliography.aspx.

http://www.prdd.org/index.php?option=com_ content&view=article&id=216:sea-power-nebahti-savai& catid=45:de nizcilikkulturukategorisi&Itemid=37.

Hürriyet, 05.03.1998, *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew. aspx?id=-8692*.

Hürriyet, 08.02.2006, *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew. aspx?id= 3906155*.

Hürriyet,12.10.2004, *http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew. aspx?id=264204 http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=100214 keyfield=696E6562616874C4B1*

HÜSEYİN VASSÂF, *Gülzâr-ı Aşk: Mevlid Şerhi* (haz. Mustafa Tatçı ve dğr.), İstanbul 2006.

----------, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), I-V, İstanbul 2006.

ISOM-VERHAAREN, Christine, *Allies With the Infidel: The Ottoman and French Alliance in the Sixteenth Century,* New York 2011.

----------, "Barbarossa and His Army Who Came to Succor All of Us: Ottoman and French Views of Their Joint Campaign of 1543-1544", *French Historical Studies,* XXX/3 (Durham 2007), s. 395-425

"İade Edilen Sancak", *Milliyet,* 06.03. 1965, 1. sayfa.

İBN EBÎ ŞEYBE, *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr* (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût)*,* V, Beyrut 1989.

İBRÂHÎM PEÇEVÎ, *Târîh-i Peçevî,* I-II, İstanbul 1283.

İBRAHİM RİF'AT PAŞA, *Mir'âtü'l-Haremeyn er-rıhleti'l-Hicaziyye ve'l-hac,* I-II, Kahire 1344.

İLGÜLER, Mücteba, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Genel Türk Tarihi* (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), Ankara 2002, VI, 41-80.

İNALCIK, Halil, "Reisülküttab", *İA*, İstanbul 1964, IX, 671-683.

----------, "Mühimmelere Göre İnebahtı Deniz Savaşı: Osmanlı Belgelerinde İnebahtı (Lepanto)", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 145-149.

----------, "Osmanlı Deniz Egemenliği", *Türk Denizcilik Tarihi*, Ankara 2002, s. 49-66.

"İnebahtı Savaşında Kaybettiğimiz Bayrağı Papa İade Edecek", *Milliyet,* 29.01.1965, 1. sayfa.

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz,* İstanbul 2003.

----------, *Fuzulî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara 1973.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Elçi", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 3-15.

İSKİT, Server Rifat, *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi,* İstanbul 1963.

İZ, Fahir, "Macuncuzâde Mustafa'nın Malta Anıları: Sergüzeşt-i Esiri-i Malta", *TDAY Belleten* (1970)*,* s. 69-122.

----------, "Makale-i Zindancı Mahmûd Kapudan", *Türkiyat Mecmuası,* XIV (İstanbul 1965), s. 111-150.

KAFADAR, Cemal, "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventeenth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature", *Studia Islamica,* sy. LXIX (Paris 1989), s. 121-150.

----------, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*, İstanbul 2009.

Kānun-nâme-i Âl-i Osmân (haz. Abdülkadir Özcan)*,* İstanbul 2003.

Kānun-nâme-i Âl-i Osmân (*Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası* ilâvesi, haz. Mehmed Ârif), İstanbul 1328.

KARATAŞ, Ahmet, "Bir İnebahtı Gâzisinin Esâret Hâtıraları: Sergüzeştnâme-i Hindî Mahmûd", *Osmanlı Araştırmaları,* sy. 37 (İstanbul 2011), s. 17-48.

KÂTİB ÇELEBİ, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr,* Matbaa-i Bahriyye (İstanbul), 1329.

KERSLAKE, Celia J., "Celâlzâde Mustafa Çelebi", *DİA,* İstanbul 1993, VII, 260-262.

KILIÇ, Remzi, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları,* İstanbul 2001.

----------, *Kanuni Devri Osmanlı - İran Münasebetleri: 1520-1566,* İstanbul 2006.

KIRBIYIK, Mehmet, *Filibeli Avnî: Tuhfetü'l-Hükkâm,* Konya 2008.

KİREMİT, Mehmet, *Seydi Ali Reis: Mir'atü'l-memâlik,* Ankara 1999.

KOÇU, Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar: 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923,* İstanbul 1934.

KOZANOĞLU, Aptullah Ziya, *Kızıl Kadırga,* İstanbul 1965.

----------, "1571 İnebahtı Deniz Savaşının Etkileri: Savaş Sonrasında Venedik'in İmajı", *Toplumsal Tarih,* sy. 158 (İstanbul 2007), s. 46-52.

KREUTEL, **Richard F.**, *Die Autobiographie des Dolmetschers Osman Ağa aus Temeschwar,* Cambridge 1980.

KUNDÛZÎ, Süleyman b. İbrahim el-Hüseynî, *Yenâbiu'l-mevedde* (nşr. Alâüddin el-A'lemî), Beyrut 1418/1997.

KURNAZ, Cemal, *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1996.

KURU, Selim S., "Mesnevi Biçiminde Aşk Hali: Birinci Tekil Şahıs Anlatılar Olarak Fürkat-nâme, Heves-nâme Üzerinden Bir Değerlendirme", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebî Türler,* İstanbul 2009, s. 169-183.

KUT, Günay, "Esirî ve Sergüzeştnâmesi", *Hürriyet Gösteri,* sy. 24 (İstanbul 1982), s. 79.

----------, "Esîrî, his 'Sergüzeşt' and Other Works", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları,* sy. 10 (Cambridge 1986), s. 235-244.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Lala Mustafa Paşa", *DİA,* Ankara 2003, XXVII, 73-74.

----------, "Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatiği Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler* (ed. Mübahat S. Kütükoğlu)*,* İstanbul 1988, s. 169-176.

----------, "Tahmasp I", *İA,* İstanbul 1979, XI, 637-647.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Defterdâr", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 94-96.

LEVEND, **Âgah Sırrı**, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1998.

LEWİS, B., "Diwân-ı Humâyûn", *EI²,* Brill 1991, II, 337-339.

M. Arif ibn Ahmed Müneyyir- Landau, Jacob M., *The Hejaz Railway and the Muslim Pilgrimage,* Wayne State University Press 1971.

MAURAND, Jérôme, *Itinéraire d'Antibes â Constantinople 1544* (ed. Leon Dorez), Paris 1901.

MAXWELL, William Stirling, *Don John of Austria or Passagers from the History of the Sixteenth Century 1547-1578,* I-II, London 1883.

MEHMED CEMÂLEDDİN, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri Âyine-i Zurefâ* (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2003.

MEHMED MECDÎ, *Tercüme-i Şekāiku'n-nu'mâniyye,* İstanbul 1269.

MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye,* I-IV, İstanbul 1308.

MEREDITH-OWENS, G. M., "Traces of a Lost Autobiographical Work by a Courtier of Selim II", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, XXIII/3 (London 1960), s. 456-463.

MUHAMMED B. TÂHİR MAKDİSÎ, *Zahîretü'l-huffâzi'l-muharric ale'l-hurûfi'l-elfâz* (nşr. Abdurrahmân b. Abdülcebbâr el-Ferivâî)*,* II, Riyad 1416/1996.

MUSTAFA b. ŞEMSEDDİN KARAHİSÂRÎ, *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul 1242.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim,* I-V, Kahire 1955.

MÜTERCİM ÂSIM, *Kāmûs Tercemesi (el-Okyânûsü'l-basît fî tercemeti'l-Kāmûsi'l-muhît),* I-III, İstanbul 1272.

Necati Beg Divanı (haz. Ali Nihat Tarlan), İstanbul 1997.

NATANZÎ, Muhammed b. Hidâyetullah, *Nukâvetü'l-âsâr fî zikri'l-ahyâr der Târîh-i Safeviyye,* Tahran 1373 (ş).

NEWMAN, Andrew J., *Safavid Iran: Rebirth of a Persian Empire,* London-New York 2009.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Osmanlı Kaynaklarında ve Modern Türk Tarihçiliğinde Osmanlı-Safevî Münâsebetleri (XVI.-XVII. Yüzyıllar), *TTK Belleten,* LXVI/246 (Ankara 2002), s. 503-516.

OLGUN, İbrahim, "Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı", *Türk Dili Anı Özel Sayısı,* XXV/246 (Ankara 1972), s. 403-427.

Osmanlı (ed. Güler Eren)*,* I-XII, Ankara 1999.

Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları (proje yön. Yusuf Sarınay), Ankara 2010

ÖZCAN, Abdülkadir, "Kapıcı", *DİA,* Ankara 2001, XXIV, 345-347.

ÖZDEMİR, Fatih, "Kızıl Elma'yı Arayan Üç Yazar: Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ragıp Şevki Yeşim", *Turkish Studies,* III/5 (2008), s. 503-515.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi,* I-XIV, İstanbul 1983.

----------, *Devletler ve Hanedânlar: Türkiye (1074-1990),* I-V, Ankara 2005.

ÖZYILDIRIM, Ali Emre, "Sergüzeşt-nâmeler Üzerine Hasbihâl veya Hasbihâlin Sergüzeşti", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları 4: Nazımdan Nesire Edebî Türler,* İstanbul 2009, s. 135-165.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* I-III, İstanbul 1971.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* V/8 (İstanbul 1953), s. 77-84.

PETRIE, Charles, *Don John of Austria,* London 1967.

PFEFFERMANN, Hans, *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği* (çev. Kemal Beydilli), İstanbul 2003.

PÎRÎ REİS, *Kitâb-ı Bahriye* (ed. Bülent Arı), Ankara 2002.

PRESBITERO, D. Miguel Sanchez, *Felipe II La Liga de 1571: Contra el Turco,* Madrid 1868.

PRESCOTT, William H., *History of the Reign of Philip The Second, King of Spain* (ed. John Foster Kırk), Philadelphia 1891.

PURGSTALL, Joseph Freiherr von Hammer, *Devlet-i Osmaniye Tarihi* (trc. Mehmed Atâ), VI, İstanbul 1332.

REDHOUSE, James W., *A Turkish and English Lexicon;* Beirut 1996.

RİZVİ, Kishwar, *The Safavid Dynastic Shrine: Architecture, Religion and Power in Early Modern Iran,* London-New York 2011.

RİZVİ, Kishwar, "Gendered Patronage: Women and Benevolence during the Early Safavid Empire", *Women, Patronage and Self-Representation in Islamic Societies* içinde (ed. D. Fairchild Ruggles), New York 2000, s. 123-154.

ROSELL, Don Cayetano, *Historia del Combate Naval de Lepanto,* Madrid 1853.

ROXBURGH, David J., *Prefacing the Image: The Writing of Art History in Sixteenth-Century Iran,* Leiden 2001.

SAFVET, "Sıngın Donanma Harbi Üzerine Bazı Vesîkalar", *Târîh-i Osmânî Encümeni,* sy 9 (İstanbul 1329), s. 558-562.

SCHİCK, İrvin Cemil, *Avrupalı Esireler ve Müslüman Efendileri: Türk İllerinde Esaret Anlatıları*, İstanbul 2005.

SEFERCİOĞLU, Nejat, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Ankara 2001.

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Târîh-i Selânikî*, İstanbul 1281.

SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lugati,* İstanbul 1986.

SEYYİD MUHAMMED es-SEYYİD Mahmûd, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti,* İstanbul 1990.

SLOCOMBE, George, *Don John of Austria: The Victor of Lepanto (1547-1578),* Chicago 1936.

SOUCEK, S., "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sy. 4-5 (İstanbul 1974), s. 35-48.

SOUDAVAR, Abolala, "A Chinese Dish from the Lost Endowment of Princess Sultanum (925-969/1519-1562)", *Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of Iraj Afshar* içinde (ed. Kambiz Eslami), Princeton 1998, s. 125-136.

SOYKUT, Mustafa, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683),* İstanbul 2007.

STEİNGASS, **F.**, *Persian-English Dictionary,* London 1977.

SUNGUR, Necati, *Tâcizâde Câfer Çelebi, Hevesnâme,* Ankara 2006.

SÜMER, Faruk, "Ağa", *DİA*, İstanbul 1988, I, 451-452.

ŞAH TAHMASB-I SAFEVÎ, *Tezkire* (haz. Hicabi Kırlangıç), İstanbul 2001.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H., "Napoli", *DİA,* İstanbul 2006, XXXII, 383-385.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyare ve Sabiteler (Burçlar)*, İstanbul 1994.

ŞEREF HÂN el-BİDLİSÎ, *Şerefnâme* (Arapça'ya trc. Muhammed Ali Avnî), II, yy, 1962.

ŞEVİK, İsa, *Şah Tahmasb (1524-1576) ile Osmanlı Sarayı Arasında Teati Edilen Mektupları İçeren "Münşeât-ı 'Atîk"in Edisyon Kritiği ve Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 2008), Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

ŞİRİN, İbrahim, *Osmanlı Seyahatnâmelerinde Avrupa* (doktora tezi, 2004), Ankara Üniversitesi SBE.

ŞÜKÛN, Ziyâ, *Ferheng-i Ziyâ,* I-III, İstanbul 1996.

TABERÂNÎ, *el-Evâil,* Beyrut 1986.

TANYU, Hikmet, "Martin Luther'in Türkler Hakkındaki Sözleri", *A.Ü. İlâhiyât Fakültesi Dergisi,* XXIV (Ankara 1981), s. 151-161.*Tarihçilerin Kutbu Halil İnalcık Kitabı* (söyleşi: Emine Çaykara), İstanbul 2005.

TAVUKÇU, Orhan Kemal, "Ayrılığın Terennümü: Türk Edebiyatında Firâknâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* V/10 (İstanbul 2007), s. 197-220.

----------, "Sergüzeştnâme", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVI, 559-560.

TEMİRTAŞ, Bünyamin, *Evâil ile İlgili Hadislerin Tespit ve Tenkidi,* yüksek lisans tezi, 2008, Çukurova Üniversitesi SBE.

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *el-Câmiü'l-kebîr (Sünenü't-Tirmizî),* I-VI, Beyrut 1998.

TOLASA, Harun, *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa: Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları,* Ankara 1986.

TOLEDO, Paulino, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı" (çev. Özlem Şakiroğlu), *ERDEM,* VI/18 (Ankara 1992), s. 861-876.

TOSKA, Zehra, "19. Yüzyılda Yaşamış Bir Paşazade'nin Sergüzeşti: Mehmet Rifat ve Efsane-i İbret", *Edebiyat ve Dil Yazıları: Mustafa İsen'e Armağan,* Ankara 2007, s. 512-514.

TURAN, Şerafettin, "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar", *TTK Belleten*, XXII/88 (1958), s. 551-593.

----------, *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası,* Ankara 1961.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, *Sultanların Aşkı: Büyük Tarihî Roman,* İstanbul 1950.

ULUNAY, Refii Cevad, "İâde Edilen Bayrak", *Milliyet,* 19.02.1965, 3. sayfa.

UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal)*,* Ankara 1968.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Kıbrıs Fethi ile Lepant (İnebahtı) Muharebesi Sırasında Türk Devleti ile Venedik ve Müttefiklerinin Faaliyetine Dair Bazı Hazine-i Evrak Kayıtları", *Türkiyat Mecmuası,* sy. 3 (İstanbul 1935), s. 257-292.

----------, "On Altıncı Asır Ortalarında Yaşamış İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celalzâde Mustafa ve Salih Çelebiler", *Belleten,* XXII/87 (1958), s. 391-441.

----------, *Mekke-i Mükerreme Emirleri,* Ankara 1972.

----------, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı,* Ankara 1948.

----------, *Osmanlı Tarihi,* II, Ankara 1983.

----------, "İran Şahına İltica Etmiş Olan Şehzade Bayezid'in Teslimi İçin Sultan Süleyman ve Oğlu Selim Tarafından Şah'a Gönderilen Altınlar ve Kıymetli Hediyeler", *TTK Belleten,* XXIV/93 (Ankara 1960), s. 103-110.

----------, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı,* Ankara 1945.

ÜÇEL-AYBET, Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul 2003.

ÜÇOK, Coşkun, "Osmanlı Devleti Teşkilâtında Tımarlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* II/1 (Ankara 1944), s. 73-95.

ÜZÜMCÜ, Mehmet Ali, *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî* (yüksek lisans tezi, 2008), Kocaeli Üniversitesi SBE.

WATTS, Tim J., "Don Juan de Austria", *Ground Warfare: an International Encyclopedia* (ed. Standley Sandler)*,* I, USA 2002.

YARDIM, Ali, "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadisi", *Kubbealtı Akademi Mecmûası,* VIII/3 (İstanbul 1979), s. 63-64.

YAVUZ, Hulusi, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı*

Hâkimiyeti, İstanbul 1984.

YAYLA, Yasemin, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Yapı (1520-1566)* (yüksek lisans tezi, 2001), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.

YAZICI, **Hüseyin**, "Hikâye (Arap Edebiyatı)", *DİA,* Ankara 2004, XVII, 480-485

YEO, Margeret Routledge, *Don John of Austria,* London 1934.

YILDIRAN SARIKAYA, Meliha, *Türk-İslâm Edebiyatında Hz. Ali* (doktora tezi, 2004), Marmara Üniversitesi SBE.

YILMAZ, Mehmet Şakir, *"Koca Nişancı" of Kanuni: Celalzade Mustafa Çelebi, Bureaucracy and "Kanun" in the Reign of Suleyman the Magnificent (1520-1566)* (doktora tezi, 2006), Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University.

ZAVOTÇU, Gencay, *Divan Edebiyatı: Kişiler, Kişilikler Sözlüğü,* Ankara 2006.

LUGATÇE *

ʿÂbidîn: (“âbid”in çoğulu) İbâdet edenler.

Acımak: Canı yanmak.

Aḫbâr: Haberler.

Âhen: Demir.

Aḫyâr: Hayırlılar.

Aḥzân: (“hüzn”ün çoğulu) Hüzünler, kederler.

Aḳmişe/Aḳmeşe: Bir kumaş cinsi.

Âl: Hile, tuzak.

Alan talan: Darmadağınık, altüst.

ʿÂlemiyân: (“âlemî”nin çoğulu) Âleme mensup olanlar, insanlar.

ʿÂm: Yaygın, genel.

ʿAmâme: Sarık.

Anabolı: Napoli.

ʿAn ḳarîb: Çok zaman geçmeden, yakında.

ʿAraḳ: 1. Süt 2. Ter 3. Rakı

Aş/ Aşşı: Kâr, kazanç.

Âṣaf: Hz. Süleymân’ın veziri. Vezir.

Âsiyâb: Değirmen.

Aṣnâm: (“sanem”in çoğulu) Putlar.

Bâʿiṣ: Sebeb olan.

Bâb: Kapı.

Bâde-nûş: Şarap içen.

Baḳrac: Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova.

Bâlâ-bülend: Uzun boylu.

Bâlîn: Yastık.

Bârân: Yağmur.

Bardaḳ: Testi.

Bârgîr: Beygir.

Bây: Bey, zengin, efendi.

Baydaḳ: Satranç oyununda piyâde denilen taşların her biri.

Bâzirgân: Tüccar.

Bed-nâm: Adı kötüye çıkmış.

Be-ḥâlet: Her hâlükârda, her sûrette.

---

* Kelimelerin mânâları verilirken şu sözlüklerden istifâde edilmiştir: *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* (haz. Türk Dil Kurumu), I-VIII, Ankara 1963-1977; Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983; Tomris Tunç, *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini,* I-III, Ankara 1995; Ahmet Bican Ercilasun, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü,* I-II, Ankara 1992; James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon,* Beirut 1996; F. Steingass, *Persian-English Dictionary,* Beirut 1975; Ziyâ Şükûn, *Ferheng-i Ziyâ (I-III),* İstanbul 1996, Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1999; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (I-III)*, İstanbul 2008; Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük,* http://www.tdkterim.gov.tr/bts; http://www.tdkterim.gov.tr/tarama.

Berd-i ʿacûz: Kocakarı soğuğu. 11-17 Mart arası süren soğuk.

Ber-ḫurdâr: Nasipli, talihli.

Ber-ḳarâr: Kararlı, devamlı.

Beyne'ṣ-ṣalâteyn: İki namaz arası.

Bezl: Bol bol vermek, esirgemeden vermek.

Bi'r: Kuyu.

Biryân: Kebâb.

Bisâṭ: Kilim, döşek, yaygı.

Buṭlân: Haksızlık. Bâtıl olma.

Bûy: Koku. Sevgi, muhabbet. Kısmet, nasip.

Bülend: Yüksek, büyük.

Büt-şikest: Put kıran.

Cân-baḫş: Hayât bağışlayan.

Câvidân: Ebedî, sonsuz.

Cebelü: Silahlı asker.

Cedden-be-ced: Nesiller boyu, deden dedeye.

Cer: Yarmak, koparmak.

Cev: Arpa.

Cevgân: Çevgân, ciritte atlıların birbirlerine attıkları değnek.

Cevlân/Cevelân: Dolaşma.

Cevşen: Zırh, silah.

Ceyrân: Ceylan.

Cinân: Cennetler.

Cuḳa: Çuha; tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş. Eskiden ceket yerini alan ve kaba dokunuşlu kumaştan yapılan giysi.

Cübn: Peynir.

Cünûd: Ordu.

Çâh: Kuyu.

Çâh-ı zeneḫdân: Çene çukuru.

Çâk etmek: Yırtmak.

Çâşnigîr: Sofracıbaşı, saraylarda yemeklerin lezzetine, tadına bakan kimse. Sofra hizmetçisi.

Çendân: Gerçi, pek o kadar.

Çeşm: Göz.

Çûbân: ("çûb"un çoğulu) Sopalar.

Dâd: Adâlet, doğruluk.

Dâm: Tuzak.

Dâmen: Etek, yan.

Dâye: Dadı, çocuk hizmetçisi, mürebbiye.

Debbâġ: Dericilikle uğraşan.

Deh: On.

Dehân/Dehen: Ağız.

Dem-beste: Susmuş, sesi soluğu kesilmiş.

Derbân: Kapıcı.

Derd-mend: Dertli, kaygılı.

Destüvân: Eldiven.

Deyr: Kilise.

Deyyân: Allah'ın isimlerinden. Her-

kesin hesabını ve hakkını en iyi bilen ve veren.

Dilâver: Yiğit, cesur.

Dil-rîş: Gönlü yaralı.

Dil-rubâ: Gönül kapan.

Dûzaḫ: Cehennem.

Dûzaḫî: Cehennemlik.

Dürr-i girân: Kıymetli inci tanesi.

Dürüşmek/ Duruşmak: Çalışmak, sa'y etmek, sebât etmek.

Düşenbih: Pazartesi.

Eben 'an ced: Babadan, deden.

Ebr: Bulut.

Edânî: Aşağılık, pespâye kimseler.

Efḳar: En fakir.

Efrenc: Frenk, Avrupalı.

Efşân: Serpen, saçan. Def-i hâcet giderme.

Eglemek/Eğlemek: Beklemek. Vakit geçirmek, oyalanmak.

Ehl-i buṭlân: Bâtıl ehli.

Eknâf: ("kenef"in çoğulu) Yönler, taraflar.

Elvân: Renkler, görünüşler.

Enâm: Bütün mahlûkat.

Encüm: Yıldızlar.

Engüşt: Parmak

Erkân: İleri gelen kimseler.

Esb: At.

Esbâb: Vâsıtâlar, sebepler. Arapça "esvâb"ın karşılığı olarak halk arasında elbiseye de "esbab" denir.

Esirmek: Sarhoş olmak, kendinden geçmek, aklını yitirmek.

Eṣḳāl: Kabalık; ağırlık.

Esyân: Hüzünlü, kederli.

Eyvân: Ayvan, balkon, sundurma.

Ezhâr: Çiçekler.

Ferîd: Eşsiz, tek.

Ferrâşân: ("ferrâş"ın çoğulu) Yer süpüren hizmetçiler.

Ferzend: Çocuk. Satranç taşlarından vezire verilen adlardan biri (ferz, ferzâne, ferzin).

Fi'l-meṣel: Sanki; meselâ.

Filori: İtalyanca *"fiore"den* türemiş olup altın para mânâsındadır. Hindî'nin beyânına göre o dönemde bir flori on bin dinara karşılık gelmekteydi (bk. 489. beyit).

Firâvân: Bol, fazla.

Fülk: Gemi.

Ġabġab: Gerdan, çene altı.

Ġaḍbân: Kızgın.

Ġamgîn: Gamlı.

Ġanî: Zengin, kimseye muhtaç olmayan. Allah'ın isimlerinden biri.

Ġaraż: Maksat, niyet.

Gebrân: ("gebr"in çoğulu)

Mecûsîler, kâfirler.

Gendüm: Buğday.

Gerdân: Boyun.

Gerdûn: Dünya, felek.

Gergü/ Gergi: Çarmıh.

Geyim: Zırh, savaş elbisesi, urba.

Geyirmek: Giydirmek.

Geymek: Giymek.

Ġılmân: Cennette hizmet gören delikanlılar.

Girye: Gözyaşı.

Gönlek: Gömlek.

Ġulâm: Bıyığı terlememiş genç.

Ġurre: Kamerî ayların ilk günleri.

Gûş: Kulak, işitmek.

Gûşmâl: İhtâr etme, yola getirme.

Guşt: Et.

Gül-ruḫ: Gül yanaklı.

Gümân: Zan, şüphe.

Gürkân: Yiğitler.

Ḫʿân: Sofra.

Ḫâb: Uyku.

Ḫâk-i reh: Yolun toprağı.

Ḫâl: Ben, benek.

Ḥâliyen: Şimdi.

Ḥamâḳ: İki ağaç veya direk arasına asılarak kurulan yatak. Ham, olmamış.

Ḥâmidîn: (“hâmid”in çoğulu) Hamd edenler.

Ḫanâzîr/Ḫanâzîre: Domuzlar, hınzırlar.

Ḫandân: Gülen, mesrur.

Ḥarbe: Kısa mızrak.

Ḫasâret: Zarar, ziyan, hasar.

Ḫâṣıyyet: Hususi fayda, kuvvet ve menfaat, tesir, keyfiyet.

Ḫaṭb: Yanlış, kusur.

Hâtif: Gaybden haber veren, sesi duyulan kendisi görülmeyen seslenici.

Ḥayâ: Er bezi, testis.

Ḥâyil: Örtü, engel, mâni.

Ḫayme: Çadır.

Ḫayrü’l-ḫalef: Hayırlı evlat.

Hergiz: Asla, kat’iyyen.

Ḥırâm: Salınma, sallanma, nâz ile yürüme.

Ḫırâmân: Salınarak, naz ve edâ ile yürüyen.

Ḥışn: Kale, hisar.

Ḫilʿat: Kaftan, süslü elbise.

Ḫîzân: Uyanan, kalkan, sıçrayan.

Ḫod: Kendi, bizzat.

Ḫûb: İyi, güzel.

Ḫûbân: (“hûb”un çoğulu) Güzeller.

Ḫudʿa: Oyun, aldatma, hile.

Ḫuddâm: Hizmetçi.

Ḫuld-ı berîn: Cennet.

Ḫumâr: İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik hâli.

Ḥûr-ı ʻîn: İri ve güzel gözlü huriler.

Ḫurrem: Sevinçli, güler yüzlü, taze ve hoş. Kanûnî Sultân Süleymân'ın hanımı ve II. Selîm'in annesi.

Ḫurşîd: Güneş.

Iḍlâl: Saptırmak.

ʻInân: Dizgin.

Is: Sâhip, efendi, mâlik.

Iṭlâḳ: Salmak, serbest bırakmak.

ʻIyâl: Âile.

ʻIzâr: Yanak.

İbrîz: Hâlis altın.

İgen: Pek, çok, ziyâde.

İgne yurdusu: İğne deliği, iğne gözü.

İḳtidâ: Tâbi olmak, uymak.

İlḥâḳ: İlâve etmek, katmak.

İltmek: İletmek, götürmek, yerine ulaştırmak.

İrgörmek/ İrgürmek: Ulaştırmak, eriştirmek.

İskemli: İskemle, kürsü, kerevit, taht.

İstimâʻ: İşitmek

İstimâlet: Teselli etme, avutma.

İtmek/etmek/ayıtmak/eyitmek: Söylemek, anlatmak.

İttiḳāḳī: Sakınarak, dikkatle.

İvmek: Acele etmek.

Ḳaçan: Nasıl, ne vakit.

Ḳadnar/Ḳarnal: Kardinal, başpapaz.

Kâfûrî: Kâfur kokulu.

Kâmrân: Bahtiyâr, mesut.

Ḳand: Şeker.

Ḳanı: Hani, nerede?

Ḳaşanmak: Hayvanların işemesi.

Ḳatı: Çok, pek ziyâde, şiddetli.

Kebg/ Kebk: Keklik.

Kebkeb: Ufak demir çivi.

Kec-dehân: Çarpık ağızlı.

Kemân: Yay.

Kemḫa: Bir cins ipek kumaş.

Keslân: Metinde "sâkinlik" kastedilmekte. Kelimenin ayrıca uyuşukluk, tembellik gibi mânâları var.

Keştî: Gemi.

Keştîbân: Gemici, kaptan.

Keştigîr/Küştigîr: Pehlivan.

Keṯhudâ: Kâhya.

Kettân: Keten.

Kevn ü mekân: Âlem, dünya, kâinât.

Keyvân: Zuhal yıldızı.

Ḳıdvetü'l-aḳrân: Emsâllerinin

en önde olanı. Bu ibâre Osmanlı dönemi fermânlarında fermânın gönderildiği kişiyi medih sadedinde kullanılırdı.

Ḳıla‘: (“kale”nin çoğulu) Kaleler, surlar, hisarlar.

Ḳıtlamak: Isırmak, koparmak.

Kilâb: Köpekler.

Kirpâs: Keten veya pamuktan yapılmış bez.

Koşmak: Birini bir işte görevlendirmek. Birini başka birinin yanına katmak, arkadaş olarak vermek.

Ḳufl: Kilit, sürgü.

Kûh: Dağ.

Ḳulle: Kule, yüksek yapı.

Ḳurretü’l-‘ayneyn: İki gözün nûru.

Ḳurş: Çörek.

Kûs: Kös. Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul.

Külḫân: Hamam ocağı.

Küd/Küt: Pamuk çekirdeği. (Pamukla kullanıldığında) çırçır pamuk, ham pamuk.

Lâf ü güzâf: Boş söz.

Lâle-gûn: Lâle renkli, kırmızıya çalan pembe.

Leb: Dudak.

Leb-i deryâ: Deniz kenarı.

Lerzân: Titreyen, titrek.

Liman: Limon.

Livâ: Sancak.

Lu‘b: Oyun.

Maḥrûr: Hararetli, ateşli.

Maḳdûr: Güç, tâkat.

Mâkiyân: Tavuk.

Mâr: Yılan.

Mecrûḥ: Yaralı.

Meges: Sinek.

Mehâbet: Korku, azamet.

Meh-rû: Ay yüzlü.

Mekâtib: Mektuplar.

Melâḥat: Yüz güzelliği.

Melik: Mülk ve melekût sâhibi. Hâkim-i mutlak. Allah’ın isimlerinden biri.

Mennân: Esmâ-i hüsnâdan. İhsânı ve nimeti bol.

Merdüm: Adam.

Merdümân: Göz bebekleri.

Meşâm: Koku.

Meşrûṭ: Bağlı.

Mevâlî: Yardımcı, dost, akran. (Âzâdlı köle ve efendi mânâları da bulunmaktadır.)

Mey-gûn: Kırmızıya yakın, şarap renginde.

Mezâd: Artırma ile yapılan satış.

Miftâḥ: Anahtar.

Min ba‘ḍ: Bundan sonra.

Mîrân: (“mîr”in çoğulu) Beyler.

Misine/Messine: İtalya’daki bir liman şehri.

Miyân: Orta, bel.

Mu‘anber: Anber kokulu, güzel kokulu.

Mu‘în: Yardımcı.

Muġbeçe: Meyhaneci çırağı. Mecusi çocuğu.

Muẖalled: Ebedî, dâimî

Muẖanneṯ: Nâmerd, korkak, kadınımsı erkek.

Muḥdeṯ: Sonradan meydana getirilmiş.

Muẖliṣ: Katıksız, pazarlıksız, samimi dost.

Muḥrim: İhrâmlı.

Muḳārin: Yakın, ulaşmış.

Muḳır: Kabahatini itiraf eden.

Muḳteżâ: İcâb eden, lâzım gelen.

Mûr: Karınca.

Murġ: Kuş.

Mübârek bâd: “Mübârek olsun, kutlu olsun” mânâsına gelen tebrik ifadesi.

Müdâmî: Dâimâ, sürekli.

Müheymin: Koruyan. Allah’ın isimlerinden.

Müjgân: Kirpik.

Mül: Şarap.

Mülevves: Kirli, pis.

Münaḳḳaş: Nakışlı, süslü.

Mürdümek: Taneleri bezelyeye benzeyen bir baklagil. Küçük adam.

Müsebbiḥ: Allah’ı tesbih eden.

Müsteʿân: Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen. Allah’ın isimlerinden biri.

Müsteṭâb: İyi, güzel.

Müveşşaḥ: Usûl ve kaidesine göre okunan metinler (aşır, ilâhi vs.).

Nâgâh: Ansızın.

Nâgehân: Ansızın, birdenbire.

Nâmdâr: Meşhur.

Nân: Ekmek.

Nâṣır: Yardım eden.

Naṭ‘: Satranç tahtası.

Necm: Yıldız.

Nefîr: Savaş için seferber olan topluluk.

Nekebât: (“nekbet”in çoğulu) Şanssızlıklar, musibetler, tâlihsizlikler.

Nemek: Tuz.

Nemekdân: Tuzluk.

Nerdübân: Merdiven.

Nevʿan: Biraz.

Nev-civân: Genç, delikanlı, yeni yetme.

Nevverallâhu merḳadehu: "Allah onun kabrini nurlandırsın" mânâsına gelen bir duâ.

Ney-şıfat: Ney gibi.

Ney-veş: Ney gibi.

Niʿam: Nimetler.

Nigâh: Bakma, bakış.

Nihâl: Fidan.

Nîm-mest: Sarhoşça, yarı baygın.

Niṣ̲âr: Saçmak, dağıtmak.

Nîst: Yok.

Nuʿmân: Bir çeşit lâle.

Nuḳl: Yemiş, çerez.

Nûr-ı maḥż: Sâfi nur.

Nûşân: İçenler.

Oḳ yılanı: Başı pullu, boyu iki metreyi bulan zehirli ve tehlikeli bir yılan, ince yılan.

Oñat: Doğru, uygun, iyi, mükemmel.

Oroz: (Farsça: Hurûs) Horoz.

Pâ-bend: Ayağa vurulan zincir, köstek.

Pâydâr: Devamlı, sağlam.

Pâye: Merdiven ayağı.

Pâymâl: Sürünmüş, ayak altında kalmış.

Penâh: Sığınacak yer, sığınma.

Perverdigâr: Allah.

Peykân: Okun ucundaki sivri demir.

Peyvend: Bağ, alâka.

Pinhân: Gizli.

Pîrezen: Kocakarı.

Pîr-i muġān: Meyhaneci, ateşe tapanların başrâhibi. Tasavvuf literatüründe şeyh. *Sergüzeştnâme*'de Papa.

Pişḫ̲ûḫ̲: Hizmetçi.

Pîşkeş: Hediye.

Piyâde: Yaya, yaya asker. Satranç taşlarından biri. Piyon.

Piyâle: Kadeh.

Raḫ̲şân: Işıklı, aydınlık.

Raḳīḳ: Köle.

Rây etmek: Hüküm ve karar vermek.

Râyât: ("râyet"in çoğulu) Bayraklar.

Râygân: Pek fazla, çok. Bedava.

Râz: Sır.

Râzdân: Sır bilen, dost.

Reʿâyâ: Halk, tebaa. Hıristiyan tebaa.

Reftâr: Salınarak yürüyüş.

Rengîn: Renkli, hoş.

Revzân / Revzen: Delik, pencere.

Rıḍvân: Cennetin kapıcısı olan melek.

Rikâb: Huzur, ön.

Rişte: İplik.

Ruḫ: Yanak.

Ruḫsâr: Yüz, çehre.

Rûşen: Aydın.

Rûy-ı cihân: Dünya yüzü.

Rûz: Gün.

Rü'esâ: Reisler, başlar.

Rükn-i Yemânî: Kâbe'nin güneyi gösteren köşesine verilen ad.

Rümmân: Nar.

Sâ'id-i sîmîn: Gümüş gibi beyaz parlak kol.

Ṣabûḥ: Sabah içkisi.

Ṣad hezârân: Yüz binlerce.

Ṣâdır: Sudur eden, meydana çıkan.

Ṣalâḥ: Sulh, iyilik.

Ṣavlet: Saldırma, ani ve şiddetli atılış.

Ṣavma'a: Hücre.

Ṣayd: Av.

Sâyebân: Şemsiye, gölgelik.

Sebt: Cumartesi.

Sebze: Yeşillik.

Seg: Köpek.

Segirtmek: Koşmak, yürümek, koşturmak.

Seḫî: Cömert.

Sekrân: Sarhoş.

Ser-gerdân: Başı dönmüş, şaşkın, hayran.

Serv-ḳāmet: Servi boylu.

Seyelân: Akma, akış. Sel.

Seyf-i ḳāṭı': Keskin kılıç.

Seyyidü'l-kevneyni ve'ṣ-ṣeḳaleyn: Dünyanın ve âhiretin, cinlerin ve insanların efendisi. (Hz. Peygamber için kullanılır.)

Ṣımâṭ / Simâṭ: Sofra, ziyâfet.

Ṣınmak: Kırılmak, parçalanmak.

Ṣıyânet: Koruma, himâye ve muhâfaza.

Sîb: Elma.

Sicn: Zindan.

Sîm: Gümüş.

Sinân: Mızrak, süngü.

Siñmek: Gizlenmek, saklanmak.

Ṣît: Ses, Gürültü.

Ṣu'bân: Ejderha, büyük yılan.

Ṣublaḳ: Biçimli, gösterişli, uzun.

Ṣultat: Silahlı görevli, asker.

Surnâ: Zurna.

Süḫan: Söz.

Ṣâgil: Oyalayan.

Ṣallâh: İnşaallah, Allah'ın izniyle.

Şeb-külâh: Geceleri başa takılan külah. Bir çeşit serpuş.

Şefî'ü'l-müẕnibîn: Günahkârların

şefâatçisi (Hz. Peygamber).

Şehinşâh: Pâdişâh, pâdişâhlar pâdişâhı. Bu tabirle mecâzen Allah da kastedilir.

Şehristân: Büyük şehir.

Şemşîr: Kılıç

Şerer: Kıvılcımlar.

Şerḥa: Yarık.

Şevket: Kudret, heybet, azamet.

Şîr: Arslan.

Şîr-merd: Arslan yürekli, cesur.

Şu'bede-bâz: Hilekâr.

Şütür: Deve.

Ṭabaḳātẖâne: Mahpusların yerleştirildiği odalar.

Ṭabl: Davul.

Taḥḳīḳ: Araştırılmış, doğruluğu tespit edilmiş.

Ṭalabımak / Dalabımak: Çırpınmak, oynayıp sıçramak.

Ṭalaşmak: Dövüşmek.

Ṭapu: Huzur, makam.

Ṭarı: Darı.

Tebâh: Yıkılmış, mahvolmuş.

Temcîd: Sabah namazı vakti. Bu vakte girerken minârelerden okunan ilâhi ve niyâz.

Tente: Yağmur, güneş vb. sebeplerden dolayı bir yerin üzerine serilen örtü.

Ter: Taze.

Tersâ: Hıristiyan.

Teşvîş: Karıştırma, karışıklık, bulanıklık.

Tîġ: Kılıç.

Tîr: Ok.

Ṭûṭî: Papağan, dudu.

Tüffâḥ: Elma.

'Uceb: Çok şaşılacak fazla gülünç olan şey.

'Uḳḳāb: Kartal.

'Uḳūl: ("akl"ın çoğulu) Akıllar.

Uluç: Sonradan müslüman olan ve Osmanlı ordusuna katılan askerler.

Uñarmaḳ: Yürütmek, yoluna koymak, tamir ettirmek.

'Urba: Elbise.

Uyan: Dizgin, gem, yular.

Vâfir: Bol, çok.

Vâle: İpekten dokunmuş bir çeşit ince kumaş.

Varṭa: Tehlike, uçurum.

Vaż': Durum.

Yâbân: Çöl, sahra, dışarısı, taşra, yabancı yer. Vahşî. Eğitilmemiş kara hayvanları.

Yalmanmak: Yalanmak, bir şey istemek.

Yarar: Yetkili, işe yarayan, muktedir.

Yâr-ı ġār: Mağara arkadaşı. Hz. Ebûbekir.

Yay: Yaz mevsimi.

Yazmak: Yaymak, sermek.

Yedmek: Çekmek, götürmek.

Yeg: Daha iyi. Hızlı, kuvvetli.

Yeksân: Aynı zamanda, birlikte.

Yekşenbih: Pazar günü.

Yeñ: Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı.

Yevme'l-'araşât: Mahşer günü.

Yezdân: Allah.

Yilmek: Koşmak, acele yürümek, esmek.

Yügürmek: Koşmak.

Żam: İlâve.

Zâr: Ağlamak.

Zebân: Dil.

Zen: Kadın.

Zenân: ("zen"in çoğulu) Kadınlar.

Zenân-ı mekkâr: Hilekâr kadınlar.

Zer-efşân: Altın saçan.

Zerrîn: Altından yapılmış.

Zeyn: Süslü.

Ẓıll-ı Ḫudâ: Allah'ın gölgesi, pâdişâh.

Ẓıll-ı Yezdân: Allah'ın gölgesi, pâdişâh.

Ẕi'l-yed: Bir malı elinde bulunduran, hak sahibi.

Zînet: Süs.

Zinhâr: Aslâ.

Zu'm: Şüphe, yanlış zan.

Zü'amâ: Büyük tîmâr sahipleri.

DİZİN

A

Abdullah, 129, 157, 172, 368

Acem, 31, 32, 44, 118, 144, 248, 266

Âdem, 164, 165, 171, 172, 173, 179, 181, 192, 193, 229

Afyon, 22, 25, 369

Ahî Evrân, 77, 191, 204, 270

Ahmed, 13, 21, 22, 31, 45, 52, 63, 64, 129, 130, 131, 134, 136, 138, 140, 141, 143, 144, 145, 198, 205, 208, 216, 284, 305, 369, 375

Akdeniz, 20, 54, 56, 57, 59, 63, 73, 366, 379

Alhamet, 143

Alî, 46, 51, 57, 60, 62, 138, 202, 235, 237, 241, 243, 254, 255, 259, 302, 318, 330, 345

Alicudi, 83

Ali Müslim, 95, 131, 132

Amerika, 20, 31

Âmil Çelebioğlu, 13, 21, 97, 208

Âmine, 172

Anabolı, 84, 332, 352, 355, 358, 370, 383

Anadolu, 35, 50, 53, 61, 96, 102, 155, 159, 205, 211

Antonio Abellen, 146

Antonio da Sangallo, 126

Aziz Petrus, 126

B

Bâbür Şâh, 42

Bar, 58, 255

Barbaros, 83

Basiluzzo, 83

Bâyezid, 40, 41, 42, 44, 128

Behrâm, 241

Belçika, 71

Belgrad, 49, 50, 153

Belkıs, 42

Benedict, 126

Beytü'l-Muḳaddes, 192

Budva, 58, 255

Buhâra, 44

Bursa, 29, 35, 36

Büyük Mary Kilisesi, 61

C

Cafer, 59, 64

Cem, 22, 57, 84, 90, 100, 157, 225, 237, 254, 280, 281, 369, 383

Cemşîd, 157

Cervantes, 20, 72

Cibrîl, 170, 283

Cuḳa, 58, 255, 384

Cüneyd-i Bağdâdî, 193

D

Dârâ, 157

Dâvûd, 181, 193

Diyarbakır, 48, 51, 52, 153

Don Civan, 69, 70, 74, 92, 135, 208, 217, 260, 263, 286, 347, 350, 351, 357

Don Juan, 59, 61, 68, 69, 70, 71, 74, 81, 82, 87, 92, 135, 143, 144, 145, 146, 147, 205, 208, 367, 368, 369, 380

Dulkadir, 52

E

Ebû Bekir, 129, 202, 231, 236

Ebû Cehl, 239

Ebû Eyyûb el-Ensârî, 152

Ebû Süfyân, 31

Edirne, 13, 21, 22, 29, 35, 36, 198, 200, 225, 284, 369

Emir Sultân, 77, 191, 204

Erzurum, 41, 44, 46, 153

Eyüp, 45, 49

F

Fâtıma Hanım, 143, 144, 145, 146

Feridûn, 157

Filibe, 50, 51, 250

Filicudi, 83

Fir'avn, 163, 177, 227

Frengistân, 118, 266

G

Gâvur Ali, 64

Ġāzî 'Oṣmân, 202, 240

Gebze, 29

Giovanni Lorenzo Bernini, 126

G. M. Meredith-Owens, 13, 21, 22, 26, 29, 39, 195

Gürcistan, 25, 44, 153

H

Hâcer, 164, 165, 181, 184

Hamdî, 159

Haremeyn, 45, 46, 119, 368, 369, 372, 380

Hatice, 42

Hayreddin Paşazâde, 59

Hediyye, 13, 14, 67, 68, 198, 200, 201

Herakliyüs, 129

Herculanum, 84

Ḫıżr, 271, 311

Hindî, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 60, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 108, 109, 111, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 223, 225, 238, 245, 246, 248, 251, 252, 262, 265, 266, 270, 271, 276, 279, 284, 288, 291, 296, 297, 300, 304, 307, 312, 316, 319, 322, 331, 337, 339, 342, 347, 349, 353, 359, 373, 385

Hindistân, 31

Hınıs, 41

Hızır, 33, 77, 83, 164, 191, 201, 204

Ḫorasan, 42, 241

Hüsâmeddin Hasan Çelebi, 29, 36

Hz. Muhammed, 171, 173

Hz. Peygamber, 62, 72, 128, 129, 152, 156, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 179, 188,

192, 194, 197, 202, 203, 205, 227, 330, 391, 392

I

İbn Abbâs, 157

İlyâs, 191, 201, 271, 311

İnebahtı, 14, 15, 20, 21, 23, 25, 32, 34, 40, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 91, 102, 117, 131, 134, 148, 154, 198, 200, 201, 203, 204, 207, 309, 365, 366, 367, 372, 373, 374, 377, 379, 380

Ioannes Paulus, 126

İran, 40, 41, 42, 44, 157, 203, 373, 380

Îsâ, 95, 115, 126, 127, 171, 193, 294, 324, 379

İshâk, 129, 184, 369

İsmâîl, 40, 164, 165, 173, 184, 367, 369

İstanbul, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 67, 69, 84, 97, 102, 108, 128, 129, 130, 131, 134, 143, 145, 146, 152, 153, 154, 155, 157, 167, 193, 198, 201, 209, 227, 240, 249, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 383

İtalya, 14, 21, 23, 25, 32, 63, 64, 73, 77, 81, 84, 91, 120, 124, 132, 134, 148, 150, 180, 389

J

Juan Carlos, 64

K

Kâbe, 46, 119, 156, 173, 184, 380, 391

Kaʾbü'l-Ahbâr, 157

Kara Âmid, 48, 50, 153

Kara Mahmûd, 32

Kazasker, 29, 34, 36, 153

Kazvin, 40, 41, 43

Kefalya, 58, 255

Keykubâd, 157

Kıbrıs, 14, 53, 56, 59, 69, 72, 150, 203, 204, 243, 244, 251, 380

Konya, 22, 37, 38, 39, 41, 248, 373

Korfu, 143

Kostantiniyye, 129

Ḳubâd, 241

Kudüs, 192

Kütahya, 47

Kutbüddînzâde, 29, 34, 36

Kutsal İttifak, 59, 64, 103

L

Lala Hüseyin Paşa, 50

Lardone, 61

Lepanto, 25, 26, 32, 58, 63, 69, 71, 81, 83, 134, 140, 366, 367, 368, 372, 377

Lipari, 83

M

Magosa, 56

Maḥmûd, 30, 135, 137, 141, 189, 205, 215, 225, 248, 270, 278, 289, 299

Mahmûd Bey, 90, 95, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 144, 145, 147, 150, 205, 206

Mahomet, 134, 143

Malta, 21, 22, 23, 59, 83, 103, 368, 373

Manisa, 38, 39, 41

Manya, 58, 255

Maraş, 52, 53

Mehmed Paşa, 35, 72, 84

Meryem, 42, 225

Messina, 14, 21, 69, 70, 73, 81, 82, 83, 99, 102, 117, 118, 135, 139, 154, 204, 208

Michelangelo, 126

Mîrim Çelebi, 35

Misine, 73, 76, 350, 351, 389

Mısır, 35, 40, 44, 45, 46, 153, 176, 183, 226, 301, 377

Mora, 84

Muâviye, 31

Muḥammed, 231, 240, 262, 277, 318, 332, 339

Müezzinzâde Ali Paşa, 55, 56, 57, 59, 61, 134, 205

Muhammed Bey, 95, 131, 132

Murâd, 25, 147, 149, 150

Mûsâ, 163, 164, 173, 177, 181, 182, 193, 194, 226, 305

Mustafa, 44, 46, 55, 143, 153, 155, 203

N

Napoli, 14, 21, 59, 70, 84, 86, 99, 120, 134, 140, 144, 145, 146, 154, 207, 208, 378, 383

Nemrûd, 177, 226

Nişancı Eğri Abdizâde Mehmed, 35

Nişancı Seydi Bey, 35

Nûh, 62, 172, 181

O

Orhan, 19, 23, 203, 240, 379

Oṣmân, 21, 22, 52, 131, 133, 203, 234, 236, 240, 270, 282, 309, 322, 325, 374, 379

Osmanlı, 13, 15, 17, 248, 309, 365, 366, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 388, 392

Ömer, 49, 131, 202, 232, 233, 234, 236, 237, 366, 376

Osmanlı, 20, 21, 22, 25, 26, 31, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 54, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 69, 75, 77, 83, 84, 88, 102, 103, 108, 109, 120, 127, 128, 130, 131, 134, 143, 144, 146, 148, 149, 157, 167, 198, 201, 203, 211, 216, 220

Otranto, 130

P

Panarea, 83

Papa, 14, 15, 32, 40, 59, 61, 63, 68, 69, 70, 71, 81, 82, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 125, 126, 127, 128, 130, 132, 135, 137, 145, 148, 149, 180, 198, 205, 206, 207, 208, 213, 216, 217, 272, 284, 291, 299, 312, 314, 316, 317, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 333, 336, 349, 350, 358, 369, 372, 390

Pâşâzâde, 318

Pertev, 56, 57, 59, 61, 62, 254, 259

Petro, 116, 120, 121, 127, 324, 325, 333

Philippe, 69, 149

Pius, 14, 15, 40, 59, 63, 71, 81, 90, 91, 102, 103, 107, 108, 126, 128, 135, 148, 205, 206, 208, 368

Piyâle Paşa, 56, 57

Pompei, 84

Preveze, 84

R

Ragusa, 146, 150

Raphael, 126

Reggio Calabria, 83

Rıḍvân, 66, 258, 390

Roma, 14, 15, 21, 55, 56, 61, 69, 70, 77, 80, 81, 82, 84, 87, 88, 91, 94, 95, 96, 99, 100, 102, 108, 109, 110, 111, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 132, 135, 137, 140, 145, 149, 154, 198, 205, 206, 207, 208, 216, 252, 271, 272, 294, 312, 317, 322, 323, 332, 349, 351, 359, 360

Roma Kilisesi, 116, 120, 207

Rûm, 56, 122, 125, 158, 195, 205, 254, 271, 272, 273, 334

Rüstem, 241

S

Safevî, 40, 41, 42, 43, 153, 369, 376, 378

Saint Angelo, 90

Sakız, 144

Sâlih, 52, 64, 172

Salihpaşazâde, 59

Salina, 83

Salvatore Bono, 32, 63, 64, 77, 81, 91, 124, 132, 134, 148, 150

Sâm, 172

Sıngın, 377

Sobut, 255

Süleymân, 21, 34, 49, 151, 173, 174, 203, 208, 240, 242, 309, 368, 383, 387

Şâm, 40, 45, 47, 153, 231, 249, 265, 301

San Pietro, 90, 105, 116, 120, 124, 126, 127, 128, 207

Sâre, 184

Şeh-i Şirvân, 41, 241

Selânik, 84

Selîm, 25, 28, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 59, 67, 70, 93, 128, 135, 143, 146, 153, 154, 159, 199, 200, 202, 203, 204, 206, 241, 242, 277, 311, 369, 372, 374, 375, 380, 387

Semerkand, 44

Şiblî, 193, 194

Sicilya, 21, 23, 59, 73, 83

Şirâz, 42, 241

Şît, 172

Sıngın, 25, 63, 67

Sobut, 58

Stromboli, 83

T

Taberî, 157

Tahmâsb, 40, 41, 42, 43, 44, 153, 365, 369

Tâtâr Ḫân, 241

Tebriz, 40

Tevkî'î Celâlzâde, 35

Ṭon Civan, 60, 69, 256

Trabzon, 29

Tunus, 150

U

Ugo Boncompagni, 107

Ülgün, 58, 255

Uluç Ali, 59, 62, 67

Urban, 126

Üsküp, 29

V

Vatikan, 25, 61, 81, 207

Vehb ibn Münebbih, 157

Venedik, 58, 59, 69, 102, 108, 134, 145, 148, 374, 378, 380

Vezüv, 84

Vulcano, 83

Y

Yahyâ, 71, 129

Yahya Kemâl, 130

Yanar Ada, 83

Yazıcıoğlu, 159

Yemen, 25, 39, 40, 44, 45, 46, 47, 153, 183, 249, 301, 380

Yunan, 203

Yûsuf, 129, 151, 163, 164, 173, 176, 180, 182, 226, 264, 372

Z

Zaklise, 58, 255

Zemzem, 165, 184, 303

Zigetvar, 35

Zuhal, 32, 33, 387

Züleyhâ, 182

Ẕü'l-ḳadir, 52, 53, 251

اول کریم و قادر و پروردکار — آنی شکر ایله که نعمت ویره بول
ما مضی ماضی که حاله حامد اول — دور ایدر اطوارینی جمله اصول

کسمه سن حقدن امیدک هندیا
قوللرک یینه طوریسر صاغ وصول

طبقات خانه لر دوشنمش ایدی — ایکی دوشکله ایکیشر یورغان
التنه اوستنه بر و چارشف — تا یاتوب وحدت ایده سن عریان
هر دوشک اهلنه بر اسکمالی — ابریز صندق اچره در پنهان
حاشه افشان ایچون بر و بردق — ضم ابریز اولنمش اتمه کمان
دلتشر کشی قویدلر براوه — قفل اورر قپویه اولار هر آن
ینه قفلن اچوب کلور فراش — پاک ایدر خانهٔ خرستیان
دیدی ییوک اچوک ایدوک وحدت — اویویک تا که وحدت ایده او جان
ده روزده کلوردی پاک چارشف — حظ ایدوب بار جان اولور
اکیشر جفت ویر رطون و کوملک — انجه اعلا و نازکی کتان
شویله کلسک ییره کم ایده نکاه — ییمکه ویرمیه براجی صوغان
بندک اولدوغمزه عزتدر — بولدوغموز بوراده بو عنوان

ایکی جانبده اصلی کرپاس یورالینی سلرا که مهمان
ایکی بشخود دردی طولانی اق چارشف دوشردی تاره جوان
چاشنکیرلر کتوردانده طعام کل کبی دزیلور صماطنه نان
قوربرد بچاغی بورد قاشق پرایدی نمك ایله نمکدان
چنیلرله طعام قورلر هب صالته شوربه یحنی ماکیان
عقبنجه کلور ایدی هر آن جبن بادم قزیل اوزم یکسان
جوز وانجیر مشربه پراب ییریرن قونوبن ینور اول خوان
باده نوشه کلور می کلکون جاملری پرایدوب امر نوشان
ایکی دفعه نواله موز هر روز ید دشمندن ایرکیر ریزدان
کرمك عام درای کریم خدا سکا معلوم بو جمله راز نهان
قلبموزده نه وار بلورسن سن لازم اولمز اولا لسانده بیان
بزی مقصوده ایرکور ای مولی قول ایکن ایلکل بزی سلطان

غزل با مناسبت

خاطرك خوش طوت صقن اولما ملول اول کریمك لطفنه ایرمز عقول
مستحق اولور جزایه بل صحیح خواجه سینك امرنی طوتماسه قول

فتح بابه وسیله قبله کبی بزه پروردکار او رهبانی
فلكده شول هوای کوزلدکم ایرشه روم کچه عمانی
بو مرامك حصول ممکندر رهبرك اوله عون ربانی

هندکیز ودعا نشانه ایرر
قوس قدرت اترسه پیکانی

روسیا بیماشن اتا اصلا کیمسیه دوشوبن قوردی اویان
بنجه معمور قونقلر کلدك باغجه‌لری طولو تودج بیان
یدی منزل بوردده جمله صحیح کچیلوبدر بنجه طاغ واورمان
یکرمی دردده ایدی شوالك بویم سبنده روم اوکده مکان
بیز تاریخ طقوز یوز و یتمش ایدی الحاق طقوز دخی ازمان

وصف روم

رومه داخل اولدی غازیلر ایدی کفار بو جمله سیران
قویدیلر بزی بر سرای ایچنه زینت ایتمشلر اندن بر ایوان
بر ستون وضع اولنمش اهنده لوله لو بقرج احمش اکه زمان
بر اولو آبلاو بقرج ایچی التنه بریلکی قومش مردان

وصف خلعت دونجیوان

دکالە امدکی او سرومی ترسا | بیچه خلعت ایدر بودم احسان
کتخداسی ددر دوندی دوردیغو | انی بیلە قوشوب کوندردی اول آن
اکا تنبیه ایدوب کمالی ایلە | اج کوزوکی اوکات ایدە اذعان
تحفکم انا بولیە و راسن | بولادە [illegible] اقتشدن ایلە قسامی
ایلی وبر جملەسینە اندە دلبند | عمامە صادونز بو جملە مردان
اجینە صاروا اطلس آق یکالر | کیە مور اطلاسی او سینە باران
شب کلاه لری قدیفەدن او سود | هم ایکی قابیدە بلە اول آن
کیینوبن قوشندیلر مسلم | هب عمامە صاردیلر اخوان
حاضر اولدی ایرلو فائز وات | بیلوبن هرکشی ایدی بویان
یانینە قوشدلر یاره صونلر | هرکشی تسلیم ایدی اکا عنان
خستە قالدی اوراده احمد بک | بوردوک اورادن پایایە همان
بونجی سیر اتدردبو چرخ فلک | امر حق معرفتیلە دوان
بر قرارده قومز کیشی صحیح | کوستردر درلو درلو بو دوران

ولە

قورتردسن بو وطندن جانی | کسەلم جفتە جفتە قش بابی

صورت سروی وار جهان یوزنك   طاغلوك بشینی بورتدی دومان
لوزه وبردی تنه او بوردی بجوز   اتشنی غم یقادار اودم کلخان
کوستروب مارت او شکل انواعی   کر طولو یغدوردی کهی باران
کاه هوا اجلوردکه ابر اودتر   کاهی خورشید طوغرا یردی درخشان
بیلوبن یوکوشوب هوا بریر   سالوبن سوبردی فراشان
ینه دوران او تاغی کردونی   قوردی هم اسمانی سایبان
نقش رنکینی کورمش کوزلر   نجم تابنده واردا فشان
کلدی ایردی عساکر نیازهار   بجدی صدره اوتوردی نوروز خان
یوز بینی یولره سوردی جولر   حق سوزی دللرده آب دوان
چونکه دوشندی زمینه سبزه بساط   عیش ایچون زین اولا کلی دکان
غنچه لر چاك ایدر یقالرینی   کشف وار ایدر لاله و نعمان
چشم بادام اچالدی اول دمده   سیم نثار ایلدی زمینه زمان
عشوه ایدوب کلردی اولکللر   بلبل آه ایلیوب ایدردی افغان

بیت

خاردن خنجر چکوب کل بلبله قصد ایلدی   اول سببدن قلمدی یکرنده قانی بلبلک

دایه‌لر حاضره اوخذ منه اجون　　اولوغی کوزه دولر کله اوغلان
بسلیوب تربیه ایدرلر ابنی　　اوقودرلر اولور کوزلرهبان
بزدردلوحنه او برصورت　　جوابدر او اوبرانی کبران
فاحشه‌لر اولور ابدن قیزلر　　سوردر اول حالله اولور دوران
تا ازل هر کشی برایشه دوشر　　کیمه دوزخ نصیب کیمینه جنان
بینه اول دانه غنی رزّاق　　دردت ایکن بش ایدر بونه اولناه
فتح ایدر بونه لطفی قپولردن　　بره چقدرق قالور اول کوزعمان
نفس انا بوکیجه کیرلدی　　چارسو بازار طولوخرستیان
سنکدن اولمش عجایب اشکال　　طوب طولبدی کنار شادروان
طبقات خانه‌لر عجب معمور　　خرج مال ایلمش تمام کبران
بنچه معموره سنی کفا دک　　اهل اسلام ایدوبدر ویران
سیرن ایدر کلوب ذنوب محبوب　　نظره اوغردی او سروی دوان
خلل ایردی مزاجنه نوعا　　القودی نبضنه طبیب جهان
پاشازاده‌دراول احمد بک　　مثلی بیچ کتودمدی دوران
کشیء صوجکر یاخوذ طیراق　　اجل ایرسه بولنما یردرمان

کلدوک اوچنجی کون سحر وقتی | شهری انا بولیا کاد کبران

لب دریاده بر بلده ز کم | سلانیک شهرینه اولور اقران

کشتیدن چقدی اول اکی کوهر | پاشازاده ملک مثال خندان

قفه سی کشتیده قلور جمله | طلا بر یوزلرینی کورمکه حان

وصف پاشازاده کان

بکمک عکسی شها اولدی کوکلده تقشو | بز جفا ایلدک اول آیی صورادم بربر

تیرمژکانکک ای جان یری وارجانم | سینه ده روزنه اچوب دوشن اوردی

غم وصلده نشوب صومعه دل ایچره | خوج ابد صنعتینی الله ایلکن کشت

لعبه دور فلک بیزی دوشردی دام | شاه برنسا الده دوشوبنی اولدق اسیر

هندنک شاکر دعاسی بود ای سروی خرام

کوکلکک ویره مرادینی مدام رب قدیر

نظم

کشتی بیر طولدی بینه فاحشه‌لر | فاحشه اندی زنا ایده زنان

اول زنادنکه حامله اوله‌لر | دوغره اول اکرفینر و اوغلانی

بر کلیسا معینی انلار ایچون | برا اولنی طشره ده طوبه هر آن

فوزلر اولوره دوغن اوغلانی | اقراول کلیسه‌نده ایچنه همان

بن مکاتب یازوب نیاز اتدوم خوش طوتر لطفله سزی رهبان
قوّت قلب ویروب بزه مردم قلبموزه کتوردی اطمینان

قطعه

امر ربّانی ایله اولدق اسیر قرق یدی کون کشتیده قلندی زار
مسینه زندانه اندن کلوب جمله یتمش یدی کون اتدک قرار
رومه شهرینه وارلق امر اولوب قوشدی آدم دونجیوان شیوه کار
چون یکرمی دردده ایردی ماه صوم جمله جمعه کون کشتی یر کردی جمله یار
ال اچوک جمله دعا ایلیه یلوم ایرکره مقصوده بیزی روزکار

وصف سفر رومه

چقدی محبوس اوانده زنداندن کیردی کشتی یرینه پیر و جوان
کچدی پایرینه او بند و بلا کوزیشی یغدی فی المثل باران
روز عیدده هوا بولوب کشتی اچدی یلکن اودمده کشتیبان
یوریدی منزلی یوز اللی میل اکی اداده اوراده اولدی عیان
بریسی دوتشوب ینار پار پار بریسی سیم سیاه چقاردی دخان
یانرا دادینلمش انلاره حکمت اسّی النده درامکان

غم و هجراندن سلوب آينه موزی پاك ايله　　ويرصفانور محبت ايله صدق يارب

قلبمز لطفك ايله شويله روشن ايله　　اول شرفكم و ديلوم شول مهر بدن يارب

صومموز طاعتموز ايله قبول احسانت ايت　　بو قدر در قدرمموز ويرله قطره يارب

جرم و نقصان ايله در بنده كي ضعيفك حالي

قل هدايت كرم ايت عيبنی سترم يارب

وصف مكتوب بابا

بنه خدعه بساطنی ياذدي　　بنجه لعب ايليه عجب دوران

دومه شهري دينور قونيل الما　　اندہ اولور مدامي پير مغان

بابا ديرلر اسمنه تمو عالم　　جان ويردلر يولينه خرستيان

امرنه رام اولور انوك تحقيق　　جمله ترسا ايله تمو رهبان

امرايدر كاتبه او نامه يازه　　ايده مقصود نه ايسه اني عيان

مسينه محبه سنده اشرافي　　حبس ايدوب صاقلامشدي دو بحيوان

بكا كوندره جمله سن اكوك　　سزو مي ايشدوب ايده اذعان

واصل ولدي مكاتب بابا　　اصروب بر معينی اچه دهان

نجه دفعه سوزينه يردي جواب　　عاقبت بابانك ديدي فرمان

استمالت ايدوب بن ديد بكم　　خوف ايدوب اولماكوز صقن لرزان

اغلما هندی صقن سن اوکچن چغلار چون
اقدوغی یپره ینه اقر صحیح اب وروان

وداع رمضان مبارك

عید ایدی صومله بزه هر روز — بولدی اتمام کورك مه رمضان
الوداع الوداع مه انور — سنی کورر بولان اجلدن امان
ایروب اهلله عیاللردن — حسرتیله کچوردی بزی زمان
لیلهٔ قدره ایردیلر محبوس — ال کتوردی دعایه اچدی دهان
زار زار اکله شوب ایدرلر آه — حسرتینه قوشدره یزدان
قادر و عالم و رحیم الله — قل عنایت بزه ایا سبحان
اهل کفر اچره زار و سرکردان — قلدق ایله مدد بزه درمان
عید کونی هر کشی نشاطنده — بزه سجن اولدی خانهٔ احزان
هر کیجه یالکوز اولنماز هیچ — دردی هجران بزوم ایله یاران
کورمدم بن نشاطی عالمده — بعضلر دیر کهی اولور مهمان

در حق لیلهٔ قدر

شب قدر ایردی ایرشدر بزی قدره یارب — اب و لطفکدن ایرشدر بزه قطره یارب

بيت

سكا لايق كيم اولا ابدہ طاعت

قبول ايت فضلكيلہ قل عنايت

وصف اولوج

اولوج ديوالور لر نيجہ مسلم　　ديديلركم بولردر نسل كبران

ايلہ در لر اولادي بو كيشي شہ　　بقادم آتشہ ديش اورهبان

نيجہ كون بعدا بروب بيدہ جفاي　　ضرورے سوكرك اوليشك اويان

جفايہ صبر ايلہ دين اوزره صادق　　اولوردلر اچلو بزم براكي ياران

معين اولا اولانہ حق بلقي　　الندہ دراناك هرحالہ فرمان

كما الحزن نلہ محزون اولدق　　همان صبر ايلہ اولور بو كہ درمان

اشتدوك صكرہ يا لقتلہ اولردن　　نيجہ لركہ ابدہ جنتدہ جولان

وصف پادشاه عالم پناه بامناسبت

غزل

ظل يزدانسن ايا شاه جهاني كامران　　سلطنتدہ پايدار اولہ عمر و دولت جاودان

عسكري دايم مظفر اولہ منصور هر غزا　　دشمننك باشي كسيلوب ويره آهيلہ جان

دين اسلامہ اهانت قصد ايدن بولور جزا　　استانكدہ شها بو بندك اولہ دو بخوان

واقعہ كوردم شہر دربندوكہ دونشي سردار اولہ　　الہ ويردكو دلہ بر لعبلہ آني زمان

اوقونیزدی اذان خفی اندن — هم جماعت اولوردی یاران

قیلور ایدوك تراویحی هرشب — مستحبلر اوقوردی تسبیحات

دوشنود پاك حصیر نماز ایچون — معبد و مسلمین اولوردی زنداه

هر نماز وقتیله ادا اولنور — شاه اسلام دعاسنه هرجان

الحجوب دردله تضرع ایدر — اوله ناصر او قادر و رحمان

حضرت حق قبولنه ایرگوره — یول اچه هرکشیه اول منان

کفر اچندن خلاص بوله محبوس — بر مراد اولنوب بولونه مکان

اهل کفر اچره بویله طاعت هیچ — اتمدی مسلمین بودور جهان

بنه حکمت سنکدر ای مولا — قدرت استی کریم سن ای سبحان

وصف صلوة مردمان

علی پاشا اوغللری دربن — صرف ایدی اولاده غیر مکان

تا بعید اولوره شام و سحر — طاعت اوزره یکوندوکردی ازمان

خواجه لری وار ایدی بر فاضل — اقتدا ایلریدی پیر و جوان

اول تراویحی قلوب اوقر تسبیح — عقبنجه عشر اوقوردی اول آن

ایکی جانبده بو نمازده نیان — اولنوردی حزن ایله ای الرحمان

اتدي لعبي بو چرخي شعبده باز — سني محبسده حبس ايدر كبران
كلدي نوبت بو سالده كفّاره — طوله كهنه جهانه نو دستان
ديلك ايلك امدي شاد اولنه — ايده اخلاصله دعا يا دان
اوله منصور عدويه عسكر دين — كيره كافرلرك اچينه قران
قولوب چوغي حبس اولانجه سي — يقلوب اولري اولا ويران
غمه دوشمك خدايه حمد ايده لم — بزه لطفن ايرشدره يزدان
ايرشه وزينه مراد مزه — ويره عزت اوقادر سبحان
فتح باب اولا خانه لر اچله — دوشنه اوده لر ايله ايوان
ينه دولت قوشي قونه سروكه — ايده عزّت دعايتن اركان
دوستلرك شاد اولا و دشمن خود — چوره يانك طولا كلي ريحان
كلوب اتلر بديله ييد كلر — ينه نعمت واولونه ديوان
اومرم عن قريب ميسّر ايده — اول كريم و عليم و عالميان
يوزمز قاره سني عفو ايدوبن — ايده مقبول دعامز اول منان
شبهه اتمه دعا اولور مقبول — ديه آمين صفا يله اخوان

وصف تضرع الي الرحما

بو جهان بزمکی کورن کولب بوزمه　　بنده ایدی بیلور ایدی اعیانه

وزرا مجلسینه وارد قلدی　　ایکی اوزره کلور ایدی ارکان

بو زمان بزدخی صفاده ایدوك　　لب دهنده ایدردی مهرویانه

بالین اوزره یاتوب اوکلر خسته　　سینه یه چکلوردی انجه میان

مجلس اچره پیاله دوره ایدوب　　دل غمکین اولور ایدی خندان

بنده چرخك جفاسینی اکدی　　دل ویران ایدر دینه افغان

اسب و تازی طوروردی طویله‌ده　　هم شتر قاطر ایلدی یا باله

قارشو طوروب ادب ایله خدام　　بو طرفده غلام و تازه جوان

کاهی جمله سوار اولوب اسبه　　بدولوردی یدك اولوب سیران

طوغی شاهی چکردی او کمجه　　قود قلجلار قوشانوب اولدم دان

خیمه قوردیلوب اوناق کوندیلوب　　بر چمنده اولور ایدوك مهمان

قوزیلر چوریلوب نعم حاضر　　چاشنکیر باشی بود ایرا اولدان

چکلور چاشنکیر یدیله طعام　　دوشنوب سماط کلور اخوان

پیوب ایچوب دعا اولور هر دم　　سورولوردی بو نوعله ازمان

بلمزم هندده نه صا یقلوسن　　دوش کوردسن مکر خابرده اوبانی

محمدبك كه محبوس در برنومله | ایبرووب قوللیه ایلتمشدی کبران
ایدووب غربت انوك جاننه تاثیر | جگر بریان اولمش چشمی گریان
حرارت ایله یانمش وصف حالن | اکا نزوجهله لوب الذی دودان
اوتوزبش بیت ایله دیو بر قصیده | اشیدووب دکلبنلر اولدی حیران
تسلیّ لازم اولدی دفع اولا غم | همان دم نی صفت دل فلکدی تالان
فلك عالمده نزلرا شلمشدر | نزحال الدن حاله کالور دوکلا انسان

در وصف تسلی

بوفلك دوراولمدن ای یاران | خدعه دن خالی اولمادی دوران
کمسه یه رحم یوق جفادر ایشی | یانندم بر کدا یله میران
کاه اولور بر کدایی شاه ایلر | میرلری خاك ایله برکسان
برکوزن ایلر بوخانه ده دلشاد | ایدر اول خانه ده بری افغان
بربینی کتورر جهانه بودم | بربیسی حسرتیله ویرر جان
کاه اثر در صفت اجردهنی | فتلمز مردمك بلکه دندان
نیجه لر یار ایله صفاده ایکن | ایرووب جور ایدر کورك دوران
کیمیسی بینه عیش و عشرتده | کمسی بندلر چکر زندان

بری دیرصینه بو حلوایی حاضر — خیالك اوله اولمزایکه امکان

اولکده نسنه یوق آج واویوز بس — که دانه کورم دامه دوشه مرغان

صفنق صبیدکی اجون سودایه دیشمه — کوزك اج حاضر ایکن ایله سیران

غزل دیکر صنم ترسای بوشیوه

ترسالو اجره بر صنم سرو قامتك — کبك خرام اولدیکی نشانی قیامتك

مغبچه اکرچه بو دیر اجره ای صنم — بعد فجه الدی بنی کی شامم حلاوتك

حقه دهانك اجره دردشکك قفل لعل لب — کندو دلکجه اجوددن وبردو بلاغتك

کودن بوذوکی عاشق اولور کندودن کچر — جانلو اولدیکی عشوه نازله ملاحتك

شبقاسنی چهره‌دکی کوذل کبدی صادغم — فهم اولدی نازکانه کفوددن فراغتك

جانلو ویرنه بوسه ویررد بدلرسنی — جانم افندی بولکه ترك ایتمه عادتك

تنها اولکه کیردکی ول ایچو نفشلو یار — صیدینی ایتمدوکله بو فحمی ندامتك

کوذ کوددو دل دنسدکی زنخدان چاهمه — جان ودلیله اولدی اسیری اولانفتك

اسلام الینه دوشرسك قورتر بسرك

هندی قویردی باشوکه بینه سعادتك

وصف محمد بك

اول التون صاچلو آلا کوزلو قیزلر — کیبدر دستوان طوتماغه مرغان
ویرو بن کندولره درلو زینت — عربه لرله زنلر طولدی میدان
او مردم دلربالر عشوه کارلر — چقاروب شبقه سن ایدردی سیران
کتوردیلر اول آنی شوکتیله — پاپا سراینه ایلتدی رهبان

غزل خوبان افرنج

کوه غم اچره بن کزر ایدم بلا ایله — کلدی او چشمی اهو کوزللر آلا ایله
صیدینه مایل اولدی بو دلدلربالرك — الدی بر سی کوکلمی بر مرحبا ایله
یولینه ایلسم او مهك جانمی روان — جانان اله کیررمی عجب جان فدا ایله
ارزویه دوشمه اولمزمش ای دلی کوکل — ممکن مدرکه جمع اوله سلطان کدا ایله

جان ویردوکی بو هندی قولك هند خالکه
طولدی افندی عالمه صیت و صدا ایله

بو شعری بن یزادکن اتفاقی — چقه کلدی همان بر ماه تابان
نه ماه کوز قماشور کون یوزندن — اوزندن ایرو دشمك استمز جان
آنك رخساردر شفتالو کانی — کراس لبلریدر لعل رمان
ایکن شیرین و نوغنچه دهن در — ال ایرسه امسك اول حلوای حیران

اون التی شر یاشنده نوجوانلر — قتلی پای انلروك كیروكی پیکان
حرامزاده در اولد شیوه کارلر — کورك کاکللرن اتمش پریشان
کوردیکی عاشقی دومك اولادی — همان یاقاشنه اولوردی قربان
نیجه [illegible] اولوردی بکوز مزججه — انوك میکون لبینه لعل و مرجان
صوچی چکمش انلر نیم مستلر — ایدردی رفتاری صالینور خرامان
کوزل بالا بلند اولمق بلندر — شوشر طیلکه صوبلاق اولکردان
کوزللرده کوزلردر شول لطافت — خمار یله او نرکس اوله مستان
اوم هرو اکثر یاسیب غبغب — صکره عشاق چاهه اولدی زنخدان
صاچی سنبل بوی کل چشم نرکس — اچیلور غنچه مثلو اوله خندان
لبی جان بخش خود اب و حیاتدر — بوکون رخسار خوبا ندر کلستان
بودوز محبوسلروك کوکلنی الدی — اوکافرلر اولاشدی مسلمان
ایریشوردی کاوبن اهل اسلام — قونونك سوروسنه کیرمه کورکان
قونوبی قو یرغندن قاپوبانلر — صویوب قوینوین قویرلی عریان
اومار دخی میسر ایدرمه آنی — او محبوبلری بیش کشی آلد ارکان
اوکون طولدی صوقاقلره ذلوخوب — قیوا یوان طولدی پیاله دوزان

انا بولي ايلي اولكده تحقيق — دوما دير بنه وقفه ايش برزمان

فوندنسه فهرده ضبط انمش ليفي — بنه اسبانيه الكه دبيلدى كبران

اشادت قونده وقفا ولدعنيه — بوني عادت قومشلو اولدم اعيان

كه هرسال كوندرردي اسبانيه برات — كلور بابا بيره هرسال اجرة الآن

كيم دسمنده قوماش اودنسي و — بابا اوكجه ييدرك اولوردايمان

كه هرسال اجره تعيين اوزره بركوه — اوكون ساتنوب بتروده دكي كبران

كلورد اول كونده تعيين اولنان آت — كه سيرايلرايني پير وجوانان

بوعادت اوزره بينه كوندررآت — اشيدوب جمله كبران اولدي شادان

اوحمال بادكيرجي كبي بوزاندر — سرود بوزات دديسي كبي كبران

اوكجه بينه اودلر بيقدي آتلر — اتلدي طوب توفنك خلق اولدي سكران

سحردن قلقدلر اهل ضلالت — بينه آيينلر بجا اهل بطلان

اولوردلر جمع ديرايجنده آنلر — اولوروب الدلرينه جمله دهبان

كليسالرده اوقودلر بازدلر — زنادن حاصل اولمش جمله صبيان

ايدرلر صنعنده هب بونلري كور — الاي الاي اولورلر جمله اوغلان

اونار پاشنده برصنعي اولارك — اوذا اوجرلير ردد بوصنعي ايجان

تي بو نانی شرابی ایچ صحیح بیل • بنومله لحمك لحمی سن ای جان
بو کون نانی یدوم اچدم شرابی ولی اولدم وهم والی کبران
اورادن پاپا سانتو کلسه سینه ورو بن اوچ کون اولدی انده مهمان
ولایت حاصل اولدی یعنی انده کلوب سراینه کردی او سکران

حضرت حق با دشمنان رزق مقدر کرد

قلمیوب قوللرك عیوبنه کبر و ترسایه رزق ویرن سبحان
جمله نك حالنه سنك فرمان قمو حکمکده در سنك سلطان
مصیبتده بحالت بل محقق دله حقدن مدام سن دین و ایمان
بحمد الله محمد امتی یوز شفیع المذنبین بیوردی غفران
اشتدوك اهل کفرك قصه سینی نه ایشلر اشلادر انلاره شیطان
صلاحی قومه الدن ای قرنداش طریقی حقه واصل قلدی سلطان

بیت

الهی سن بلورسن حالموزی یر قورتر بیزی یا ال جانموزی

وصف اسب پیشکش و سیر خوبان

ینه دکله عجایب بر حکایت روایت ایلدیلر اهل بطلان

سراي پاپاده ببر و كرانلر — بر دكافوري مومي يقدي هر جان
ينه كبران باشينه يقدي اوتلر — اوخذمته قمو اوزتدي كردان
چقوب پاپا سرايندن صوقاغه — ياقوبدر مومني پير وجوانان
كورانلاريكه نيجه بي بصردر — كنش روشن ايكن موم ياقر اول آن
مزين صوقاغه يوريدي بونلار — پاپاسلر يريرا ولور ايدي نالان
بو وضع اوزره كچرلر موم لر ايله — قمو بدنام واعيان جمله پايان
پاپا داخي اوتورمش تخته بنده — كوترمش تخته بندي براكي حيوان
اوكنجه ايكي كافر كوترر تاج — بري تاجي سلوك بيرسي ميران
انوك اردنجه برالتون قدحده — خمردن قرص ايدوب قومشدي برنان
او قرصده حضرت عيسى يازمش — كه كركيده كرلمش شكل انسان
بونك اردنجه پاپا تخته بنده — دوتر اوستينه كونلك براكي كبران
دخي اردنجه نيجه موملي كفار — بو حاليله بو جمله اتدي سيران
طولاشوب واردي لر اول باب ديره — اچينه كيردي ديروك جمله كبران
بيا اول قرص يرخلق اره سنده — كه حاشا ديركه اول عيسى يزدان
ديمش اول قرص ايچون بنوم اتومدر — قدحده كي شراب جسمده كي جان

مخنث کمسه دن دنیا اچنده که اولك کله دیرلرسه او یالان
بو جمعه کیرشورسه اللی اتلو جمیعی سن ایدر آلان و تالان

بیت

خدایا صال جنودی مسلمینی رسولك اوله اجرا بونده دینی

دیکر

بو مشهور در ایا سمین ساعد یتر بیکسرچه یه عقاب واحد

وصف خزیران

ایرشسه هر سنه ده بلکل ای یار کم اول یای زمانیدر خزیران
ایدرمش اهل کفار تا قدیمدن او موسوم اچره فسته دکله ای جان
پاپاسرای قاپوسی یولندن کلن طولانی صوقق بوله پایان
او رایه وارجق دونر کرویه سرای یاننده غی کلسه یه دولان
او صوققلر کمال وسعت اوزره دکرلر اوب اوزن صوقاغه جویان
چکر اوستلرینه تننه آنك صوقاغك ایچی اولور مثل ایوان
درکلری چچکله دونه درلر و دیوار سمتنه زار طوتدی اعیان
اشیدر اول کونی اطراف اکناف کلوبن جمع اولور اعیان و کبران

وصف شهرت بابا

يدك اتش منوتين برقاج اتلو — واوج داغى قاتوبيردى بايان
ايكم تخت روان بيله كردي — بيدكالو عقبنجه ايله اذعان

يدك اودبجه يوز سكز نفردر — قوزيل جوقه كيرخدام اعيان
اولرادبجه كلان بابا ايدي — كيرقوزى صفه تمحا تفنتان

ذى بله هاج دلكش باقرسينه — صولاق اتكلكى قوشمش اوداكه
باشنده شبقه سي قيزيل قديفه — اتك لك آق بيرامبدن ايبان

انزاولمش سواديا نجه اتلو — يورددكى يوزبكرمى داغى بايان
الن خلعه صالوب برماغى اوينار — ايدركهز آيني اجرا اوده‌بانه

اكي جلاد مثال كلب اكسه سنده — اولمش خاص خدمتكار و رازدان
اولادك عقبنجه قاردنالر — كه قوق كسه دودر برحالده اقران

اولرادن وله كلمشدر پيالر — قيزيل محتير ايدى جمله قفتان
بنرلرهر برسى برقتوده — اولاردن بايك يوردآندى اوجيو

بولردن صكره يتمش درت كسنه — ايكى بايرقلودر كيمالوا سبيان
بوجمعك اكثرن بلكل باباسدر — ايكى بايرقلوسي جمله دليران

قدیمدن نامی ایمش سانتو بترو — او پترو وقف ایدوب کچمش چوق ازمان
دنیلور بترو یی اصحاب عیسی — بنا آثار قالمش انجق اندان
اولان پاپالره مشروط اوقاف — دخی الحاق ایدر اوقافه اعیان
وجمله قارنارك پاپالارك — وظیفه سی اول اوقافدندر انیان
بنا اتمام بولماماغه باعث — تواریخ اهل دیرلر داخی رهبان
قچن اتمامه ایره سانتو پترو — انی ابتنده آلور آل عثمان
کلوب قبه یه ایرمشدر بناسی — خدا امری ایله ضبط ایده سلطان

بیت

خدا مقبوله ایرکوره دعامز — دهن آچوب بودر حقه ثنامز

نظم

اودیروك طاشره قاپوسنده پیر — ایدرلر زینت انده اوله دیوان
کیوب پاپا تاجی قوشندی زنار — اوتورر تخته بند اوستنده رهبان
کوتورر تاخته بندی برقاچ ادم — صناسن کوت کوتورر ایکی حیوان
الی ایله ایدر خلقه اشارت — باشن آچوب اولورلر مثل کلبان
ایکی کون داخی کچدی اولدی اون بش — بپا اول کونده ایدی شهری سیران

صکره اولوب پاپا الور غصبا — شرعله حکم اولور ایله اذعان
شاه دوران ایله شکایتموز — حقموری الور بزوم سلطان
دار اسلام اوله رومه شهری — فتح ایده لطفله غنی رحمان
حالیا اوقور اذان بش وقت — محبس ایچره بو جمله مؤمنان
اوله جامع بونك کلیساسی — اوقنه خطبه امر ایده سبحان

وصف پاپا و سیر و کلیساء ناتمام

ینه دکله نه اشلر دوزه خیلر — نه افساد انذر دانلاره شیطان
پپا اولدقده کردی اول سرایر — ینینه جمع اولینور جمله اعیان
نچه شب جمله اطرافی سرایك — طونانور موم ایله هم صحن ایوان
وجمله قصر قوله یوجه پیرلر — یقرلر موملری پیر و جوانان
صوققلر ایچره یاقرلر فجولر — اترلر طوب توفك آتش فراوان
کوراوینر دوزخیلر آتشیله — بو کنکی کوندن ایلر اکه ادمان
سرایه کیروب اون اوچ کون اولنجاق — دیمشلر تاج کی زنار قوشان
سرای قربنده واردر بر کلیسا — هنوز ایر کورمش اتمامه بنیان
دیدی اهل وقوف التمش ییل اولدی — که تعمیرن پپا قلمشدی فرمان

پس خلق دایم چرخ شعبده بازی   گاهی گریان ایدر گهی خندان
بونک بیرینی دیسین ایلر   بر بیرینک اوستنه دونر دوران
اسباب فلک اوکتمه ده در   جو و گندم و طاری ایله صمان
عبرت آمیز ایشک نهایتی یوق   دکل بیلنه نه وضع ایدر زمان
عجب الحق بو عادت ترسا   پاپا اولور بولنجه بر رهبان
قوم ترسا اکا اولور تابع   میر و سلطان و فقرا عیان
فوت اولان پاپانک برینه بودن   اختیار ایتدیلر بو کون کبران
دوزسه شنبه ایدی وقت عصر   صدره کچدی او دمده پیر مغان
هندی اکا خطاب ایدوب دیدیکم   راهب اولدر کوذمیه عنوان

غره سیدر محرمک تاریخ
پیر اولدک ای قدوة الاقران

پیر اولماسی وقت عصر اولمق   تیز زمانده بوغ اوله نام و نشان
ذی الید ایدوک پاپادر اولور   اذن اوقمامغله اوله اذان
قلعه بینه کیروب بر دم بکلر   ضبطن اعتماله ایدر اول میران
دوماده ظلمه اولور کفاد   ساکن ایکن عساکر عثمان

اوله مقبول دعاسی هر شب و روز — الا جوب ایلیه نیاز بیران
اودن اولماغه سعی ایده عال — قودیبانده صنفین سنی یابان
شول سرایلک که اوله اوله خرمی — مانع اولمز اولانه هیچ دربان
سن صلاح اوزره اوله مدام ای مرد — دخی یولرایله اوله اخوان
بوجهان یوزوبیر دسه الدیغه — کوسته‌ره اولشا کال الوان
کسه‌نک ایرمدی بوکا عقالی — جوخ دوران کوردکه سرکردان
نه دردنه اولور نه بیاور سن — بلور الحق اوقادر و یزدان
کوستره دنیجه رنکده سعناتی — ینه طبع طاووسی ایده جولان
درجوهر دن مدام نظمه — بعض یرلرده دوشر سیالان
سنه باشی ایرشدک ای ابدال — شرحاج سینه که اولوب عریان
یازدک شهری محرمه تاریخ — طقوز یوز سکسانی بوده دوران

بیت

دوران که حادثاتاله هرکیجه بوکلده — کون دوغمدن نه‌لر طوغه کم بیله ناکاه

وصف پاپای جدید

ینه بو بیرم زن جهانی کورک — سنه باشنده طوغرداوغالان

نظم

محب سیدم بصر دیو قورقان　　آیرودا یچمودن اوج اخوان

صانه‌سن ایرود تنی جاندن　　برج حصن ایچره قالدیلر پنهان

علی مسلم بری محمد بک　　پاشازاده بری اودری کران

کوزمزدن اراغ اولوب انلر　　اغلشو قالدیلر قمو یاران

کوزمز یاشنه ترحم ایدوب　　بزی شادان قلدی غنی رحمان

قمو لر بو بزی اول استلر　　ینه قاوشدی بزی یزدان

غزل با مناسبت

ای طوطئ شیرین سخن لبلکی بو قند　　دام دوشب دور قمر ایلکدی درد بند

بو نطع زمین اوزره فلك سوردی پیاده　　بو لعبله بیدق لرنی ایلدی فرزند

عقلومی شها زلف سیاه قلدی پریشان　　بو مرغ دلی پر تللره ایلدی پیوند

بو شوخ لطیف نرو نازکده اوغنم　　کل کبی اچلدی چایدوا ول عاشقه دیش

شول خال سیاهك کبی هیچ کوردمدی هند

سیر ایلدی عالمده بخارا و سمرقند

تمام

وصف تاریخ شهر محرم الحرام

اچ کوزك قالق سحرده دایم سن　　دولتاسی اولور سحر خیران

اصرلر قندیل اوستینه بلانی | کجه کوندوز یانا آنده او دهان
کمان قدی اجل اوقینی آتدی | نشانی اخر اندی ایردی پیکان
جهان یوردینه ویردی نقد عمری | قرار اتمادی کمسه بونده بر آن

قطعه

کفار ضالا لنیله ظلم اوزره دومدام | قومز یقینه انده وکمسنی کمسه ناک جهان
هاتف نداسی ایردی اودم سمع هنده | کفاره دیکه اکلیه افسادنی عیان
انلاره اشارت اوله معنیده بو تاریخ
کوداول یا پا که جهنم کم بجه اندی جان

وصف مفارقت یاران

بنه دو قندی بزه چرخ فلک | کوره بن کم انی اوله ویران
دوما شهری خراب او لاشدی | اهل اسلامی انی ایده تالان
بولدی رخصت کلاب وخنازیر | ابتکی طلسردی کلب اقران
بر یکی بیر بیره دوشدیلر قودرب | طشره دن شهره خصم اولوب کیران
پیا حصاری احاطه ایدوب | اصطبوریابدی طوب قودی عیان
چالوبن طبلی طولشر دا بیم | تونک ایله یمچ خوستیبان

مجبه سیر

دوایه حمل ایدن حیوان کورسن   حیاسی قبلنه صایرمی انسان
کمیسی دیدی بر قال جلمك اصی   بری دیدی اولور بر قالدن الآن
الوب اصنامنی اندن کلورلر   اوکوزن جمع اولدیلر انده جمله رهبان
کتوردر میتنی اودتابیر انلر   که دفن ایدر اودم ایلکده عریان
کییرردار فرسینه طوز وکوملک   بیاض قودلر دخی اوستینه قفتان
دقودلر بر معینه خاتم زر   که دیرلر بودر آیین وادیان
ایدرلر هاج زردن بیله زنجیر   الن کوکسنده بند اتمش اورهبان
دخی یا یمینی زوله بند ایدرلر   اودر عالمده یا بند حماقان
دخی قودلر بشینه تاج زرین   ایدرلر اهل دوزخ اکه افغان
اکا قودشون ایله تابوت ایدرلر   دخی اوستینه تختر دیدی یونان
اودم تابوت ایچینه قودلر آنی   شراب ایله دخی قودلر برزکمان
برقدیمدن کلیسا وضع اولنمش   درو دیوار کمرلر اوزره بنیان
تجنکم یا بلادیکی فوت اولالر   مدام دفن اولوردایمش انده اعیان
کمرلرك برینه قودلر آنی   ایکی مرمرده قودلر اولدی پنهان
کمردن تابوت اوستی فلک خالی   بیانك شکل نقش اولندی اول آن

دعاکی تیرا یرشدی پیل نشانه　　فلك داخی همان تیغ اندی عریان

توجه ایله دیلر عسکری دین　　غزایه کوندروب اول شاه دوران

ایرشدیلر ادنلو کلدیلر یونده　　کواکب برجی داخی اتدی فیران

دو ماه کوستردیلر اول اثناده　　که یا پا خسته اولوب چکیشور جان

بو دو دان ارقه سن کتوردی یینه　　اولوب ایلین ایاغین دد که کبران

بنوم بجود وارب باب رحیمه　　که ینما غم بیزه ایلا یه درمان

واول داخی دیمش حال دلیله　　مکر حاضر لیم ذقوم و قطران

بچه کون سنك کبی اولدی چکشور جان　　اولوب جانن بحیمه بولوراقران

اولور ذی الحجه نك اون سکزی جون　　اوکوننه دفع اولوداول کلب نادان

دعای سیفاله چالدق بز آنی　　کسلدی باشی و اقمادی هیچ قان

بو تیجه نده زبونیدر جمله کفار　　اشارتدر که نصرت ویردی رحمان

بادلر قادینی ایچی دو کیالود　　طوکوزجالدی صناسن کلب اولان

لشی یا تودا نوك اوجی کبجه اوج کون　　کرو هیاله کالود کوردماکه کبران

کلود کفار بولود تنها پا یاتیی　　یولولرصاقه لینی بربرا بینان

که دبز سنمایه اولوردوا بو　　اوصودتدن صقال بولدودی

دودان

تیغ اولوب عریان دونر میدانده — اهل کفروك کلّه سنی ایده جر
بر و بحرك حاکمی ظلّ خدا — سکا رهبر خضر و الیاس جمله ار
اوغروك خیر اوله ای شاه جهان — سیف قاطع ایله رفع اولنه شر
بیله عالم نیجه در طبع سلیم — اورقلیجی دشمنه کوستر هنر
اتیله توبلر عدونك اوستنه — کوکلره چیقه صدا ییله شرر
بو مهابتله کورب کفار سنی — قلعه لر تسلیم ایده اچیله در
اکیلور جدّا و جدّا نامکوز — نامدارسن بو جهانده قو اثر
بغلو ایشلر اچیلور عالمده هم — عون حق ایله مبارکدر سفر
محبس اچره غازیلر قلدی ذلیل — نه قمر کوردر نه شمس و نه سحر
بزه مردلك ایله قالدق پایمال — بوك دمی اولی جفز ایرشور ار
عرفه کونی درکه حجاج جمله — ال اچوب مقدور صرف ایدر بشر
یا الهی عسکری منصور قل — لطفکك اظهارنه جانلر اور

هندی صبر ایله جفا بولدی کمال
صبر ایدن قوللارن یزدان سور
وصف فوت پاپا

وصف عساکر اسلام

ایرشدی سمعمه هاتف نداسی — یوریدی بر و بحره جندی عثمان
عساکر ایله جمع اولدی بو [illegible] — بو جمعی کورمدی تحقیق سلیمان
صدا ایله بهایم طاغده سکدی — اودم قاشندی قان ارسلان و قبلان
اینتده قویروغن طغرتدی دلکی — بلورمز اولدی قرده ایزی طوشان
نچه اهولری صیداتدی عسکر — اتار جانینی اولمك لیکه جیران
بهار ایام عالم جوشه کلدی — شجاعت کوستره تا مردی مردان
قولق طوت باکه ایشت کل کلامم — ینه بغلادی دوران تازه دستان

قصیده

اچدی رایات پادشاه بحر و بر — کیدی جوشن کلدی ات اوستینه ار
کردی میدانه جنودی مسلمین — تیغ اورب کفاره استرالدی سر
طوتدی افاقی صدای طبل و کوس — زیل سورنا دشمنك بغرن دلر
ات سهیلیله غبار راه کور — هم نفیر اوازی کوکلره ایرر
عسکر اوستندن قوش اوچمز شویله بل — صولت عسکر ایله هب دوکدی پر
بحره عسکر کیردی کوردی روزکار — مقتضای مسلمین اوزره اثر

اولادك يرلوبنى جنت ايله غزاناك قبالجنه دفعت ايله
سنك برليكاك اجون يا الهي جنود مسلميناك اولبناهي
بوكون مقصوده ايركور جمله آتي مراداتي ويرن سن سن نويسي
دخي آذا دقل هب قوللروكي كم كوسترن بزم طعزويوللروكي
مرادم دارا سلامه ايرشماك دخي مقصودم خيرليه ايرمك
ميسر ايله ذاتك حرمتنه رسولي مجتبانك شفقتينه
وصل علي جميع الانبياء والمرسلين والحمد لله رب العالمين
دوغنى سكردن ملالره دك اسيرو بشوقله انسان وحيوان
كلوب لرمشعله اوكنجه جمله قيلوب لربيتسوا خشام اندن برآن
صلوة صبح قل اندره اى حاجي قبول ايلر دعاكي رب منان
اوراده كون طوغه يوديسه حجاج كله مينايه كسه اندن قربان
تراش اوله انترا ولجمره اوج كون وادب كعبه يه سعيه دكله بادان
كلوب مينا ده ياتر بيته اولشب ايدر اتمام حجى اولعزيزان

بيت

زهى دولت سعادتنج اداسي اولور محبوبه واصل مبتلاسي

اولارك يوزى صويينه الهي — كه جمله درتلونك سن سن پناهي
بوكون دورده اولان حجاج حقيچون — سنك احسانكه محتاج حقيچون
الاچدى شمدى دركاهوكه انلار — طلا بر جمله لطفوكه اوجانلار
اوجمله نك دعاسي حقي ايچون — لسانيله ثناسي حقي ايچون
بوكفار اچره محبوسك يولن اچ — بولاره رحمتك بارانني صاچ

دعا ونيازيدركاه حق

اولشدر بيزى اسلامه عنايت ايله يا الله — كه كوستر بيزه اولادي هدايت ايله يا الله
كه سن سن فاعل ومختار ايدرسن لطف وقهري — بوكون عفو ايله جرمومز عنايت ايله يا الله
بزوم كفار چاكندن قولاغيمز امين ايله — اذان نوري ايله طولدركه رحمت ايله يا الله

بحر اخر

مظفر ايله كل ظل الهي — كه سن سن پادشاه لر پادشاهي
عدوتي دين سن قهر ايله يارب — جنودي مسلمينه سوق ايت اصوب عنايت
بولاره لطفكيله رهبر اولغل — دلو جانلار خاته سينه طولغل
جهانده جمله حاجيلر ايچون — غزايه يورين غازيلر ايچون
شهيد اولنلر ايچون كم غزاده — قومازلر ايدي كفاري فساده

ايدوك مراده چونكه ايا حاجي دوا　　قربانلر ايله و بر صدقه طوبرغلر آج

ارار ايسك اكر مرضي ذنبه سن دوا　　توبه ايله كل طبيب آيه او دردوكه

كفّار النده اسير ايسك درد منده خلاص

عرفه كوننده هنده دعا به الوبكه اج

دعاء تضرع روز عرفه

الا جدم لطفكه اي حيّ قادر　　سنك اسماك دردهر دله صادر

عنايت ايله كعبه حرمتيچون　　ندا ايدن خليلك دعوتيچون

رسول مجتبانك حرمتيچون　　سنك لطفكله آنوك شفقتيچون

رسول اللهك انوار حقيچون　　يدي موسي ده غي ثعبان حقيچون

جميع اوليا وانبيانك　　كه ده كوزي اجوق بي ريانك

چهاري يارا ولان صادقلر ايچون　　سكا مشتاق اولان عاشقلر ايچون

سني ذكر ايلين دللر حقيچون　　معارف اجد وغي كللر حقيچون

سنك علمك بلن عالملر ايچون　　او علميله اولان عاملر ايچون

مشايخ اندوكي تقوي حقيچون　　شرايع و يردكي فتوي حقيچون

سئول ايتام صغارك ناله سيچون　　رموز كردن او عارف آه سيچون

زمين ايله سماده هر نه كم وار　　سنك عشقك ايله كم ايليه زار

لبيك لا شريك لك

لبيك اللهم لبيك لا شريك لك ان الحمد والنعمة لك والملك

ايرر كعبه يه شوق ايله كه حاجي — اوزادر ركن يامانيه كردان
ايدر نيت طواف حج ايچون او — حجر الاسوده يوز سوره لرزان
طواف ايدر يدي كز هر ركن ده — دعالر اوقرانده پاك وجدان
معين در كه اسمعيل مقامي — ايكي ركعت نمازي قيله جاندان
ايده نوش اول اراده اب زمزم — شراب زمزم ايچون اوله مستان
صفاي بوله انده مروه حقي — او سعي ايچنده صالينه خرامان
ايره ذي الحجه نك روزي طقوزه — عرافات طاغنه عزم ايله يايان
وارب مسجدده انده دكله خطبه — ايكي وقتي قالورلر انده بر آن
بري اويله بري ايكندي آنوك — اوراده وقفيه يوريه عرفان
دعايه ال اچر يتمش بيك ادم — يتشنمرسه ملائك ويره سبحان
اچرلر ال اولر بين الصلاتين — كنش دور ايليوب اولنجه پنهان

صفت صلوة

بش وقت نماز بو جهانده نتيجه معراج — دولتلو خانه در اولكم قلا نمازي ازواج
طوتدي طريقي حقي اوكم فرض ادا ايدر — ذي الحجه ايي اوننده بولور مرادي حجاج

بنا اولدقده کعبه اول خلیله — فدا اتمکه اولدی امری یزدان
ندا ایتدی خلیل امر اوزره اولدم — دیدی لبیک ارواح دن که اول آن
ایدر حج ساعتیله بیل صحیح کم — او محرم اولدی لبیک دیدی اول جان
که قچ دفعه که لبیک دیدی اول روح — او عد اوزره ایدر حج بو که اینان
ایکی حج ایدنی تحقیق بلکل — ایدر اوچ کره حج اویقودن اویان
اکر حج ایده ایکی فوت اولور اول — ویرر بر حج ثوابن داخی رحمان
اینان بو قوله سن قولی صحیح در — احادیثده بولندی بو که برهان
یورر هر سالده اوچ یردنکه محمل — یمندن مصر و شامیله الی الآن
مدینه یه کلورلر شامی حجاج — که اوچ کون نوره غرق اولور او مهمان
رسولک روضه سینه صد هزاران — صلاتیله سلام ایرکوره منان
چهار یاریله اصحابینه هم — بله ایرشدوره لطفیله حنان
دخی آلی ایله ازواجنه ده — دخی اتباعنه اول حی دیان
کلور حجاج بیل بئری علی یه — ایدر غسلی کیر احرام عریان
کیدر حب جهان طبعی اولور پاک — دلنده ذکر اسما رب دیان

محرم اولن کمسنه بو دعای اوقور

لطیفهٔ شکر

شکر نقلدی کوندردی یا یا   که محمود بك بیه مم بیله یادن
بیدو کنجه اکا اولطتلو کلمشی   دیمش یاران اولقدن ایده سیران
هماندم مدحه یازدم بر غزلدن   بیلودکم اغزن اچمش قنده حیران

غزل

سن ای شیرین کلام بر عالی شان سن   سخن اهلینه رهبر جسم جان سن
بزی طتلو دلکله بنده ایندك   بو خلق اجره کنش کبی عیان سن
شکر نقلکدن احسان ایت کرم قل   بو کون لطف وکرمله کامران سن
بو دل طوطیسی محبوس قفسده   غدا سن و بر محبت طوطیان سن

بو هندی مخلصو کم مائل اولغل
بنوم خانه اق آب و روان سن

بیت

کور اول اهل کرم نیجه سخیدر   بر آوج شکر ایتدی باکه احسان

وصف اداء حج شریف

ابرشدی شهر ذی الحجه عیان بیل   حکایت دکله جدن شمدی جانان

امانته خیانت اتمه زنهار ایدر معمورهٔ دارو کی ویران
صداقتده اولاسن سنکه دایم ظفر بولمایه دشمن اوله سلمان
حسودك باشی در دایم بلاده نه غم یرسن جهان ایچنده اندان
حسودك سوزنه طوتمه قلاقسن اکر اولورسه ده اول ابن فلان
هنر بحر اچره کشتی ضبط اتمك قولایدر الت اوکرمق قرادان
رقیب کج دهانکم قلوکم دیر اوجز قورتلمش ای جان انی صتان
مرادینه واصل اولور اول ارکم بورادن اذنله قلدوره دابان
خیال یاراکلر دلی کوکلم ایدر ارزو جمالن کورمکه جان
کوره سیم کلدی جاندن سنی جانم بزه نه ویردی ای دوست سنی الان
کوکل مرغی دلرینه یتاغن ندکلو اوچرلرسه یوادان
فرح بوله طوله خانك وراسن اوله معمور و روشن و ابادان
خدا اولشدره اولاده بیزی اویوب وخشانه غبغبله زنخدان
فلك ایله رحم محبوس ضعیفه جفا ایلامه بیزه اولدی اوران

بیت

خدایا ایلکل مقبول دعامی مراده ایرکورن سن سن انامی

بیت

ضلالت سرکردان دونرلر جمله کبران
ملوسالکلوسالم هوای نفس ایله درسکران

وصف پند هندی

سروکه ناکهان که دوشه براپش | باشوکه عقل دیرا اولمه پریشان
سکوت ایت کیمسه سن راز ویرمه | دهن اچما که کورنمایه دندان
اولا کور حسن وخلقیله مدام سن | چقار طتلو سوز ایله ایندن ایلان
عزیز اولمق دلرسك دنیه ده سن | دلکدن من بعد کلما بیر یالان
جهانده مردلك ایت سوزکده اول | ایدرسك کوزله محکم عهد وپیمان
بو اسرار ایله حیران اولدی هندی | سن اکنه یوردو سندن ایله سیران
جهان کوردوندورو یوزونی سندن | یوزی دوندرمه سن جودینه قلان
که سن کوردابه دوشسك غم دکلدر | کشینك قیدنی کوردر یرادان
دکر صبرینی قوللارك خداوند | قضا بیر ویر رضا لطف ایدر یزدان
یقلدك ایسه سن میدان اچنده | عجب ولمزدور یشتابینه اتلان
ادابینه دقیق اولمه جهانده | سکا بریاد ایدنلکم اوله رازدان

روم شهري كم اولدر دار كفّار — بو محبوس يار ايله اولنده سيران
ضلالت اهلنك بد نامي اولدي — اولور محرّف كتابن اله رهبان
او حاشا دير كه تكري بوزدر عيسى — او كم قتل اولدي چار ميخ ايله عريان
كه هر سال اچره بر كون ماتم ايدر — دو كوننز شول كناه كار بوله غفران
كودلر كركو به بر صورت انلر — كه ديرلر بودرر عيسىء يزدان
بجز ظالم ضلالت اهلدر كور — كه خلاّق ايدرلر بو بجز بهتان
كودلر اللري ايله اول اتلر — او صورتدن ايدرلر حفظ عصيان
او فاسد زعمني ديرلر كز اولدي — ايدركنده ولري هر سال هر آن
شب اچره جمع اولورلر اولدخي دير — كه كركي كن دربرز بودر اديان
يقوبيدر موم اوز بيكدن زياده — ادر دوزخ يولن موسيله كيران
كه هر موم بر فلوريدر بهاسي — اولوردينا داون بيك ايله اذعان
برز قاپيشلره كبكب قفترلر — دوكونورلر دوتر كوده لون فان
كه ديرلر معترف اولدق كناهه — كناه عفو ايده درمان بولدي دهبان
غضب قلمش بولاره حيّ قادر — ضلالته قومش انلاري سبحان
جهنمده مؤبّد اوله انلر — ييه لر هر زمان زقّوم و قطران

وصف شرف اسلام

سکا کشف اولنور دکلرسک اسرار — که تاثیری ایله اولونه حیران
رسول مجتبایه امت اولدک — سعادتلو بشاک واردر ای یاران
الور منزیلنی جقماز طریقدن — شرایع یولی ایله طغرو واران
اجل یصدوغنه شولکم قویه باش — اولم آجی سی ایله اوله سکران
بولونه توبه و توحید دلنده — اودر تحقیق بلینه کامل انسان
ایرر روحی انوک اعلا مقامه — رفیق قیلور خدا انلاره ولدان
لواء حمدله مسرور اولالر — اکر مقبول ایدنورسه او سلطان
متین دین و اسلام در صحیح بل — اولبدر غیری ادیان جمله بطلان
خدا امریله اولدی ایکی خانه — بری دوزخ بری جنتدر ای جان
ایدوبدر فرقه فرقه انی خلاق — ازل کم خلق اولندی روح انسان
کمیسی دوزخ ایچون اولدی تعیین — کمینه ویردی جنت حور و غلمان
مخلد اولسر دوزخده کفار — ایدر جنتده وحدت اهل ایمان

وصف کفرهٔ بدنام

سکا تقریر ایده‌یین بر حکایت — بو واقعدر که کوردم دکله اینان

وصف تربیهٔ پاپا

بینه بغلادی قصه دوری فلك — کوش ایدوب ایلکل انی اذعان
بری بری اچنده اوج خانه — التی شر اوتوردی محبوسان
هب بری برینه وادب بولوشر — کیردایدی بو جمله بر قپودان
کفت وکو ایلرکن انده بولر — چکشور انده برکی بی ادبان
ایشدوب جنکلرینی بو اتلر — بلدردلر پاپایه انی همان
امر ایدرکه او باب بند ایدهلر — صویله ویره لر بر زقوری نان
یدوکی نعمتك بله قدرنی — شکرن ایلیه اولمیه کفران
کوشمال ایلدی اولاره تمام — حسن وتدبیر ایله او پیر و مغان
جاهلانه ایدر بولاره جفا — هم رفیقه بله کورك اول آن
دیر رفیقی اولانه اچون منعه — اهتمام اتمیوب ویردلر امان
کشیه جوع کبی جفا اولمز — مسکنتده اولور اکا زندان
حدت اتمز ریاضت اهلنی کور — نفس ساکن اولور کلور کسلان
خوش جفا ایلدی تدارك ایله — اوج کون اچره صماط دوشندی همان
فتح باب اولدی کلدیلر نعمه — اولدی پرهیز اوزره پیر و جوان

مرثیهٔ مرحوم نور الله مرقده

دلانه غفلته دشمش بو دردمند انسان — بو قبهٔ فلك اچره مدام ویررلر جان
بو انکه الدی الومدن او کوهری پاك — زمین اچنده زمانی کور ایلدی پنهان
قنی او نرکسی مستان قنی اول لبلری مل — قنی اول آفت مژکان قنی اول قاشی کمان
قنی اول صچلری سنبل قنی اول رخلری کل — قنی اول چاه زنخدان قنی اول غنچه دهان
قنی اول خنده غرار و قنی او حال سیاه — قنی اول کبك و حرام و قنی او اتجه میان
قنی اول عشوه عذار و قنی او مهر و وفا — قنی او ساعد و سیمین قنی او مونس جان
قنی اول شمس منیرم قنی او احمد پاك — قنی او فر جلالت زواله ایردی بو آن
الهی مرقدن انك سن ایلکل پر نور — رفیقی حورله غلمان مکانن ایله جنان
قنی بو دور فلکده انوکچون اغلمیه — ماتم اتدی اعلدی کوك کیدی اسمان
شمس و قمر سماعه کیروب چرخی ایله دونر — نی زاری زاری اکلدی ایلدی فغان
تیغ اجل که کسدی انك عمری رشته سن — بکزی قوزدی کور فلکك صنکه طوتدی قان
دامنلرنی چاك ایدوبن اغلشور بو خلق — کوز یاشنی بحره قارشجق اجدی همان

عاقل اولانه هندی جهان هیچ قونق دکل
عمرك هزار ساله واردسه صوکی بر آن

دوریجی سیر ایلسون او ظلّ خدا   هندده قولکی بیشکش اندی زمان
الامان الامان ایچ دور فلك   کوره حسرت کوزم اجلدن امان
اوره دذ بیزی بنه دوندردلر   بنه التوك یرینه دیرادکان
کونه دو دز مدام امید قبوسن   فتح باب ایلیه بنم یزدان

وصف وفات مرحوم احمد بك

اه الکدن سنك فلك فریاد   بزی یخدی کبی ایلدك نالان
ایو و بن بزی او کل دخی دن   اولدی بلبل کبی اشم افغان
کوك اول شمس کم زوال ایدی   قویدی ایی زمین اچنده پنهان
قدی اول سرو قامت احمد بك   ماره می قوجیلودا ول انجمیان
دکل انسان صحیح ملك ایدی اول   حوریلر ایله سیر ایده او جنان
شاکر ایدوك جهانده بو اندن   رحمت ایده اکا غنی غفران
یرده یاتدقجه احمدی غازی   یوزدوتر محمودی بودوی جهان
اوله اول دفعتیله برحذداد   دوشه او کینه اتلو و یایان
ایره مقصود و دولته او بهاله   ایده عزت قوا عدن اد کان
ایله مقبول دعاموزی یا رب   جملیه قیل عنایت و احسان

بزی پیشکش دیو چکرلر بربر کتخدا کوندر بدی دونجیوان
صوندی دفتر یا بنجه نامه سینی اچدیلر باش اوقیدیلر عنوان
اولدی مفهوم عیان بلندی تمام اول اراده دکلدی پیر و مغان
وزرا نامنه اولان ارکان کردیلر بر قفس اودایه اوآن
بو دکل که بو وضع اوله عادت خلوتر کرمش ایمش او رهبان
عرض ایدوب پشکش ایله نامه سنی دیدی بو سال ادا اولا نقصان
تورکی ینه باصوب الم وافر بکا همت ایدرسه پیر و مغان
مستلر اوردجهانده لاف کزاف اولمدق سوزی سویلمز عرفان
عاقل اولان هر ایش اولور ضماز کم بیلور کم نه کوستر ردوران
هر ایشک راستنه سونمه صقن چومغه راست کلور کهی طوشان
نقد عمروکی خرج ایدوب الدوک ویر یرینه که الاسن اقران
شولکه سرمایهٔ متاعه ویره ایدر اصی تمام او بازرکان
اولکه اعمال یوق خیاله دوشر ایدر آخر تصورنده زیان
اومرز عکسی اولا مرادلرینک بزه رحم ایلیه غنی رحمان
رازق و قادر و رحیم اولدر جمله حکمنده در اودر سلطان

معنیده کندو نعمتو کرده   کافر ایلدی ای شهی دوران

وصف دعوت بابا

اولدی نوروز او کوز دوشنبه   دعوت ایتدی بزی او پیر مغان

کیینوبن قوشندیلر مسلم   هم عمامه صاردیلر مؤمنان

الوبن کندیلر بزی جمله   یا نموذجه یوردیلر برحیوان

صوقمغه طولشدی اطرافی   جمله لو کافراندن هپ استان

عوبیله طولو طولو ز نلو   دهن اچوب بقادیلر حیران

حرمه بصدیلر قدم مردان   اغزی صوین اقتدی شادروان

شو بله جمع اولمشیدی اولکون   قره کافرلر ایدی میدان

طبقات ایله نردبان چقیلور   ظاهر اولوردی بو بجه فوقان

تحت فوقنده یازیلوب اشکال   اکادغبت ایدرجی هیچ انسان

ایله صورت ویرورلر اول تصویره   جانی وار دیسه ویره انلره جان

حقه باطل دیوب اول اهل ضلال   نعمتی یو مدام اولور کفران

قیو یاننده یو یوردن طورمش   جبه لولر هر بیلو کبران

اولادادن کیرکدی اچرو دیر   اول محالده اولوردی ایش دیوان

اولکه یونس خانه سی کاتبی   درویشی ده مندر ده پریشان

اولدخی بزلر ایدر اولور وارد   اوقنه مولودی شفیع جهان

ذاکر اولدی دلی تسبیح ده   بینه بلبل کبی شاقر عثمان

بنده نعمت اوقوندی مولودی   جان و دلدن دعا ایدر یاران

نعت رسول الله صلی الله علیه وسلم

یا رسول فخر عالم یا شفیع المذنبین   خواجهٔ کون و مکان محبوب رب العالمین

او لصود وجهکه مشتاقدر شمس قمر   سنبل معنبر زلفکه دیوانه سید حور عین

نورکه شوقی ایله طولدی زمین و آسمان   یبردر تا کم سما او سینه فخر ایتسه زمین

بیو نجه فخر ایتمه کم ایکی شق اولدی قمر   بو زمینده ساکن وحی ایندردی جبریل امین

باش اجوب غلاشه لم کل کل بو محبوبلر   اول رسول حرمتنه ایدم اطلاق اول متقین

بو غزا بولنده محبوبلر دعا بیم الاجوب   الله یلر حقه تضرع ایدم امین ساجدین

بیزی کفارک الندن خلاصات یا اکرم   حق متجوده عرش کرسی و عابدین و حامدین

لطفکیله یا رسول الله منقشدر تمام   قلبمک آیینه سنده روضه خلد برین

یو فقدر بو زدن اعمال اول لاکن حقه
هند بر ایله شفاعت اوله الحاق صالحین

تمت
بعون
الله

یوزده بر اوقودر دعاسی انوك — بیلك تمامده دعا اوقودر جان

بر فتح ایده مدام اومز جمله — جمع اولوب بر یره تمو یاران

وقت این بجاك اودم اوقیبور اذان — ییری بیر بنیه کم او شهرستان

جمع اولوداوج اوداینه مستحلو — هر جماعته بر امام ای خان

دار کفراجره اولدیم الله — ویردی رخصت عبادته رحمان

پادشاه نامنه دعای ایدر — دایم اخلاصله بو محبوسان

ایده مقبول دعای رب انام — اله کفا دالیبنی شاه جهان

کاله عسکر طوله بو ایللردن — اوله ضبط ایلیه بر میری میران

زبون اولوب رعایا اوله جمله — ویره خرج خراجن جمله کبران

وصف مولود نبی علیه السلام

اولود مولود اوقنماغه اقدام — حاضر اتدك طعام وهم بال نان

بندی اول طعام نه کم حاضردر — نان وایله بال باغ کبیدر همان

ذاکران جمع اولندی یاراندن — خوب نفسله اوقودی اودم عثمان

ذکر اولنوب موشح اوقندی — دکاله بوب عاشق اولدیلر کبران

حق رسول قبوله اوله شفیع — ایده اخلاصله قبول سبحان

بخششلر وكاه دوحه دكشون اولى احسانى | خيرو كه ايله اي كرم شاد اوله ادواح
دولت قپوسي آچله اوستو كه افندم | عزتله ايدن منصبله ساكن شهنشاه
بردا اوله جمالك اودم ايو وضودن | بو نوركي كوردن حسنى ايدوب ايرم كمثماه

ايو دوشلي هندي قولك وجه حسندر
كون اولميه كم ايلميه دردله بيك آه

وصف شهر ربيع الاول

جونكه دونعدي ربيع الاولده | حق ظهورندن رفع اولور بطلان
معجزاتيني كوستردي اول مرد | مولودي آتي اچون فخري جهان
بو نوبحر اچون عسكري سلام | قبضه سنده كمان انز بيكان
تيغ او در عاشقانه كفاده | كيجه كوندز قرار يوق بر آن
اوله منصور عدونك وسيئه | لطف واحسان ايدر اودم يزدان
بربينه بيك عوض ايدر الله | كفرة الديجصانديرايكان
شويله كم قيپله بو سيال كشاد | بو قو بحري طوتر اودمده قان
اجيده هب قلاعه ايالس | چاكلوري دفع اوله اوقيه اذان
اومروز هم خلاص بوله محبوس | مولودندن مشرف بوله مكان
نيت ايدوب بو حالته شب دوز | اوقو داخلاص شوقيله يادان

و دیدی واراولك جهان ایچره — غزاسیفیله قیرله کبران

ه دیدی هر کونك اوله بیك ییل — سزه شمدنکو یوزدونه دوران

لا دیدی لادیرزهر کز — سزوك مقصودکوزی ایچون ای سلطان

ي دیدی سزکه یار صادقسز — سزه انواع عزت ایلیه ارکان

بیت

الهی بو حروفك حرمتینه

بزی ایت کود محمد امتینه

آمین

بیت

دیدی مدی جانه کاداکی عزت — دیدیلر کیم نهایت بولدی محنت

وصف محمود بك

قپودان زاده اسمی محمود بك — خوش کوم کازدرا وتازه جوان

کوندردی تعیین اوزده بیم کتان — هم حمایل اوقوبیرلر یاران

دفعهٔ ثانیده او مردم پاك — کالن ادمی ایلدی یابان

لطف ایدوب کوندردی بزه احسان — هر فقیر اولدی یاپیسن اکه ایمان

بیله کوندردی میوه انواعدن — هر کشی میوه بیر ویردایدجان

غزل

ای لطف سخا اهلی معینك اوله الله — خاك رهو که یوز سوروله اوله همراه

دنربوب كاغدا وسكينه جانم — ايشدوب جمع اولور همان اخوان

صاحبي الدلرمكا بني هب — كمي كريان اولور كمي نالان

دوملك اخبار سمعه كردي — نجه قوشلر ايدوب دونه دونه نالان

كاغده مردم ديدم آنك نظر — اولدي هر حرف باكه بر باران

بيان حروف

ا ابدا الهي يا ربني — در تلودللرم ايلكال درمان

ب دير بكه بلايه صبر ايلك — صبر ايله بنه بوله سز عنوان

ت ديدي تا ارلكه يا زلدي — كورمك ايچنسزم اولا آسان

ث ديدي ثابت اول صداقتده — دير صادق لاسنك ايچون اوان

ج ديدي جد ايدوك عبادتده — بوني بوز بيكه طوتر يزدان

ح ديدي حال دليله اسرار — جمله عالم بو سرده در حيران

خ ديدي خير اولا صكى انوك — بو جفا مكا فاتن ايده رحمان

د ديدي دولتك كوني دوعد — انكدتد بيرسزوك ايچون ادكان

ذ ديدي مدام ذكر ايدوك حقه — بولكد توحيد ايله وصول عرفان

ر ديدي كه دوشن اوله چشمكو — كوره سيركي جمال مشتاقانه

رومه شهرنده تحقیق دکه دودن　　قوشن اوجنزدی وبو کرمردی قبلان

محرمک بکوجی سکز بیدی　　اوچارشنبه کونی تجدیده اویان

که ترسا وضع اوزره بر کسنه　　نه اتدی وهب ایتدی اعیان

بونی دیدکه یا نورک اولدیکلکه　　ونورك الذي روماي دكله ايمان

اشیدوب بوندمبسنه قالودلر　　بو وضعه اولدیجیر ازجما کبراد

رجال الغیب دایتدی اشارت　　عنایت ایلیه بیزه اوروحان

صفرتیی ارشدی ایله برهیز　　ظفر ویره عدو اوسینه سبحان

وصف مکاتب روم

بو سحر حزنده طوربن مخزون　　اب وحسرت کوزمدن اولدی دوان

کوبه واهل جفاده ایکن　　برنشاط شهادت ایلدی جان

روم هواسی بلوردی دوراندن　　بوبنی یاران مشامه ویردی نشان

ناکهان کلدی بر فدای بکیت　　دیدی کالور مکاتبدن د

یاشازادیه تابع اولان مردان

کنوروب باکه ویردی مخفی اول　　بکا رفیق قوشدیلر کبران

دستنه ایلدی مکاتبی تیز　　طوتدی اعطام همان اوان لوزان

[illegible]

ای کوکلا اچ نیاز دلن حقه ... کیجه کوندز تضرع ایده لسانن

بزی کفار ایلندن ایله خلاص ... عن قریب لطفک ایله ای رحمان

بر کون اوله که رجال الغیب ... حایل اوله لر اوله کون مکان

ولایت ظاهر اوله ایرسن ... بروسادن ایریش امیر سلطان

جلدی پاک ایلیین دباغته ... کلوبن ایرشه آخی اوران

بو جهانه کالن ارنلر هب ... اکر ظاهرده در اکر پنهان

وقتدر ایرشک مدد لله ... سنزی باعث قلا بزه سبحان

غزل مدد کردن خضر

دشدم بلا و محنته یتیشن بکا خضر ... قالدم ایاقده ال الم ایریش بکا خضر

کفار الندن المغه همت کرک مدد ... یاد ایله الرجوم لطفاله بیلش بکا خضر

سرّی عیونه علمی و یرکی چون خرا سکا ... کادر ایکن بو درده تشویش بکا خضر

کردابه دوشدی درد و غم اچره دونه (بودل) ... الیاس ایله چالش و دوش بکا خضر

هنوز دولکشد شمدیکی افرنجی سیر ایدرد

ایله دعایی کوردونه بودوش بکا خضر

وصف تنبیه

کچدی ایّام بو حال ایله بر زمان کلدی ایردی هله ماه شعبان
اون بشنجی کجه سیدر انوك بای و کدا ال اچوب اومر احسان

در لیلهٔ برات تضرع شدن

غزل

ینه توزیع اولنور بو کجه اعمال برات ال اچوب ایله یلم دردله عرض حاجات
اریشوب عون خدا لطف قپوسینی اچه صاغموزدن صولنوب آچله نیجه درجات
دین یولنده که شهید اولدی اودم غازیلر بلینوب عزّت و اکراملری یوم العرصات
دردله آه ایدهلم کل بروای درتلو دل بزه اول ربّ رحیم شفقت ایده ویره نجات
بزی آزاد ایده حق قیله دعاموز مقبول هر کشی اتمه ده در بو کجه خیر و حسنات
کلوکوز توبه قلالم سزوك ایله یاران توبه موز اوله قبول دفع اوله جمله نکبات

هند یا غفلت دفع ایله خدایه حمد ایت
عاقل اولان ذکر ایدوب اتمیه غیری کلمات

کچدی شعبان دعا اولا مقبول حالیا کورینور مه هر رمضان
صایم اولدی بو جمله محبوسلر هب مداوم نمازه در زندان
ایچومزده وار ایدی بر عالم تجوید اوزره اوقوردی قرآن
اول ایدردی امامتی هر وقت نامنه دینلور انوك عثمان

یا الهی بو جمله محبوسه مؤبد ایله کل سن دین و ایمان

وصف تماشای هندی

سیرن ایدوب کزوبدر هندی عرب ایله عجم کورجستان
کورمدی بلمز ایدی هیچ آنی شمدی کوردی ندر فرنکستان
جملهٔ خلق بی ادبلردر سك کبی طوروبن ایدر افشان
یوداینی یوزینی افشاندن یعنی طاهر اولبدر اول حیوان
حیله ده اول قدر ایدر خطعه قادر اولمز او حلیلیه شیطان
فاحشیله زنا ایدر فاحش بری بری یاننده خنزیران
ساده رولر و خوب و رعنالر آتشه عاشقیله اترلر جان
نوع انسان که دوتدیلر ملت مختلفدر بر اولمدی ادیان
دین اسلام اولاری رفع اتدی آیت ایله حدیثله برهان
کمی منعم کمی فقیر خلقك بردم اولمادی جمله سی یکسان
کمیسی ذلت اوزره خور و حقیر کمی بر لعبله دلبدر کان
کوستردر دلو دلو صورتلر برقرار اولمدی جهان بر آن
کوکلکی طار طوتب بلا چکمه یازیلانی کوردر صحیح انسان

تضرع کردن بجانب حضرت سبحان

سن سن الهی عدلله لطفنی استی بادشاه   دردو بلاده لیل و نهار ایلرز نکاه
شام سحرده سیرن ایدوب بو ضیا ایکن   کاهی طوتلور امرو له ایله ضرب مهرو ماه
کوچی کناهنی عدونی حددر قوللک   لطفک قپوسنی ایدنور هر کسنی پناه
جرمو کناهه معترف اوذروبمو سیاه   باب کرمک اچیلور کوستر بله راه
یا وابو سرکذشتمو زی استماع ایدن   انکشت حیرتی دهنه الدیدی واه
خذمتده قاصر اولنه که قول نزبیه اولور   اجرکوزینی بندکی کوشیی بوردوله کاه

الا اچوبن دعا ایده لم هندکی دردله
شمشیر احمدی ایله کفار اوله تباه

نصیحت زنان صالحات

ایکی خاتون کلوردی زندانه   احزت باجیسی اول ایکی زنان
دیدیلر دیکه وار درا توزیال   بونی بحر اجره الدیلر کبران
دین بولنده صیانت اوزره اولوب   خاشه للترکه ایدم وز عصیان
سز دخی و بز سز قضا به رضا   دین یولنده معین اوله سبحان
بو صیانتکه اولا خاتونده   یخون اولمه بر غیرت مردان

حاضر ايلمك اولر ايچون خانه — كوردوشك واله نعمتلرله مهمان
كوشت اودوز يا بنجه هم سينه — هر كيشي يير ودليه دردر نان
خسته‌لره نوق قزيل اوذم — بله تفاح و فندق و رمان
خسته تاوق ييوب صاغ بقود — نفعى اولمادي انلره چندان
وعده‌سى يتمك ايله فوت اولدى — مسكن اولدى اولاره دار جنان
خسته‌لره ويروب طبيب شربت — ميل بلا سن جكردي مجروحان
بونه لطف ايليه او رب انام — راه اچه هر كسه بوله سكان
سكادر دايما تضرع عموز — هر جهانه الكده در امكان
ايردى سمعمه بر صداى لطيف — صبر ايله مشكل ايش اولور اسان
تدبير ايله ايرد مقامنه اد — كور نيجه ايردى يوسفى كنعان
انوكچون دوزبدر اوستاد — پايه پايه چيقيله نردوبان
كوشه ايردى بو بند حرمان — جان صفا بولدى اولدى خندان
سينه محبه سنده حبس اولدى — بو بيرم كلدى جماله ياران
يا يموزدن كه كتدى بند و بلا — دار نعمت اولبدر زندان
شب و روزده كاور ايدى بر بر — بو وقتده نه كم اولندى بيان

اج وجبلق كوردب بزي اندم   يوردي آوندري خيلجه ياران

صاج ايله صاقالي تراش ايدروب   پيرلري قالديلردي نوجوان

كمي دير كمي كالوب اوردر   كمي افشان ايدردي فاجيشان

ادبعين كوندك بو هجراني   جكدي اول عسكر ايله اول ميران

رجاء شفاعت با محمد عليه السلام

ياشفيع المذنبين ياكوزي نور انبيا   شفقتك نوردن ارشد كل بزم يوم الجزا

بوكروه مجبوسلرز كفار الندن يارسول   دين يولنده ايلمش ايدوك بو جمله موز غزا

يوزمز قاره كناهك حدو يايان يوق   قالمشوز هجران الندن جكه دزددرد و بلا

لطفكله يارسول الله خدادن ديلكل   بزي بوبنددن خلاص ايليه ب ايده لطف عطا

اچيجق يوم القيامت سن لواء حمد وكي

هنديكي ايله قبول كم اوله خدام لوا

نظم

بوجفادن خلاصه درمان قيل   حرمتيجون رسولك اي يزدان

قلبنه لطفك ايلدوك الهام   امرا ايدروب قوللرينه دوكجيوان

اول اسيرم اولان مسلماني   طورني وكوملك ويروك جوقه قفتان

غيري يردم بلا جكلمشلري   مسينده اولدي بو احسان

دین یولنده فدای جان ایدرکن　　دوقیجوز دعا اوقی یاران
سنه ایدک طقوز یوز و یتمش　　ضم طقوز ایله بیلور عرفان

وصف محبوسان

دوتولور جنکده نوددیده لری　　قپودان زاده لر اول ایکی جوان
کل کبی آچیلوب کلرلر ایدی　　دوتدی اغزلرن او غنچه دهان
عزت ایدروب ویردلر اسبابدن　　خوش طوتر لطفی ایله دونجیوان
دوترلر نیجه کمسه اعیاندن　　اسمی ایله انی بیلور سلطان
زعمادن سپاهیلر مردلر　　الینوب ولکن خاکله یکسان
دخی سادن الندی چوق کمسه　　دوتدیلر داخی نیجه کشتیبان
صو ویرلر هر کیمده محبوسی　　اندلر جماله اولر عریان
اوردیلر پایوزنه زنجیری　　ایشمونز ولکن ذا دله افغان
اجلق ایله قتی زبون اولدق　　کوزمزده اوچردی بر پاره نان
اسکدن طوتلوب اسیر اولن　　بزوم ایله کلوب ولور یاران
پند ایدوبن نصیحت ایلرلر　　شول که کوکسنده وار در ایمان
شفقت ایدوب طعام ویرردلر ایدی　　کوزلر ایدی بزی اولر پنهان

ایکی جانبدن اولدی جنك عظیم قانله لاله کون اولدی عمان
دین یولنده شهید اولنلر ایچون جنتك قپوسن اچر رضوان
بعض دریایه دشدی غرق اولدی بعض سن دوشرب الور کبران
فلکك قپه سنی کوملتدی چاق چقی سیفییله غازیان
قیردلر غازیلر نیجه کفار کمی مجروح اولوب ایدر افغان
میر میران اولوج علی اول شیر مرد کردی الای اچنه اول مردان
الدی اقدردی بر نیجه کمیلر یوددی بر قاچنی دخی عمان
قپودان انلردن الدی نیجه سن چکلدی اول کناره نیجه میران
سرن قورترمغه جان اتدی پرتو یلوکوز باشی ایله قورترز جان
کمیله قیچنه یوریدی چوق ار اوکم مرد در مدامی اتدی قیران
بحمد الله که یوز دوندرمدم هیچ عدودن ای برادر بوکه اینان
اسیر اولدق طوتلدق امر حقله خرستیان کمی ده ایدر افغان
کمی بابا کمی قردش اوغل دیر کمی باشوم الوم دییوب اقرقان
خسارت ایردی محکم اول کلابه بزوم جانبده ده اولوردی نالان
اون طقوزی جمادی الاول روز یکشنبه ایدی قاپودان

حمله‌لر دلاورلرده‌کی دشمن اچون　　کورتوپلرکلو هماندم اجدی دهان

توپلرك هر بری اولوب اژدر　　اودصچر دشمنه اولور ثعبان

دشمنك باشی اولدی اکا طوپ　　نیجه طوب اوینادیلر داول چوکان

وصف جنك

بر بریله قوشندیلر عسکر　　چرخ کوك ایله اولوردوان لرزان

ایکی تیغ اجل سوبسی کماك　　تیر ایدردکمی اوسنتنه بران

دلنی اوزادوبی یالمندی　　قالدرانجوب سنان اولور مثان

اوق یلانی کبی اتیلوردکی　　ایکی جانبده کوزکوزه بیکان

تیغ و تیر ایله دوقونمز مثلا　　کوبیه دونمشدی شول قلقان

جز ن اجل طوبی اتیلور ناکاه　　نیجه سن ایلدی اودم نیجه جان

تیز فلك قندونی کیم طوتنور　　اجدی‌یا اول سینه‌لرده چوق دروازان

کیم شهید اولدی کیمسی مجروح　　کیمی اولدی دردکی دردله هجران

قدرت اسی کریم و فادرس　　شفقتك قبوسنده یوق دربان

حاجتن دنیده روا قلدك　　کافیك ای مهیمن و منان

امرو که دام اولوب وفا یودان　　دین یولنده جان ایدر قربان

الینوب جوقه مانیه زا کلسه کفالیه دخی بیله اولدی تالان
سبوت اولکن بارك حصاری الینوب بودوه ایله اولدی ویران
روز قاسم دخی کلوب ایردی کتدی عسکر دغلدی بی پایان
خسته لکدن زبون اولدی عسکر حسرت ایله نیجه سی ویردی جان
اوتوروب اینه بختیده عسکر کوزه دولر نه لعب ایدر دوران
استماع اولندیکه عسکر ایله کلدی دونماء خرستیان
چونکه تحقیقه ایردی بو اخبار حسن تدبیره کلدلر اعیان
سویلدی جمله سینه قاپودان اول علی در سیرت قپلان
دیدی سردار در اول افرنجك نسل شاهی و اسمی طونجیوان
دوتوشرم انوکله میدانده دین یولنده معین اوله سبحان
امر نه دام اولوب اولان عسکر یوردیلر غزا یولینه همان

وصف آلات حرب

تیز اچوب پرینی دونر مرغه باشینی اکدی خدمتینه کمان
یلما توردی ایچه عدو قانن اوزه دردل همان عدویه سنان
قلیجك کوردکه عرشده اصلدی سپر اولدی قضاك ایچون قلقان

جربه لر

مکر سرده یزیلان تا ازلده کلیسر در بشه ایرشدی ازمان
دخی فرمان اولندی بلدیلر خلق رؤسنده یزوبدر اهل دیوان
متفرقه اولان دفتریلر بله کیدوب تماشا ایده عمّان
بری دیمش بنی انده طوت ای دوست قلورلر اتّفاق له برقچ اعیان
بهار ایام ایردی کل اچلدی ومردلر جوشه کلدی قایندی قان
شجاعت کوسترر عالمده مردی اودر نامرد کناردن ایده سیران
شاه دوران بیوردی دریادن حاضر اولا یوریه کشتیبان
عسکره امر اولندی جمع اولدی حاضر اولدی سپاهله میران
اصف پادشاهی در پرتو عسکر رومه اولدی سرداران
بله ایدی یا نیجه سردارک نامنه دینلوردی قاپودان
علی پاشا درر اول اهل کرم مردلکیله دوتبدر میدان
جمع اولوبن یوریدی عسکر دین کریدا وزره ینه اولندی روان
ایرشوب جمعه کون سحر وقتی چتدی هر بر کناره غازییان
اوروبن یقدیلر قلاع وسرای الیبوبن اسیر ایدر افغان
قطع ایدوب جمله میوه اشجارن باغلری اولدی فی المثل اورمان

کچوردی نعمتی صدره خلیلی بو بابده هندی محزون اولدی لرزان
بکا بو لطفی اتمك ایله خونکار صناسن کم بنم اولدی بو دوران
خدا دایم انوك کوکلینی یاپسون اولور معمور انوك لطفیله ویران
مقرردرینه فرمان شاهك پریشان اولمه دل چوق کچمز ازمان
خدا رهبر اولا رومه ورولہ بکا منصب همان دیدار سلطان

وصف دونمای همایون

فتوحات باب چونکم اولدی مفتوح ادالر فتحنه رای اتدی اول خان
دونما حاضر اوله کیره عسکر کرید آداسنه کیریشه کورکان
جناب حقه اتدی اول مناجات لسانن دبر دوب دیر ظل یزدان

بیت

سنکدر امر و فرمان یا الهی
که سن سن پادشاه لر پادشاهی

الالر داخی اطرافدن قلاعی اکر فیض ایده لطفی ایله رحمان
متفرقهٔ درکاه عالی بله کتماکی معقول کوردی ارکان
اکر چی اولمه مشدر بو ازلده یانندن آیره اولادی سلطان

اجازت اولدی دوندک لاله ایله ستنبول یولنی دوتدق شتابان
دونب کلدکده خونکار فیلبیه مناصب حل عرض اولنمش اول آن
بکا تیمار دفتردارلغینی قره امدده اتمش اول کون احسان
ایکی ییل کچدی انده ماجرامز اورادن ذوالقدرده اچدم ایران
متفرقه اولدم وحدت اتدم بو حاللر اولمق ایمش امر ربان
الندی قبرسک اولدم حصاری کم اتدی افرین ایران و توران
مورخلر که تاریخ سویلدیلر بو هندی دیدی بو تاریخ اول آن
کلام خوب اولدر بو جهانده که انی لطفیله مقبول ایده سلطان

تاریخ

هندی ارقام ایدوبن دیدی براکسک تاریخ
سایهٔ یزدانه مژده الدی عسکر قبرسی

سنه
٩٧٨

خداوند جهان مقبول کوردی قولی ایچون منصبی حل اتدی سلطان
که سر دفترده دفتردار حسندر او معزول اوله ییر اجالر ارکان
ایریشه سلسلیله انتهایه اولا تا هندی دفتردار دیوان

وارب الجي لك ايله شاه شرقه — تمام قرق يدي كون اولدي مهمان
يمن ملكن دخي اتدم تماشا — واوج كز كيدم جسمه عريان
صفا ييله كه حج ده ايلدم سعي — او مروه حقي اوزره نورينه جان
شرف ايله مشرف اولدم اوج سال — دعاي خيرن الوب كوردم احسان
مصر شام يمن محمللرينه — بكا خدمت ميسر اتدي يزدان
كچوردم سال اون درت داخي بونده — قپوجي باشي قلدي شاه دوران
اوچنجي ايده اولدي بيلك اول شاه — يدي اقليمه اولدم اتدي فرمان
كلوب استنبوله اتدي جلوسي — طورب قرشوسنه قورلدي ديوان
مبارك باده كلدي مفتي اول كون — دخي جمله موالي اهل ديوان
اويرلر اول طريقنده چون انلر — مشرف اولديلر پير وجوانان
وارب ايوبه شاه ايلردي دعايي — زيارت اولدي اجدادي مزاران
كسوب قربان ايدر احسان بي حد — اوكون ازاد اولرلر قيز واوغلان
توجه ايلديلر دولتيله — ركابنده بلكه خدمتده اخوان
بلغراده وارنجه اولدي خدمت — اوراده خدمته كلديلر اركان
جلوسدن صكره قرق خدمت ايدوك — كه اولدق اعيان شاه دوران
كون

اسیر و محنت و درد و بلاده — نهار لیل مسکن ایدی زندان
قوجه دلده نه بولندیسه موجود — حقیرانه ظهوره کلدی اولان
شولرکم دانشی اهل هنردر — عیوبن ستره سعی ایلیه اول جان
مدامی حرفنه برمق بصوبن — یقوبن بیتمی اتمیه ویران
که تصحیح ایلیه خطب و خطاسن — دخی اتمام ایده قومایه نقصان
خدا آنک عیوبن ستر ایدوبن — جهان رویینده دایم قیله خندان
مقرّ و معترف وَمّ بن خطامه — که انسانک ایشی سهویله نقصان

وصف پادشاه عالم پناه مدّ ظلّه

ازلده پادشاه شهزاده ایکن — چقوب قونیایه عالم اولدی خندان
بو بنده شرع احکام کاتبی دم — اودم دیوانه کاتب قلدی اعیان
تمام اون ییله ایردی داخی بر سال — کتابت ایلدم احکام دیوان
متفرقه اولدم بعد ازان بن — بنم اشعارمی اوقردی عرفان
دیمش دی مخلصین حمدی بو محمود — بیوردی هندی اولسون ظلّ یزدان
تصوّر ایدرم بن اهل نظمی — که مخلصده کماک واردر بو عنوان
مبارک اولدی باکه نام هندی — عرب ایله عجم اولندی سیران

بيت

عجب سیر اتدردکور دوزکاری　ایدر افرنج ایلندن هندی زادی

وصف باعث نظم

غرض بو نظمه اقدام ایلدکدن　بلای هجر ایله بو غرق عمان

دلمده ذکرم وکوکلمده فکرم　اوله دایم حسان ظل یزدان

بلوب بونی دلده اشنایی　دیه کم شول باغ نظمه کل وریحان

محبت بونی ظاهر اوله اندن　اوله حسرو را و بو بله دلو جان

چلینه طبل عشقه اشکارا　محالدر حالت عشق اوله پنهان

غزا یولنده غازیلر نه چکدی　نه اولدی بو اراده امر سبحان

بیان اوله جهانده سرکذشتم　بو حالدن حصه آله نیجه انسان

دذم دری جواهر اوله تسبیح　مقاردن اولور ایسه عون دیان

توجه قلدی دل درکاه حقه　نه الهام ایده قلبه حی منان

طلوع ایلدی اوآن لطف خدادن　خطاب سنطاب حی رحمان

اصل مقصود ال او هندی مرد اول　هنر کوستر ادیسک اشته میدان

وله

لعنتده وکتابده نسنه ربوق　وردو نیست قچن بولینه دیوان

هو الفتاح اسمی اولدر عنوان
خزانۀ سارونخ والمور هو

چاریارک غزاسی اتمامسی　　دلەدی ایلیە شەهی دوران
فتحنە رایت اجری دستوری　　شاه عالم چون ایلدی فرمان

مصطفی پاشا اول علی سیرت
اللهی قبرسی اول کریم الشان

قطعە

کودکا اول اصف شاهی جهانک مصطفی حقی　　دلاور دیلکی کوستردی فریدی اوکدودانلک
شجاعتدن شاشوب کفار حماندم قلدی بوقی　　کوروب دلیکنی اندرا اوکون اولدی مردانک
چاکینە اوردوقوب لینی ودیری ایلدی تاریخ　　قلاعی قبرسید اوکدی بوسال الجند سلطانک

ولە

مبارک بادلە شاه جهانک　　تواریخ اهل ایلرلر بیانک
قلاعی قبرسک قهرًا الندی　　ظهورن کالدی اول رازی نهانک
خدادن دیلروز عسکرلە دایم　　نشانە ایرکون تیری کمانک
بحمدالله بیدکن هفت اقلیم　　فریدی سن شها تحقیق زمانک
زبونکدر مدام کفار بی دین　　دیلرلر جان ودل ایلە امانک
ایدر خوفیلە دهشت اهل دیوان　　نرامر ایدە دیو دایم دهانک
نیازی هندینک بودر خدادن
کون یوزینی شاهی کا سرانک

کوندرب طابکه انی شهی شرق دیرکه بوستانی کم قلوکه انان
ینجه جان ویرمیه اوخذ منتکه ویردی تاج ایله تختی او یزدان
اونه ایردی ربیع الاوّلده کچدی تخته وایلدی دیوان
رسول الله مولودندن اولدی شرع احمد بولور تمام عنوان

تاریخ

براکسکلی دیدی اول کونده تاریخ سلیم شاه ده بکون مهری سلیمان

سنه ۹۷۴

مرادن حاصل اتدی حق تعالی دونه دایم مرادی اوزره دوران

بیت

تاج ودولت بخت ورفعت پایدار
طابکه یوز سوره میران صد هزار

عدل وداد اتمک ایچون اول سلطان هفته ده درت کون ایلدر دیوان
کوزه دولر رضای شاهانی خوفله دهشت اوزره دراد کان
الدی عسکر برات تجدیدی یازدی توقیعی در قلم له نشان
کوردی قالمش بو دار اسلامده ضبط ایدرلر او قبریسی کبران

فتح اولندی الندی استنبول — صاحب السیف ایدی محمد خان
شاه اسلام که آلدی ایللرنی — انی اهل کفر ایلدی اذعان
امره دام اولدلر اطاعتله — جمله ویرر خراجنی الآن
روحی شاد اوله آلدی چوق ایللر — سلیمان صولت ایدی اول سلطان
آل عثمان که پادشاه لر ایدی — روحلری ایچون دعا اوله الآن
قودی ییرینه بر شه عادل — کلمه مشدر جهانه هیچ اقران

مدح پاشاه ظل الله

حالیا پادشاه هفت اقلیم — شاه سلیم خاندر اول عظیم الشاه
مصطفی سیرت و علی هیبت — شاه دوران اودر انوک میدان
ناملری رستم قباد و بهرام — بیک قولی وار علم چکر میران
بر ولایتده شاه ایدی نیچه لر — میر میران ضبط ایدر یونان
مستقل شاه ایکن ابا عن جد — کندوینی قولی اتدی تاتارخان
شرق و غربی طوتبدر حکمی — خطبا نامنه اوقر عنوان
خدمتک دامنن صوقوب بلنه — میوه جمعی ایچون شهی شروان
خرسان قاپی شراز اوزمی — میوه هایی ولایت کیلان

معجزاتیله قلدی شق قمر — بو معجزه‌دن اقتدی ابر روان

تابع اولوردی رسوله چوق کسه — جنت اچره ایردی اولر جولان

ابوجهل لعین بو انکار — دلدی اوزره رسوله زبان

کوردجک اول رسول یزدانی — کوردطو تلدی دهان اچره زبان

نطقه اصلا مجال قلمادی — خلق عالم بو معجزه حیران

کوردکدم بسته اولدی حال خراب — دله دی حال دلی ایله دومان

اول رسول رحیم کرم کانی — بالک اشارت بیوردی اچدی دهان

ینه انکار ایدوب اول بی دولت — اتدی جانن جهنمه عریان

دین بولنه رسولجی اله — اهل کفرا اولدی چکوب احزان

عاقبت داده دین الدی پاك — کرچی چکدی جفا بی پایان

کفر سردی وشرك ارتدی — دین بولنه ایدر کورك سلطان

سلطنت امرنی ویروب یزدان — اجدی دایانی غازی عثمان

وصف جلوس سلطنت آل عثمان

اولکه خیر الخلف اول فرزندی — قودی کافورلی اودم اورخان

الدیار بخبه قلعه کفا رودن — ادرمنی اولوب قودی اولدم قان

اولدر مردمان چشم علی　　کربلاده شهید اولاد اخوان

ال ايله دعوت ايلدی دشمن　　دين ايچون چالشوب اولدی قربان

اول اصل جوهرین در دین　　صدفنه هیچ دوشرمدی دوران

انلرك وصفنی اتمده عاجز　　عقل اولور حیرت ايله سرکردان

حسن ايله حسين او چشم چراغ　　رضی الله عنهما هر آن

اظهار اذان

عمر اول آن که دينه کرمش ايدی　　اشکاره بلال اوقيدی اذان

جمع اولوب کعبه یه واروب جمله　　اویله وقت ادا اولندی عيان

فخر عالمه اتدیلر فخریی　　اول صفادن جهان بولور عنوان

والحمد

اولدر رسول الله که لا معدود یوزنلرکوی　　شاهد اولمشدر کم اولدر انبیانك سروری

اصفیانك خاتمی و جمله سنك اشرفی　　اذنشه یول کوستربدر اولدر دین جوهری

معجزات اظهار ایدوب اول معدن لطف و وفا　　دین اسلامه کتوردی بیچ یوز بیك ادلری

چاریار باصفا ايله مشرفدر جهان　　جوهری پاینه جمع ايلدی تحقیق کوهری

دین اسلام اهلنك هندی غراسن قلدی بیان　　وصفنه اجمل زبان میوانه کیرسن کلدیری

کوترب بصدی بغرنه اینی — اریوب بوله چشم ایچون درمان
کتورب مجلس رسوله اینی — چشمن اچمز دیدی جهانه بو جان
النه الدی اول حبیب الله — مرتضا بقدی وجه نور همان
چون مرادینه واصل اولدی علی — غمزه سیله قوردی بیك کیوان
زهی مهابت شجاعت عظمی — حضرت حق دیر اکا ارسلان

بیت

چار یار عظامی جمله کوزین — رضوان الله علیهم اجمعین

در شان اصحاب

رسول الله بیورمش حقلرنده — احادیثده بولندی ایله اذعان

قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم

بولردر چار یار پاك کوهر — ابوبکر و عمر عثمان حیدر
رسول الله بیورمشلرکه انجم — بایّ اقتدیتم اهتدیتم

وصف حضرت درّین

سیّد الکونین و ثقلین — قرّة العینین عالمیان

کوردی اصحاب عمر کلوب ایردی — نور عزت یوزنده در لمعان
کوستردی لطفله جمال رسول — عمره تبلیغ ایلدی ایمان
عمر اول عزته اولوب مسرور — دین اسلام ایچون اولور خندان
دین تلقین ایدر رسول الله — جمله اصحاب ایله اولور اخوان
برلك اولب صفایه ایردیلر — شوقه کلوب قتلدی جانه جان

وصف حضرت عثمان رضی الله

ثالث ورابعك اودر و کران — اونور دیدی عثمان ابن عفان
چار یارك کوزین اخیاری — کورکه اول اولدی جامع القرآن
فخر عالم ایدبدر فخری — دین وحیا اهلیدر عثمان
اشتهاری که اولدی اول ذو النورین — حلمنه هیچ بولنمایه اقران
وصف اولنورسه مدح اول جانك — صغمیه بو جهان اوله دیوان
زهی کرامت سعادت عظمی — اوله قران ایله اکا عنوان

وصف حضرت علی رضی الله عنه

مرتضاء علی جهانه کلور — مردمی دیده سنی قلدی نهان
آنسی کوردکم کوزین اچمز — اه ایدوب دردله چکر هجران

استمالت ایدوب رسول الله | دیدی صدّیق رسالته برهان

بن رسولم انانکه صادقسن | سکا برهان وصیت رهبان

دیدی صدّیق صحیح صدّقنا | اکا تلقین ایدر او دم ایمان

نور اسلام عزیز ایدر آسینه | یار صادق رسولیدر دو جهان

بیت

اول صداقتله صادق الصدّیق | کور رسوله اولدی یار غار

وصف حضرت عمر رضی الله عنه

ثانیء چار یار عمر اول جان | نیجه کلدی اوله دینه بیان

عمری مردی انده یلوا ضلال | اهل کفر انی ایلدی غضبان

قوشنوب دینه هبا سینه سیفن | دفع اوله اول رسول ایله اعیان

اول غضبله کدر ایکن یولده | بر مسلمان کلوردی اول یولدان

غضب اتمک بلوک دیدی ذوجی | اوخنکوز له کتوردلر ایمان

٧ ابتدوب بوند اول پراتش | یوریدی اوخنی او بینه سکران

٧ احتیاطا اولماده قوری حلقه

احتیاجی الملکه اویدی نسوان

حق هدایت ایدوب ویرد دقت | نزم ایدر قلب معجز قرآن

بلدی تحقیق کر حق رسولدر اول | یوریدی شوق ایله او غاره همان

نظم

چون جهانی مشرف اتدی رسول — اهل بطلان هب اولدیلر لرزان
روز شبده زیاده‌ده آثار — هاشمی اچره اولدی اول سلطان
اول رسول کم رسالته ایردی — دعوت دین ایدردی اول هر آن
چار یار عظامی وصفنی — دل دلرکم انی قیله بیان

وصف حضرت ابو بکر رضی الله عنه

اولا اول شریف یار غار — یار صدیقدر رسولك اوجان
سفر اتدی او شام ولایتنه — واقعه کوردی رفع اولندی کمان
دیدی بر راهبه او رؤیاسن — تعبیر اتمش ایدی انی رهبان
خاتم الانبیا محمد نام — دین حق ایدسردر اول اعلان
دیدی صدیقه بو امانتدر — تا بعم دیرسن اکا الآن
وار بحق عرض ایدوب محبتمی — سنده انوك رسالتنه اینان
اولی سرسن وزیری سن آنوك — دو جهانده بلوك اودر سلطان
عودت ایدوب یوریدی کعبه‌جون — منزل الدی کون ایله بولدی مکان
کلدوکی آن محمدی کوردی — تا قدیمدن اکی سیدر یاران

خاكده يوريسه بلورمزدي ازي — سنكه بصد قدم اولوردي نشان

سويلينن سوزي او يوردكن اولدوغله — او يرنوق كبي ايشيدردي همان

ذات پاكي نور محض ايدي انوك — ظلّي اولمادي خود نورك عيان

اولدي نبوت مهري ظهرنده نشان — ختم اولندي انبيا نام ايمان

مدح نور نبي عليه السلام

اول رسول شفيع امّت كم — سن حبيبم ديمشدر اكا رحمان

عالمي خلق ايدوب محبتنه — تا از نوردن ايلدك برهان

اللهه چون امانت اولدي نور — آدمي خاكدن ايلدك انسان

اولا جنّت اچره اول نوري — كوردي آدمده حور ايله غلمان

شول دم آدم زمينه ايتدي نزول — نور ضياسي اولوردي كلّي خندان

هر ورق كلمه اولدي يلو محرور — آدم اني كوروب اولدي شادان

بيل كلام شهادت ايدم تمام — هر ورقده يازلمش ايدي عيان

بيت

ورق كلمه عيان ايدي اكثر — لا اله الا الله محمد رسول الله

چون رسوله شهادت ايدي ورق — ديكر شرف كلمه نورده كلاب اولدي عرق

امروک ایله حواله اولدی مکس عاقبت ایلدی انی بی جان
ید بیضا ویرلدی موسی یه هم عصاسینی ایلدوک ثعبان
دعوت دین ایدردی فرعونی معجزه کوستردی اول هر آن
راه اچلدی وکردی دریا یه قومییله بوغلدی ای سبحان
قدرت اسی کریم و رحمان سن بوره دن عبرتک الور عرفان

بیت

دهن اچره بو مخلوق نعمتوکه عقول ایر کورمدیلر حکمتوکه

نعت مولود رسول علیه السلام

عالمی غیبدن طلوع ایتدی رسول نور ایله اولدم همان طولدی جهان
حق ظهور کورکدردی باطلی کلسه لر یقلدی حق اولدی عیان
امتی دیدی اودم معصوم پاک نیجه معصوم عقل اولدر او جان
اول حبیب حقک اوستنه صریح بر شریف ابر اولدی دایم سایبان
اول مبارک یوزنی کورمکلکه انبیا ارواح اولدی عاشقان
بیت مقدسده ایدوبدر اقتدا انبیا و اولیا و صادقان
خاصهٔ خاصیتی کور اول سرورک کیروسن اوکدن کروردی عیان

هو الفتّاح

سرگذشت نامهٔ هندی محمود

بسم الهی الملک المستعان — فتح ایلدر باب بو مفتاح جهان

ای کریم رحیم عالمیان — یوغ ایکن عرش و کرسی کون مکان

کن بیوردوک اودمده ایتدی ظهور — اولدی موجود بو قبّهٔ دوران

مه خرشید جهانه ویردی ضیا — شب و روزده بوللر قلور سیران

ایلدک چون ازل قضا و قدر — ساعتیله اولیسر آی منّان

جبهه مزده یازلدی شول اول — خیر اکر شر آنی کورر انسان

سود جان ایله یوسفی یعقوب — حسد ایتدی او حالته اخوان

عاقبت قول اولوب مزاد اولدی — طالب اولدی اکا زن مردان

حیله سی ایله زنان مکّارک — یوسفه مسکن ایلدک زندان

صبر ایدوبن جفایه حمد اتدی — عاقبت مصره ایلدک سلطان

بوت شکست خلیل ابراهیم — قوم نمروده دین قلدی بیان

آتجق آتشه انی نمرود — اتشی ایلدوکدی باغ جنان

امروک

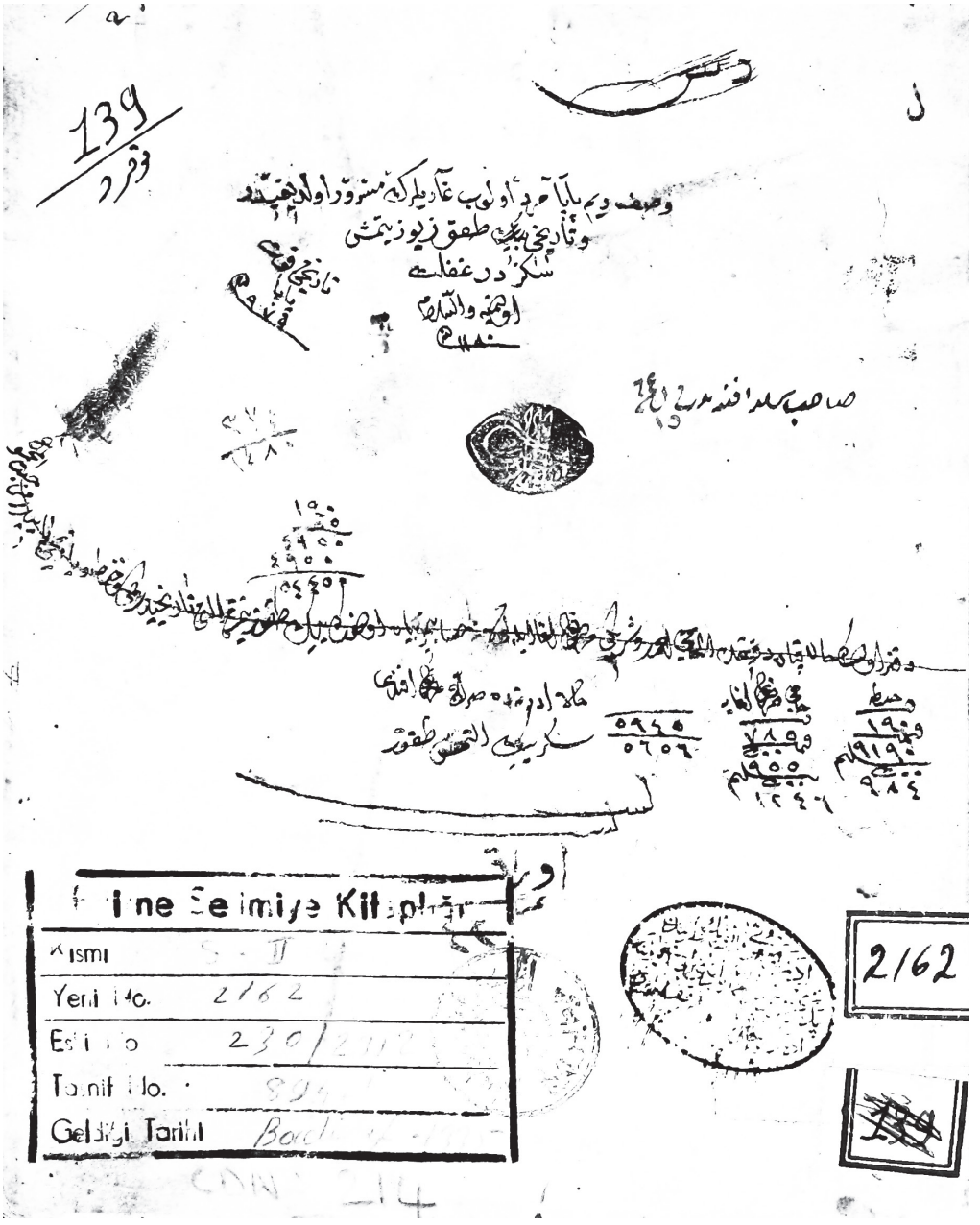

Fatine Selimiye Kitaphanesi

Kısmı	S - II
Yeni No.	2162
Eski No	230/2112
Tasnif No.	894
Geldiği Tarihi	Bordo

2162

139